

FINNMÁRKOKOMIŠUVDNA
FINNMARKSKOMMISJONEN

RAPPORT FELT 3 SØRØYA

RAPPORT FELT 3

SØRØYA

Finnmarkskommisjonen
16. oktober 2013

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL I

BAKGRUNN.	7
-------------------	---

1. INNLEDNING 8

1.1	Kommisjonens mandat	8
1.2	Kommisjonens sammensetning	8
1.3	Finnmarkskommisjonen og liknende kommisjoner ellers i landet	9
1.4	Oversikt over rapportens innhold	9

2. SAKENS BEHANDLING 10

2.1	Sakens behandling for kommisjonen	10
2.2	Sakens videre behandling	13

3. UTREDNINGSFELTETS BELIGGENHET. TILSTØTENDE EIENDOMMER 15

3.1	Beliggenhet og eiendomshistorikk. Særlig om Sørøy-retten	15
3.2	Eiendomsstruktur og tilgrensende eiendommer	17
3.3	Kommisjonens mandat når det gjelder grensedragningen	18

4. HOVEDTREKK I LOVGIVNINGEN OM GRUNNEN I FINNMARK 22

4.1	Før jordutvisningsresolusjonen av 1775	22
4.2	Utviklingen på 1800-tallet og frem til og med jordsalgsloven av 1965.	23
4.3	Utviklingen fra 1965-loven frem til i dag	24
4.4	Kort om Finnmarkseiendommen.	26

5. KRAV SOM ER FREMSATT FOR KOMMISJONEN. 28

5.1	Krav og meldinger som er tatt til realitets- behandling	28
-----	--	----

5.2	Krav og meldinger som ikke er realitets- behandlet	28
-----	---	----

DEL II

KOMMISJONENS VURDERINGER AV RETTIGHETSFORHOLDENE I FELTET	33
--	----

6. UTGANGSPUNKTET FOR KOMMISJONENS VURDERINGER 34

6.1	Innledning	34
6.2	Vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk	34
6.2.1	“Gjeldende nasjonal rett”.	34
6.2.2	Særlig om de folkerettslige kildene	37
6.3	Beviskrav og bevisbyrde	39
6.3.1	Generelt om beviskrav og bevisbyrde i sivile saker	39
6.3.2	Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettig- hetserverv med grunnlag i langvarig bruk.	39
6.3.3	Særlig om bevisbyrdereglene i saker om erverv av reindrifftsrett	40
6.3.4	Forholdet til folkeretten	41

7. KOLLEKTIVE RETTIGHETER FOR FASTBOENDE I FELTET 42

7.1	Innledning	42
7.1.1	Oversikt over kapittelefs innhold	42
7.1.2	Hva saken gjelder	42
7.1.3	Interesserepresentantenes bemerkninger	43
7.1.4	Finnmarkseiendommens bemerkninger	43
7.2	Kommisjonens vurderinger	44
7.2.1	Ervervsgrunnlag og rettighetssubjekt	44
7.2.2	Er bruken tilstrekkelig langvarig og sammenhengende til å være rettsstiftende?	45
7.2.3	Nærmere om innholdet i og omfanget av lokalbefolkningens bruk	46
7.2.4	Er det grunnlag for å anerkjenne eiendomsrett?	50
7.2.5	Utmarksbeite for bufe.	55

7.2.6	Torv	66	10.3.3	Finnmarksloven 17. juni 2005 nr. 85	120
7.2.7	Jakt, fangst og fiske	69	10.4	Kommisjonens vurderinger	121
7.2.8	Egg og dun	83	10.4.1	Innledning	121
7.2.9	Bærplukking	85	10.4.2	Kan dagens regulering anses å lovfeste en opparbeidet rettighet?	121
7.2.10	Andre bruksformer	90	10.4.3	Er det ervervet særlige rettigheter til sjø- laksefiske som går ut over lovens ramme?	130
7.2.11	Oppsummering – rettigheter av allmenningsrettslig karakter.	93	10.4.4	Konklusjon	130
8.	REINDRIFTSRETTIGHETER	95	11.	INDIVIDUELLE RETTIGHETSKRAV	131
8.1	Innledning – hva saken gjelder	95	11.1	Innledning	131
8.2	Nærmere om reindriften på Sørøya	95	11.2	Krav fra Larine Johnsen	132
8.3	Kommisjonens vurderinger	98	11.2.1	Innledning. Avgrensninger	132
8.3.1	Utgangspunkt for vurderingen	98	11.2.2	Krav om reindriftsrett	133
8.3.2	Har bruken tilstrekkelig varighet og kontinuitet til å være potensielt rettsstiftende?	98	11.2.3	Krav om eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4	140
8.3.3	Har bruken hatt et innhold som kan gi grunnlag for erverv av bruksrett til reindrift?	99	11.2.4	Krav om bruksrettigheter på den sørvestre delen av Sørøya.	142
8.3.4	Er bruken utøvd ut fra en oppfatning om at bruken er utslag av en rettighet?	100	11.3	Johan Anders Bongo – krav om reindriftsrett	147
8.3.5	Rettens geografiske utstrekning	101	11.3.1	Hva saken gjelder	147
8.3.6	Konklusjon.	102	11.3.2	Nærmere om helårlig reindrift nordøst på Sørøya.	148
9.	SÆRLIG OM NORDRE SØRØYA – KRAV FRA AKKARFJORD BYGDELAG 103		11.3.3	Johan Anders Bongos bemerkninger	149
9.1	Innledning og avgrensninger	103	11.3.4	Interesserepresentantenes bemerkninger	150
9.2	Hva saken gjelder	103	11.3.5	Kommisjonens vurderinger	150
9.3	Bemerkninger fra parter og interesserepresentanter	105	12.	OPPSUMMERING.	154
9.3.1	Akkarfjord bygdelag.	105	13.	ČOAHKKÁIGEASSU	157
9.3.2	Interesserepresentantene	105		VEDLEGG 1	160
9.3.3	Finnmarkseiendommen	106		Sjølaksefiske i felt 3 – mindretallets redegjørelse.	160
9.4	Kommisjonens vurderinger	106	1.	Innledning	160
9.4.1	Det geografiske området for kommisjonens vurderinger	106	2.	Vurdering av sjølaksefisket utenfor statens grunn i felt 3 fra siste del av 1800-tallet.	161
9.4.2	Subjektet for eventuelle eier- eller særlige bruksrettigheter	109	3.	Lover, forskrifter og forarbeider.	166
9.4.3	Vurdering av bruk og rettsoppfatninger	109	4.	Andre forhold	167
10.	LAKSEFISKE I SJØ MED FASTSTÅENDE REDSKAP	117	5.	Oppsummering.	168
10.1	Innledning	117	6.	Konklusjon.	169
10.2	Beskrivelse av sjølaksefisket	117		LITTERATUR OG KILDER	170
10.2.1	Utviklingen av sjølaksefisket i Finnmark	117			
10.2.2	Utviklingen av sjølaksefisket i feltet	118			
10.3	Lover og forskrifter.	118			
10.3.1	Til og med lakseloven av 1905	118			
10.3.2	Perioden mellom 1905 og 2005	120			

DEL I
BAKGRUNN

1. INNLEDNING

Finnmarkskommisjonen avgir med dette sin rapport om rettighetsforholdene i felt 3 Sørøya, jf. lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven) § 33. Rapporten inneholder kommisjonens konklusjoner om hvem som eier grunnen i feltet og hvilke bruksrettigheter som eksisterer der, samt en redegjørelse for de saksforholdene konklusjonene bygger på.

1.1 Kommisjonens mandat

Det skal ifølge finnmarksloven § 5 tredje ledd opprettes en kommisjon som skal utrede rettigheter til land og vann i Finnmark *“for å fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene som samer og andre har på grunnlag av bevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag”*. § 29 første ledd fastslår at kommisjonen på grunnlag av *“gjeldende nasjonal rett skal utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen som Finnmarkseiendommen overtar etter § 49”*.

Kommisjonens hovedoppgave er dermed å utrede spørsmål om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, men uten å være strikt avgrenset til dette.¹ Herunder skal kommisjonen også utrede reindriftens rettigheter på Finnmarkseiendommens grunn. Interne rettsforhold i reindriften, for eksempel siidagrenser, skal imidlertid ifølge § 5 i forskrift 16. mars 2007 nr. 277 om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark bare utredes dersom det kreves av noen som har rettslig interesse i å få spørsmålet avklart.

Det geografiske området for kommisjonens virksomhet er avgrenset til den grunnen i Finnmark som staten ved Statskog SF før 1. juli 2006 hadde grunnbokshjemmel til eller eide uten å ha grunnbokshjemmel. Denne datoen ble den nevnte eiendomsmassen, som omfatter om lag 95 % av Finnmarks areal, overført til Finnmarkseiendommen (FeFo), jf. finnmarksloven § 49 første ledd. Spørsmål om rettigheter til grunn som er utmålt til private før 1. juli 2006

og grenser mellom private eiendommer, faller dermed utenfor kommisjonens mandat.

Når det gjelder rettigheter i sjø, omfatter mandatet sjøgrunn og strandrettigheter, herunder laksefiske i sjø med faststående redskap, som fulgte med ved overdragelsen til FeFo, jf. finnmarksloven § 2 og lakse- og innlandsfiskloven § 16. Finnmarksloven § 29 første ledd ble supplert med et nytt annet punktum ved endringslov 21. september 2012 nr. 66. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 2013. Den innebærer at kommisjonen også skal *“utrede krav om kollektive eller individuelle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det.”* I motsetning til det som gjelder for rettigheter på landjorden og strandrettigheter, herunder rett til laksefiske i sjø med faststående redskap, er dermed kommisjonens eventuelle utredning av rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder betinget av at det fremsettes krav om det.

1.2 Kommisjonens sammensetning

Om sammensetningen av kommisjonen fastsetter finnmarksloven § 29 annet ledd:

“Kongen oppnevner Finnmarkskommisjonens medlemmer. Finnmarkskommisjonen skal bestå av en leder og fire andre medlemmer. Lederen skal oppfylle de kravene som domstoloven stiller til høyesterettsdommere. To av de øvrige medlemmene skal oppfylle de kravene som stilles til tingrettsdommere. Minst to medlemmer skal være bosatt i eller på annen måte ha sterk tilknytning til Finnmark fylke.”

Det ble ved kongelig resolusjon 14. mars 2008 bestemt at finnmarksloven kapittel 5, som har nærmere regler om kommisjonens mandat og arbeidsmåte, skulle tre i kraft fra samme dato. Kommisjonen ble samtidig oppnevnt med følgende sammensetning:

¹ Se merknadene fra Justiskomiteens flertall i Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 19-20.

Jon Gauslaa (leder)
 Hilde Agathe Heggelund
 Ole Henrik Magga
 Kjell Næss
 Anne Marit Pedersen

1.3 Finnmarkskommisjonen og liknende kommisjoner ellers i landet

Finnmarkskommisjonen har visse likhetstrekk med Høyfjellskommisjonen for Sør Norge, som var i virksomhet fra 1908 til 1953, og med Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms, som fungerte fra 1985 til 2004. Finnmarkskommisjonen har i likhet med disse til oppgave innenfor sitt geografiske mandat område å avklare hvilke rettigheter befolkningen med grunnlag i langvarig bruk av grunn og ressurser har ervervet i utmark. På samme måte som Høyfjellskommisjonen og Utmarkskommisjonen har Finnmarkskommisjonen også selv hovedansvaret for saksopplysningen, jf. finnmarksloven § 32.

En forskjell mellom de to tidligere kommisjonene og Finnmarkskommisjonen, er at de førstnevnte hadde som en lovfestet oppgave å *“fastsette grenser mellom statens grunnarealer og tilstøtende grunnarealer”*.² Grensefastsettelse mellom FeFos grunn og tilstøtende arealer er derimot ikke nevnt, verken i finnmarksloven eller forarbeidene. Se nærmere i rapportens punkt 3.3. I motsetning til Høyfjellskommisjonens og Utmarkskommisjonens konklusjoner, har Finnmarkskommisjonens konklusjoner heller ikke rettskraft.³ Konklusjonene er følgelig ikke rettslig bindende verken for sakens parter eller andre.

En annen forskjell mellom Finnmarkskommisjonen og de tidligere kommisjonene er at Finnmarkskommisjonen selv fastsetter felt for utredningsarbeidet og bestemmer hvilken rekkefølge feltene skal behandles i, jf. finnmarksloven § 30 første ledd. Høyfjellskommisjonen trådte i funksjon etter felttildeling fra Justisdepartementet. Utmarkskommisjonen bestemte fritt hvilken rekkefølge de sakene som var brakt inn for kommisjonen skulle behandles i. Den trådte imidlertid ikke i funksjon av eget tiltak, men bare etter stevning, og slik at stevningen avgrenset tvistegjensstandens art og omfang. Finnmarkskommisjonen er ikke avhengig av initiativ fra en part for å tre i funksjon. Dens vurderinger er heller ikke underlagt noen begrensninger som følge av hva partene måtte ha anført i de kravene disse har fremmet for kommisjonen.

1.4 Oversikt over rapportens innhold

Rapporten er delt i to hoveddeler. Del I er en bakgrunnsdel, som i tillegg til det innledende kapittel 1, i kapittel 2 redegjør for saksgangen i kommisjonens behandling av rettighets-spørsmålene i feltet. Kapittel 3 beskriver utredningsfeltets beliggenhet og gir en omtale av tilstøtende eiendommer, mens kapittel 4 tar for seg hovedtrekk i utviklingen av den særlige lovgivningen om grunnen i Finnmark. Kapittel 5 inneholder en oversikt over krav og meldinger om mulige rettigheter i felt 3 som er brakt inn for kommisjonen. Det fremgår her hvilke av disse som er tatt til realitetsbehandling og hvilke som ikke er det.

Rapportens del II inneholder kommisjonens vurderinger av rettighetssituasjonen i felt 3. Kapittel 6 redegjør for det rettslige utgangspunktet for kommisjonens vurderinger, og for hvilke prinsipper kommisjonen har lagt til grunn for disse. Kapittel 7 tar for seg den fastboende befolkningens kollektive rettigheter. Reindriftsutøvernes rettigheter i feltet er drøftet i kapittel 8. I kapittel 9 behandles krav om rettigheter for bygdelag. Spørsmålet om rettigheter til sjølaksfiske med faststående redskap er behandlet i kapittel 10. Kapittel 11 inneholder kommisjonens vurderinger av de kravene en har mottatt om mulige individuelle rettighets-ervert i feltet. Kommisjonens konklusjoner er oppsum-mert i kapittel 12.

Det grunnlagsmaterialet kommisjonen har bygget konklusjonene på, fremgår av den avsluttende litteraturlisten. Se også angivelsen av dette i rapportens fortløpende fot-noter og øvrig kildehenvisninger.

2 Sitert fra § 2 nr. 2 i lov 7. juni 1985 nr. 51 om utmarkskommisjon for Nordland og Troms (nå opphevet).

3 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 21.

2. SAKENS BEHANDLING

2.1 Sakens behandling for kommisjonen

Finnmarkskommisjonen fastsetter etter finnmarksloven § 30 selv felt for utredningsarbeidet og bestemmer rekkefølgen i behandlingen av feltene. § 30 første ledd annet punktum angir følgende kriterier for kommisjonens vurdering av dette:

“Ved avgjørelsen skal det bl.a. legges vekt på hensynet til en naturlig og hensiktsmessig avgrensning av feltet når det gjelder utstrekning og rettslig og historisk sammenheng samt på behovet for avklaring av rettsforholdene”.

Finnmarkskommisjonen besluttet i møte 11. mars 2010 at Sørøya skulle utlyses som felt 3. Sørøya ble valgt fordi området/øya er naturlig avgrenset og grenser til felt 1 Stjernøya/Seiland. Feltet/øya inngår i kommunene Hasvik og Hammerfest.

Etter finnmarksloven § 31 plikter kommisjonen å varsle mulige rettighetshavere i de feltene som utlyses. Bestemmelsens første ledd lyder:

“Utredningsarbeidet for et felt skal kunngjøres med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Kunngjøringen foretas i Norsk lysingsblad, i en avis som er alminnelig lest på stedet og lokalt på annen hensiktsmessig måte”.

Kunngjøring om feltet (på norsk og samisk) ble rykket inn i Norsk lysingsblad, Finnmark Dagblad, Altaposten, Sagåt og Avvir 26. mars 2010, og også lagt ut på kommisjonens hjemmeside (www.finnmarkskommisjonen.no). Kunngjøringen hadde følgende ordlyd:

“KUNNGJØRING AV UTREDNINGSFELT – SØRØYA

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt våren 2008 med hjemmel i finnmarksloven 17. juni 2005 nr. 85. Kommisjonen skal kartlegge eksisterende bruks- og eierrettigheter til Finnmarkseiendommens grunn som folk i Finnmark har ervervet med grunnlag i langvarig bruk (hevd,

alders tids bruk eller på annet grunnlag), som per i dag ikke er formelt rettslig anerkjent.

Kommisjonen skal etter finnmarksloven § 30 fastsette felt for kartleggingsarbeidet, og kartlegge rettighetsforholdene innenfor hvert felt uavhengig av om noen har krevd å få anerkjent rettigheter. Etter § 31 skal kommisjonen kunngjøre at den starter kartleggingen i et felt med oppfordring til mulige rettighetshavere om å melde seg. Med dette kunngjør kommisjon at kartleggingen starter i:

Felt 3/2010 - SØRØYA

Rettighetskartleggingen vil omfatte all grunn på Sørøya som Finnmarkseiendommen overtok fra Statskog Finnmark ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006, herunder også grunn som Finnmarkseiendommen etter denne datoen har disponert over. Kartleggingen omfatter også rettigheter til sjøområder så langt ut som Finnmarkseiendommens eiendomsrett og øvrige rettigheter i sjøen strekker seg, jf. finnmarksloven § 2 og lakse- og innlandsfiskloven § 16.

Mulige rettighetshavere i felt 3/2010 – Sørøya anmodes herved om å melde fra til:

Finnmarkskommisjonen

Postmottak: Domstoladministrasjonen,

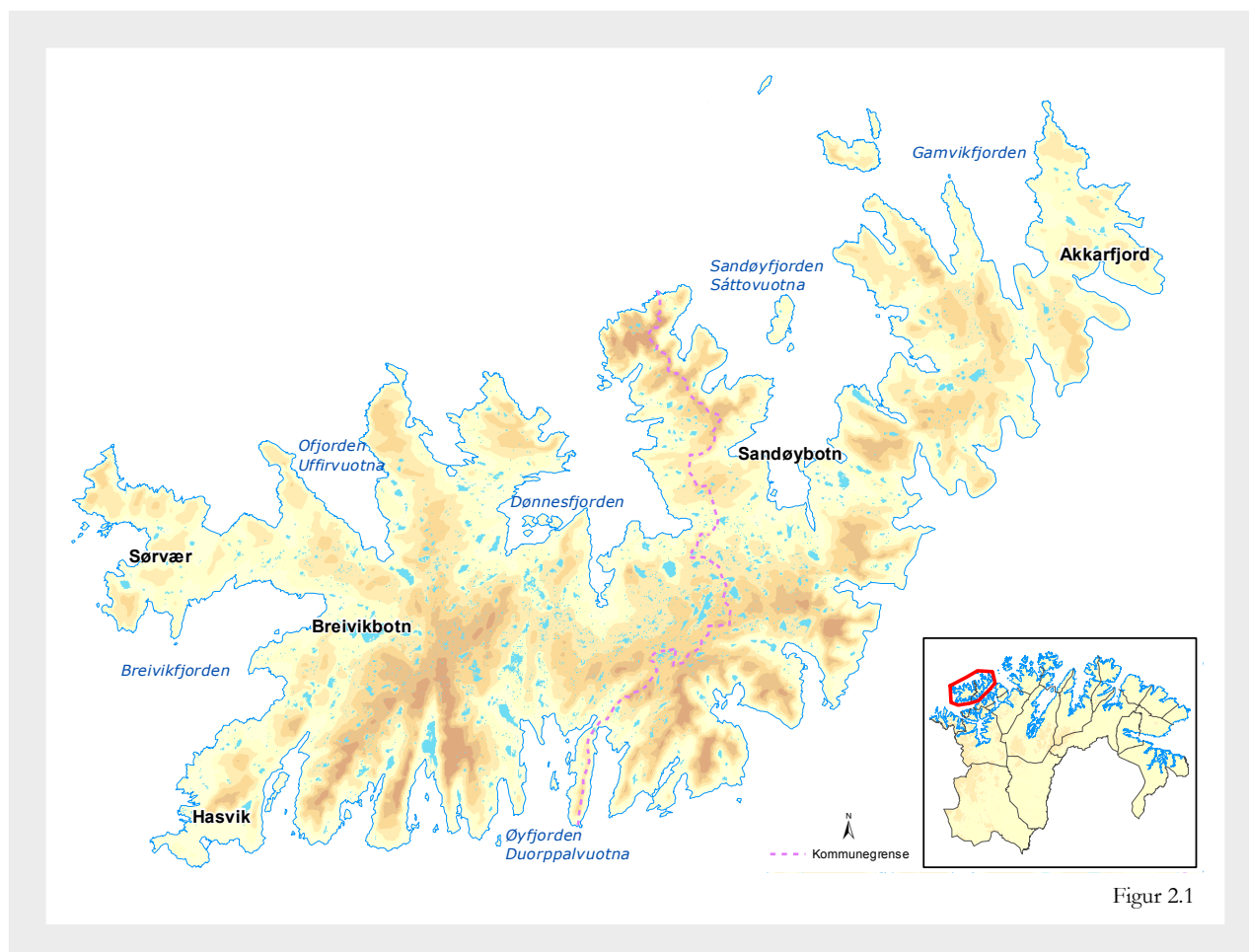
Postboks 5678 Sluppen, 7485 Trondheim

Besøksadresse: Diggevisti – Tinghuset, 9845 Tana

E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no

Mer informasjon gis av kommisjonens sekretariat (finnmarkskommisjonen@domstol.no, telefon 78 92 64 40) eller leder (jon.gauslaa@domstol.no, telefon 22 99 93 22). Se også www.finnmarkskommisjonen.no, hvor skjema for melding om mulige rettigheter kan lastes ned.

Meldingen til kommisjonen bør angi hva slags rettighet (eiendomsrett, bruksrett) som ønskes anerkjent og om det er tale om kollektive (for eksempel for befolkningen i et bygdelag) eller individuelle rettigheter. Videre bør det gis en kortfattet beskrivelse av varigheten av og innholdet i den bruken som eventuelt kan gi grunnlag for

Figur 2.1

rettighetsanerkjennelse, og angis hvor bruken har foregått. Det er en fordel om meldingen skjer skriftlig, men melding kan også skje muntlig.

Det vil bli avholdt åpne informasjonsmøter på Sørøya i løpet av høsten 2010. Disse møtene kunngjøres særskilt.”

Det ble avholdt åpne folkemøter for felt 3 i Breivikbotn i Hasvik kommune 23. august 2010 og i Akkarfjord i Hammerfest kommune 25. august 2010. Kommisjonen var i forbindelse med folkemøtet i Breivikbotn også i andre deler av Hasvik kommune for å se områdene, blant annet på stedene Hasvik, Sørvær, Breivik og Dønnesfjord.

Etter finnmarksloven § 31 annet ledd plikter kommisjonen i tillegg til å kunngjøre at et felt er lyst ut, å varsle *“reindriftsorganisasjoner og andre representanter for brukerinteresser i det aktuelle feltet, samt Sametinget, Finnmark fylke, Finnmarkseiendommen og berørte kommuner”*. Ved brev av 17. mars 2010 ble varsel gitt til følgende institusjoner og foreninger:

Akkarfjord bygdelag v/Øyvind Krystad
Boazodoallohálldahus Oarje-Finnmárkkus/Reindriftsforvaltningen Vest Finnmark
Breivik grendelag v/Helga Hansen
Finnmark Fiskarlag
Finnmark fylkesting
Finnmark småbrukarlag v/Gunnar Johnsen
Finnmark Sjølaksefiskerlag v/Knut Lauritsen
Finnmarkseiendommen (FeFo)
Forum for natur og friluftsliv (FNF) Finnmark
Fylkeskontoret Finnmark Bondelag
Hammerfest kommune
Hammerfest og omegn turlag
Hasvik Jeger- og fiskeforening
Hasvik kommune
Hellefjord bygdelag
Langstrand bygdelag
Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF), Finnmark

Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvvi/Norske Rein-
driftsamers Landsforbund
Reinbeitedistrikt 19 Sállan/Sørøya v/Nils Mikkelsen Sara
Sametinget
Sandøybotn bygdelag
Slettnes bygdelag
Sørvær Grendelag v/Arne Danielsen

Det er i alt kommet inn 15 meldinger om mulige rettigheter i felt 3. Av disse gjelder tolv forhold som av ulike grunner faller utenfor kommisjonens mandat. Se oversikten i rapportens punkt 5.2. Finnmarkskommisjonens rapport for felt 3 tar følgende – helt eller delvis – stilling til realiteten i tre meldinger om mulige rettigheter. Finnmarkslovens system, jf. særlig lovens § 33, sammenholdt med § 32, forutsetter imidlertid at kommisjonen skal utrede og ta stilling til aktuelle rettighetsspørsmål uavhengig av fremsatte krav. Rapporten inneholder derfor også kommisjonens generelle vurderinger av spørsmålet om hvem som eier den nåværende FeFo-grunnen i feltet, og hvilke bruksrettigheter som eksisterer på denne grunnen.

Ifølge finnmarksloven § 32 første ledd kan Finnmarkskommisjonen som ledd i sin saksopplysning *“på den måten som den finner hensiktsmessig, innhente forklaringer, dokumenter og annet materiale, samt foreta undersøkelser og utredninger m.m. om faktiske og rettslige forhold som kan være av betydning for kommisjonens konklusjoner.”*

For å oppfylle sin opplysningsplikt etter § 32, utlyste Finnmarkskommisjonen 23. mars 2010 en anbudskonkurranse i samsvar med regelverket for offentlige anskaffelser. Kommisjonen etterspurte en utredning av bruk av grunn og naturressurser i felt 3, og av rettsoppfatninger knyttet til denne bruken. I konkurransegrunnlagets bilag A (kravspesifikasjon/behovsspesifikasjon) punkt 3 ble det stilt følgende krav til utredningen:

“Det bes om en beskrivende fremstilling av ulike grupper (jordbrukere, reindriftsutøvere, kyst- og fjordfiskere, sjølaksefiskere, kombinasjonsbrukere, fastboende bygdebefolkning, fritidsbrukere/allmennhet, eventuelle andre) bruk av grunn og naturressurser i de ulike feltene. Brukens innhold, omfang og varighet må beskrives. Det er viktig både å fokusere på tidligere tiders bruk og på dagens bruk, og at de rettsoppfatningene som har gjort – og gjør – seg gjeldende når det gjelder bruken, beskrives.

Det vil også ha interesse å få belyst hvordan bruk og rettsoppfatninger har utviklet seg over tid, og herunder hvordan statlige reguleringer av bruken av grunn og naturressurser fra og med Kgl. res. 27. mai 1775 angående Jorddelingen i Finnmarken samt Boplades Udvisning og Skyldlægning sammesteds og frem mot våre dager, har

blitt mottatt av den berørte lokalbefolkningen og av andre aktuelle brukergrupper.

Både argumenter som kan anføres for og argumenter som kan anføres mot en bestemt konklusjon på spørsmålet om mulige rettsdannelser bør komme frem, i den grad slike argumenter kan trekkes ut av det materialet som undersøkes. Imidlertid må det avgrenses mot vurderinger av hvilke tingsrettslige posisjoner den utøvde bruken og de foreliggende rettsoppfatningene eventuelt måtte kvalifisere for. Dette er forhold som det ligger til kommisjonen å ta stilling til.

Det forutsettes at både skriftlige og muntlige kilder benyttes i utredningsarbeidet. Det må fremgå hvilken metode som er benyttet i arbeidet, og det stilles herunder krav om at kildegrunnlaget (kildehenvisningene) fremkommer i utredningen.”

Finnmarkskommisjonen mottok to tilbud innen den fastsatte fristen, fra Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU)/Universitetet i Tromsø og Norsk institutt for naturforskning (NINA). Etter forhandlinger ble det 8. juni 2010 inngått kontrakt med NIKU/Universitetet i Tromsø. Den endelige versjonen av utredningen forelå 13. februar 2012. Utredningen ble i anonymisert form publisert på kommisjonens hjemmeside i mars 2012.

Kommisjonen har også fått gjennomført sakkyndige utredninger om utviklingen av laksefiske i sjø og allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark. Også disse utredningene er innhentet i samsvar med regelverket for offentlige anskaffelser. Utredningen om sjølaksefisket er utført av Samisk Høgskole og Samisk nærings- og utredningssenter (SEG). Norsk institutt for naturforskning (NINA) står bak utredningen av allmennhetens bruk. Utredningene forelå i endelig form 24. juni 2010 og 15. desember 2010, og er publisert på kommisjonens hjemmeside. De tar for seg forholdene i hele fylket, men har innenfor sitt tema bidratt til å utfylle den sakkyndige feltutredningen.

Som ledd i saksopplysningen har kommisjonen også engasjert professor Kirsti Strøm Bull for å skrive en retts-historisk utredning om utviklingen av den såkalte jordsalgslovgivningen i Finnmark fra jordutvisningsresolusjonen av 1775 frem til og med jordsalgsloven 12. mars 1965. Hennes utredning er publisert på kommisjonens hjemmeside.

Kommisjonen har i tillegg til å besørge utarbeidelse av nye sakkyndige utredninger, gått gjennom ulike skriftlige kilder, så som lokalhistorisk litteratur, og undersøkt aktuelle arkiver mv.

Etter finnmarksloven § 32 tredje ledd kan Finnmarkskommisjonen for å ivareta partenes interesser oppnevne representanter for ulike interessegrupper som kan følge kommisjonens arbeid. I samsvar med denne bestemmelsen

oppnevnte kommisjonen i møte 6.–9. juni 2011 følgende personer som interesserepresentanter for felt 3:

Ellen-Johanne Kvalsvik (fastboende utmarksbrukere)
 Gisle Loso (reindrift)
 Roar Olsen (friluftsliv)
 Carina Prytz-Wallmann (sjølaksefiske)
 Einar Røe (jordbruk)

Interesserepresentantene ble oppnevnt etter at kommisjonen hadde invitert organisasjoner og sammenslutninger innenfor de ulike brukergruppene til å foreslå minst to representanter hver, en kvinne og en mann. Oppnevningen ble foretatt på grunnlag av de innkomne forslagene. Det ble tilstrebet kjønnsmessig balanse mellom de oppnevnte.

Ordningen med interesserepresentanter er betegnet som en form for rettshjelpstiltak, og som et alternativ til at partene opptre for kommisjonen med egen advokat, jf. Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 20. Som følge av at representantene har fulgt kommisjonens arbeid og kunnet komme med innspill til den sakkyndige feltutredningen og annet materiale som er frembrakt av eller fremlagt for kommisjonen, har de også bidratt til saksopplysningen.

Finnmarkskommisjonen har under arbeidet med rapporten for Sørøya hatt tre møter med interesserepresentantene.¹ De deltok også på kommisjonens åpne høringsmøte i Hammerfest 29. og 30. august 2012, og på kommisjonens befarings 28. august 2012.

Temaet for høringsmøtet var å få belyst mottatt krav fra Akkarfjord bygdelag om kollektivt rettighetsserverv på den nordre delen av øya, samt bruken av utmarksressursene i feltet mer generelt. Under høringsmøtet ble det avgitt partsforklaring på vegne av bygdelaget og FeFo som grunneier. Det ble også foretatt avhør av vitner og sakkyndige. Utspørringen av parter, vitner og sakkyndige ble i hovedsak foretatt av Finnmarkskommisjonens medlemmer. Dette er en følge av at hovedansvaret for sakens opplysning ligger på kommisjonen, jf. finnmarksloven § 32 første ledd. Imidlertid fikk også interesserepresentantene anledning til å stille spørsmål til parter, vitner og sakkyndige. Interesserepresentantene avga også selv forklaring. Til sammen ble det under høringsmøtet avgitt muntlig forklaring fra 23 personer.

28. august 2012 gjennomførte kommisjonen en befarings på den nordøstlige delen av Sørøya med utgangspunkt i Akkarfjord. Under befaringsen deltok kommisjonens medlemmer, representanter fra Akkarfjord bygdelag, FeFo og

interesserepresentantene. De private rettighetspretendentene avga supplerende partsforklaring, mens FeFo avsto fra å gjøre dette.

Når det gjelder kommisjonens behandling av de fremsatte kravene om individuelle rettighetsserverv, vises det til fremstillingen i rapportens punkt 5.2 (krav som ikke er tatt til realitetsbehandling, og kapittel 11 (krav som er realitetsbehandlet).

Kommisjonens rapport for felt 3 ble ferdigstilt 11. september 2013. Rapporten offentliggjøres 16. oktober 2013.

2.2 Sakens videre behandling

Ifølge finnmarksloven § 36 første ledd skal det opprettes en særdomstol, Utmarksdomstolen for Finnmark, som skal behandle tvister om rettigheter som oppstår etter at Finnmarkskommisjonen har utredet et felt. Domstolen var ikke opprettet på tidspunktet for ferdigstillingen av kommisjonens rapport for felt 3. Etter § 38 første ledd kan slike tvister bringes inn for Utmarksdomstolen ved skriftlig stevning senest atten måneder etter at kommisjonens rapport ble avgitt. Det vil si innen 16. april 2015. Bestemmelsen i § 38 første ledd angir også de nærmere kravene til stevningens innhold. Annet ledd åpner for at fristen i visse tilfeller kan utvides. Utmarksdomstolens avgjørelser kan påankes til Høyesterett, jf. Finnmarksloven § 42.

Adgangen til å reise sak for Utmarksdomstolen ligger etter alminnelige prosessregler til sakens parter, samt andre som har rettslig interesse i å få prøvd holdbarheten av kommisjonens konklusjoner. Part i sakene for kommisjonen vil alltid være de individene og gruppene som har fremsatt krav for kommisjonen og fått realitetsbehandlet disse, samt andre – i første rekke kollektive enheter – som kommisjonen har vurdert rettsstillingen til uten at disse uttrykkelig har fremsatt noe krav. I kraft av å være registrert som eier av den grunnen som har vært gjenstand for kommisjonens kartlegging, vil også FeFo være part i de sakene kommisjonen har behandlet, med unntak av saker som gjelder interne rettighetsforhold i reindriften, slik som fastsettelse av beitegrenser, og saker som gjelder rett til fiskeplasser for fiske av saltvannsfisk.

Finnmarkseiendommen har også visse plikter ut over det som kan anses som vanlige partsforpliktelser.² Disse er nedfelt i finnmarksloven § 34 der det av første ledd fremgår at FeFo *“uten ugrunnet opphold”* skal ta stilling til kommisjonens konklusjoner. Hva som er *“ugrunnet opphold”* vil blant annet bero på antall spørsmål som er behandlet

¹ Roar Olsen meldte forfall til de to første møtene, 25. august 2011 i Hammerfest og 26. januar 2012 i Tromsø.

² Se merknadene til finnmarksloven § 34 fra flertallet i Justiskomiteen i Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 21.

i kommisjonens rapport og omfanget og kompleksiteten av disse. Fristen for FeFo til å ta stilling til konklusjonene, er imidlertid en del kortere enn den alminnelige fristen på atten måneder. Noe av grunnen til at sistnevnte frist er relativt romslig, er at lovens ordning forutsetter at FeFo skal ha tatt stilling til konklusjonene, og at partene ha hatt mulighet en reell til å forhandle, før utløpet av fristen.³

Av § 34 annet ledd følger det at FeFo, i den grad man kan tiltre konklusjoner om at andre har rettigheter til det som per i dag anses som FeFo-grunn, plikter å gi skriftlig uttrykk for dette. Finnmarkseiendommen plikter også uten ugrunnet opphold å sørge for at slike rettigheter blir tinglyst, eller å bringe saken inn for jordskifteretten til grensegangssak, jf. finnmarksloven § 45.

Derimot er FeFo ikke forpliktet til å bringe konklusjoner man ikke har sluttet seg til inn for Utmarksdomstolen. I slike tilfeller er det dermed den private parten som har fått medhold i kommisjonen, som må ta initiativet til videre rettslig behandling av saken. Dette kan skje ved at saken bringes inn for Utmarksdomstolen innen fristen på atten måneder etter at kommisjonens rapport forelå, eller for de ordinære domstolene, der det ikke gjelder noen slik frist, jf. nedenfor.

Finnmarksloven § 35 åpner for at parter som *“ikke er enig i kommisjonens konklusjoner, eller som trenger bistand til å få konklusjonene nedfelt i bindende avtale”*, kan be kommisjonen om å mekle. Bestemmelsen er et utslag av en antakelse om at slik mekling vil bidra til at det kun er de reelle konfliktene som bringes inn for Utmarksdomstolen, men det er ikke noe vilkår for å reise sak for Utmarksdomstolen at partene først har forsøkt mekling etter § 35.⁴ Bestemmelsen er heller ikke til hinder for at partene benytter andre meklingstilbud.⁵ Kommisjonens plikt til å mekle faller bort ved utløpet av fristen til å bringe saken inn for Utmarksdomstolen etter § 38.⁶

Dersom partene ikke ønsker å sette rettighetsspørsmålet på spissen ved å reise sak for Utmarksdomstolen, kan de la FeFo fortsette å forvalte grunnen uten at dette avskjærer adgangen til senere å ta opp spørsmålet.⁷ Dette er et utslag av at kommisjonens konklusjoner ikke er rettskraftige, og fremtrer som en viss modifikasjon av FeFos forpliktelser

etter § 34. Den erklæringen FeFo etter § 34 er forpliktet til å gi i den grad man kan slutte seg til kommisjonens konklusjoner, er ikke til hinder for at FeFo senere tar initiativ for å få saken rettskraftig avgjort.

Parter og andre med rettslig interesse kan også bringe tvister om kommisjonens konklusjoner inn for de alminnelige domstolene. Dette kan gjøres både før og etter at fristen for å bringe saken inn for Utmarksdomstolen er utløpt. Er saken først brakt inn for Utmarksdomstolen, kan man imidlertid ikke få den prøvd for de alminnelige domstolene. Motsatt kan man ikke få prøvd saken for Utmarksdomstolen om den først er brakt inn for de alminnelige domstolene.⁸

3 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 23 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 38).

4 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 36).

5 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 35).

6 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 22 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 35).

7 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 21 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 33).

8 Innst. O. nr. 80 (2004–2005) s. 23 (komitéflertallets merknader til finnmarksloven § 38 annet ledd).

3. UTREDNINGSFELTETS BELIGGENHET. TILSTØTENDE EIENDOMMER

3.1 Beliggenhet og eiendomshistorikk. Særlig om Sørøy-retten

Kommisjonens felt 3 består av all grunn på Sørøya i Finnmark, som ikke før 1. juli 2006 var fradelt fra statens (tidligere) umatrikulerte grunn og overført til private, eller til andre statlige eller offentlige institusjoner enn Statskog SF og foretakets forløpere. Se kartet i figur 3.1.

Sørøya er med sine 811,43 km² Finnmarks største og Norges fjerde største øy (utenom Svalbard). Den er landets største øy uten fastlandsforbindelse.¹ Øya er i dag delt mellom kommunene Hammerfest (tidligere Sørøysund/Hammerfest landsogn) i nord/nordøst, og Hasvik i sør/sørvest. Topografisk er øya kjennetegnet av korte fjorder på sørsiden, mens fjordene på nordsiden er lengre og bredere. Øyas høyeste punkt er Vatnafjellet (Komagaksla) på 653 m.o.h. Sørøya er omgitt av Sørøysundet med Seiland og Stjernøya i sør, Kvaløya i øst og Loppa kommune i vest. Mot nord ligger den ut mot Nordishavet.

Bosettingen på Sørøya går svært langt tilbake i tid. På sørsiden er det funnet tufter og graver fra steinalderen, og ved Slettnes er det avdekket et betydelig helleristningsfelt.² I middelalderen hadde øya flere fiskevær med helårs bosetting. Bosettingen var lenge spredt over store deler av øya, med størst befolkning i sørvest. Etter evakueringen av Finnmark i 1944/1945 har bosettingsmønsteret endret seg i retning av større sentralisering.³

Av Sørøyas 1092 innbyggere per 1. januar 2012 var 995 bosatt på den delen av øya som ligger i Hasvik kommune.⁴ Dette utgjør hele befolkningen i kommunen.⁵ Tettstedet Hasvik har flest innbyggere med noe over 400. I overkant av 300 personer bor i kommunesenteret Breivikbotn og vel 200 i Sørvær. Stedet Breivik har vært fraflyttet, men har de siste årene fått noen få innbyggere på helårsbasis. Hasvik

er det kommunikasjonsmessige knutepunktet. Derfra går det bilferge til Øksfjord i Loppa kommune og hurtigbåt til Hammerfest. Stedet har også flyforbindelse til Hammerfest og Tromsø.

Hammerfest-delen av Sørøya hadde 97 innbyggere.⁶ De fleste er bosatt i Akkarfjord, der det er båtforbindelse til Hammerfest. En rekke steder er fraflyttet, men flere av stedene har aktive bygdelag med medlemmer bosatt i Hammerfest by eller andre steder i landet. Over hele øya benyttes også fraflyttede eiendommer til fritidsformål, særlig i Hammerfest-delen av øya.

Rettighetsforholdene på Sørøya skiller seg fra det øvrige Finnmark ved at øya fra gammelt av var et privatrettslig gods som lenge tillå ulike adelsslekter. Den eldste bevarte skriftlige kilden som omtaler Sørøy-retten er et skiftebrev utstedt 11. september 1490. Det fremgår her at ridder og riksråd Otte Mattson (Rømer) og søsteren som ledd i arveoppgjøret etter junker Hans Sigurdson, fikk "*Swiderøyar all i Finmarken med spek och landworden hwarje if oren samfast och thet tredje oreth beholder alt Kongen*".⁷ På denne tiden lå dermed 1/3 av Sørøy-retten til Kongen og 2/3 til de private, ved at landvarden fra kobbeveidet som årlig innbrakte 40 speciedaler, tilfalt Kongen i ett år, og de private godseierne i de to neste.⁸

Det er usikkert når og hvordan denne situasjonen oppsto.⁹ Før Hans Sigurdsson var faren Sigurd Johnsen innehaver av Sørøy-retten. Ifølge Ragnvald Jacobsen kan retten spores tilbake til ridder og baron Bjarne Erlingson som døde i 1313.¹⁰ Sverre Tønnesen antyder at retten kan skrive

1 [http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark)).

2 Store Norske Leksikon, nettutgaven (<http://snl.no/S%C3%B8r%C3%B8ya>).

3 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 23-39.

4 [http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark)).

5 <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/2015.html>.

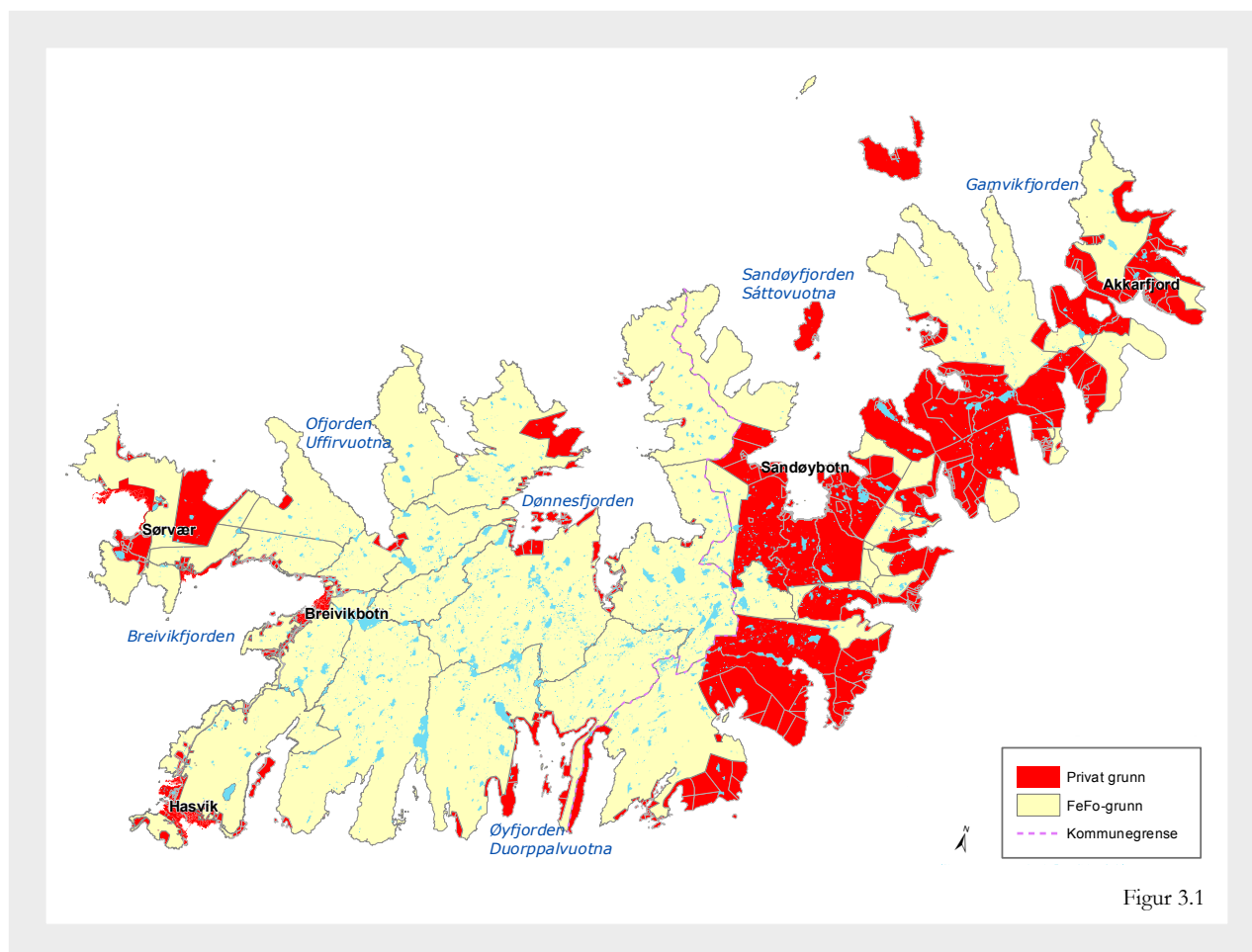
6 [http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark)).

7 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 41. Se også Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 23 der det er opplyst at Hans Sigurdson døde i 1476, men at booppgjøret var så omfattende at skiftebrevet først forelå i 1490.

8 Se bl.a. Håvard Dahl Bratrein, *Sørøygodset*, [i] Øyfolk 2004 s. 117 flg. på s. 117.

9 Håvard Dahl Bratrein, Op.cit. s. 120-122. Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 41 og s. 45-46.

10 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 23.

Figur 3.1

seg tilbake til Bjarkøy-ætten der Tore Hund var en markant skikkelse.¹¹

Etter at Otte Mattsøn døde i 1510, ble retten overført til datteren, fru Inger til Østråt. Hun tilhørte en av Norges viktigste adelsslekter. Da Ingers datter ble inngiftet i en annen ledende adelsslekt, Bjelke-slekten, kom retten over på denne slektens hånd. På tinget i Hasvåg 13. juni 1625 uttalte underfogden at det i Finnmark ikke fantes annet odelsods *“end Sørøen alene, som velb. Jens Bjelke tilkommer de 2 Aar og sine Medarvinger og K.M. det 3. Aar.”* Sørøy-retten ble etter et makeskifte i 1632 overført til Jørgen Hendrikkson, og ved hans død i 1648 til Schønnebøl-familien. Skriftstykket *“Sporrings relation angaaende Findmarcken”* er datert

7. januar 1734,¹² og gir følgende beskrivelse av forholdene på Sørøya på denne tiden:¹³

“Söröe, bestaaende af 7 à 8 Milles circumference, er hisset og her med smaae riise og krampeskoug bevoxen, öen i sig selv tilhörer 1/3 part Hans Kongelig Mayestet og de 2/3 parter asgangne Laugmand Schönebölars arvinger; Saaledes er da denne öe, i henseende til de Schönebölars Rett derudi, dend eneste Eyendom i Findmarken, thi det ofrige saavel paa det faste Land som öerne, er Kongens,

¹¹ Tønnesen, op. cit. s. 41 og Bratrein op. cit. s. 120–122. Tore Hund var ifølge *Snorres kongesaga* Olav den helliges banemann i slaget på Stiklestad 29. juli 1030.

¹² Sporrings relation er trykket i *Thopografisk Journal for Norge*, Hefte nr. 6, 1793, s. 52 flg. I en innledende note bemerker journalens utgivere: *“Denne Relation angaaende Finmarken er af Sal: Hr. HANS HAMMOND, Sognepræst til Rachestad, overladt i Manuscript til det Norske Topographiske Selskab, paa det Vilkaar, at naar det Ord for Ord er trykket i Selskabets Journal, det da afleveres til den Deichmanske Donation; og med Erklæring: at han efter al Correspondence ikke vidste, hva denne SPORRING var, eller mindste om hans Levnets-Løb”*.

¹³ Op. cit. s. 61.

som enhver uden fæste og böxel, og uden nogen slags afgifft eller Land-skyld og til sin nytte bruger, dend giver af sig et lidet odder og Kaabbe eller Sælhunds veyde, som aarlig til Indbyggerne bortforpagtes, foruden hvad beboerne i grundfrelse neml. 1Mk. 8 sk. pr. Mand betaler. Paa öen findes ellers nogle faae Reens-Dyr, som aarlig paa det almindelig Ting i Hasvig, bliver af Fogden freedlyste, til Hans Kongelig Mayestets tienneste.”

Schønnebøl-familien bodde i Steigen i Nordland, og solgte i 1753 sine 2/3 av Sørøy-retten til den dansk-norske kongefamilien for 200 speciedaler.¹⁴

Sørøy-rettens viktigste bestanddeler var ifølge Tønnesen trolig enerett til kobbbevidet utenfor Sørvær og landvarden som ble krevd inn fra fiskerne som besøkte Breivikfjorden. Innehaverne av Sørøy-retten fremsto likevel ikke bare som innehavere av ulike særlige rettigheter, men som eiere av øya. Dette fremkommer blant annet ved at landvarden i alle fall fra slutten av 1600-tallet ble innkrevd som en grunnleie.¹⁵ Enhver bofast mann på Sørøya måtte betale slik leie, enten han fisket i Breivikfjorden eller ikke, og uten hensyn til om han bodde på den delen av øya som i dag tilhører Hasvik eller den som tilhører Hammerfest.¹⁶

Overdragelsen av Schønnebøl-familiens andel i Sørøy-retten til Kongen medførte derfor at Sørøya da jordutvinningsresolusjonen ble vedtatt i 1775, var Kongens eneeie. Øya var imidlertid ikke “Kongens allmenning” slik dette begrepet tradisjonelt har vært oppfattet og hvor lokalbefolkningen hadde ulike rettigheter til å bruke utmarksressursene.¹⁷ Den var heller ikke statsgrunn i den betydningen dette begrepet har i dag, men Kongens private eiendom, som han disponerte over som en vanlig grunneier. Den tredjedelen av Sørøyretten som Kongen disponerte for 1753 lå med andre ord til ham personlig, og etter 1753 lå retten fullt ut til ham.¹⁸ Sørøya må derfor på denne tiden anses som en form for krongods.¹⁹

Rettighetssituasjonen på Sørøya i årene før 1775-resolusjonen var dermed en annen enn i Finnmark for øvrig. Sverre Tønnesen anser det forholdet at Kongen på Sørøya krevde grunnleie og tok betaling for annen ressursutnyttelse, men ikke gjorde dette andre steder i Finnmark, som et “*klart indisium*” på at resten av fylket “*for statsadministrasjonen ikke sto som Kongens eiendom*.”²⁰ Utviklingen fra og med 1775-resolusjonen kan imidlertid ha utvasket denne forskjellen mellom rettsforholdene på Sørøya og ellers i Finnmark.

Eiendomshistorien på Sørøya har ellers visse likhetstrekk med eiendomshistorien i deler av dagens statsgrunn i Nordland og Troms der Kong Fredrik den 3. i 1666 overdro alt krongods til eieren av Røros kobberverk, Joachim Irgens. Senere har staten kjøpt dette tilbake.²¹ Til forskjell fra Nordland og Troms, var det imidlertid i 1753 ikke tale om å selge krongods til private på Sørøya, men derimot om å erverve rettigheter fra disse.

3.2 Eiendomsstruktur og tilgrensende eiendommer

Etter ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen kom jordutvinningen raskt i gang på Sørøya. Jord ble utvist i 1776 både i Hasviks og i Hammerfests del av øya. I begge disse delene ble det utmålt og skylddelt et betydelig antall private eiendommer fra statens grunn, både før og etter at jordsalgsloven av 1863 trådte i kraft, med det tilhørende reglementet av 2. juni 1865.

Ett særtrekk ved dagens eiendomsstruktur på Sørøya er at den delen av øya som ligger i Hammerfest kommune, har relativt mange private eiendommer med til dels store utmarksstrekninger innover i fjellet. Som følge av dette, er en relativt betydelig del av grunnen på denne delen av Sørøya ikke omfattet av Finnmarkskommisjonens geografiske mandatområde. Som kjent begrenser finnmarksloven § 29 første ledd dette til det arealet som ved finnmarkslovens ikrafttreden ble overført fra Statskog SF til FeFo.

Hasvik-delen av øya har noe privat grunn ved sjøen, særlig rundt tettstedene Sørvær, Breivikbotn og Hasvik. Eiendommene er gjennomgående små med beskjedne eller ingen utmarksstrekninger. Forskjellen fra Hammerfest-delen kan neppe forklares med ulikheter i topografi og administrativ inndeling eller med at utmålingene skjedde til

14 Tønnesen op. cit. s. 41-42. Se også Ragnvald Jacobsen, op. cit. s. 23-24.

15 Det ble brukt ulike betegnelser på avgiften. Sporing bruker i det tekstutdraget som er sitert ovenfor, uttrykket “grundfrelse”. Andre samtidige betegnelser var “landskyld” og “grundleye”, jf. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 331 (note 3 til s. 42). Ettersom “grunnleie” betegner den avgiften en tomtefester betaler til grunneieren, ville det i dagens terminologi vært nærliggende å bruke uttrykket festeavgift.

16 Tønnesen op. cit. s. 42.

17 Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009, s. 45 flg.

18 Tønnesen op. cit. s. 42. Se også Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 23-24 og s. 283.

19 Krongods betegner eiendommer som lå til Kongemakten (kronen) hvor eierrådigheten i prinsippet var ubegrenset, i motsetning til “Kongens allmenninger” der lokalbefolkningen hadde ulike bruksrettigheter.

20 Tønnesen op. cit. s. 42.

21 Dette arealet betegnes i dag som “innkjøpt statsgrunn” i Nordland og Troms, mens den øvrige statsgrunnen i de to fylkene betegnes som “opprinnelig statsgrunn”. Se bl.a. NOU 2007: 13 s. 591 flg. Se også Rt. 2001 s. 1229 på s. 1229-1230.

ulike tider. Derimot har det vært antydning at forskjellen kan skyldes at sorenskriver Knut Spilling, som fra 1917 til 1922 var jordkommisær i Talvik, Loppa og Hasvik innskrenket utmarksarealene for en rekke eiendommer gjennom sine grensegangs- og reguleringsforretninger i Hasvik herred.²²

Et generelt trekk ved eiendomsstrukturen i Finnmark er at grensen mellom FeFo-grunn og utmålte private eiendommer ikke alltid er presist angitt, verken i vedkommende private eiendoms hjemmelsdokumenter eller andre steder. Også eiendommenes lokalisering kan være usikker. Ifølge Kartverket (tidligere Statens kartverk) var over 61 000 eiendommer matrikkelført i Finnmark i september 2009. Av disse er rundt 4 % (2500) ikke kartfestet, slik at deres nærmere beliggenhet ikke er kjent. Snaut 7 % (4200) er sirkeleiendommer som er avmerket på kart, men uten at arealet er angitt. En del av sirkeleiendommene er på kartet plassert innenfor eiendommens reelle utstrekning, mens andre er feilplassert. Som følge av feilføringer i matrikkelen antar Kartverket også at det angitte tallet for stedfestingskvalitet på rundt 89 % er for høyt. Blant annet er en del bygninger registrert med feil kobling mot eiendom, en del eiendommer er registrert med feil beliggenhet, og adressen for bygning og eiendom kan være ført med feil tilknytning.²³

Ifølge opplysninger kommisjonen har innhentet fra matrikkelen er det registrert til sammen 1737 eiendommer på Sørøya. På Hammerfest kommunes del av øya er det 439 eiendommer. Av disse har 57 festenummer og 382 unike gårdsnumre/bruksnumre. 35 (9,2 %) av de sistnevnte er sirkeleiendommer. Hasvik-delen av øya har 1298 eiendommer, 175 med festenummer og 1123 med unike gårdsnumre/bruksnumre. 145 av disse 1123 eiendommene (12,9 %) er sirkeleiendommer. Det vil si at 180 (12,0 %) av Sørøyas til sammen 1505 eiendommer med unike gårdsnumre/bruksnumre er i denne kategorien.

Antallet ikke kartfestede eiendommer på øya er ikke kjent. Det finnes kommunevis oversikter over antall registrerte eiendommer i grunnboken som ikke finnes i matrikkelkartet, men disse har ingen geografisk referanse. Det er derfor vanskelig å lokalisere dem, men kartverket har anslått at ca. 5 % av eiendommene i Hasvik kommune ikke er registrert i kart. I Hammerfest kommune er det antatt at andelen er vel 3 %.²⁴

Det gjør seg på Sørøya også ellers gjeldende en del spørsmål knyttet til uklare eller uavklarte grenser mellom private utmålte eiendommer og FeFo-grunn. Særlig på den

delen av øya som ligger i Hammerfest kommune har hjemmelsdokumentene ofte grenseangivelser av typen *“til høyeste fjell”*, eller *“fra fjære til fjell”*, men uten at det fremgår hvilket fjell det siktes til.²⁵ Det kan også være usikkert om det med *“høyeste fjell”* siktes til vannskillet eller synsranden (*“himlaleite”*) sett fra det stedet som var utgangspunktet for utmålingen.²⁶

Kartet i figur 3.1 som viser grensene mellom antatt FeFo-grunn og privat grunn, er basert på nasjonalt register for matrikkelenheter. Det viser verken eiendommer som ikke er kartfestet eller sirkeleiendommer. Grensene er heller ikke rettsgyldige. Eventuelle feil i registeret er derfor videreført til kartet, som i rapporten er inntatt av illustrasjonshensyn.²⁷

3.3 Kommisjonens mandat når det gjelder grensedragningen

Det er ikke noe i finnmarkslovens ordlyd som tilsier at kommisjonens rapporter skal angi nøyaktige grenser mellom tidligere utmålte eiendommer og FeFo-grunn. Til sammenlikning hadde Høyfjellskommisjonen for Sør-Norge og Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms som en lovfestet hovedoppgave å *“fastsette grensene mellom statens grunnarealer og tilstøtende grunnarealer”*. Finnmarkslovens regler om Finnmarkskommisjonen har ingen tilsvarende bestemmelse, men fokuserer på kartlegging av rettigheter i utmark opparbeidet med grunnlag i hevd og alders tids bruk, jf. § 5 annet ledd og § 29 første ledd.

Behovet for grensedragning mellom utmålte private eiendommer og antatt FeFo-grunn er heller ikke omtalt i innstillingen fra Stortingets justiskomité.²⁸ Dette er det viktigste forarbeidet til finnmarkslovens regler om rettighetskartlegging. Verken departementets proposisjon eller

22 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 47-48. Se også s. 108-110.

23 <http://www.kartverket.no/Om-Kartverket/Vadso/Fagomrader/Finnmark/MatrikkelVadso/EiendomssituasjonenFinnmark/>.

24 <http://www.kartverket.no/Documents/Om%20Kartverket/Fylkeskartkontorene/Vadso/KartfestingskvalitetEiendommerFinnmark.pdf>.

25 Se bl.a. NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 41 flg., særlig s. 46-48 og s. 53-54 (tabell).

26 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 47. Se også Øyvind Ravna, *Der eiendommen “går til høyeste fjell” – om fastlegging av eiendomsgrenser oppad i fjellheimen*, [i] LoR 2011 s. 472-490 med videre henvisninger.

27 De som mener at den informasjonen som kartet gir ikke er riktig, kan kontakte vedkommende lokale matrikelmyndighet (kommunen) for å få brakt klarhet i forholdene.

28 Innst. O. nr. 80 (2004-2005).

Samerettsutvalgets utredning foreslo slike regler.²⁹ Forslaget til finnmarkslov ble debattert i Odelstinget 24. mai 2005 og Lagtinget 8. juni 2005. Til sammen hadde 21 stortingsrepresentanter og to statsråder ordet i noe over 60 innlegg, men ingen tok opp behovet for å få avklart grensene mellom tidligere utmålte eiendommer og det arealet som ved lovens ikrafttreden ville bli overført til FeFo.³⁰

Dette var heller ikke et tema i den konsultasjonsprosessen mellom Stortingets Justiskomite og Sametinget og Finnmark fylkesting som er bakgrunnen for at finnmarksloven ble supplert med regler om kartlegging av eksisterende rettigheter. I Sametingets arbeids-/posisjonsnotat som ble lagt frem på det andre konsultasjonsmøtet mellom Sametinget og Justiskomiteen i Karasjok, 24. juni 2004, heter det tvert imot:³¹

“Det vil være svært uheldig å bygge på modellen som Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms var bygget opp etter, når Sametinget og samer bosatt i områdene hvor kommisjonen arbeidet så sterkt har motsatt seg arbeidsmetodene til denne kommisjonen. Dessuten er ikke hovedformålet med en identifiseringskomisjon i Finnmark å lage grenser mellom private eiendommer og statens, formålet er å finne ut hvem som er de rettmessige eiere av grunnen i [de] enkelte områder, og fastslå dette for senere tider.”

Ifølge det stenografiske referatet fra møtet kommenterte ingen av Justiskomiteens medlemmer Sametingets standpunkt om at hovedformålet med kommisjonen skulle være et annet enn å trekke grenser mellom privat grunn og (daværende) statsgrunn i Finnmark. Spørsmålet om slik grensedraining ble heller ikke på noe annet tidspunkt under konsultasjonsprosessen brakt på bane, verken under

møtene, eller i noen av Sametingets arbeids-/posisjonsnotater.³²

Den helt fraværende omtalen av grensedrainingsspørsmålet både i Justiskomiteens innstilling, under Stortingets debatt, og den forutgående prosessen tilsier at lovgiverne neppe har ment at en generell grensedraining mellom tidligere utmalt privat grunn og den grunnen som ved lovvedtaket ble overført til FeFo, skulle være en oppgave for kommisjonen. Alle forhold tatt i betraktning, er det mer nærliggende at man på tidspunktet for lovvedtaket har antatt at grenseforholdene mellom de to typene grunn i hovedsak var avklart.

I merknadene til finnmarksloven § 33 fremholder riktignok Justiskomiteens flertall at kommisjonens konklusjoner *“bør ... være så presist utformet at de i ettertid kan legges til grunn for oppmålinger og tinglysning”*. Dette betyr imidlertid ikke at kommisjonen selv skal foreta oppmålinger eller angi nøyaktige grenser. Heller ikke bemerkningen om at konklusjonene også *“bør ... være så presise at utmarksdomstolen eller de ordinære domstolene kan ta utgangspunkt i rapporten i sin behandling”*,³³ kan oppfattes slik.

Utsagnene sikter til kommisjonens beskrivelse av de eier- og bruksrettighetene den mener er etablert på det som ved lovens ikrafttredelse ble antatt å være FeFo-grunn. Beskrivelsen av rettighetenes materielle innhold og det området der de er etablert, bør være så presis at den kan danne *utgangspunktet* for en eventuell videre rettslig behandling av kommisjonens konklusjoner. I de tilfellene konklusjonene nødvendiggjør oppmåling og tinglysning, bør beskrivelsen være så presis at den kan ligge til grunn for dette arbeidet.

Prosessordningen for Finnmarkskommisjonen, der kommisjonen innenfor relativt vide rammer skal utrede aktuelle rettighetsspørsmål uavhengig av fremsatte krav og med begrenset deltakelse fra partene, gjør den dessuten lite egnet til av eget tiltak å avklare grensene mellom tidligere utmålte eiendommer og FeFo-grunnen. Til sammenlikning trådte verken Høyfjellskommisjonen for Sør Norge eller Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms i funksjon av eget tiltak, men først etter stevning som avgrenset tvistegjenstandens art og omfang. Videre ble grensedrainingen mellom privat grunn og statsgrunn, som altså var en lovfestet del av disse institusjonenes oppgave, belyst ved en partsprosess.

En slik prosessordning er bedre egnet til å avklare grensene mellom tidligere utmålte eiendommer og usolgt grunn

29 Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) og NOU 1997: 4. Disse dokumentene tar heller ikke på annen måte opp behovet for å avklare grensene mellom tidligere utmålte eiendommer og usolgt grunn i Finnmark. NOU 1997: 4 drøfter grensedrainingen mellom grunn som skulle omfattes av de bygdebruksområdene som utredningen foreslo og annen grunn, jf. s. 246-249 og s. 274-275, men dette er noe annet enn å avklare grensene for eksisterende eiendommer. Proposisjonen er taus om spørsmålet siden forslaget om bygdebruksområder ikke ble videreført.

30 Forhandlinger i Odelstinget (2004-2005) s. 584-613 og Forhandlinger i Lagtinget (2004-2005) s. 21-24.

31 Sametinget, *Arbeidsdokument (1) for konsultasjonene*, 24. juni 2004 (13876_1_P), s. 20.

32 Det foreligger til sammen sju slike notater fra Sametinget. I tillegg til det nevnte konsultasjonsmøtet 24. juni 2004, ble det avholdt konsultasjonsmøter 29. mars 2004, 2. mars 2005 og 13. april 2005. Møtene foregikk slik at komiteen først konsulterte Finnmark fylkesting, og senere samme dag Sametinget.

33 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 21.

i Finnmark, enn den prosessordningen som gjelder for Finnmarkskommisjonen. Blant annet vil en partsprosess gi bedre muligheter for kontradiksjon og juridisk bistand til de private partene. Dette vil være viktig i slike saker, der partsforholdene mellom de potensielle eierne av det arealet som er gjenstand for en grensetvist (FeFo eller den private grunneieren) vil avtegne seg klarere enn i saker som gjelder erverv av kollektive bruksrettigheter i utmark, som ifølge Justiskomiteen er hovedtemaet for kommisjonens rettighetskartlegging.³⁴ En prosessordning som forutsetter at det tas initiativ fra en part, vil for øvrig også sikre at samfunnet ikke bruker tid og ressurser på å avklare eiendomsgrenser som ingen av eierne av de tilgrensende eiendommene ser noe behov for å få avklart.

Det kan også nevnes at forløperen til Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms, Utvalget for statseiendom i Nordland og Troms, hadde følgende mandat:³⁵

- “a) Å klarlegge den rettslige karakter av grunnarealer – fjellområder og annen grunneiendom – som staten gjør krav på å eie i Nordland og Troms og å gi tilråding om grensedragningen mellom slik statseiendom og privateiendom.
- b) Å granske spørsmålet om bruksrett, bl.a. om det finnes lovbestemte bruksretter nå, ta stilling til om slike rettigheter bør tilstås heretter i statseiendom i Nordland og Troms og i denne sammenheng gi råd om hvorvidt fjelloven helt eller delvis bør gjøres gjeldende.”

I likhet med Finnmarkskommisjonens konklusjoner, var heller ikke konklusjonene til dette utvalget rettskraftige. Det kunne derfor ikke fastsette rettslig bindende eiendomsgrenser. I motsetning til kommisjonen, hadde imidlertid utvalget som en uttrykkelig mandatfestet oppgave å gi tilråding om grensene mellom private eiendommer og statsgrunn.

Som fremholdt i punkt 3.2, finnes det i Finnmark et stort antall sirkeleiendommer og ikke kartfestede eiendommer. Det kan også, ikke minst i felt 3, være usikkert hvor langt opp i fjellet grensene går for eksisterende kartfestede eiendommer. Tallmaterialet viser at det vil være en omfattende oppgave å avklare grensene mellom FeFo-grunnen og de utmålte private eiendommene på Sørøya. I forkant av selve avklaringen ville en måtte bruke betydelig tid og ressurser på å lokalisere de aktuelle eiendommene. I en del tilfeller vil det trolig også være krevende å bringe på det rene hvem som er hjemmelsinnehaver til vedkommende

eiendom, og hvem som er suksessorer av de som i matrikelen er registrert som hjemmelshaver.

En fullstendig grensedragning mellom FeFo-grunnen og privat grunn i de ulike feltene vil derfor være en meget tidkrevende oppgave. Samtidig har Justisdepartementet i merknadene til § 2 i forskriften om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark fremholdt at kartleggingsarbeidet for hele Finnmark skal være avsluttet *“innen rimelig tid”*. Dersom kommisjonen i tillegg til å kartlegge opparbeidede rettigheter i utmark skulle foreta en generell grensedragning mellom FeFo-grunnen og tidligere utmålte private eiendommer, ville departementets uttrykte målsetning ikke kunne oppnås, i alle fall ikke innenfor de økonomiske og administrative rammene kommisjonen opererer under.

Kommisjonen legger derfor til grunn at det *ikke* har vært lovgivernes mening at den – av eget tiltak – skal avklare grensene mellom FeFo-grunnen og eksisterende private eiendommer i Finnmark. Denne vurderingen er basert på at behovet for grensedragning mellom FeFo-grunn og privat grunn i Finnmark ikke er omtalt i finnmarkslovens ordlyd og forarbeider, og på den øvrige forhistorien til reglene om rettighetskartleggingen. Dersom lovgivernes mening var at kommisjonen skulle fastsette slike grenser, hadde dette etter alt å dømme vært uttrykkelig lovfestet. Det må også antas at de materielle og prosessuelle sidene av de spørsmålene som en slik grensefastsettelse reiser, ville vært drøftet i forarbeidene.³⁶

Kommisjonens vurdering må også ses i lys av at det alt eksisterer et apparat som kan håndtere grensespørsmål i de tilfellene hvor vedkommende private grunneier, FeFo eller eventuelt begge parter mener det er behov for en avklaring. Det ville neppe være hensiktsmessig ressursbruk om kommisjonen av eget tiltak skulle begi seg inn på en avklaring av eiendomsgrenser, som verken FeFo eller den private grunneieren har sett noe behov for.

36 I artikkelen *Er rettighetskartleggingen i Finnmark en hensiktsmessig ordning i nasjonal rett? – sett i lys av Finnmarkskommisjonens mandattolkning*, [i] LoR 2012 s. 612 flg. inntar Øyvind Ravna motsatt standpunkt. Han forklarer tausheten i lovtokst og forarbeider med at lovgiverne har betraktet fastsetting av grenser som *“en forutsetning for å avklare omfanget av bruks- og eierrettigheter”*. Ifølge Ravna har lovgiverne derfor ansett grensedragningen mellom FeFo-grunn og privat grunn *“som en del av rettighetskartleggingen det ikke har vært naturlig å nevne”* (s. 630). Etter det kommisjonen kan se, begrunner ikke Ravna sine slutninger fra ordlydens og forarbeidenes taushet ut over dette. Å bruke slik taushet som grunnlag for slutninger om hva lovgiverne har ment om et spørsmål som ikke er uttrykkelig lovregulert, og som heller ikke har vært et tema under lovforberedelsen, slik Ravna gjør, ser for øvrig ut til å ha liten støtte i Høyesteretts praksis. Se nærmere Knut Bergo, *Høyesteretts forarbeidsbruk*, 2000, s. 190 flg., særlig s. 244-246.

34 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 28.

35 Kgl. res. 11. juni 1971, sitert etter NOU 1974:8 s. 5.

På samme måte som i kommisjonens tidligere rapporter, har kommisjonen derfor i rapporten for felt 3 begrenset seg til å peke på at det er en del uklare eller uavklarte spørsmål om grensene mellom FeFo-grunn og utmålte private eiendommer i feltet. Kommisjonens arbeid i feltet tyder imidlertid på at behovet for grenseavklaringer er større her enn i felt 2 Nesseby. Formodentlig er det også større her enn i felt 1 Stjernøya/Seiland.

I de tilfellene det er behov for å få avklart grenseforholdene eller få brakt eiendommens nøyaktige beliggenhet på det rene, kan spørsmålet tas opp med kommunen som matrikkelmyndighet. Det kan også reises sak for domstolene eller grensegangssak for jordskifteretten etter lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. (jordskifteloven) kapittel 11. Kommisjonen ser ellers ikke bort fra at det kan være hensiktsmessig at FeFo tar et generelt initiativ for å få avklart grensespørsmålene, og da gjerne også på utenomrettslige måter, for eksempel gjennom avtaler med vedkommende private grunneier.

4. HOVEDTREKK I LOVGIVNINGEN OM GRUNNEN I FINNMARK

4.1 Før jordutvisningsresolusjonen av 1775

Arkeologiske utgravninger, blant annet på Slettnes på Sørøya og Melkøya ved Hammerfest, har vist at bosetningen på kysten av Finnmark er eldre enn 10 000 år.¹ Bosetningen er dermed blant landets eldste, men Finnmark er den delen av Norges landterritorium som sist kom under norsk jurisdiksjon. Grensen mellom Indre Finnmark og Sverige, som før 1809 også omfattet Finland, ble trukket i 1751, og grensen mot Russland ble avklart i 1826. Områdene ved kysten kom imidlertid under norsk jurisdiksjon i løpet av 1300-tallet, som følge av økende norsk bosetning langs kysten mot slutten av 1200-tallet på grunn av fiskerienes betydning, og anleggelsen av Vardø kirke og Vardøhus festning tidlig på 1300-tallet.²

Grensedragningen mellom Norge og Sverige i 1751 medførte at det ble trukket en riksgrense gjennom et område som i hovedsak var bebodd og brukt av samer. Det ble derfor utarbeidet et tillegg til grensetraktaten mellom de to landene, kalt lappekodisillen. Dette fastslår i § 10 at den samiske befolkningen som før 1751 hadde brukt områdene på begge sider av riksgrensen, skulle beholde sin rett til å flytte over grensen med sine reinflokker i samsvar med *“gammel Sædvane”*. Som før, skulle de også *“lige med Landets Undersaatte”* kunne *“betiene sig af Land og Strand til Underholdning for deres Dyr og sig selv”*.

Kodisillens henvisning til *“gammel Sædvane”* anses i dag som en anerkjennelse og lovfesting av rettigheter som eksisterte i 1751.³ Riktignok er det vanskelig å angi det nærmere innholdet i og karakteren av disse rettighetene, men

kodisillen viser at grensedragningen ikke var ment å gripe utilbørlig inn i den samiske befolkningens etablerte rettigheter.⁴

Det må likevel antas at den norske statsmakten på slutten av 1700-tallet har ment å inneha en form for eiendomsrett til grunnen i Finnmark, men slik at grunnen ble ansett som en allmenning, der også lokalbefolkningen hadde rettigheter til ulike former for utmarksbruk.⁵ Statsmaktens syn på rettighetsforholdene i Finnmark var dermed på denne tiden neppe særlig annerledes enn det som gjaldt for en rekke andre fjell- og utmarksstrekninger i landet.⁶

Den første lovreguleringen som konkret gjaldt rettigheter til grunn og naturressurser i Finnmark, Kongelig Resolution 27. mai 1775 ang. Jorddelingen i Finmarken samt Bopladsers Udvisning og Skyldlægning sammesteds, må etter dette antas å bygge på et syn om at staten/Kongen var eier av grunnen, og som følge av dette kunne overdra jorden til boplasser for private.⁷ Datidens eiendomsrettsbegrep hadde imidlertid ikke samme innhold som dagens. Begrepet ble på 1700-tallet i atskillig utstrekning også brukt som uttrykk for statsmaktens *forvaltningsrettslige* myndighet over det området staten var “eier” av, og ikke bare som uttrykk for *privatrettslig eierrådighet* i den betydningen man kjenner begrepet i dag.⁸

Dette fremkommer også av at hovedformålet med 1775-resolusjonen var å sikre en mer stabil bosetning i Finnmark ved at oppsitterne skulle bli eiere av sine boplasser, ikke å sikre statens økonomiske eller eiendomsrettslige

1 Se Arvid Petterson, *Sjernerøy, bosetting og næringsliv*, (2005), s. 5, Ottar nr. 5, 2003: 2 og NOU 1994: 21 s. 17.

2 Se for eksempel Lars Ivar Hansen og Bjørnar Olsen, *Samenes historie*, 2004, s. 165 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 10.

3 Se bl.a. NOU 1993: 34 s. 223-224, NOU 1997: 5 s. 73-75, NOU 2007: 13 s. 402 og 409-410, samt foredraget til kgl. res. 2. november 2005 nr. 850 [om] Videre forhandlinger om en ny reinbeitekonvensjon mellom Sverige og Norge, og skrivelse 3. februar 2005 fra den svenske regjeringen til Riksdagen.

4 Se nærmere NOU 1984: 18 s. 179-182 med videre henvisninger til den svenske Högsta Domstolens avgjørelse i det såkalte Skattefjällsmålet, 29. januar 1981 (NJA avd. I s. 1-253) og NOU 1997: 5 s. 74-75.

5 Se blant annet Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 56-58 og s. 133-148.

6 Blant annet gjelder dette statsallmenningene i Sør-Norge der Høyesterett i Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra) bekreftet statens stilling som grunneier, men slo fast at *“det er tale om en eiendomsrett av særlig karakter på grunn av den særegne og store begrensning de bruksberettigedes rettigheter medfører”* (s. 1268, se også s. 1277).

7 Se for eksempel Otto Jebens i NOU 1993: 34 s. 285.

8 Se bl.a. Kaisa Korpipää, *Om samernas rättsliga ställing i Sverige-Finland*, 1994 s. 305 og [flertallet i] NOU 1993: 34 s. 253.

interesser.⁹ Mens statens disposisjoner i allmenningene i Sør Norge skulle skaffe inntekter til statskassen, la resolusjonen opp til at jorden i Finnmark skulle overdras uten betaling. I resolusjonens § 6 heter det dessuten:

“De Herligheder, som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed, være sig Fiske-rie i Havet og de store Elve, samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug”.

Ressurser som før 1775 hadde ligget til “alminnelig Brug”, skulle altså fortsatt gjøre det. Staten var grunneier (og forvaltningsmyndighet), men befolkningens rettigheter var i behold.

På Sørøya var forholdene, som fremholdt i punkt 3.1, nokså særegne ved at øya før 1753 var et privatrettslig gods, der 2/3 av den såkalte Sørøy-retten ble disponert av ulike adelsfamilier og 1/3 av Kongen, mens den fra 1753 var Kongens personlige eiendom. I løpet av de første tiårene etter 1775 synes imidlertid utviklingen av bruk og rettsforhold å ha blitt nokså sammenfallende med det som er tilfellet i tilsvarende områder ellers i Vest-Finnmark.

4.2 Utviklingen på 1800-tallet og frem til og med jordsalgsloven av 1965

Fra omtrent midten av 1800-tallet utviklet det seg en oppfatning om at statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark hadde et annet innhold enn ellers i landet. Dette kom visstnok første gang til uttrykk i 1848, i følgende uttalelse fra Finansdepartementet:¹⁰

“Det egentlige Finmarken har nemlig fra gammel Tid af været betragtet som tilhørende Kongen eller Staten, fordi det oprindelig kun var beboet av et Nomadefolk, Lapperne uden faste Boliger. Lidt efter lidt blev dog en Deel deraf bebygget av Indvandrede, hvilke dog ei betragtedes som Eiere av Jorden. ... Finmarken har derfor fra de ældste Tider været benævnt og behandlet som en Colonie.”

Oppfatningen fikk raskt tilslutning i juridisk teori. Da datidens ledende tingsrettslige teoretiker, professor Fr. Brandt, tidlig på 1860-tallet foreleste i tingsrettslige emner, fremholdt han at det var en allmenn juridisk lære at Finnmark har vært ansett som den norske statens eiendom så langt

tilbake som det finnes historiske kilder. Utdrag av forelesningene ble trykket i Ugeblad for Lovkyndighed, Statistik og Statsøkonomi, 3. årgang 1863-64, s. 175 flg. Det som her er sagt om forholdene i Finnmark, ble stort sett inntatt uendret som § 39 i Brandts “Tingsretten, fremstillet efter den norske Lovgivning”, som utkom i 1867 og hvor det heter:¹¹

“Finmarken har lige fra den ældste Tid været betragtet som den norske Stats Ejendom. Først langt ned i den historiske Tid er dette District blevet bebygget af Indvandrede; men disse ansaaes ikke som Ejere af Grunden”.

Denne læren, som etter hvert ble betegnet som “*læren om statens umatrikulerte grunn i Finnmark*”, ble raskt tatt i bruk av andre juridiske aktører. I en rettssak om hogst i Alta-skogen i 1864 uttalte for eksempel Regjeringsadvokaten:¹²

“Finmarken, det gamle Skatteland uden fastboende jordbrugende Indvaanere, er som bekjendt taget i uindskrænket Besiddelse og koloniseret af selve Kronen. Den fuldt organiserede Stat underlagde sig det herreløse af Nomader gjennemfarne Land som Eiendom, og benyttede denne Eiendom ganske som en Privatmand, der ikke er bunden av andres Rett.”

Drøyt 50 år senere, i 1919, oppsummerte professor Nicolaus Gjelsvik rettighetsforholdene i Finnmark på følgende måte i datidens tingsrettslige standardverk:¹³

“Den bruksrett, staten saaledes har git i Finmarken, er en ret, som staten kan ta tilbake, naar den vil, uden at det er at gaa nogen privatmands ret for nær.”

I motsetning til det som gjaldt i landets øvrige statseide områder, ble den rådende juridiske oppfatningen dermed at Finnmarks lokalbefolkning ikke hadde noen opprinnelige rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Statens eierposisjon ble dessuten ansett å være av en slik art at befolkningens bruk av utmarksressursene var såkalt “tålt bruk”, som ikke kunne gi grunnlag for selvstendige rettsdannelser, og som staten kunne innskrenke og oppheve når den måtte finne det for godt. Dette synet ble gjort gjeldende både overfor reindriften, hvis nomadiske bruk sto svakt i norsk rettstenking på denne tiden, og Finnmarks fastboende befolkning.

¹¹ Sitert etter NOU 1993: 34 s. 338.

¹² Sitert etter NOU 1993: 34 s. 339.

¹³ Nicolaus Gjelsvik, *Norsk tingsret. Forelesninger*, 1919, s. 113. Uttalelsen er gjentatt i de to senere utgavene av boken, 2. utg. 1926 og 3. utg. 1936.

⁹ NOU 1993: 34 s. 285, jf. s. 255-256 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 133-136.

¹⁰ Oth. prp. nr. 21/1848 s. 23 (sitert etter NOU 1993: 34 s. 339).

Riktignok har det også ellers i landet vært – og er – slik at staten anses som eier av relativt omfattende landområder, særlig i skogs- og fjellområder med lite fastboende befolkning. I disse områdene har imidlertid staten ikke anført at dens eiendomsrett var til hinder for at befolkningens bruk kunne gi grunnlag for erverv av selvstendige rettigheter.

Blant annet har lokalbefolkningens rettigheter i de sønorske statsallmenningene sitt grunnlag i alders tids bruk.¹⁴ I Christian den femtes Norske Lov fra 1687 art. 3-12-1 heter det: *“Saa skal Alminding være, saasom den haver været af Gammel Tid, baade øverste og det yderste”*.¹⁵ Liknende formuleringer er inntatt i senere allmenningslovgivning. Lov 12. mars 1920 nr. 5 om utnyttelse av rettigheter til beite, fiske, fangst m.v. i statens allmenninger (fjelloven) fastslo i § 2 at i statens allmenninger skal *“bygdene fremdeles utøve sine bruksrettigheter til beite og seter, slått, mose- og torvtak samt fiske, jakt, og fangst som fra gammel tid”*. Bestemmelsen er videreført i lov 6. juni 1975 nr. 31 om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova), der § 2 første ledd første setning lyder: *“Rett til allmenningsbruk ligg til bygd eller grend som frå gamal tid har hatt slik rett.”*

Det har også forekommet at det i statsallmenningene med grunnlag i utøvd bruk kan være ervervet såkalte private særrettigheter til blant annet setring og fiske som har et særlig rettsgrunnlag, og som går lenger enn de rettighetene som har blitt lovfestet i allmenningslovene.¹⁶ I avgjørelsen i Rt. 1982 s. 1575, der utfallet ble at det ikke forelå noen særrett, slår førstvoterende fast at det *“er uomtvistet at det kan foreligge særrettigheter i statsallmenning”*, og at en særrett typisk vil være en rettighet *“som står på egne ben i kraft av et særskilt rettsgrunnlag på tvers av allmenningsretten, slik som bevd, kjøp, bygsel m.v.”* Dette er også forutsatt i fjellova § 1 fjerde ledd, der det heter at rettigheter i statsallmenningene *“i kraft av særleg heimel”* ikke er omfattet av loven. I merknadene til bestemmelsen viser Landbruksdepartementet til at den tilsvarende § 48 i fjelloven av 1920, og uttaler:¹⁷

“Regelen er så sjølsagd at det i og for seg ikkje skulle vere naudsynleg å ha den med i lovteksten. Men den gjer heller ingen skade, og det kunne lett gje opphav til mistyding om den vart teken bort.”

Situasjonen i Finnmark, hvor staten anså seg som en enerådende grunneier og hvor den lokale befolkningen ikke ble ansett å ha noen opprinnelige rettigheter eller kunne erverve rettigheter gjennom langvarig bruk, medførte således et klart avvik fra rettstilstanden ellers i landet.

Oppfatningen om staten som en tilnærmet enerådende grunneier, har også ligget til grunn for den særskilte lovgivningen om grunnen i Finnmark, de tre jordsalgslovene av 1863, 1902 og 1965. Riktignok hadde disse lovene bestemmelser om rett til ulike typer utmarksbruk for lokalbefolkningen, men dette var rettigheter som etter statens syn alene hadde grunnlag i lovgivningen, og som derfor fritt kunne endres eller oppheves ved senere lovvedtak. Det utvalget som forberedte 1965-loven utalte for eksempel om grunnen i Finnmark:¹⁸

“Så langt tilbake som den norske søge vet å berette, har all jord og grunn i det egentlige Finnmark betraktet som statens eiendom.”

Det er usikkert om dette utsagnet medfører noen selvstendig stillingtagen fra utvalgets side, men det gjengir den rådende oppfatningen blant norske jurister på 1960-tallet.

4.3 Utviklingen fra 1965-loven frem til i dag

Læren om statens umatrikulerte grunn i Finnmark sto i akademiske kretser praktisk talt uimotsagt frem til 1972 da Sverre Tønnesen forsvarte sin juridiske doktoravhandling, *Retten til jorden i Finnmark*.¹⁹ Tønnesen stilte her spørsmål ved berettigelsen av statens nærmest ubegrensede eiendomsrett. Han lanserte også begrepet Finnmarksallmenningen og konkluderte med at befolkningen i fylket med grunnlag i alders tids bruk i alle fall måtte ha ervervet allmenningsrettigheter til blant annet hogst og bufebeite, og trolig også andre former for rettigheter der dette måtte være aktuelt ut fra de lokale bruks- og ressursforholdene.

Da Samerettsutvalget ble oppnevnt 10. oktober 1980 for å utrede retten til land og vann i landets samiske bosettingsområder, ble det i utvalgets mandat fremholdt at

14 For en bredere fremstilling av det rettslige grunnlaget for allmenningsretten, kan det bl.a. vises til Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009, s. 45-53, jf. også s. 39-41.

15 Tilsvarende formulering var inntatt i bolk VII, kapittel 61 i Magnus Lagabotes landslov fra 1274. Uttrykkene “overste” og “ylderste” siktes til hhv. fjellstrekninger og sjøen, jf. Falkanger, Op. cit. s. 47.

16 Se for eksempel RG 1961 s. 148 (Eidsivating), RG 1977 s. 65 (Eidsivating) og Rt. 1982 s. 1575 (Krogsgård).

17 Ot. prp. nr. 32 (1973-74) s. 36.

18 Innstilling om lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 29. september 1962, s. 5. Når det i sitatet vises til *“det egentlige Finnmark”*, siktes det til det området som i dag utgjør Finnmark fylke, i motsetning til Finnmark Amt, som også omfattet deler av dagens Troms fylke.

19 Avhandlingen, som hadde undertittelen *“Rettsreglene om den såkalte ‘Statens umatrikulerte grunn’ – en undersøkelse med særlig sikte på samenes rettigheter”*, ble utgitt i Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Bergen sin skriftserie i 1972, og på Universitetsforlaget i 1979.

Tønnesen stilte spørsmål ved ulike sider av statens rett til grunnen i Finnmark. Det er herunder vist til hans spørsmål om *“et bygdelag i Finnmark i dag kan ... få medhold av domstolene om det går til sak mot f.eks. staten og krever fastslått at en bestemt eierfunksjon tilligger bygdefolket”*.²⁰

Den såkalte Rettsgruppen, som i NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark* utredet spørsmålet om retten til land og vann i Finnmark for Samerettsutvalget, var delt i synet på hvem som var eier av den grunnen i fylket som ikke er solgt til private.

Gruppens flertall konkluderte med at staten var grunn-eier både i de indre og i de ytre delene av fylket.²¹ Flertallet holdt riktignok muligheten åpen for at de indre områdene som før 1751 hadde vært underlagt svensk jurisdiksjon, kan ha vært eid av andre enn staten,²² men det ble ansett unødvendig å ta stilling til dette fordi utviklingen i de påfølgende drøyt 200 årene uansett måtte innebære at statens eiendomsrett har blitt etablert som et festnet rettsforhold.²³

Mindretallet konkluderte derimot, etter å ha sammenholdt statens disposisjoner med befolkningens bruk og rettsoppfatninger, med at den indre delen av Finnmark,²⁴ fortsatt var eid av den befolkningen som bodde i og brukte områdene.²⁵ Det ble antatt at rettighetsbærerne gjennomgående ville være kollektive lokale enheter; en form for bygde-allmenninger hvor rettighetene ligger til bygdas fastboende befolkning.²⁶

Dissensen gjelder ikke de ytre delene av fylket. Selv om det var uenighet om statsgrunnens utstrekning, var det også enighet om at det tilkommer befolkningen i Finnmark så mange rettigheter til ulike typer utmarksbruk at statsgrunnen må anses som en spesiell form for (stats)allmenning, om enn av en annen art enn statsallmenningene i Sør-Norge.²⁷ Dermed var det ikke tale om et område hvor lokalbefolkningens rettigheter til utmarka er tålt bruk.

Rettsgruppens flertall holdt også muligheten åpen for at det kunne foreligge andre former for lokale rettsdannelser i Finnmark. I underpunktet om ulike gruppers disposisjoner

over land og vann i fylket, uttaler flertallet dette om bygdelagenes disposisjoner:²⁸

“Det kan ikke utelukkes at enkelte bygdelag har ervervet særlig rett [ut over den generelle allmenningsretten] til bruken av visse ressurser med hjemmel i reglene om alders tids bruk, lokal sedvanerett eller ‘festnede forhold’ slik disse er utformet i praksis og teori”.

I konklusjonen om retten til grunnen i Ytre Finnmark uttrykker flertallet seg slik:²⁹

“Konklusjonen mht. grunneiendomsretten må derfor bli den samme for Ytre Finnmark som for de omtvistede arealer i Vinstra-dommen [som stadfestet at staten var grunneier i statsallmenningene i Sør-Norge]. Staten er eier til de umatrikulerte områdene i den tidligere privative delen av Finnmark. Reindriftsnæringen har imidlertid en meget sterk og omfattende bruksrett i området, og også de øvrige næringer og befolkningsgrupper vil kunne ha visse bruksrettigheter med større eller mindre omfang, se utredningene om de enkelte ressursene i kapittel 3 [NOU 1993: 34 s. 85-228] og Jebens’ vedleggsutredning pkt. III. 4-7 [NOU 1993: 34 s. 392-394].”

På samme måte som i Ytre Finnmark, antar flertallet også at det i de indre delene av fylket kan være etablert til dels sterke lokale bruksrettigheter med grunnlag i den bruken som har vært utøvd. Det sies ikke noe nærmere om innholdet i og omfanget av rettighetene. Dette er naturlig da dette må avklares etter en konkret kartlegging av bruk og rettsoppfatninger.

Samerettsutvalget tok selv ikke stilling til spørsmålet om hvem som er eier av de ulike delene av den usolgte grunnen i Finnmark, men foreslo i NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*, en ny forvaltningsordning for grunnen. Forslaget ble med en del endringer videreført i Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven), hvorefter Statskog SFs grunn i Finnmark skulle overføres til det nye eierorganet Finnmarkseiendommen. Utvalgets forslag om kommunal forvaltning av utmarksressursene med muligheter for å etablere såkalte bygdebruksområder for å ta høyde for lokale rettsdannelser, ble derimot ikke videreført.

20 NOU 1984: 18 s. 42-43.

21 NOU 1993: 34 s. 230 til 266. Flertallet besto av Rettsgruppens leder Tor Falch, samt medlemmene Torgeir Austenå, Sverre Dragsten, Tor Falkanger, Stein Owe og Gudmund Sandvik.

22 NOU 1993: 34 s. 262 der det bemerkes at dette spørsmålet må *“kunne sies å være usikkert”*.

23 NOU 1993:34 s. 261-266.

24 Området tilsvarer omtrent det som i dag er kommunene Kautokeino, Karasjok og øvre del av Tana kommune.

25 NOU 1993: 34 s. 266 til 267. Mindretallet i rettsgruppen besto av Otto Jebens som senere har fastholdt og utdypet sine synspunkter i doktoravhandlingen *Eiendomsretten til grunnen i indre Finnmark*, 1999.

26 NOU 1993: 34 s. 297.

27 NOU 1993: 34 s. 322.

28 NOU 1993: 34 s. 252.

29 NOU 1993: 34 s. 261. Når det i sitatet vises til *“den tidligere privative delen av Finnmark”*, siktes det til den delen av Finnmark som var under norsk jurisdiksjon før grensedragningen mot Sverige i 1751.

Under Stortingets behandling av forslaget til finnmarkslov ble loven supplert med regler om kartlegging av eksisterende rettigheter. Formålet med kartleggingen skulle være å fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene som folk i Finnmark har *“på grunnlag av bevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag”*, jf. finnmarksloven § 5 tredje ledd.

Mens jordsalgslovene av 1863, 1902 og 1965 bygget på et syn om at den lokale befolkningens utmarksbruk har vært tålt bruk fra statens side som ikke ga rom for selvstendige rettdannelser ved siden av eller ut over det som var hjemlet i lov, er dermed finnmarksloven basert på et annet syn. Også det forholdet at Stortinget har lovfestet at det skal kartlegges hvilke bruks- og eierrettigheter lokalbefolkningen i Finnmark har ervervet på grunnlag av langvarig bruk til den grunnen som FeFo har overtatt, er et uttrykk for at det tidligere synet er forlatt. Dette fremgår også av finnmarkslovens § 5 første ledd der det heter at samene *“kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av land og vann [har] opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark”*, og i følgende to uttalelser fra Justiskomiteens flertall:³⁰

“Flertallet vil bemerke at Finnmarkskommisjonen ... kan komme til at det eksisterer bruksrettigheter på Finnmarkseiendommens grunn, at grunn som Finnmarkseiendommen står som eier av i realiteten eies av andre, eventuelt at det i tillegg eksisterer bruksrettigheter for tredjepersoner på den samme grunnen.”

“Flertallet viser til at man bør være varsom med å uttale seg om hvordan utfallet av identifikasjonsprosessen vil bli. Dette er et rettsspørsmål som det er opp til domstolene å avgjøre med bindende virkning. På bakgrunn av det kollektive preg som mye av utmarksbruken i Finnmark har, og de ulike brukergruppene og bruksmåtene som ofte er representert i det samme området, er det imidlertid etter flertallets mening god grunn til å tro at det bare i meget beskjedne grad vil bli kartlagt privat, individuell eiendomsrett til utmark. Det dominerende vil etter flertallets oppfatninger trolig være kollektive bruksretter av ulike slag.”

Synet på staten som en i prinsippet enerådende grunneier i Finnmark, er dermed erstattet av en antakelse om at lokalbefolkningen med grunnlag i langvarig bruk kan ha ervervet ulike bruksrettigheter, slik tilfellet også er i andre skogs- og fjellområder i Norge. Loven tar også høyde for at det kan vise seg å være andre eiere av utmarksområder i Finnmark enn FeFo.

³⁰ Innst. O. nr. 80 (2004-2005), hhv. s. 18 og 28.

4.4 Kort om Finnmarkseiendommen

Finnmarkseiendommen trådte ved ikrafttredelsen av finnmarkslovens kapittel 2 inn i Statskog SFs rettslige posisjon i Finnmark, jf. finnmarksloven § 49 der det blant annet fremgår at FeFo fra dette tidspunktet *“overtar de faste eiendommer i Finnmark fylke som Statskog SF har grunnbokshjemmel til eller eier uten å ha grunnbokshjemmel”*. FeFo overtok også ansvaret for heftelser i de eiendommene og rettighetene som ble overført fra Statskog SF, og ansvaret for *“avtaler om bruksretter, leieretter o.l.”* til disse eiendommene, jf. § 49 annet ledd. Finnmarksloven gir i mange henseender FeFo status som privat grunneier. Blant annet vil statlige myndigheters fremtidige styring med ressursforvaltningen på FeFos grunn måtte skje med grunnlag i offentlig reguleringslovgivning,³¹ og ikke i kraft av eierrådighet. Forarbeidene viser også til at FeFo *“rårder som en privat grunneier over grunn og ressurser”*, med *“samme handlefrihet som en privat grunneier”*.³² FeFos eierrådighet er likevel underlagt langt flere lovfestede begrensninger enn det som gjelder for en alminnelig privat grunneier.

Blant annet setter formålsparagrafen i finnmarksloven § 1 visse rammer for utøvelsen av rådigheten. § 3 pålegger FeFo å se hen til statens folkerettslige forpliktelser. §§ 14 og 15 begrenser FeFos adgang til pantsettelse og uttak av overskudd. Virksomheten er etter § 16 underlagt en egen kontrollordning, og etter § 18 visse offentligrettslige regler. I motsetning til andre grunneiere har FeFo ikke ekspropriasjonsrettslig vern mot ny lovgivning som endrer, innskrenker eller opphever dens rettsstilling eller rettigheter, jf. §§ 19 og 20. Med hjemmel i §§ 22, 23 og 25 har andre lovfestede rettigheter til å utnytte ulike ressurser på FeFos grunn, og § 24 åpner for at kommunene i visse henseender kan disponere over disse ressursene.

Innholdet i og utstrekningen av FeFos eiendomsrett er også mindre avklart enn det som er vanlig for private eiendommer. Det kan også være knyttet uklarheter til andre private eiendommer, blant annet når det gjelder hvilke bruksrettigheter andre har på eiendommen. Finnmarkslovens regler om rettighetskartlegging er imidlertid et uttrykk for at FeFos grunn er beheftet med større usikkerhet omkring slike forhold enn det som er vanlig. Reglene har sin bakgrunn i at Stortinget har funnet det nødvendig med en systematisk kartlegging av rettighetsforholdene, blant annet fordi dette er antatt å ville gi en raskere og mer helhetlig rettsavklaring enn om dette skulle bli overlatt til de alminnelige domstolene.³³

³¹ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 107. Se også finnmarksloven § 21 første ledd.

³² Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 91 og 104.

³³ Se bl.a. Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 28.

FeFos eierrådighet kan dermed ikke fullt sammenliknes med andre private grunneieres rådighet. De ovenfor omtalte forholdene rokker likevel ikke ved at FeFo er et selvstendig rettssubjekt, eller ved at FeFos eierrådighet kun er begrenset av de rettighetene andre har opparbeidet eller fått lovfestet på FeFos grunn og av vedtak gitt i eller i medhold av lov.

Finnmarkseiendommen er dessuten uavhengig av statlige organer. Den er i likhet med andre private grunneiere ikke underlagt statlig instruksjonsmyndighet,³⁴ og virksomheten er selvfinansierende. Det arealet som i dag disponeres av FeFo er derfor ikke statens grunn, men et areal som er underlagt regional styring innenfor lovfestede rammer. Virksomheten ledes av et styre oppnevnt av Finnmark fylkesting og Sametinget, og alle forhold tatt i betraktning kan FeFos grunn i dag anses som en form for kollektivt felleseie for befolkningen i Finnmark. Samtidig er utstrekningen av og innholdet i FeFos eierrådighet gjenstand for kartlegging. Om FeFos rolle i kartleggingen har FeFos styre vedtatt følgende utgangspunkt:³⁵

“FeFo vil i forhold til kartleggingsprosessene i regi av Finnmarkskommisjonen innta en aktiv rolle. Styret begrunner dette med at FeFo på denne måten kan bidra til et best mulig grunnlag for kommisjonens rapport, samtidig som FeFo også ivaretar fellesskapets interesser i prosessen best ved å opptre aktivt.”

I direktørens saksfremlegg er innholdet i uttrykket “*aktiv rolle*” forklart slik:³⁶

“Den passive rollen innebærer at FeFo ikke gjør noe av eget tiltak, men kun forholder seg til prosessen og de utspill kommisjonen eventuelt gjør overfor oss. Den eneste aktive rollen er den vi er pålagt i § 34 der det heter at FeFo uten ugrunnet opphold skal ta stilling til kommisjonens rapport.

Alternativet vil være å ta en aktiv rolle i forhold til kommisjonen. En aktiv rolle vil kunne utøves på ulike måter. Den mest ambisiøse måten å gjøre det på er å ta en proaktiv rolle som innebærer at FeFo, når det foreligger rettighetskrav, selv sørger for å fremme motargumenter og fronter disse bl.a. i media. En noe mer tilbaketrukket rolle vil være at FeFo som aktør skaffer seg oversikt over hvilke krav som fremmes, følger kartleggingsprosessen

fortløpende og kommer med innspill når dette synes nødvendig for å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag for kommisjonens rapport og de interesser FeFo er satt til å ivareta.

Direktørens konklusjon er at FeFo bør innta en aktiv rolle, men ikke en proaktiv rolle. Dette for å sikre de interesser FeFo er satt til å ivareta på vegne av fylkets befolkning i disse prosessene.”

FeFo har også fremholdt at man så lenge Finnmarkskommisjonen utreder et felt først og fremst anser sin rolle å være “bidragsyter for å belyse faktum”, og uttalt:³⁷

“FeFos vurdering av rettighetsforholdene i det enkelte felt kommer først etter at rapporten foreligger jf finnmarksloven § 34. Dette er bakgrunnen for at FeFo ikke har tilkjennegitt noen synspunkter for eller imot innkomne krav. FeFo anmoder om at dette kommer klart fram i kommisjonens rapport.”

Under kommisjonens høringsmøte for felt 3 i Hammerfest 29. og 30. august 2012, fastholdt FeFo-direktør Jan Josef Olli dette. Han viste i sin partsforklaring til at FeFo ønsker at de som har utøvd en rettsstiftende bruk skal få anerkjent dette, men at FeFo så lenge sakene behandles i kommisjonen ikke vil opptre som part eller gi uttrykk for enighet eller uenighet når det gjelder innkomne krav. FeFo vil heller ikke delta i debatt om kommisjonens arbeid, men bidra til saksopplysningen ved å legge frem dokumenter og annet relevant materiale.

Når det ellers gjelder FeFos deltakelse i de sakene kommisjonen har behandlet, vises det til fremstillingen av de ulike spørsmålene kommisjonen har vurdert i rapportens kapittel 7 flg. I disse kapitlene vil kommisjonen også redegjøre mer konkret for statens og lokalbefolkningens disposisjoner og oppfatninger når det gjelder rettighetsforholdene i feltet.

34 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 37 med videre henvisning til Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) s. 123.

35 Finnmarkseiendommen (FeFo), styrevedtak i sak 18/09.

36 Finnmarkseiendommen – direktørens saksfremlegg, styrevedtak sak 18/09.

37 Finnmarkseiendommen, *Ansvar for sakens opplysning iht. finnmarksloven § 32 og innspill fra FeFo knyttet til ytterligere dokumentasjonsbeho*, udatert notat til Finnmarkskommisjonen, oversendt pr. e-post 7. oktober 2011.

5. KRAV SOM ER FREMSATT FOR KOMMISJONEN

5.1 Krav og meldinger som er tatt til realitetsbehandling

Rapporten her tar – helt eller delvis – stilling til realiteten i følgende krav/meldinger om rettigheter i felt 3 Sørøya:

1. *Larine Johnsen*, Hasvik, 23. juli 2010 (jnr. 201100887). Meldingen gjelder ulike typer rettighetserverv på den sørvestre delen av Sørøya. Den reiser en rekke krav, hvorav tre krav er realitetsbehandlet, jf. punkt 11.2.1.
2. *Akkarfjord bygdelag*, 15. februar 2011 (jnr. 201200480). Meldingen gjelder kollektivt rettighetserverv i området fra Oterbukta i Skippernes til Saksfjorden og nordover.
3. *Johan Anders Bongo*, 20. mai 2011 (jnr. 201200481). Meldingen gjelder rett til helårs reindrift på den nordøstre delen av Sørøya.

Kartet i figur 5.1 gir en oversikt over hvilke deler av felt 3 som er gjenstand for de ulike kravene. Den begrunnelsen rettighetspretendentene har anført for sine krav og kommisjonens vurderinger av disse er inntatt i rapportens kapittel 9 (Akkarfjord Bygdelag) og 11 (Larine Johnsen og Johan Anders Bongo). Her er det også gitt en nærmere beskrivelse av det geografiske området for kravene. Kommisjonens vurderinger av generelle rettighetsspørsmål i feltet som ikke er konkret knyttet til fremsatte krav, er inntatt i rapportens kapittel 7 (kollektive rettigheter for lokalbefolkningen), 8 (reindrift) og 10 (laksefiske i sjø).

5.2 Krav og meldinger som ikke er realitetsbehandlet

Kommisjonen har mottatt 12 meldinger om rettigheter i felt 3 som ikke er realitetsbehandlet. Dette skyldes i hovedsak at meldingene er knyttet til privat grunn, eller at det har vist seg at avsenderen ikke pretenderer å ha ervervet rettigheter på FeFos grunn som går ut over finnmarksloven, eller har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av denne.

(1.) *Kjell JB. Antonsen og Hermod I. Olsen*, Hammerfest, har i melding av 7. april 2010 (jnr. 201100884-1) opplyst at de eier gnr. 7, bnr. 18 og gnr. 7, bnr. 37 i Hammerfest kommune. Eiendommene ligger i Husfjord og har begge relativt store utmarksarealer.¹ De ble frem til 1965 brukt av Antonsens og Olsens oldeforeldre, besteforeldre og foreldre i forbindelse med fiske og jordbruk. Av meldingen fremkommer det at eiendommene i dag blir brukt til fritidsformål og i forbindelse med jakt, fiske og bærplukking.

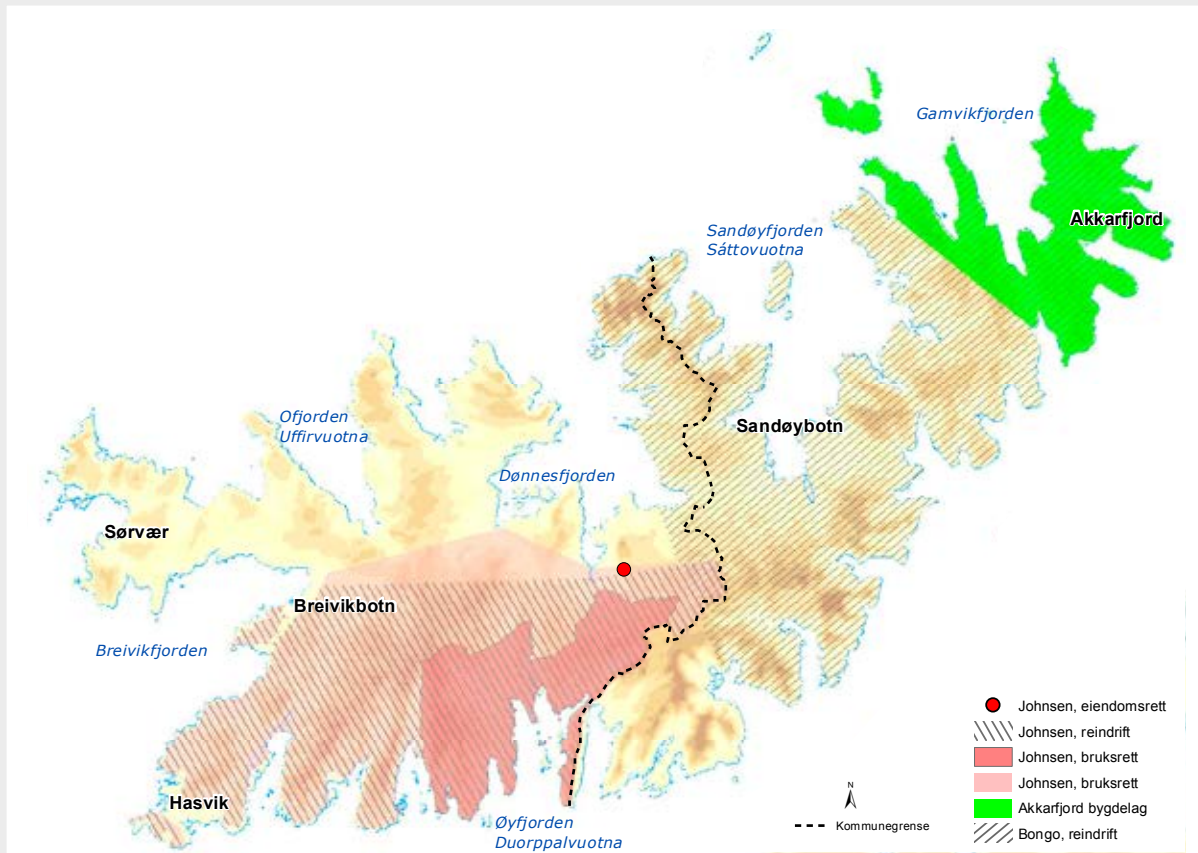
Kommisjonen besvarte henvendelsen i brev 24. juni 2010 (jnr. 201100884-2). Det ble vist til at kommisjonens mandat ikke omfatter kartlegging av rettigheter på eiendommer som ikke eies eller er eid av FeFo etter 1. juli 2006. Antonsen og Olsen ble også informert om at saken ville bli vurdert, dersom den gjaldt mulig erverv av rettigheter på FeFo-grunn.

I telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 6. juni 2012 opplyste Antonsen at meldingen ble sendt fordi han og Olsen ønsket å informere kommisjonen om eksistensen av deres eiendommer. De ønsket ikke å fremme krav om å få anerkjent rettigheter på grunn eid av FeFo. Henvendelsen ble derfor ikke ansett å reise spørsmål som det er aktuelt at kommisjonen behandler. Antonsen og Olsen ble underrettet om dette ved brev 8. juni. 2012 (jnr. 201100884-4). De ble samtidig bedt om å komme med eventuelle merknader innen 2. juli 2012, men dette har ikke foranlediget ytterligere henvendelser til kommisjonen.

(2.) *Heidi Pedersen*, Rypefjord, viser i melding datert 18. april 2010 (jnr. 201100888-1) til eiendommene gnr. 10, bnr. 22 og gnr. 10, bnr. 26 i Hasvik kommune,² og fremsetter krav om bruksrett til "Børfjordområdet, i en radius på ca. 1 mil". Det ble vist til at familien i generasjoner har brukt området til jakt, fiske, bærplukking, sanking av ved og rekreasjon.

1 Ifølge www.seeiendom.no har de to eiendommene et samlet areal på noe over 10 000 dekar, fordelt på snaut 2 500 (gnr. 7, bnr. 18) og 7 700 dekar (gnr. 7, bnr. 37). Det tas forbehold om at nettstedets arealopplysninger er hentet fra grenseinformasjon registrert i matrikelen, som tidvis kan være relativt upresis.

2 De to eiendommenes utstrekning er ifølge www.seeiendom.no 5 (gnr. 10, bnr. 22) og 26 dekar (gnr. 10, bnr. 26).

Figur 5.1

Kommisjonen underrettet Pedersen ved brev 24. juni 2010 (jnr. 201100888-2) om at dens rettighetskartlegging bare omfatter mulige rettigheter til grunn som ble overført til FeFo ved finnmarkslovens ikrafttrekken, og at kartleggingen derfor ikke ville berøre de to eiendommene som er nevnt i hennes henvendelse. Når det gjelder utmarksbruken, viste kommisjonen til at den beskrevne bruken kan utøves med grunnlag i finnmarksloven og annen lovgivning. Fordi hennes beskrivelse ikke ga grunnlag for å vurdere om kravet gjaldt et mulig erverv av særlige rettigheter ut over dette, ble hun anmodet om å beskrive brukens varighet, innhold og omfang noe nærmere.

Kommisjonen mottok ingen nye opplysninger fra Pedersen. Hun ble derfor ved brev 21. august 2012 (jnr. 201100888-4) varslet om at meldingen hennes ikke synes å reise spørsmål som krever realitetsbehandling. Samtidig ble hun bedt om å kontakte kommisjonen innen 15. september 2012 dersom kravet gjaldt erverv av rettigheter ut over eller

ved siden gjeldende lovverk, eller dersom kommisjonen hadde misforstått hennes henvendelse. Kommisjonen har ikke mottatt noen tilbakemelding fra Pedersen.

(3.) *Martha Risto*, Hammerfest, viser i melding 7. juni 2010 (jnr. 201000262-5) til at hun eier eiendommen Børfjordvik i Hasvik kommune, som hennes oldefar, Johannes Peder Isaksen, kjøpte i 1862.³ Hun beskriver sin tilhørighet til området, og fremholder at hun ønsker fortsatt å kunne “bruke Børfjord med nærliggende områder til turgåing, fiske og bærplukking”.

Kommisjonen oppfattet henvendelsen slik at Risto ikke pretenderer erverv av særlige rettigheter ved siden av eller ut over det som er kodifisert i lovgivningen. Hun ble ved brev av 24. juni 2010 (jnr. 201000262-8) underrettet om at

³ Eiendommen er i dag registrert som gnr. 10, bnr. 2 i Hasvik kommune. Ifølge www.seeiendom.no har den et areal på litt over 106 dekar.

meldingen ikke synes å reise spørsmål som kommisjonen trenger behandle. Risto ble samtidig informert om at den bruken hun beskriver i meldingen kan utøves med grunnlag i blant annet frilufsloven og finnmarksloven. Hun ble også opplyst om at hun kunne kontakte kommisjonen dersom hun mener å ha ervervet rettigheter ut over dette, men har senere ikke henvendt seg til kommisjonen.

(4.) *Tor Hansen*, Tromsø, opplyste i melding 12. august 2010 (jnr. 201000262-11) at familien eier eiendommen Skibenesfjord på Sørøya i Hammerfest kommune.⁴ Hansen fremholdt at han på vegne av sin mor, Bjørg Dagmar Hansen, som sitter i uskiftet bo, ønsket å synliggjøre for kommisjonen at familien eier av nevnte eiendom.

Kommisjonen informerte Hansen ved brev 4. oktober 2010 (jnr. 201000262-13) om at dens arbeid ikke vil påvirke familiens stilling som eier.

(5.) Henvendelsen fra *Harald J. Sjursen*, Hammerfest, datert 20. september 2010 (jnr. 201000262-12), gjelder korrigering av kartopplysninger vedrørende hans eiendom Havnefjord østre på Sørøya i Hammerfest kommune.⁵ Den tilstøtende eiendommen i det området hvor eiendomsgrensene hevdes å være feilaktig angitt, Havnefjord vestre,⁶ tilhører imidlertid ikke FeFo. Saken faller derfor utenfor kommisjonens mandat.

I telefonsamtale mellom kommisjonens sekretariat og Sjursen 2. november 2010 fremkom det at henvendelsen gjaldt feilaktige opplysninger på Hammerfest kommunes nettsider om grensene i ferskvann mellom de to ovennevnte eiendommene. Ved brev 9. november 2010 (jnr. 201000262-14) gjorde kommisjonen Sjursen oppmerksom på at informasjon om eiendomsgrenser som er hentet fra matrikkelen eller andre kart, ikke nødvendigvis gir uttrykk for rettsgyldige grenser. Han ble også informert om at feilaktige opplysninger i kartdata kan forsøkes rettet opp i henhold til matrikkellova 17. juni 2005 § 26, eventuelt ved å avholde oppmålingsforretning eller grensegangssak etter jordskifteloven.

(6.) *Roald Somby*, Alta, opplyste i e-post 13. februar 2011 (jnr. 201000262-19) at han eier eiendommene Myrfjell og

Trollbukt helt nord på Sørøya.⁷ I henvendelsen redegjør han også for hvordan den omkringliggende utmarka ble brukt under hans oppvekst, og gir en oversikt over sjølaksefisket på den nordre delen av Sørøya.

Somby ble ved kommisjonens brev 4. mars 2011 (jnr. 201000262-24) informert om at rettighetskartleggingen på Sørøya, ikke vil få noen betydning for hans stilling som grunneier der. Han ble også orientert om at henvendelsen heller ikke ellers er ansett å reise spørsmål som det er aktuelt at kommisjonen realitetsbehandler, men at den gir nyttig informasjon.

(7.) *Karl Strandheim*, Rypefjord, har i to meldinger, begge datert 31. januar 2011 (jnr. 201000262-15 og 201000262-16), gjort kommisjonen oppmerksom på at han er blitt tildelt punktbeste til hytte, og at han innehar ulike bruksrettigheter på Sørøya.

Finnmark Jordsalgskontor innvilget 28. mars 1996 Strandheims søknad om punktbeste for hytte i Børfjord i Hasvik kommune.⁸ Fordi rekvisisjon om kartforretning ved en feil ble sendt til Hammerfest kommune i stedet for Hasvik kommune, ble kartforretning ikke avholdt. I brev til Hasvik kommune 19. oktober 2010 bekrefter imidlertid FeFo at punktbeste er innvilget og at man tar sikte på å inngå festekontrakt med Strandheim. Kommisjonen orienterte Strandheim ved brev 25. mars 2011 (jnr. 201000262-17) om at rettighetskartleggingen på Sørøya ikke vil få betydning for den innvilgede tillatelsen til oppføring av hytte. Han ble videre anmodet om å beskrive utmarksbrukens varighet og omfang og i hvilket område den har foregått noe nærmere, slik at kommisjonen kunne få et bedre grunnlag for å vurdere om meldingen gjaldt et mulig erverv av bruksrettigheter som går ut over det som er lovfestet i finnmarksloven og annen lovgivning.

Kommisjonen mottok ingen opplysninger fra Strandheim som tilsa at henvendelsen hans gjaldt et slikt rettighetserverv. Han ble derfor ved brev 3. oktober 2012 (jnr. 201000262-58) underrettet om at henvendelsen hans ikke synes å reise spørsmål som trenger behandles i kommisjonen. For det tilfellet at han ønsket å fremsette krav om erverv av særlige rettigheter, eller om kommisjonen på noen måte hadde misforstått hans henvendelse, ble han bedt om å gi tilbakemelding innen 23. oktober 2012. Slik tilbakemelding er ikke gitt.

(8.) *Jørn Berg og Toril Mjøen*, Hammerfest, har i melding 10. februar 2011 (jnr. 201100885-1) fremmet krav om beiterett

4 Eiendommen er i matrikkelen registrert med bruksnavn "M0320 Skibenesfjord" og gnr. 4, bnr. 9. Dens arealmessige utstrekning er ifølge www.seeiendom.no i overkant av 9 000 dekar.

5 Eiendommen er i registrert som gnr. 6, bnr. 2. Dens areal er noe over 12 200 dekar, jf. www.seeiendom.no.

6 Gnr. 7, bnr. 22 i Hammerfest kommune, med et areal på i underkant av 7 700 dekar.

7 Gnr. 3, bnr. 26 (Myrfjell) og gnr. 3, bnr. 14 (Trollbukt) i Hammerfest kommune, med arealmessig utstrekning på litt over 200 (Gnr. 3, bnr. 26) og 1330 dekar (Gnr. 3, bnr. 14).

8 Tillatelsen ble gitt på gnr. 10, bnr. 1.

for sau i området på nordsiden av eidet mellom Bastafjorden og Skippernesfjorden, nord på Sørøya. Berg og Mjøen viser til at de eier Finnvik østre, som Bergs bestefar ervervet i 1919. Eiendommen oppgis å bestå av vel 40 dekar innmark, samt *“stor utmark”*.⁹ De viser også til at det har vært drevet med sau med utgangspunkt i andre eiendommer i området; Finnvik vestre, Gamvik nordre, midtre og søndre, Akkarfjordbotten og Fjærstrand,¹⁰ samt en del mindre, ikke navngitte, eiendommer i Akkarfjord og Mefjord.

Kommisjonen oppfattet henvendelsen slik at den i hovedsak gjaldt et mulig erverv av kollektive beiterettigheter. I brev 3. mars 2011 (jnr. 201100885-2) ble Berg og Mjøen anmodet om å beskrive nærmere brukens varighet og omfang, og hvor på øya den mer konkret har foregått. Henvendelsen ble ikke besvart. Berg opplyste imidlertid i telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 6. august 2012 at meldingen ble sendt for å få stadfestet at de lokale beiterettighetene hadde et sterkere rettsgrunnlag enn finnmarksloven alene.

I brev 13. november 2012 (jnr. 201100885-4) fremholdt kommisjonen at meldingen ikke synes å reise spørsmål om erverv av individuelle beiterettigheter. Berg og Mjøen ble videre informert om at spørsmålet om erverv av kollektive beiterettigheter i området ville bli vurdert i kommisjonens rapport, herunder om det foreligger selvstendige beiterettigheter for bufe ved siden av eller ut over den beiteretten som er lovfestet i finnmarksloven § 23 annet ledd, og at deres melding ikke ville bli realitetsbehandlet ut over dette. De to ble bedt om å komme med eventuelle merknader til dette innen 3. desember 2012, men har ikke gitt noen tilbakemelding.

(9.) *Ingrid Petrikke Olsen*, Hammerfest, krevde i melding 21. april 2011 (jnr. 201100886-3) beiterett i området Lundhavn/Hønseby – Skippernes/Bastafjorden – Finnfjordnæringen på Nordre Sørøy i forbindelse med at hun i 2010 overtok farens landbrukseieendom i Hellefjord.¹¹

Olsen har i telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 11. juni 2012 opplyst at hensikten med meldingen var å sikre lokalbefolkningens beiterett for sau på den aktuelle delen av Sørøya. Hun presiserte at meldingen ikke gjaldt erverv av individuelle rettigheter utover det som nå er lovfestet i finnmarksloven. Kommisjonen antok derfor at

meldingen ikke reiser spørsmål som krever realitetsbehandling ut over dens generelle vurderinger. Olsen ble i brev 23. oktober 2012 (jnr. 201100886-6) underrettet om dette. Hun ble bedt om å kontakte kommisjonen innen 12. november 2012 om hun hadde merknader, men har ikke gjort dette.

(10.) *Åge Teigen*, Oslo, har i melding 9. desember 2011 (jnr. 201200482-1) krevd andel i kollektive rettigheter til jakt, jordbruk, ferskvannsfiske, bærplukking, laksefiske, fangst av sel og småhval og reindrift i Øyfjord, Karkefjord og Sarset i Hasvik kommune på Sørøya. Teigen opplyser at han er stesønn av Ingvald Isaksen, som er *“etterkommer til Nils Hendriksen Sara som flyttet til Øyfjorden på Sørøya i 1881”*.¹²

Kommisjonen ba i brev 19. desember 2011 (jnr. 201200482-2) Teigen om ytterligere opplysninger om bruken av de angitte områdene. Henvendelsen er ikke besvart.

I brev 18. januar 2013 (jnr. 201200482-3) informerte kommisjonen Teigen om at den vil utrede spørsmålet om rettighetserverv for den fastboende befolkningen på Sørøya. Det ble videre vist til at meldingen i noen grad gjelder spørsmål som faller utenfor kommisjonens mandat (fangst av sel og småhval) og at den ellers ikke synes å reise spørsmål det er aktuelt at kommisjonen realitetsbehandler ut over de generelle vurderingene. Teigen ble bedt om å gi tilbakemelding innen 4. februar 2013, men har ikke besvart kommisjonens henvendelse.

(11.) *Else Nikoline Andersen*, Hammerfest, har på vegne av *“Hytteeierne av Kopperdalen”* i melding oversendt kommisjonen 10. februar 2012 (jnr. 201200483-1) krevd anerkjent bruksrettigheter til fiske, jakt, bærplukking og beite for sau, i området *“vestre siden av Sandøyfjord – Kopperdal – Ytre reppen”* i Hammerfest kommune.

I brev 23. februar 2012 anmodet kommisjonen hytteeierne om å beskrive nærmere den utøvde brukens varighet og omfang. Henvendelsen ble ikke besvart, men i telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 26. oktober 2012 opplyste Else Nikoline Andersen at meldingen ble sendt for å gjøre kommisjonen oppmerksom på den utøvde bruken slik at bruksrettighetene ikke bortfalt som følge kartleggingsarbeidet på Sørøya.

Kommisjonen viste i brev til hytteeierne 9. januar 2013 (jnr. 201200483-3) til at den bruken som beskrives i meldingen, kan utøves med grunnlag i ulike lovverk, og at meldingen ikke synes å reise spørsmål som det er nødvendig å realitetsbehandle. Hytteeierne ble bedt om å

9 Gnr. 3, bnr. 20 i Hammerfest kommune. Ifølge www.seiendom.no er eiendommens totale areal vel 186 dekar.

10 Henholdsvis Gnr. 3, bnr. 21 (Finnvik vestre), Gnr. 3, bnr. 9 (Gamvik nordre), Gnr. 3, bnr. 10 (Gamvik mellom), Gnr. 3, bnr. 11 (Gamvik søndre), Gnr. 3, bnr. 2 (Akkarfjordbotn) og Gnr. 3, bnr. 27 (Fjærstrand).

11 Gnr. 4, bnr. 2 i Hammerfest kommune. Ifølge www.seiendom.no er eiendommens areal litt over 75 dekar.

12 Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 59 og 109 der det er opplyst at Sara-familien flyttet til Øyfjord på slutten av 1800-tallet, og rapportens punkt 11.2.1 der det er antatt at dette skjedde i 1885.

kontakte kommisjonen innen 29. januar 2013 dersom den hadde misforstått meldingen, eller hytteeierne mente å ha opparbeidet seg rettigheter utover det som fremkommer av gjeldende lovgivning. Kommisjonen har ikke mottatt tilbakemelding fra hytteeierne.

(12.) Carina Prytz-Wallmann har på vegne *Else Juliussen* 27. april 2013 (jnr. 201300256-1), jf. e-post 29. april 2013 (jnr. 201300256-3) oversendt kommisjonen melding om mulige rettigheter til fire eiendommer og beite for bufe i Hasvik kommune. De fire eiendommene er i dag registrert som gnr. 13, bnr. 11 (Kipperfjord), gnr. 14, bnr. 2 (Kipperfjord), gnr. 14, bnr. 3 (Meltefjord) og gnr. 14, bnr. 6 (Skalnæs) i Hasvik kommune. Det er opplyst at de i dag tilhører Else Juliussen, men bare gnr. 14, bnr. 3 er registrert på henne. Samtlige eiendommer er sirkeleiendommer med udefinerte eiendomsgrenser. Som fremholdt i punkt 3.3 foran, har kommisjonen forstått sitt mandat slik at lovgiveren ikke har ment at grensegang skal være en oppgave for kommisjonen. Slike spørsmål er også ansett som åpenbart uegnet for utredning i kommisjonen.

Spørsmålet om erverv av beiterett kommer i en annen stilling, men i telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 27. juni 2013 opplyste Juliussen og Edvin Wallmann at hensikten med kravet om beiterett var å sikre familiens rett til beite. De presiserte at meldingen ikke gjelder erverv av eksklusiv beiterett, men andel i den kollektive beiteretten som ligger til befolkningen på Sørøya. Kommisjonen har derfor vurdert denne delen av meldingen slik at den ikke gjelder erverv av noen form for individuelle ellers særlige beiterettigheter.

Kommisjonen underrettet i brev 8. juli 2013 (jnr. 201300256-11) Else Juliussen og Carina Prytz-Wallmann om at grensegang ikke er en oppgave for kommisjonen. De ble også orientert om fremgangsmåten for å få rettet opplysninger i matrikkelen og for å få avklart eiendomsgrensene. I brevet ble det videre fremholdt at spørsmålet om erverv av kollektive rettigheter på Sørøya vil bli vurdert i kommisjonens rapport, og herunder om det foreligger selvstendige beiterettigheter for bufe ved siden av eller ut over den beiteretten som er lovfestet i finnmarksloven § 23 annet ledd, men at deres melding for øvrig ikke ville bli realitetsbehandlet.

De ble bedt om å gi tilbakemelding til kommisjonen innen 8. august 2013 om de hadde merknader til kommisjonens foreløpige vurdering. Slik tilbakemelding er ikke mottatt.

DEL II

KOMMISJONENS VURDERINGER AV RETTIGHETSFORHOLDENE I FELTET

6. UTGANGSPUNKTET FOR KOMMISSJONENS VURDERINGER

6.1 Innledning

Kommisjonen vil i dette kapittelet redegjøre generelt for noen av de rettslige utgangspunktene som er lagt til grunn for vurderingen av rettighetsforholdene i felt 3.

I punkt 6.2 omtales vilkårene for rettighetserverv og rettsdannelser med grunnlag i langvarig bruk. Det redegjøres også for uttrykket *“gjeldende nasjonal rett”* i finnmarksloven § 29 første ledd, og for betydningen av de folkerettslige kildene. Punkt 6.3 tar for seg reglene om beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk og hvilke særregler som gjelder når det er spørsmål om erverv av reindriftsrett på slikt grunnlag.

Det understrekes at fremstillingen er generell. For eksempel er uttrykket *“grunneieren”* kun brukt som et hjelpemiddel ved beskrivelsen av innholdet i reglene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk. Det er ikke et uttrykk for noen stillingtagen til hvem som er eier av de ulike delene av grunnen i felt 3 Sørøya.

6.2 Vilårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk

6.2.1 “Gjeldende nasjonal rett”

6.2.1.1 Utgangspunkt

Finnmarksloven § 29 første ledd slår fast at kommisjonen skal utrede bruks- og eierrettigheter til den antatte FeFo-grunnen i Finnmark *“på grunnlag av gjeldende nasjonal rett”*. Dette innebærer ifølge flertallet i Stortingets justiskomité at kommisjonen skal bygge sine konklusjoner *“på gjeldende rett, i første rekke alminnelig tingsrett berunder samiske sedvaner”*. Komitéflertallet poengterer videre at uttrykket *“gjeldende nasjonal rett”* er brukt for *“bedre å få frem at også samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal hensyntas.”*¹ Med dette er det understreket at samiske sedvaner og rettsoppfatninger, på samme måte som rettspraksis og lovgivning, er relevante

rettskilder ved anvendelsen av reglene om rettighetserverv ved langvarig bruk.

Disse reglene er i noen grad kodifisert i hevdsloven,² men de er i hovedsak utviklet av Høyesterett gjennom langvarig rettspraksis. Av nyere praksis har særlig avgjørelsene i Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskog) interesse når det gjelder samisk bruk og samiske rettsoppfatninger som grunnlag for rettighetserverv. Selbu-saken gjaldt erverv av reindriftsrett på privat utmarksgrunn i Trøndelag, mens utfallet av Svartskog-saken ble at lokalbefolkningen hadde ervervet en kollektiv eiendomsrett til et utmarksområde på 116 km² i Manndalen i Kåfjord i Troms. I begge tilfellene var ervervsgrunnlaget alminnelige regler om rettserverv ved alders tids bruk. Ved anvendelsen av reglene ble det tatt hensyn til særtrekk ved den utøvde bruken (Selbu-saken) og tradisjonell samisk rettsoppfatning (Svartskog-saken). I sistnevnte sak antok Høyesterett også at dommens resultat var *“i godt samsvar”* med reglene i ILO konvensjon nr. 169 artikkel 14 og de hensynene denne regelen skal ivareta.³

At kommisjonen skal bygge sine avgjørelser på alminnelig tingsrett fremgår også av finnmarksloven § 5 tredje ledd. Det heter her at kommisjonen skal utrede rettigheter til land og vann i Finnmark som befolkningen har *“på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag”*. Hevd og alders tids bruk er de praktisk vanligste grunnlagene for erverv av rettigheter gjennom langvarig bruk.⁴ Komitéflertallet går ikke inn på hva som ligger i uttrykket *“på annet grunnlag”*. Trolig er uttrykket brukt for å markere at hevd og alders tids bruk ikke er de eneste aktuelle grunnlagene for å erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Andre aktuelle rettsgrunnlag kan blant annet være læren om festnede rettsforhold og lokal sedvanerett.⁵

¹ Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 18-19.

² Kodifisering er å gjøre ulovfestet rett (sedvanerett) til formell ulovfestet rett.

³ Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

⁴ Se for eksempel Kirsti Strøm Bull og Nikolai K. Winge, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009 s. 71 flg.

⁵ Se for eksempel Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 323 flg., særlig på s. 362-367.

6.2.1.2 Generelt om vilkårene for rettsserverv med grunnlag i langvarig bruk

De ovennevnte ervervsgrunnlagene åpner alle for at bruk av utmark kan bli stadfestet som en rettighet. Forutsetningen er at noen i *lang tid* har brukt et område som de ikke selv formelt sett er ansett å eie. Bruken må ha vært utøvd i *sammenheng* og ha hatt et visst *omfang og innhold*. Brukeren må også ha vært i *god tro* ved at vedkommende må ha hatt en beskyttelseverdig oppfatning om at bruken er et utslag av en rettighet. Er vilkårene oppfylt, vil stadfestelsen av bruken som en rettighet formalisere en tilstand som har vedvart i lang tid, og som det anses uheldig å endre ved å tilbakeføre tilstanden til slik den var før den rettsstiftende bruken startet.⁶

Kravet om langvarig bruk innebærer at bruk som har pågått i relativt få år, ikke vil være tilstrekkelig. Det samme gjelder dersom det har vært så mange opphold i bruken at den ikke fremstår som sammenhengende, eller at bruken har vært så sporadisk og tilfeldig at den ikke har hatt et innhold og omfang som har gitt andre noen oppfordring om å gripe inn for å stanse den. Kravet til god tro innebærer at den som vet eller burde vite at bruken ikke er berettiget, ikke vil nå frem med et krav om å få anerkjent en rettighet. Som regel vil heller ikke den som utøver bruk med grunnlag i en tillatelse fra grunneieren erverve en selvstendig rett til den aktuelle bruken, med mindre det i god tro er utøvd en bruk som går ut over det tillatsen gjelder.

Et moment i vurderingen av om vilkårene for rettighetsserverv med grunnlag i langvarig bruk er oppfylt, er videre om rettighetspretendenten ikke bare har utøvd bruk, men også har disponert rettslig over bruken, for eksempel ved å leie den bort til andre. Dette kan være et uttrykk for at det foreligger god tro med hensyn til disposisjonens rettmessighet. Det kan også gi grunneieren en oppfordring til å gripe inn slik at ervervet blir avbrutt. Unnlates dette, styrkes rettighetspretendentens gode tro, og det kan lettere anføres at grunneieren må vike.

Er vilkårene for rettighetsserverv oppfylt, får brukeren anerkjent en rettighet som tilsvarer den utøvde bruken, men ikke noe mer.⁷ Bruken vil også være avgjørende for hva slags rettighet som anerkjennes. For å få anerkjent *eiendomsrett* må bruken ha vært eksklusiv eller dominerende sammenliknet med andres bruk av området. Bruken må også ha omfattet de bruksmåtene som det er naturlig at grunneieren ville ha utøvd. Den som oppfyller de ulike

erervsvilkårene, men som bare har drevet hogst der det er naturlig også å drive beite, jakt og fiske, vil få anerkjent bruksrett til hogst, men ikke eiendomsrett til området. Har vedkommende vært mer eller mindre alene om å hogge, kan det være tale om en eksklusiv hogstrett. Imidlertid er det ikke til hinder for erverv av en (ikke-eksklusiv) hogstrett at også grunneieren eller andre har drevet hogst i området.

Hva som skal til for å anerkjenne et rettighetsserverv, vil variere fra sak til sak, blant annet med hvilket ervervsgrunnlag som er mest aktuelt, med innholdet i den bruken som har vært utøvd og med de lokale bruksforholdene mer generelt. Er det tale om en utbredt lokal bruk som bygger på en felles lokal rettsoppfatning som avviker fra lovgivningen, eller om bruk som ikke er lovregulert, kan for eksempel lokal sedvanerett være et mer aktuelt ervervsgrunnlag enn hevd.

Hevd skiller seg ut fra de øvrige aktuelle ervervsgrunnlagene ved at vilkårene er lovfestet og relativt skarpt tilhogde, jf. hevdsloven §§ 2 til 8. For hevd av rettigheter til utmark må det ha vært utøvd rettsstiftende bruk i god tro i full hevdstid (20 år for hevd av eiendomsrett, 20 eller 50 år for erverv av bruksrettigheter avhengig av brukens synlighet). Brukens omfang må være i samsvar med det som ville vært naturlig for en grunneier (hevd av eiendomsrett) eller bruksrettshaver (hevd av bruksrett). Bruk som har grunnlag i en tillatelse fra den egentlige berettigede (for eksempel avtale eller stilltiende samtykke), gir ikke grunnlag for rettserverv.

Vilkårene for rettsserverv ved alders tids bruk er strengere enn ved hevd når det gjelder brukstid (henimot 100 år),⁸ men mindre strenge når det gjelder brukens innhold. Vilkårene er også mer fleksible. Blant annet kreves det ikke like omfattende bruk dersom bruken har vært langvarig. Har bruken vært intensiv, vil det som regel bli slakket noe på kravet til varighet. Godtrokravet er i prinsippet likeartet. Fordi alders tids bruk forutsetter lengre brukstid, vil det imidlertid kunne gjelde en noe lavere aktsomhetsterskel i godtrovurderingen enn ved hevd.⁹ I Selbu-saken omtaler førstvoterende vilkårene for alders tids bruk slik:¹⁰

8 Se nærmere Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008), s. 186-195, der det antas at den nedre grensen for rettsserverv ved alders tidsbruk går ved ca. 50 år, men at rundt 100 års bruk er "*en retningslinje i den samlede vurderingen av om alders tids bruk foreligger*" (s. 195).

9 Se blant annet Eriksen Op. cit., s. 203 flg., særlig på s. 224.

10 Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789. Saken ble behandlet i plenum og ble avsagt med dissens (9-6), men det var enighet om utgangspunktene for bevisvurdering og rettsanvendelse, jf. annenvoterende på s. 817. Det bemerkes for øvrig at uttrykket "den tjenende eiendom" i sitatet, sikter til den eiendommen hvor den rettsstiftende bruken har pågått.

6 For en mer utføring omtale av begrunnelsen for reglene om rettighetsserverv med grunnlag i langvarig bruk, kan det bl.a. vises til Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s 323-328.

7 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 349, jf. også s. 353-354.

“Rettsserverv ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en viss *bruk*, som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*. Man har imidlertid ikke faste kriterier ved avgjørelsen om de enkelte vilkår er oppfylt. Brækhus/Hærem: Norsk Tingsrett side 610 fremhever at vilkårene ikke er uavhengige – ‘en kan for eksempel slippe noe på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært mer markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten’. Dette er etter min mening en dekkende beskrivelse.

Dette ervervsgrunnlag er aktuelt i mange forhold. Og som det fremheves i sitatet foran, må det blant annet legges særlig vekt på ‘rettighetenes art’. Da vår sak gjelder beiterett for rein, må det tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften.”

Læren om festnede rettsforhold eller festnet bruk, er en variant av alders tids bruk, der vilkårene ikke er vesentlig annerledes.¹¹ Dermed gir også dette ervervsgrunnlaget rom for betydelig fleksibilitet ved den konkrete anvendelsen. Også ved vurderingen av om det foreligger lokale sedvane-retdannelser er det rom for fleksibilitet, men det kreves en relativt fast og langvarig bruk, som har vært utøvd av den overveiende andelen av befolkningen i det aktuelle området, og hvor disse har hatt en oppfatning om at bruken er et utslag av en (lokal) ulovfestet rettsregel.

6.2.1.3 Særlig om erverv av særrettigheter i allmenning

Det er antatt at det kreves mer for å erverve særrettigheter med grunnlag i langvarig bruk i allmenningsforhold enn det som gjelder generelt. I juridisk teori har det vært fremholdt at allerede allmenningsberettigede brukere for å erverve særrettigheter i allmenningen, må ha utøvd “*en intens, omfattende og etter forholdene eksklusiv bruk som i det vesentlige har utelukkert andre bruksberettigede fra en bestemt bruk, eller et bestemt område*”.¹² Disse synspunktene bygger blant annet på at Høyesterett i Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) uttalte:¹³

“Man må ved vurderingen av anførselene om hevd og alders tids bruk være klar over at partene i alle fall har en omfattende, og muligens også en eksklusiv, bruksrett til de arealer det her gjelder. Det er tale om en rett, eventuelt

en særrett, til beite og slått og til hugst til eget bruk. For at bruken skal gi grunnlag for hevd eller alders tids bruk, må den klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for. Generelt at kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett til allmenningsgrunn, må stilles strengt, se Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1927 s. 805 som gjaldt hevd fra bygdeallmenning.”

Uttalelsen om at de allmenningsberettigedes bruk må “*klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for*”, har sammenheng med at de alt hadde bruksrettigheter i allmenningen. Den er dermed et utslag av prinsippet om at “*ingen kan hevde i strid med sin egen atkomst*.”¹⁴

Med henvisning til Rt. 1986 s. 583 har det også vært anført at kravet om sterkere bruksintensitet ved erverv av særlige rettigheter i allmenninger har sammenheng med at staten som eier av allmenningsgrunnen, har “*mindre høve til å føre en aktiv kontroll*” enn andre grunneiere, og at dette trolig gjelder enten rettighetspretendenten er allmenningsberettiget eller ikke. Det har også vært antatt at det “*same må i en viss grad også gjelde statens umatrikulerte grunn i Finnmark*.”¹⁵ Synspunktet er et utslag av at staten har store arealer å føre tilsyn med, og at den derfor – i alle fall ikke tidligere – hadde like gode forutsetninger som en privat grunneier til å oppdage og gripe inn mot bruk som den anså som urettmessig. Det har følgelig størst tyngde ved bruk som ikke setter synbare spor etter seg i terrenget, for eksempel jakt og fiske. Bruk som manifesterer seg tydelig i løpet av kort tid, må derimot komme i en annen stilling.

Dommen i Rt. 1986 s. 583 gjaldt dessuten grensedragningen mellom private eiendommer og en statsallmenning, der det var spørsmål om de private grunneierne hadde utøvd rettsstiftende bruk i et område hvor de hadde allmenningsrettigheter, mens dommen i Rt. 1927 s. 805 gjaldt hevd fra bygdeallmenning. I hvilken grad disse dommene gir grunnlag for slutninger om at det generelt sett skal mer til for å erverve rettigheter med grunnlag i hevd eller alders tids bruk i områder hvor staten er eller har vært grunneier enn i andre områder, er derfor usikkert.

11 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 365-367.

12 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264. Se også Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 330 og Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 122-123 og 168-171.

13 Rt. 1986 s. 583 på s. 593.

14 Prinsippet er blant annet uttrykt i hevdsløven § 5, men gjelder også ved rettsserverv ved alders tids bruk. Se for eksempel Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 264-268. Se ellers Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005, s. 295 flg., Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 346-349.

15 Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 123 og s. 171. I Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 330, er synspunktet knyttet til allmenningsforhold generelt, uten at Finnmark er nevnt særskilt.

6.2.1.4 Hvem kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk?

Både enkeltpersoner og kollektive enheter, for eksempel medlemmene av en familie, folket i en bygd eller en reinbeitesida kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Videre kan flere enkeltpersoner erverve rettigheter samlet, slik at de blir sameiere eller får en felles rett til bruken, men dette forutsetter at bruken er utøvd ut fra en oppfatning om at de er sameiere eller samberettigede. Også om bruken er utøvd av en gruppe, gjelder det visse særlige forhold ved anvendelsen av vilkårene for rettserverv. Det er for eksempel ikke påkrevd at alle brukerne var i god tro med hensyn til at bruken er berettiget, men tilstrekkelig at en “klar overvekt” var det.¹⁶ Alders tids bruk er ofte et mer aktuelt ervervsgrunnlag i slike tilfeller enn hevd. Særlig gjelder dette om den potensielt rettsstiftende bruken ikke er utøvd av en klart avgrenset personkrets.¹⁷

Selv om også en sammenslutning kan erverve rettigheter med grunnlag i langvarig bruk, vil det når det gjelder rettigheter til utmark normalt være den befolkningen som har utøvd den rettsstiftende bruken, og ikke sammenslutningen som sådan, som er rettighetserverver.

Dette kan illustreres av Høyesteretts avgjørelse i den første Eidfjord-dommen, som er inntatt i Rt. 1916 s. 1249. Spørsmålet var om tvisteområdet som utgjorde store deler av Hardangervidda, var statsallmenning eller om kommunene Eidfjord og Ullensvang hadde ervervet eiendomsrett til området med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Høyesterett forkastet dette. Riktignok hadde kommunene disponert over tvisteområdet i atskillig utstrekning, men dette var som *representant for* de bruksberettigede i allmenningen. Kommunenes disposisjoner kunne derfor ikke medføre at de hadde ervervet eiendomsrett. Rettighetene i allmenningen måtte tilligge den bruksberettigede befolkningen, ikke kommunene som sådanne.

Avgjørelsen fikk et etterspill i Rt. 1948 s. 533 der det blant annet var spørsmål om Eidfjord kommune hadde rett til å disponere over statsallmenningen. Høyesterett besvarte dette benektende. Rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk var uaktuelt fordi kommunens rådgighet over tvisteområdet var for kortvarig til å kunne oppfylle tidsvilkåret.¹⁸ Kommunen hadde heller ikke ervervet noen rett på grunnlag av lokal sedvanerett, stilltiende samtykke fra staten eller hevd. Når det gjelder det siste, sluttet Høyesterett seg til synspunktet fra underinstansen, Høyfjellskommissjonen for Sør-Norge, som la til grunn at når det i Rt. 1916 s. 1249 ble slått fast at kommunen ikke eide

tvisteområdet, kunne den heller ikke ha ervervet noen rett til å disponere over det med grunnlag i reglene om hevd. Kommisjonen bemerket også:¹⁹

“Kommuner har ikke i alminnelighet noen som helst rett i statsallmenninger, og det kan da fornuftigvis ikke bli tale om hevd av en utvidet rett [til å disponere over allmenningen] for Eidfjord kommune.”

Er rettighetserververen en enkeltperson, vil rettigheten som utgangspunkt ligge til ham/henne personlig (eiendomsrett, personlig servitutt) eller til den eiendommen (reell servitutt) som har vært utgangspunktet for den rettsstiftende bruken. Rettigheten kan bli overført til andre gjennom lovlig rettsovergang, for eksempel arv. Er erververen en gruppe, vil retten ligge til gruppen. De som inngår i gruppen, vil ha del i retten så lenge de er en del av gruppen, men ikke etter at de trer ut av denne.²⁰ Den som flytter fra ei bygd som har en kollektiv rett til ulike former for utmarksbruk, vil etter flyttingen ikke ha noen del i den kollektive retten. De som flytter til bygda, vil få del i denne til tross for at de ikke selv har bidratt til den rettsstiftende bruken.

Rettigheter av den sistnevnte typen omtales ofte som “bygdelagsrettigheter”. Uttrykket “bygdelag” har sin opprinnelse i eldre norsk allmenningslovgivning. Se for eksempel Christian den femtes Norske Lov 1687 art. 3-12-3, som knyttet retten til seter og fedrift i allmenningen til “Bøjdelav”. Uttrykket brukes noen ganger som betegnelse på det *området* hvor befolkningen i bygder eller grender har ervervet rettigheter på grunnlag av alders tids bruk og noen ganger som en betegnelse på *rettighetshaverkretsen*,²¹ men det må ikke forveksles med medlemsbaserte foreninger knyttet til lokale bygdesamfunn. I rapporten her brukes begrepet med mindre noe annet er sagt, som betegnelse på rettighetshaverkretsen. Når det tales om “bygdelagsrettigheter” siktes det dermed til mulige rettigheter som kan være ervervet av befolkningen i et bygdesamfunn med grunnlag i langvarig bruk, og som i dag tilkommer de som bor der.

6.2.2 Særlig om de folkerettslige kildene

Uttrykket “*gjeldende nasjonal rett*” i finnmarksloven § 29 første ledd innebærer at også folkerettslige kilder kan ha betydning ved anvendelsen av reglene om rettserverv ved langvarig bruk. Justiskomiteens flertall bemerker at de folkerettslige kildene vil være “*relevante i den utstrekning de omfattes av det*

¹⁶ Borgar Høgetveit Berg, *Hevd*, 2005 s. 402.

¹⁷ Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 329.

¹⁸ Rt. 1948 s. 533 på s. 539.

¹⁹ Høyesteretts gjengivelse av kommisjonens begrunnelse, inntatt i Rt. 1948 s. 533 på s. 540.

²⁰ Se for eksempel NOU 1993: 34 s. 24.

²¹ Se bl.a. Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 94-98, og NOU 1993: 34 s. 250.

alminnelige presumsjonsprinsippet”.²² Komitéflertallet betegner dessuten finnmarksloven § 3 om at loven gjelder “*med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169*” som en “*begrenset inkorporering av konvensjonen*”, som vil bety at konvensjonen går foran finnmarksloven ved eventuell motstrid mellom lov og konvensjon.²³

Mer praktisk enn at det er direkte motstrid mellom loven og konvensjonen, er det imidlertid at loven og de rettsreglene som loven foreskriver at skal anvendes, kan bli anvendt på en konvensjonsstridig måte. Dette forholdet illustreres også av den sist avgitte uttalelsen fra ILOs “Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations” om Norges oppfølging av ILO-konvensjon nr. 169, der det blant annet er uttalt:²⁴

“The Committee notes that under section 29 of the Finnmark Act, the Commission ‘shall investigate rights of use and ownership to the land’ taken over by the Finnmark Estate ‘on the basis of current national law’. In this connection, the Committee also notes that section 3 clarifies that ‘the Act shall apply within the limits that follow from ILO Convention No. 169’ and that it shall be applied ‘in compliance with the provisions of international law concerning indigenous peoples and minorities’. The Committee trusts that the steps necessary will be taken to ensure that the process of identifying and recognizing rights of use and ownership under the Finnmark Act will be consistent with *Article 14(1)*, and also *Article 8* of the Convention which requires due regard to customs and customary law of the indigenous peoples concerned in applying national laws and regulations. **The Committee requests the Government to provide information on further developments and progress made regarding the survey and recognition of existing rights in Finnmark county, including information on the work of the Finnmark Commission and the Uncultivated Land Tribunal for Finnmark.**”

Uttalelsen viser at komiteen anser finnmarkslovens bestemmelser om rettighetskartlegging for å være i samsvar med konvensjonens krav. Den viser også at komiteen har tillit til at kartleggingen vil bli gjennomført i samsvar med det som følger av artikkel 8 og 14 (1), men at den ønsker nærmere

informasjon om dette etter hvert som kartleggingsprosessen utvikler seg.

Det forholdet at ekspertkomiteen særskilt omtaler artikkel 8 og 14 (1) når den kommenterer rettighetskartleggingen i Finnmark, viser at disse bestemmelsene anses særlig relevante for kartleggingsprosessen. Konvensjonens artikkel 8 innebærer at kommisjonen ved anvendelsen av de “nasjonale” tingsrettslige reglene om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk ikke bare må se hen til at samiske sedvaner og rettsoppfatninger er en relevant rettskilde, men også ta tilbørlig hensyn til dette i sin konkrete rettsanvendelse.

Om betydningen av artikkel 14 (1) ved anvendelsen av de nasjonale reglene, bemerkes det at bestemmelsen har regler om anerkjennelse av rettigheter til tradisjonelle urfolksområder. Den etablerer en plikt for statene til å beskytte urfolkets *eksisterende rettigheter*, men ingen plikt til å etablere nye rettigheter for urfolket.²⁵ Bestemmelsen skiller videre mellom områder hvor urfolkets bruk har vært dominerende i forhold til andres bruk, og områder som også andre grupper har brukt. I de førstnevnte tilfellene kan det være grunnlag for å anerkjenne eierrettigheter, og i de sistnevnte for å anerkjenne bruksrettigheter.²⁶ Skillet er ikke ulikt skillet i nasjonal tingsrett om at langvarig utmarksbruk som har hatt et eksklusivt eller dominerende preg, kan gi grunnlag for erverv av eiendomsrett, mens det når bruken har vært langvarig uten å være eksklusiv eller dominerende, kan være grunnlag for erverv av (ikke-eksklusive) bruksrettigheter.

Sett i lys av konvensjonens artikkel 34 om fleksibel gjennomføring, må det antas at en stat oppfyller artikkel 14 (1) dersom den ved anvendelsen av intern tingsrett tar høyde for kulturelle særpreg ved urfolkets bruk og rettsoppfatninger, jf. også artikkel 8 om tilbørlig hensyntagen til urfolks sedvaner. Fordi artikkel 14 ikke krever intensiv bruk for å få anerkjent eiendomsrett, kan det neppe stilles særlige krav til brukens intensitet, dersom denne først er dominerende sammenliknet med andres bruk. Det kan også være aktuelt med visse tilpasninger for å unngå at intern tingsrett anvendes på en diskriminerende måte. For eksempel vil vilkårene for rettserverv måtte tillempes slik at det i praksis ikke stilles strengere krav for å anse urfolkets bruk som

22 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 19.

23 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 33, der det for øvrig fremgår at uttrykket “begrenset inkorporering” brukes som en motsats til en generell bestemmelse som ville gitt ILO-konvensjonen forrang fremfor all norsk lovgivning.

24 International Labour Conference, 99th Session 2010, *Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, part II.I Observations concerning reports on ratified Conventions, Indigenous and tribal peoples (Co. 169)*, Norway s. 776.

25 Se for eksempel NOU 2007: 13 s. 231, jf. også s. 237.

26 Ordlyden taler om å anerkjenne (recognize) eierrettigheter og sikre (safeguard) bruksrettigheter, men det følger av sammenhengen i artikkel 14 at det i begge tilfellene dreier seg om anerkjennelse av rettigheter, jf. bl.a. NOU 1997: 5 s. 37, Carl August Fleischer, *Vurdering av dokument offentliggjort 3/11-2003 om “Folkerettslig vurdering av forslaget til ny finnmarkslov”*, februar 2004 s. 33 og Utenriksdepartementet, Rettsavdelingen, *Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene Graver og Ulfstein*, mars 2004 s. 1.

rettsstiftende enn for å anse bruk utøvd av majoritetsbefolkningen som rettsstiftende.

Dette kan medføre at godtrokravet må praktiseres lempelig og at det må tas særlig hensyn til urfolkets rettsoppfatninger og til forhold som særpreger urfolkets bruk. Høyesterett gjorde dette i Rt. 2001 s. 769 (Selbu) og Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen). Begge avgjørelsene bygger på internrettslige prinsipper, men anvendelsen av prinsippene ble tilpasset det særpregede ved den samiske bruken og de samiske rettsoppfatningene som gjorde seg gjeldende i de to sakene. I Svartskog-saken der konklusjonen om at lokalbefolkningen hadde ervervet eiendomsrett til tvisteområdet var bygget på reglene om rettserverv ved alders tids bruk, uttaler førstvoterende:²⁷

“Det støtter imidlertid det standpunktet jeg er kommet til, at det er i godt samsvar med reglene i ILO-konvensjon nr. 169 fra 1989 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater artikkel 14 nr. 1 første punktum og de hensyn denne regelen skal ivareta.”

Selv om ILO-konvensjonens artikkel 14 (1) ikke ble anvendt som et direkte rettsgrunnlag av Høyesterett, viser uttalelsen at de internrettslige prinsippene ble anvendt i lys av bestemmelsen.

Utgangspunktet for kommisjonens rettslige vurderinger vil dermed være de internrettslige prinsippene, men disse vil måtte anvendes i lys av det som kan utledes av ILO-konvensjon nr. 169 og andre relevante folkerettslige kilder.²⁸ ILO-konvensjonens bestemmelser er imidlertid mer konkret utformet enn de øvrige folkerettslige bestemmelsene. De er også i større grad konkretisert gjennom håndhevingspraksis. Det er derfor i første rekke naturlig å se hen til disse. Riktignok finnes det få uttalelser fra ILOs håndhevingsorganer som direkte gjelder forståelsen av artikkel 14 (1). ILO-organenes praksis i klagesaker viser imidlertid at artikkel 14 (3), jf. 14 (2) krever at de aktuelle kartleggingsprosedyrene må være tilgjengelige. Prosedyrene må også sikre at fremsatte krav om landrettigheter “*are being examined in depth*”.²⁹

²⁷ Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

²⁸ Blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og verdenserklæringen om urfolks rettigheter. Erklæringen ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. september 2007. Den er ikke rettslig bindende, men har i artikkel 26 en bestemmelse som synes nokså sammenfallende med ILO-konvensjonens artikkel 14, jf. artikkel 8.

²⁹ Klagesaken *National Trade Union of Education Workers (SNTE), Radio Education mot Mexico* (ilolex: 161998MEX) avgjort av ILOs “Govern- ing Body”, 1998. Saken er omtalt i NOU 2007: 13 s. 433-434.

6.3 Beviskrav og bevisbyrde

6.3.1 Generelt om beviskrav og bevisbyrde i sivile saker

Med “beviskrav” siktes det til hvor høy sannsynlighet som må foreligge for at et faktum skal anses bevist. Begrepet må ikke forveksles med bevisbedømmelsen, som dels gjelder spørsmålet om hvilke bevis som kan tas i betraktning, og dels spørsmålet om hvilken vekt de ulike bevisene skal tillegges. Norsk retts hovedregel om beviskrav i sivile saker er at det kreves minst 50 % sannsynlighet for at et faktum skal anses bevist (overvektsprinsippet). Regelen medfører at retten skal legge til grunn det faktum den finner mest sannsynlig på grunnlag av bevisførselen.

Uttrykket “bevisbyrde” brukes ofte synonymt med “beviskrav”, men brukes også ved angivelsen av hvilken av sakens parter som har tvilsrisikoen (“bevisbyrden”) for at en faktisk omstendighet skal anses bevist. Lykkes ikke den parten som har bevisbyrden med å føre bevis for at den omstendigheten vedkommende har anført som grunnlag for sitt krav er den mest sannsynlige, vil parten ikke vinne frem. Utgangspunktet i sivile saker er at bevisbyrden ligger på den som har gått til sak med krav om å bli tilkjent en rettighet (saksøker), men under sakens gang kan bevisbyrden veksle mellom partene avhengig av hvilke bevis de legger frem.³⁰

De generelle sivilprosessuelle reglene om beviskrav og bevisbyrde er ikke lovfestet, men må anses som sedvanerettslige regler av lovs rang. Det finnes imidlertid relativt mange lovregler som angir avvikende beviskrav, og også en del særregler om bevisbyrde i sivile saker. Ett eksempel på dette er reindriftsloven § 4 annet ledd, som omtales nærmere i punkt 6.3.3.

Fordi Finnmarkskommisjonen selv har hovedansvaret for sakens opplysning, jf. finnmarksloven § 32 første ledd, vil ikke reglene om bevisbyrde og tvilsrisiko ha samme betydning for kommisjonen som i en alminnelig rettsprosess, der dette ansvaret hviler på sakens parter. Imidlertid vil reglene om beviskrav få anvendelse for kommisjonen. Når de relevante opplysningene i en sak er frembrakt – med eller uten medvirkning fra partene – må kommisjonen legge til grunn det saksforholdet den anser som mest sannsynlig.

6.3.2 Beviskrav og bevisbyrde i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk

De ovenfor angitte utgangspunktene gjelder også i saker om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk. Når det gjelder beviskrav, må retten også i disse tilfellene legge

³⁰ Säkalt “subjektiv bevisbyrde”, i motsetning til “objektiv bevisbyrde”, jf. Jo Hov, *Rettergang*, 2010 s. 1148-1149.

til grunn det faktum den etter en bred og grundig helhetsvurdering anser som mest sannsynlig.

Videre har rettighetspretendenten bevisbyrden for at vilkårene for rettighetserverv er oppfylt. For å vinne frem må vedkommende sannsynliggjøre med minst 50 % at bruken har tilstrekkelig varighet og innhold til å være potensielt rettsstiftende. Når det gjelder godtrokravet, gjelder det imidlertid en presumsjon for at rettighetspretendenten er i god tro.³¹ Dette har sammenheng med at tidligere tiders regler om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk ikke stilte opp noe godtrokrav. Spørsmålet om god tro, det vil si om rettighetspretendenten hadde eller burde ha kunnskap om de egentlige forholdene, ble ansett som et for krevende bevistema.³² Vilåret om god tro ble innført i rettspraksis på 1800-tallet,³³ men slik at rettighetspretendenten ble ansett å være i god tro med mindre motparten kunne sannsynliggjøre at det ikke var tilfellet.³⁴ Dette er nå kodifisert i hevdsloven § 4. I forarbeidene til bestemmelsen heter det:³⁵

“Kravet til god tru er negativt forma: Hevdaren eller hjelpemannen hans må ikkje vita om at han vantar rett til tingen eller kunna klandrast for at han ikkje veit om det. Til anna vert opplyst, lyt ein såleis som før gå ut ifrå at hevdaren er i god tru. Det vert rette eigar som lyt føra prov for om han vil gjera gjeldande noka anna.”

Etter hevdsloven § 4 gjelder det dermed en presumsjon for at rettighetspretendenten er i god tro om brukens rettmessighet. Det samme gjelder når ervervsgrunnlaget er alders tids bruk eller liknende rettsgrunnlag. Som nevnt over, er presumsjonen om god tro ved hevd et utslag av at det lenge ble ansett som for vanskelig å føre bevis for dette. Om en person er i god tro er i seg selv et vanskelig bevistema. Særlig gjelder dette når vurderingen må gå langt tilbake i tid. Det som gjelder for hevd, må derfor desto mer gjelde ved ervervsgrunnlag hvor tidskravet er strengere enn ved hevd, og hvor man dermed også må undersøke forholdene lenger tilbake i tid.³⁶

Betydningen av presumsjonen er imidlertid ikke større enn at rettighetspretendenten må vike dersom motparten kan sannsynliggjøre med mer enn 50 % at rettighetspre-

denten ikke er i god tro. Viser motparten til forhold som tyder på at rettighetspretendenten ikke er i god tro, har sistnevnte på vanlig måte bevisbyrden for at han eller hun likevel er det.³⁷ Vedkommende har også bevisbyrden for at det ikke foreligger annen hjemmel for bruken, i form av avtale eller liknende. Se for eksempel Hålogaland lagmannsrett avgjørelse 17. mars 2004 der det er uttalt:³⁸

“Rette eier har bevisbyrden for at hevder ikke var i god tro. Hevderen må imidlertid bevise at han bygger sitt erverv – eller sin bruk – på noe han har trodd var en rett og ikke for eksempel tålt bruk.”

Fordi sannsynlighetsovervekt er tilstrekkelig for at et faktum skal anses bevist, vil reglene om beviskrav og bevisbyrde bare få direkte betydning når begge mulighetene anses like sannsynlige.

I allmenningsforhold gjelder det visse særlige bevisbyrdereregler når det er spørsmål om et område er statsallmenning eller privateid. Reglene innebærer at private rettighetspretendenter har bevisbyrden for at området er privateid, men slik at dette først inntreffer etter at det offentlige har ført bevis for “at strækningen til bestemt kjendt tid har henligget enten ganske øde eller underlagt ordinært almenningsbruk.”³⁹ Dette prinsippet (“læren om allmenningsbeviset”) er lagt til grunn av Høyesterett i en rekke dommer,⁴⁰ men det har liten praktisk betydning i dag.⁴¹

6.3.3 Særlig om bevisbyrderegelene i saker om erverv av reindriftsrett

Reindriftsloven § 4 annet ledd stiller som nevnt i punkt 6.1.3, opp en særlig bevisbyrderregel når det er spørsmål om det er ervervet reindriftsrett i et område. Bestemmelsen lyder slik:

“Innenfor det samiske reinbeitedistriktet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.”

§ 4 annet ledd viderefører § 2 første ledd tredje punktum i reindriftsloven av 1978. Det fremgikk her at utmarksstrekningene innenfor landets reinbeiteområder er gjenstand for

31 Borgar Høgetveit Berg, *Hend*, 2005 s. 250-251.

32 Borgar Høgetveit Berg, *Hend*, 2005 s. 232, med videre henvisninger til hevdslovens forarbeider (note 439).

33 Se bl.a. Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen), Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie) og Rt. 1873 s. 463 (Myhren).

34 Borgar Høgetveit Berg, *Hend*, 2005 s. 250.

35 Rådsegn 6 fra Sivilløvbokutvalget s. 25, jf. s. 12, med henvisninger til bl.a. Rt. 1900 s. 438 og Rt. 1907 s. 149.

36 Se ellers Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 222-224.

37 Borgar Høgetveit Berg, *Hend*, 2005 s. 83.

38 LH-2003-12681 Isvegen.

39 Rt. 1916 s. 1249 på s. 1258.

40 Se for eksempel Rt. 1959 s. 388 (Folldalen, Tynset og Kvikne vestfjell) på s. 396.

41 Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 56.

reindrifftsrett,⁴² med mindre annet følger av særlige rettsforhold.⁴³ Bestemmelsen kom inn i reindrifftsloven i 1996.⁴⁴ Den innebærer at det ikke lenger er reineierne som har bevisbyrden for at det i de nevnte områdene er ervervet reindrifftsrett på andres utmarksgrunn med grunnlag i langvarig bruk, men grunneieren som har bevisbyrden for at det ikke hefter reindrifftsrett på eiendommen.

Høyesterett bemerker i Selbu-dommen at beviskravet *“ikke er strengere enn at det kreves sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindrifftsareal”*,⁴⁵ og peker på at bestemmelsens ordlyd er noe misvisende fordi den tilsier at det må påvises et særlig rettsgrunnlag for at det ikke skal bestå reindrifftsrett i utmarksstrekninger i reinbeiteområdene. Retten anser dette *“uheldig”*,⁴⁶ men ordlyden ble ikke endret på dette punktet da bestemmelsen ble videreført i 2007-loven. Det er imidlertid ikke noe i forarbeidene som tilsier at meningen var å gi en regel med et annet rettslig innhold enn den tidligere bestemmelsen.⁴⁷

Høyesterett bemerker også at dersom beiterett anses ervervet i et område, *“vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettighetene”*,⁴⁸ til blant annet trevirke, jakt, fangst og fiske og de øvrige beføysene som er regulert i reindrifftslovens kapittel 3. Den i § 4 annet ledd angitte presumsjonen omfatter derfor ikke bare rett til reinbeite, men også de andre beføysene som normalt omfattes av reindrifftsretten.

6.3.4 Forholdet til folkeretten

Spørsmålet om folkerettens betydning, er ikke bare aktuelt ved anvendelsen av nasjonale regler om rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk, men også ved anvendelsen av nasjonale regler om beviskrav og bevisbyrde. Disse reglene reiser imidlertid neppe spesielle problemer i en slik kontekst. Etter ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 skal det foretas en grundig kartlegging av innholdet i og omfanget av urfolkets landrettigheter. Statene plikter også å sørge for

at ikke formelle eller prosessuelle hindre, så som strenge krav til partsevne, er til hinder for at spørsmål om urfolks landrettigheter kan prøves for nasjonale domstoler.⁴⁹ Det er imidlertid ingenting, verken i ILOs håndhevelsespraksis eller andre rettskilder, som tyder på at bestemmelsen stiller spesielle krav til innholdet i de nasjonale reglene om beviskrav og bevisbyrde.⁵⁰

Etter norsk rett er det dessuten tilstrekkelig med alminnelig sannsynlighetsovervekt for å vinne frem med et krav. Det gjelder også særskilte presumsjonsregler i rettighetspretendents favør, blant annet når det gjelder spørsmålet om erverv av reindrifftsrett. Derfor er det vanskelig å se at de internrettslige reglene skulle være i strid med andre relevante folkerettslige instrumenter.

Forholdet kunne vært et annet dersom norsk rett hadde krevd kvalifisert sannsynlighetsovervekt i slike saker, eller *strengere* beviskrav når det er spørsmål om å anerkjenne samiske landrettigheter enn landrettigheter ervervet av personer tilhørende andre grupper, men det er ikke tilfellet.

Riktignok anførte de reineierne som ikke fikk medhold i Rt. 1997 s. 1608 (Aursunden), at de norske reglene om alders tids bruk var tilpasset den jordbrukende befolkningens behov, og at reglene i denne saken var anvendt uten hensyntagen til reindrifftsens bruksmessige og kulturelle særtrekk. Avgjørelsen ble brakt inn for FNs Menneskerettskomité med påstand om at dette var i strid med diskrimineringsforbudet i artikkel 26 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, og med artikkel 27 om kulturvern. Saken ble ikke realitetsbehandlet,⁵¹ men de spørsmålene saksanlegget reiste har i dag neppe lenger noen praktisk betydning.

I Rt. 2001 s. 769 (Selbu) tok Høyesterett nettopp høyde for de bruksmessige og kulturelle særtrekkene som hadde preget reindrifften i tvisteområdet ved anvendelsen av de nasjonale tingsrettslige reglene. Fordi avgjørelsen ble avsagt i plenum og det var enighet om disse grunnleggende forholdene, må dette i dag anses som uttrykk for gjeldende nasjonal rett.

42 Avgrensningen av reinbeiteområder ble foretatt i 1935 med hjemmel i § 2 i den dagjeldende reindrifftsloven av 1933. To av landets seks samiske regionale reinbeiteområder (tidligere “reinbeiteområder”) ligger i Finnmark.

43 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53.

44 Lov om endringer i reindrifftsloven, jordskifteloven og viltloven, 23. februar 1996 nr. 8.

45 Rt. 2001 s. 769 på s. 788. Dommen ble avsagt i plenum og under dissens (9-6), men dissensen gjaldt ikke forståelsen av bevisbyrderregelen i reindrifftsloven, men den konkrete bevisbedømmelsen i en del av tvisteområdet. En tilsvarende forståelse av bevisbyrderregelen ble for øvrig lagt til grunn i Rt. 1997 s. 1608 på s. 1616.

46 Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

47 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53. Se også NOU 2001: 34 s. 135.

48 Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

49 Se bl.a. observasjonsuttalelsen fra ILOs ekspertkomité til Peru avgitt i 2006 (ilolex: 062006PER169), samt direkte forespørsler (“direct requests”) til Peru fra 1999, 2003 og 2006 (ilolex: 091999PER169, 092003PER169 og 092006PER169), og omtalen av disse i NOU 2007: 13 s. 439-440 (punkt 12.2.3.2).

50 NOU 2007: 13 s. 234. Se også s. 452-454.

51 Se Jonassen et al. v. Norway (Communication No. 942/2002), para. 8.3 flg.

7. KOLLEKTIVE RETTIGHETER FOR FASTBOENDE I FELTET

7.1 Innledning

7.1.1 Oversikt over kapittelets innhold

Temaet i dette kapittelet er om den fastboende befolkningen på Sørøya har ervervet eier- eller bruksrettigheter til grunnen i feltet på kollektivt grunnlag. Kommisjonen har ikke mottatt krav som gjelder rettighetserverv til hele grunnen i feltet. Derimot har Akkarfjord bygdelag fremsatt krav om rettighetserverv i et område nord på øya fra Oterbukta ved Skippernes til Saksfjorden og nordover. Bygdelagets krav må vurderes i lys av den generelle rettstilstanden i feltet. Det er derfor ansett hensiktsmessig først å vurdere det generelle spørsmålet og dernest kravet fra bygdelaget, som er vurdert i rapportens kapittel 9 og som må forstås slik at det prinsipielt er krevd eiendomsrett til området og subsidiært en form for eksklusiv bruksrett. Spørsmålet om rett til sjølaksefiske med faststående redskap reiser også i felt 3 visse særskilte spørsmål. Dette er derfor vurdert i rapportens kapittel 10. De kravene fra enkeltpersoner eller familier om individuelle rettighetserverv som kommisjonen har realitetsbehandlet, er vurdert i kapittel 11.

Punkt 7.1.2 til 7.1.4 gir en oversikt over hva saken gjelder, og over hva som eventuelt er anført om de spørsmålene som drøftes i kapittelet fra interesserepresentantene og FeFo. Kommisjonens vurderinger er inntatt i punkt 7.2. Fordi finnmarksloven § 33 første ledd bokstav a) og b) forutsetter at kommisjonen vurderer spørsmålet om rettighetserverv i feltet uavhengig av fremsatte krav, gis de først en generell vurdering av om det er rom for å anerkjenne en kollektiv eiendomsrett til grunnen i feltet for befolkningen på Sørøya (punkt 7.2.1 til 7.2.4). Deretter følger en vurdering av spørsmålet om erverv av ulike partielle bruksrettigheter (punkt 7.2.5 flg.).

7.1.2 Hva saken gjelder

Saken gjelder spørsmålet om den fastboende befolkningen på Sørøya med grunnlag i langvarig bruk har ervervet en *kollektiv eiendomsrett eller bruksrett* til hele eller deler av FeFo-grunnen i feltet, se figur 7.1. Mer konkret er det spørsmål om befolkningens utmarksbruk har hatt en slik varighet og

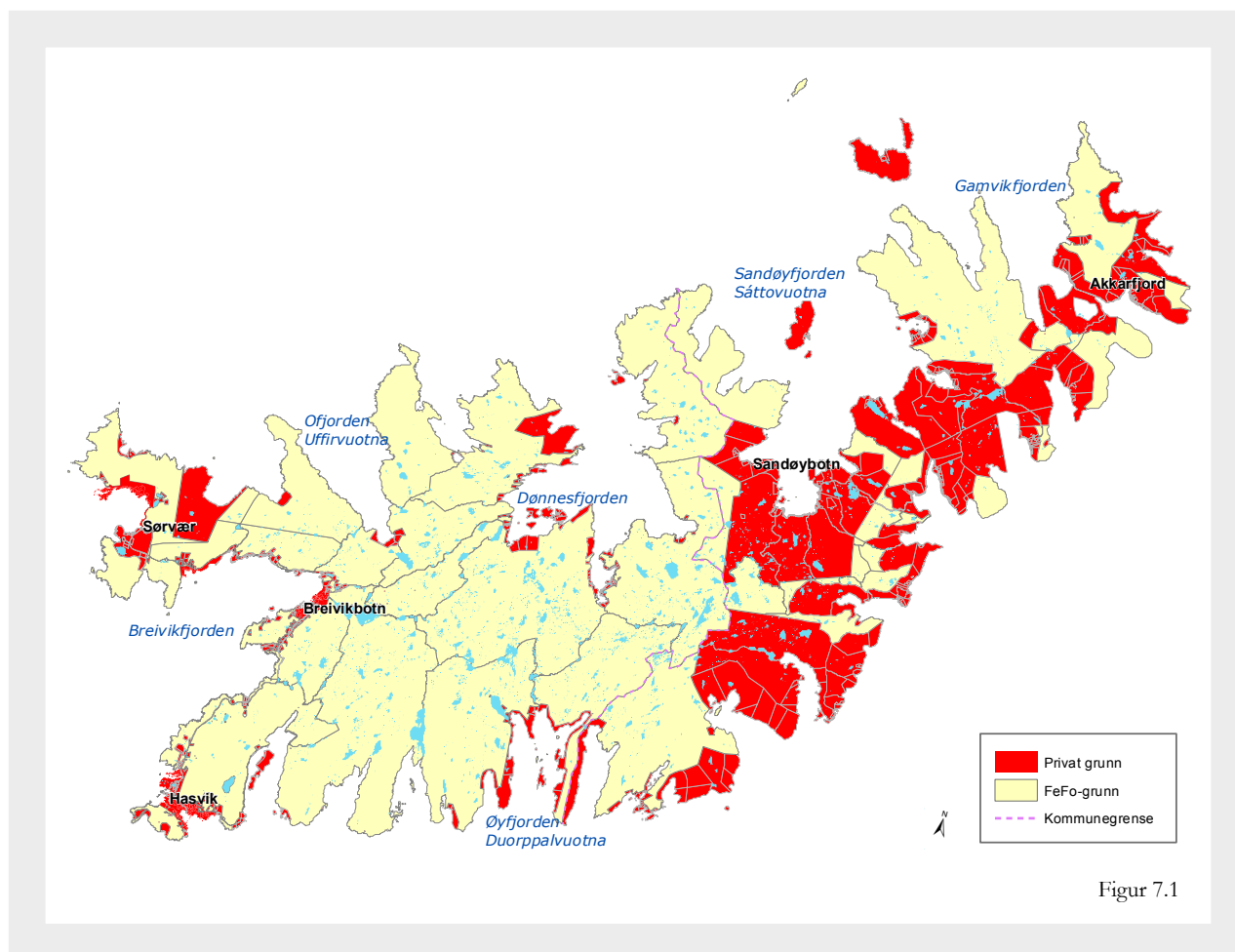
et slikt innhold, og hatt grunnlag i en slik rettsoppfatning, at bruken har gitt opphav til selvstendige rettighetsdannelser ved siden av eller ut over de rettighetene befolkningen har hatt og har med grunnlag i den til enhver tid gjeldende lovgivningen.

Det som må avklares, er dermed om det er grunnlag for å anerkjenne en form for *bygdelagsrett* for befolkningen i kommunen, hvilket innhold en slik rett eventuelt har, og hvordan den skal avgrenses geografisk. Se ellers punkt 6.2.1.3 foran, der det er poengtert at en bygdelagsrett er ervervet av befolkningen i et bygdesamfunn med grunnlag i langvarig bruk, og der rettighetshaverkretsen er den befolkningen som til enhver tid bor fast i vedkommende bygd.

Når det gjelder den generelle utviklingen av rettighetsforholdene i feltet, vises det til rapportens kapittel 3 og 4, med videre henvisninger. Det fremgår her at Sørøya har hatt fast bosetting i svært lang tid, men at rettighetsforholdene på øya før 1753 var særegne sammenliknet med det som ellers var tilfellet i Finnmark. Øya lå i et slags sameie, der private godseiere disponerte den såkalte “Sørøyretten” i to år og Kongen i det tredje. I årene etter 1753 lå Sørøya til Kongen personlig som en privat eiendom, jf. foran i punkt 3.1. Fra og med jordutvisningsresolusjonen av 1775 har rettighetsforholdene utviklet seg på noenlunde samme måte som i Vest Finnmarks øvrige kystområder, men med den forskjellen at det særlig på deler av Sørøya ble utmålt eiendommer med til dels store utmarksstrekninger til private.¹

Også bruksforholdene på øya har vært og er sammenliknbare med den aktuelle delen av Vest Finnmark for øvrig. Foruten å ha drevet kyst- og fjordfiske, har befolkningen på Sørøya drevet jordbruk og utnyttet beite- og torvressurser, og drevet jakt, fangst og fiske og ulike former for sanking, blant annet av bær, egg og dun. Bruken har i all hovedsak pågått like lenge som øya har vært bebodd, og har variert med ressurstilgangen lokalt og befolkningens behov, slik at en del bruksmåter i dag ikke har praktisk betydning. Se nærmere gjennomgangen i punkt 7.2.3.

¹ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 46-47.

Figur 7.1

I tillegg til at bruken av feltet over tid har variert i innhold og omfang, har den også variert fra ressurs til ressurs og fra område til område. Spørsmålet om det er grunn til å anerkjenne selvstendige rettsdannelser for den fastboende lokalbefolkningen i feltet, er derfor i noen grad drøftet ressurs for ressurs. Se nedenfor i punkt 7.2.5 flg. Som det fremgår av oversikten i punkt 5.2 over krav kommisjonen ikke har undergitt selvstendig realitetsbehandling, har også en del av disse kravene reist spørsmål som er behandlet i punkt 7.2 flg., selv om de aktuelle kravene ikke er ansett å reise spørsmål som trenger å realitetsbehandles ut over dette.

7.1.3 Interesserepresentantenes bemerkninger

Ingen av de oppnevnte interesserepresentantene har fremsatt merknader som mer konkret berører spørsmålet om et mulig generelt rettighetsserviv for lokalbefolkningen på Sørøya. De har imidlertid deltatt på presentasjonen av den

sakkyndige feltutredningen for felt 3 Sørøya der de stilte spørsmål til de sakkyndige og kom med ulike innspill til utredningen. Interesserepresentantene deltok også på kommisjonens befaring på nordre Sørøya 28. august, og under høringsmøtet for feltet i Hammerfest 29. og 30. august 2012, der de kunne stille spørsmål til parter, vitner og sakkyndige. De avga også selv forklaring under møtet.

7.1.4 Finnmarkseiendommens bemerkninger

Heller ikke Finnmarkseiendommen har fremsatt konkrete synspunkter på den generelle rettighetssituasjonen i felt 3. Dette er et utslag av at FeFo så lenge kommisjonens arbeid i et felt pågår, i første rekke ønsker å bidra til saksopplysningen, men uten å prosedere sakene, jf. punkt 4.4. På kommisjonens høringsmøte for feltet 29. og 30. august 2012, fremla en således et dokumentutdrag som gir en – ikke fullstendig – oversikt over statens disposisjoner i feltet siden slutten av 1800-tallet. FeFo deltok også på kommisjonens

befaring 28. august 2012, og har på forespørsel fra kommisjonen fremlagt dokumentasjon og bidratt med informasjon.

7.2 Kommisjonens vurderinger

7.2.1 Ervervsgrunnlag og rettighetssubjekt

Spørsmålet er som fremholdt over, om den fastboende befolkningens bruk av utmarka på Sørøya oppfyller vilkårene for erverv av kollektive eier- eller bruksrettigheter til de aktuelle områdene med grunnlag i langvarig bruk. Om man betegner *erervsgrunnlaget* som “alders tids bruk” eller bruker andre betegnelser, har liten praktisk betydning. Vilåårene for rettighetserverv ved alders tids bruk er likeartede med vilåårene for rettighetserverv med grunnlag i læren om festnede forhold og med vilåårene for etablering av lokal sedvanerett.² Det må uansett erervsgrunnlag foreligge langvarig og sammenhengende bruk, med et omfang og innhold som klart overstiger det tilfeldige og sporadiske. Videre må den overveiende delen av befolkningen ha hatt en oppfatning om at bruken er et utslag av en selvstendig rettighet, og ikke har grunnlag i kontrakt med den egentlige berettigede, eller på andre måter kan anses som tålt bruk, jf. punkt 6.2.1.2.

Når det spesielt gjelder Sørøya, anser kommisjonen det likevel som mest treffende å se hen til prinsippene om alders tids bruk. Når det er spørsmål om opprinnelige rettsdannelser, kan det riktignok hevdes at det kan være noe misvisende å betegne erervsgrunnlaget som “alders tids bruk”. En slik betegnelse kan signalisere en antakelse om at rettighetene i utgangspunktet lå til noen andre, mens opprinnelige rettsdannelser særlig er aktuelt i tilfeller hvor befolkningens bruk er eldre enn både statlige reguleringer av ressursutnyttelsen og etableringen av andres grunneierposisjon. På Sørøya var det imidlertid lenge før jordutvisningsresolusjonen av 1775 etablert en form for private rettigheter. Oppsitterne der før 1775 synes også å ha forholdt seg til godseierne og Kongens eierposisjon ved blant annet å

betale ulike former for bruksavgifter. Rettighetssituasjonen på øya før 1775 er således beskrevet som et gods:³

“... hvor inntekter hentes fra utleie av veldefinerte rettigheter som “kobbveidet”, “fjordleia” og “landvarden”. Fram til ca. 1640 blei disse retter i hvert fall fra statens side alltid bortforpakta under ett, til vanlig under betegnelsen “kobbveide” eller “landsleie”. Fram til 1685 var høsting av villreinstammen på øya inkludert i utleia, og fra 1740 kom nye inntekter fra utleie av engsletter, mens vrakretten blei inkludert fra 1671.”

Ifølge den sakkyndige feltutredningen synes både den norsktalende befolkningen på øya og de sjøsamene som utnyttet ressursene der å ha forholdt seg til og vært underlagt Sørøy-retten.⁴ Det er derfor ikke gitt at det har foregått noe rettighetserverv på lokalbefolkningens hånd i årene før 1775, selv om det heller ikke kan utelukkes. Rettstilstanden før 1775 er videre ikke til hinder for at et rettighetserverv kan ha startet etter dette, da ressursutnyttelsen i hovedsak ble underlagt det samme regelverket som Finnmark for øvrig. I så fall kan det imidlertid ikke uten videre tales om en opprinnelig rettsdannelse, men derimot om rettserverv med grunnlag i alders tids bruk.

Siden det er tale om en form for mulige *kollektive rettigheter*, er det for øvrig, som fremholdt i punkt 6.2.1.3, den *befolkningen* som har utøvd den eventuelt rettsstiftende bruken som er rettighetsserverver, ikke den juridiske personen som befolkningen tilhører. I de der omtalte Eidfjord-dommene hadde kommunene Eidfjord og Ullensvang disponert over tvisteområdet som representant for lokalbefolkningen, blant annet ved å leie bort ulike former for bruk der inntektene gikk inn i kommunekassen. Kommunene ble likevel ikke selv ansett å ha ervervet rettigheter i området.⁵ Dette må så meget desto mer gjelde i det foreliggende tilfellet, hvor det ikke er kommunene, men tidligere staten og nå FeFo som har foretatt slike disposisjoner.

Ved erverv av kollektive rettigheter, er utgangspunktet videre at rettighetene vil ligge til gruppen som sådan. Dersom en gruppe personer som i lang tid har brukt et område har ervervet en kollektiv rett til dette, vil retten i dag ligge til rettsetterfølgerne av de som i sin tid ervervet retten. Det vil som utgangspunkt si de som er registrert som fast bosatte i det aktuelle området, med mulig tillegg av folk som er bosatt andre steder, men hvor befolkningen

² Alders tids bruk har vært oppfattet som et noe uklart rettsinstitutt. Sjur Brækhus og Axel Hærem i *Norske Tingsrett*, 1964, s. 604 gir følgende karakteristik: “Alders tids bruk er et rettsinstitutt som *unektelig har mer av alderens patina enn av avklarehet*”. I juridisk teori har det vært diskutert om alders tids bruk skal anses som et bevismiddel, som en presumsjonsregel eller som et selvstendig grunnlag for rettighetserverv. I dag er det enighet om at den sistnevnte synsvinkelen er mest treffende, jf. bl.a. Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013), s. 362-364. Se også Rt. 2001 s. 769 og Rt. 2001 s. 1229.

³ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 111, med videre henvisning til Håvard Dahl Bratrein, *Sørøygodset. Eldre privatrettslig gods i Finnmark, [i] Øyfolk, Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, nr. 15, 2004, s. 125.

⁴ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 112.

⁵ Rt. 1916 s. 1249 og Rt. 1948 s. 533.

tradisjonelt og frem til i dag har utøvd en relativt omfattende bruk av dette området.⁶

Enkeltpersoner vil ha del i den kollektive retten så lenge de inngår i den gruppen som retten tilkommer. De som flytter fra rettighetsområdet, vil ved flyttingen miste sin andel i den kollektive retten, mens de som flytter dit, vil få del i retten fra den dagen de bosetter seg der. Dette gjelder også om de ikke er direkte etterfølgere av den befolkningen som i sin tid utøvde den rettsstiftende bruken. Det kan dermed trekkes paralleller både til de sør-norske allmeningsrettighetene og til siidasystemet, der ordningen i grove trekk har vært og er slik at det er de som til enhver tid inngår i allmenningen eller siidaen som er rettighetshaver.

7.2.2 Er bruken tilstrekkelig langvarig og sammenhengende til å være rettsstiftende?

Bosettingen på Sørøya er over 10 000 år gammel. Som nevnt i punkt 3.1, er det på sørsiden av øya funnet tufter og graver fra steinalderen, og et betydelig helleristningsfelt ved Slettnes.⁷ Sørøya har fra langt tilbake i tid vært gjenstand for sjøsamisk bruk.⁸ Det er antatt at også norrøne folk utnyttet Sørøya fra 800-tallet til 1100-tallet. På 1300-tallet ble det etablert fast norsk bosetting i flere fiskevær, og bygget kirker i Sørvær, Hasvåg og Mefjord. I 1567 var det norsk bosetting på disse stedene og i Breivik og på Slettnes. Formodentlig var Sørøya på denne tiden, i likhet med andre kyst- og fjordområder i Finnmark, også et sjøsamisk bruks- og bosettingsområde, men uten at øya var et hovedområde for sjøsamisk bosetting.⁹

Skattematrikkelen av 1647 opplyser om noe over 50 skattlagte bumenn og deres drenger fordelt mellom Mefjord og Slettnes i Hammerfest tingsted og Sørvær, Breivik,

Hasvåg og Hasvik i Hasvåg tingsted, men sier ingenting om fast sjøsamisk befolkning på øya. Niels Knags matrikel fra 1694 omtaler 43 norske skattemenn på øya, fordelt på ni i Sørvær, seks i Breivik, ni i Hasvik, tre i Grunnfjord, tre på Gåshopen, fem på Slettnes, fire i Hellefjord og fire i Mefjord.¹⁰ Knag opplyser også at en del fjorder hvor det foregikk veiding av kobbe og sel var leid *“bort til Finnerne, imoed en afgiffit aarlig 15 aaterschind”*.¹¹ Disse samene synes imidlertid ikke å ha vært fast bosatt på øya. Dette er antatt å ha sammenheng med at eierne av øya på 1500- og 1600-tallet hadde nedlagt forbud mot fast bosetting på øya utenom fiskeværene.¹²

Mot slutten av 1600-tallet later dette forbudet ikke lenger til å ha blitt respektert. Blant annet skal det i løpet av 1680-årene, på tross av grunneiernes motstand, ha blitt etablert sju-åtte nye boplasser på yttersiden av øya, og fem nye boplasser på innsiden.¹³

Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller som ble utarbeidet fra 1742 til 1745, opplyser at 25 nordmenn var bosatt på øya. I motsetning til det som er tilfellet for Stjernøya og Seiland, nevner ikke Schnitler samiske oppsittere på Sørøya. Dette indikerer et samlet folketal på noe over 100. Dette er en markant nedgang siden 1690-tallet, da folketalet ut fra Knags opplysninger må antas å ha ligget rundt 200. Nedgangen antas å ha sammenheng med krise i fiskeriene og med at nordmenn hadde flyttet innover i fjordene.¹⁴

Etter at jordvisningsresolusjonen av 1775 trådte i kraft, økte bosettingen på Sørøya betydelig. Det ble foretatt en rekke utmål de første årene etter 1775. Dette gjelder både på Hammerfest-delen av øya, der det ble utmålt jord blant annet på Sandøy, og i Kobbardal, Sandøybotn og Båtsfjord,¹⁵ og på Hasvik-delen av øya der situasjonen er beskrevet slik:¹⁶

“Den første utmåling av jord i Finnmark ble da foretatt i Hasvik herred i året 1776. Da ble der holdt 9 utmålinger for stedet Hasvik til og med Bårvik. Derpå ble det målt

6 Alta herredsrett anla en slik synsvinkel i dom 17. april 1996, sak 95-00296 A). Retten la til grunn at bønder bosatt på fastlandet på østsiden av Altafjorden/Vargsundet i lang tid hadde benyttet Store Bekkarfjord på Seiland som bufebeite. Det var derfor ervervet beiterettigheter der som fortsatt var i behold selv om de hadde ligget uutnyttet de siste 30 til 35 årene før 1995. Se Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69-70.

7 Store Norske Leksikon, nettutgaven (<http://snl.no/S%C3%B8r%C3%B8ya>).

8 Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, *årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, s. 49 flg., bl. a. på s. 51-54.

9 Se NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 104-107 med videre henvisning til blant annet Alf Ragnar Nielssen, *Fra storvær til fiskeværsbosetningen i Finnmark fra 1300 – 1700*, [i] Stig Bjørshol (red.), *Emner fra Finnmarks Historie*, Alta Lærerhøgskole, 1991, Arnstein Johnskareng, *De samiske kulturhistoriske undersøkelsene. Snøvitutbyggingen, Slettnes/Sørøya*, [i] Dikka Storm (red.), *Slettnes på Sørøya. Sluttrapport, undersøkelser av samisk kulturhistorie*, Tromsø Museum, 1998 og Håvard Dahl Bratrein, *Sørøygodset. Eldre privatrettslig gods i Finnmark*, [i] Øyfolk, *Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, nr. 15, 2004.

10 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 104-105.

11 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105.

12 Håvard Dahl Bratrein, Op. cit. s. 128. Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105.

13 Håvard Dahl Bratrein, Op. cit. s. 131.

14 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105.

15 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105-106 med videre henvisning til Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 324-494. Jacobsens opplysninger kan for øvrig tyde på at bosettingen på Sørøya var noe større og fordelt på flere plasser enn det som fremkommer av Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller. Det fremgår også at det – i alle fall etter 1750 – fantes en viss fastboende sjøsamisk befolkning der.

16 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965, s. 105. Se også s. 25-27.

5 plasser i Breivik med Breivikbotn, 4 i Sandfjord, 4 i Sørvær, 2 i Bøhle, 2 i Dønnesfjord og 1 i Galten.”

Folketallet fortsatte å vokse ut over 1800-tallet. Ved folketellingen i 1865 hadde Sørøya 141 hushold (anslagsvis 600 personer).¹⁷ Antall hushold hadde økt til 214 i 1900 (snaut 1000 personer) og til 398 (rundt 1700 personer) i 1939. Av disse lå 265 hushold i Hasvik kommune og 133 i nåværende Hammerfest kommune.¹⁸ I perioden økte også den samiske bosettingen på øya. For eksempel skriver Amund Helland i 1906 at *“paa Sørøen bor mange finner; de er her gjerne spredt omkring i fjordene, medens nordmønderne mere er samlet i fiskeværene.”*¹⁹

Etter andre verdenskrig har folketallet gått betydelig ned. 1. januar 2012 hadde Sørøya 1092 innbyggere, 995 i Hasvik-delen og 97 i Hammerfest-delen.²⁰ Også bosetningsmønsteret har endret seg. Mens folk tidligere bodde over store deler av øya med et tyngdepunkt i sørvest, er folk nå i hovedsak bosatt i tettstedene Hasvik, Sørvær, Breivikbotn og Akkarfjord.²¹

Den foregående gjennomgangen viser at Sørøya har hatt langvarig og kontinuerlig bosetting. Så lenge øya har vært bebodd, har befolkningen også utnyttet de lokale naturressursene. Dette gjelder både før 1753 da øya var et privatrettslig gods som lå 2/3 til ulike adelsslekter og 1/3 til Kongen, mellom 1753 og 1775 da øya var Kongens private eiendom, og etter 1775 da øya i prinsippet ble underlagt det samme regelverket for utmåling av grunn og bruk av naturressurser som Finnmark for øvrig. Bruken har variert fra ressurs til ressurs og i innhold og omfang. Tidligere var bruken avgjørende for folks livsopphold. Etter hvert har den endret karakter i retning av husholdningstilskudd og fritidsbruk. Befolkningen har imidlertid hele tiden utnyttet ressursene i den grad dette har vært naturlig ut fra tiden og forholdene. Bruken har derfor åpenbart vært tilstrekkelig langvarig og sammenhengende til å være potensielt rettsstiftende.

17 Uttrykket “hushold” ble brukt i folketellingene som en betegnelse på en gruppe personer med felles bolig og felles økonomi. Antall personer i et hushold kan variere relativt mye både innenfor samme tidsperiode og over tid. I 1801 var gjennomsnittshusholdet på 5,4 personer, mens det i 1900 var 4,3. Senere har tallet gått ned til 3,2 i 1946 og 2,5 i 1970, jf. Norsk Historisk Leksikon, 2. utg. (2004) (<http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Hushold>).

18 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 106-107. Rapporten angir på s. 25 antall hushold i 1865 til 136.

19 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 25.

20 [http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark))

21 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 23-39.

7.2.3 Nærmere om innholdet i og omfanget av lokalbefolkningens bruk

7.2.3.1 Utgangspunkter for vurderingen

Det følger av det overstående at den faktiske situasjonen når det gjelder varigheten av og kontinuiteten i befolkningens bruk neppe skiller seg markant ut fra det som har vært vanlig ellers i Finnmark. Utgangspunktet for vurderingen av om bruken har vært utøvd på grunnlag av rettsoppfatninger som kan gi grunnlag for selvstendige rettsdannelser og om bruken har hatt et tilstrekkelig innhold og omfang, vil imidlertid være et annet. Det er ikke nødvendigvis tale om opprinnelige rettigheter som er eldre enn statens reguleringer, men om rettigheter som er ervervet med grunnlag i alders tids bruk i årene etter at de statlige reguleringene ble gjort gjeldende.

Det er derfor i første rekke utviklingen av bruk og rettsoppfatninger etter jordutvisningsresolusjonen av 1775 som må vurderes særskilt, ikke situasjonen før 1775. Spørsmålet er heller ikke primært om statens disposisjoner og reguleringer etter 1775 har medført at befolkningens opprinnelige rettigheter og rettsoppfatninger har blitt brutt ned, men om befolkningens bruk og rettsoppfatninger etter 1775 har medført at det har pågått et rettighetsserverv for lokalbefolkningen parallelt med statens reguleringer og øvrige disposisjoner.

7.2.3.2 Situasjonen midt på 1700-tallet

Major Peter Schnitler beskriver i sine grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745 forholdene i Finnmark og befolkningens næringstilpasning. Om den norsktalende befolkningen, som ofte omtales som bumenn, og som på Schnitlers tid i hovedsak bodde ved kysten og livnærte seg av fiske i havet og i liten grad flyttet fra sted til sted, heter det blant annet:²²

“... alle nærende sig mest af Fiskerie i Havet; De holde og vel Creaturer, men ganske faa, en Mand omtrent 1 a 2 Køer og lidet Smaafæe; De bruge ingen Ager-Dyrkning, ei heller skøtteri, have ingen Skov, hvorfor de bygge deres Stue-Gammer eller hytter af Steen og Torv, indentil beklædde med hugne Bræder, og brende gemeenlig Torv: Dog kan de undertiden finde nogen Rækveed... De boe gerne stadig paa et Sted, saa længe de der kan føde sig, og deraf kaldes Boemænd: men deres Grund og Jord hører Ingen i Særdeleshed til, den er tilfælles for alle og en hver, som vil nedsætte sig”

22 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 111.

Om sjøsamenes næringstilpasning heter det:²³

“Saaledes ere de Norske Søe-Finner de, som sidde inde i Fiordene på Fiord-Brædene, nærende sig af Fiskerie derinde, af Skotterier paa de nærmeste Fielde, de have og ferske Vande i Fielde at fiske i, og Bierke-Skov til Brændsel, de holde nogle Køer, Faar og endeel tamme Reen, men bruge ingen Ager-Dyrkning; Disse Søe-Finner boe ligeledes i Torv-Gammer, ... Saadan en Søe-Finn har nu gemeenlig sin Sommer- og Vinter-Bye, som han i eet Aar omskifter. Sin Sommer-Bye har han gerne ude i Fiorden for Fiskeriets Skyld, Sin Vinter-Bye inde ved de nærmeste Fielde, for Bierke-Skovens, og for Moesens Skyld, at have Brændsel, og Fodeer til Creaturene; Nogle have og Høste-Bye inde i Fiord-Bottene, for Græssets Skyld til Qvæget.”

Det tales her om kystområdene generelt, men beskrivelsen er trolig dekkende også for ressurshestøtingen på Sørøya, med forbeholdt om at Schnitler, som fremholdt foran, ikke opplyser noe om sjøsamisk bosetting på Sørøya, i motsetning til på Stjernøya og Seiland. Samtidig var rettighetssituasjonen på øya annerledes enn ellers i Finnmark ved at den på denne tiden var underlagt en form for privat eiendomsrett, som var delt mellom adelen og Kongen.

7.2.3.3 Husdyrhold og annen jordbruksrelatert bruk

I tillegg til sjøfiske, var *husdyrhold* en viktig del av nærings-tilpasningen for den tidlige bosettingen på Sørøya. Ifølge Knags matrikkel fra 1694 holdt *“alle som boer i Hasvog tingsted ... Fa, saa som een mand 2.3.4.5.6 a 8te Kiør, saa oc nogle Faar, oc endeel haver gjedder.”* For Hammerfest tingsted skriver han at *“Noerdmendene haver 2-3 a 6 a 8 Kiør, oc 10 a 20 faar, oc nogle gjeder; Finnerne haver oc 2-3 a 4 Kiør, oc 20 a 30 schionne Faar, oc nogle gjeder”*.²⁴

Etter hvert som befolkningen økte ut over 1800-tallet, økte også husdyrholdet. Ifølge jordbrukstelingen for 1865 ble det da holdt 564 sauer i Hasvik-delen av øya. Antallet hadde i 1939 steget til 2897. I 1959 hadde det gått ned til 1795, og videre ned til 330 i 1990, 137 i 2000 og 71 i 2010. I Hammerfest-delen var økningen noe mindre frem mot 1939, mens nedgangen var mindre sterk i årene etter. Saue-tallet økte fra 599 i 1865 til 1930 i 1939 og hadde i 1959 gått

ned til 1554. Tallene for 1990 var 1415, mens det i 2000 var 827 og 880 i 2010.²⁵

Tidligere hadde også geitehold og storfehold et visst omfang på Sørøya. I 1939 var det registrert 956 geiter i Hasvik-delen og 449 storfe i Hasvik-delen av øya, mens Hammerfest-delen hadde 659 geiter og 356 storfe. I 2010 var imidlertid både geitehold og storfehold avviklet.²⁶

Når det ellers gjelder jordbruksutviklingen på Sørøya, har antall gårdsbruk gått betydelig ned de senere årene. I 1980 var ni bruk i drift i Hasvik-delen av øya. Antallet var redusert til sju i 1990 og tre i 2000. I 2010 var det kun ett bruk igjen. Dette ligger i Hasvik tettsted. Hammerfest-delen har hatt en liknende utvikling. Her steg riktignok antall bruk fra ni i 1980 til 11 i 1990, før det gikk ned til seks i 2000 og tre i 2010. Senere har ytterligere ett bruk blitt avviklet, slik at det nå kun er to gårdsbruk igjen på denne delen av øya, ett i Sandøybotn og ett i Gamvik.²⁷

Den sakkyndige feltutredningen forteller om omfattende *beitebruk* i utmark.²⁸ Mens det tidligere også ble beitet av storfe og geit, er det i dag tale om sauebeite. Storfeet beitet stort sett nær boplassen, mens sau og geit beitet over et større område. Kommunegrensen mellom Hasvik og Hammerfest (tidligere Sørøysund) utgjorde ingen beitegrense. Beitebruken har i noen tilfeller foregått i områder som er naturlig avgrenset i terrenget, for eksempel av fjorder og andre topografiske skillelinjer. I andre tilfeller har dyrene streift fritt. Det har også forekommet at sau har blitt ført til spesielle beiteområder og bruken har endret seg over tid ved at nye områder har blitt tatt i bruk. I de første tiårene etter 1900 forekom det også en del *seterdrift* på Sørøya, ved at dyrene om sommeren ble flyttet til områder atskilt fra hjemmejorden. Ifølge jordbrukstelingen for 1907 hadde dette året 17 småbruk bufe på setrer i daværende Sørøysund herred.²⁹

På den nordre delen av øya, der mesteparten av utmarksarealene har vært brukt til beite, har bygdene ofte hatt felles beitegang på uinnhugnet mark uavhengig av om grunnen har vært statseid eller privateid. På den søndre delen av øya synes beitingen å ha foregått mer spredt og

²³ NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 111.

²⁴ Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 111-112. Knag omtaler situasjonen i de respektive tingstedene generelt, og særlig for Hammerfests del er beskrivelsen ikke nødvendigvis fullt ut dekkende.

²⁵ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 112-114. Tallene frem til og med 1939 gjelder antall beitedyr, inkludert lam, og er derfor ikke direkte sammenliknbare med tallene fra og med 1959 som gjelder vinterførede dyr. De oppgitte tallene for de senere årene refererer seg til sauebruk som kommer under ordningen for produksjonstøtte. For å bli tildelt produksjonstøtte må bruket ha hatt en omsetning på minst 20 000 kroner. Det totale antallet beitedyr kan derfor være noe høyere enn det oppgitte, da bruk med et fåtall dyr ikke er registrert.

²⁶ Op. cit. s. 112-114.

²⁷ Op. cit. s. 112-114.

²⁸ Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117-118.

²⁹ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117-118.

i avgrensede områder.³⁰ Dette har trolig en viss sammenheng med topografi og vekstforhold, samtidig som den nordre delen av øya de senere årene har hatt langt flere sauer enn den søndre.

Sørøya har også hatt en omfattende *slåttebruk* som går langt tilbake i tid.³¹ Engslåtter skal ha blitt bortauksjonert mellom 1700 og 1750 i Akkarfjord, Bårdvik, Lundhavn, Slettnesfjord, Værfjell, Husfjord, Slåtten og Mattissæter ved Gåshopen.³² Videre ble tre engslåtter på Sørøya bortforpaktet etter auksjon på tinget i Hammerfest i 1769.³³ Det ble også utmålt utmarksslåtter i årene etter 1775. Blant annet ble slåttene Langkeilen, Skarvberget, Skarvfjord og Hønsbyvik utmålt i 1776 i tilknytning til boplassen Sandly, mens Finnfjord ble oppført som slåtte for de som bodde i Gamvik, øst for Gamvikfjorden.³⁴ Noen ganger ble slåttene utmålt langt unna boplassen. Det forekom også at fastboende på Sørøya fikk utmålt slåtter på Stjernøya eller Seiland.³⁵

Også ut over 1800-tallet og i årene frem til andre verdenskrig var det vanlig at staten utmålte slåttemark på Sørøya. Finnmarkseiendommens dokumentutdrag som ble lagt frem på kommisjonens åpne høringsmøte for felt 3 i Hammerfest 29. og 30. august 2012, nevner en rekke eksempler på bortforpaktninger av utmarksslåtter på Sørøya mellom 1886 og 1952.³⁶

Ifølge jordbruksstillingen for 1939 utgjorde den samlede slåttemarken på Sørøya omtrent 260 dekar. Tallet var redusert til noe under 200 dekar i 1949.³⁷ Etter dette avtok slåttebruken sterkt. I likhet med det som er tilfellet flere andre steder i Finnmark, later slåttebruken på Sørøya i hovedsak til å ha opphørt på 1950-tallet, selv om enkelte slåtter var i bruk frem til rundt 1980.³⁸

En del av slåttebruken på Sørøya har skjedd på privat grunn, og særlig på den delen av øya som i dag ligger i Hammerfest kommune. Trolig har også tidligere utmålt slåttegrunn i noen tilfeller blitt omgjort til private eiendommer. På det som i dag er FeFo-grunn synes imidlertid slåttebruken i stor grad å ha skjedd med grunnlag i kontrakt med staten. Riktignok har Hans Prestbakmo uttalt at det

på Sørøya var *“få som hadde utmål på slåttene”*,³⁹ men den sakkyndige feltutredningen fremholder at *“svært mange slåtteliet var utmålt privat på Sørøya.”* Dette antas å være utslag av at befolkningen *“søkte myndighetenes beskyttelse både ved å tilegne seg private slåtter eller søkte å beskytte slåtter man mente man hadde hevd på”*. De sakkyndige fremholder derfor at Prestbakmos utsagn må *“modifiseres betraktelig”*.⁴⁰

7.2.3.4 Skog, rekved og torv

Det finnes ikke barskog på Sørøya, og det er også svært lite *lauvskog* der. I Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller heter det at skogen på Stjernøya, Seiland og Sørøya *“er ringe bestående av Bierkekratt til Brænde-bred.”*⁴¹ Også i dag har lauvskogen på Sørøya karakter av krattskog. Hogst av lauv-trevirke har derfor knapt forekommet, og det har visstnok bare ved ett tilfelle – i Øyfjord – vært utvist vedteig fra det som i dag er FeFo-grunn.⁴²

Utnyttelse av *rekved* har derimot vært viktig både som gjerdestolper, bygningsmaterialer og brensel. Rekved benyttes også i dag. På privat grunn i bebodde områder har befolkningen respektert grunneierretten til rekveden, mens sankingen har vært ansett som fri for alle på statsgrunn/FeFo-grunn og på privat grunn i ubebodde områder. Rekveden tilfalt den som sanket den sammen og stablet den på en måte som markerte at den var tatt i finnerens besittelse.⁴³

Tidligere ble *torv* brukt som bygningsmaterialer, både på Sørøya og ellers i Finnmark. Ifølge Schnitler brukte folk også torv til brensel på 1740-tallet,⁴⁴ men slik bruk ble ikke vanlig før på 1870-tallet.⁴⁵ Sammenliknet med andre bruksformer er dermed stikking av torv til brensel av relativt ny dato. Torv var imidlertid den vanligste formen for brensel i Finnmark mellom 1900 og 1950.⁴⁶ Dette gjelder også på Sørøya der bruken for alvor kom i gang i siste halvdel av 1800-tallet.⁴⁷ Det ble da iverksatt veiledning i torvstikking på Sørøya ved at amtsagronomen i 1882 og 1883 *“reiste på befarig og besøkte hvert eneste sted på Seiland og Sørøy før 7. juli. Torvstikkingen var i full gang de fleste steder og han fikk anledning til undervise i torving.”*⁴⁸

30 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 168.

31 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 119-122.

32 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 271.

33 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 93.

34 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 119 med videre henvisning til Ragnvald Jacobsen, Op. cit. c. 327 og 371.

35 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 120.

36 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya*, august 2012, s. 19-23. Det synes å dreie seg om til sammen 40 slåtter, hvorav åtte i Hammerfest-delen av øya og 32 i Hasvik-delen.

37 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 36 og 37.

38 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122.

39 Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 168.

40 NIKU Oppdragsrapport 43/2011 s. 122.

41 Sitert etter NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122.

42 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122.

43 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 126-128.

44 Se det som er sitert i punkt 7.3.2.3 om at folk, fortrinnsvis ved kysten i Vest-Finnmark, *“brende gemeenlig Torv.”*

45 Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970*, [i] NOU 1994: 21 s. 254.

46 Hans Prestbakmo, *Bruken av naturressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 171.

47 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 123-125.

48 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 323.

På grunn av den manglende tilgangen på skogressurser hadde bruken av torv som brensel større betydning på Sørøya enn mange andre steder i Finnmark, og særlig på den nordre delen av øya, der det også foregikk en del torvstikking på privat grunn.⁴⁹ Bruken opphørte imidlertid stort sett i årene etter andre verdenskrig, men pågikk i enkelte områder frem til rundt 1970.⁵⁰

7.2.3.5 Jakt, fangst og ferskvannsfiske

Befolkningen på Sørøya har fra langt tilbake i tid også drevet *jakt og fangst*. Tidligere var det vanlig med jakt på og fangst av ulike typer sjøfugl, røyskatt, oter og kobbe (sel), og også på nise og springer. Det ble også drevet noe snarefangst på ryper, men i liten grad etter andre verdenskrig. Elgjakt har ikke forekommet, siden øya aldri har hatt noen elgstamme. I dag er det i første rekke tale om jakt på rype og hare. Etter at hare ble satt ut på øya midt på 1950-tallet har øya i dag en betydelig bestand. Derimot har det de siste årene vært dårlig med ryper. Jakten drives både av lokale og tilreisende brukere, hvorav mange er utflyttede sørøyværing.⁵¹

Jakt og fangst hadde tidligere en viss næringsmessig betydning. Blant annet var salg av ryper, oterskinn og selskinn viktige inntektskilder i enkelte hushold, mens ulike former for fangst kunne være et viktig husholdningstilskudd. I dag dreier det seg i hovedsak om mer fritidspreget bruk, men det har vært drevet rypejakt for salg også i senere tid. Fra og med jaktåret 2010/2011 ble FeFo-grunnen inndelt i jaktfelt for småviltjakt. Jegerne ble bedt om å melde fra hvor de skulle jakte den enkelte jakt dag. Ifølge registreringen ble det denne sesongen utøvd 2243 jaktdager på Sørøya, 1767 i Hasvik-delen av øya og 576 i Hammerfest-delen.⁵² For 2012/2013 var de tilsvarende tallene 1780, fordelt på 1478 i Hasvik-delen og 302 i Hammerfest-delen.⁵³

Tallene tyder på at Sørøya er et attraktivt jaktområde. For eksempel var antall jaktdager på øya i 2010/2011 nesten dobbelt så høyt som antall jaktdager i Nesseby,⁵⁴ og øya hadde både i 2010/2011 og 2012/2013 Finnmarks mest brukte jaktfelt. Dette feltet, som ligger i Hasvik kommune,

er det lettest tilgjengelige området på øya og trolig fylkets viktigste harejaktfelt.⁵⁵

Et forhold som er særegent for jakten på Sørøya sammenliknet med Finnmark for øvrig, er at det særlig nordøst på øya er mye privateid utmark. Ifølge den sakkyndige feltutredningen har lokale jegere som regel ikke skilt mellom privat grunn og annen grunn, men noen private grunneiere har de siste årene nedlagt forbud mot at utenforstående jakter på deres eiendom. Ifølge noen av de sakkyndiges informanter skal de som har kjøpt jaktkort fra FeFo ikke ha blitt informert om den private utmarka på øya, slik at de har trodd at de har kunnet jakte overalt.⁵⁶

Sørøya har en del fiskevann der det har vært drevet *ferskvannsfiske* av blant annet ørret og røye. Det går også sjørøret og sjørøye i enkelte bekker og mindre elver, men øya har ikke lenger noen lakseførende vassdrag.⁵⁷ I dag er det i hovedsak tale om fritidsfiske. Også tidligere hadde fisket beskjeden direkte økonomisk betydning, ettersom folk i hovedsak fisket i sjøen. Fisket utgjorde noen steder et husholdningstilskudd ved at ferskvannsfisk ble ansett som en avveksling til sei og torsk. Det forekom også salg av ørret. Ferskvannsfisket hadde imidlertid først og fremst betydning som rekreasjon. Blant annet skriver Hans Prestbakmo at innlandsfiske ikke var vanlig på Sørøya, men at det var *“en fin avveksling fra det vanlige arbeidet, og dersom en fikk fisk kom det godt med.”*⁵⁸ Også det forholdet at kultivering av fiskevann har vært relativt utbredt på Sørøya og går tilbake til 1800-tallet, viser at ferskvannsfisket ikke har hatt betydning, selv om kultiveringen i dag for det meste har opphørt på grunn av strenge restriksjoner.⁵⁹

I motsetning til det som gjelder mye av den øvrige ressursutnyttelsen, har innlandsfisket ikke vært underlagt spesielle utvisningsordninger eller liknende, og det har ikke vært nødvendig for folk bosatt i Finnmark å kjøpe fiskekort. Sammenliknet med en del annen ressursutnyttelse har dermed innlandsfisket, også på Sørøya, kunnet pågå relativt fritt. Ut fra det kommisjonen har kunnet bringe på det rene,

49 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 170.

50 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 125.

51 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 129-131.

52 NINA Rapport 642, Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark, 2010 s. 47-50.

53 <http://www.smavilt.no/fefo/jaktryck/total.html>.

54 Antall jaktdager i Nesseby i 2010/2011 var 1234, fordelt på 586 på nordsiden av Varangerfjorden og 648 på sørsiden, jf. NINA Rapport 642, s. 50. Det bemerkes for øvrig at det i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2012 s. 63 ved en inkurie er oppgitt feil tall for antall jaktdager i Nesseby,

55 NINA Rapport 642, s. 50. Antall jaktdager i dette feltet (HAS 2) var 1071 i 2010/2011 og 770 i 2012/2013.

56 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 129-130. Om dette er korrekt vurderes ikke her, men FeFo brosjyre, *Småviltjakt 2012/2013* opplyser (s. 7): *“På flere av øyene i Vest-Finnmark er det en del privat eiendom, som på Sørøya i Hasvik og Hammerfest kommune. Jegere bes sette seg inn i hva som er privat eiendom og respektere dette. Noen steder er ikke grensene tegnet opp eksakt, vi ber her jegere forholde seg til gjeldende skilting.”*

57 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 132-135. Tidligere gikk det laks i Storelva som går opp til Eggevaanene i Breivikbotn, men ikke etter at vannene ble regulert.

58 Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 175. Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 132-133.

59 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 133-134.

har fritt fiske vært praktisert som en form for lokal bruksedvane uten at det i særlig grad har vært sondret mellom statsgrunn/FeFo-grunn og privat grunn. De senere årene har imidlertid enkelte grunneiere gjort gjeldende at fisket på deres grunn tilligger dem.⁶⁰

Laksefiske i sjøen med faststående redskap har en over hundre år lang historie på Sørøya og har hatt betydning for den lokale næringstilpasningen. Særlig gjelder dette i Breivikfjorden og på nordsiden (yttersiden) av øya, der det også ligger en del lakseplasser på privat grunn. Strømforholdene på sørsiden av øya gjør at sjølaksefisket her har vært beskjedent.⁶¹ Det lokale sjølaksefisket har på samme måte som ellers i Finnmark gått betydelig ned de senere årene, blant annet på grunn av strengere reguleringer av fisketidene.⁶² Se ellers rapportens kapittel 10 der spørsmålet om mulige erverv av rettigheter til sjølaksefiske er vurdert særskilt.

7.2.3.6 Ulike former for sinking (bær, egg og dun mv.)

Sørøya har gode *bærførekoster*. Særlig har multer vært viktig både som tilskudd til husholdningen og som inntektskilde. Det plukkes fortsatt noe for salg, men dette har avtatt mye i løpet av de senere årene. Derimot fremholder flere av de sakkyndiges informanter at multer fortsatt har betydning som husholdningstilskudd.⁶³ Det har også vært plukket krekling, blåbær og tyttebær, tidligere også for salg,⁶⁴ men i dag i all hovedsak til eget bruk.⁶⁵

For øvrig tyder den sakkyndige feltutredningen på at rettsoppfatningen når det gjelder multebærførekostene på Sørøya avviker fra det som gjelder for jakt, fangst og fiske, ved at disse ikke har vært ansett som en felles ressurs og det har vært langt sterkere bevissthet om eiendomsretten til forekomstene på privat grunn. De sakkyndige fremholder også at det fantes multemyrer på statsgrunn/FeFo-grunn som enkelte familier eller bygder regnet som sine.⁶⁶

I likhet med andre kystområder i Finnmark har Sørøya også vært et område for sinking av *egg og dun*. Omfanget av dunsinkingen later til å ha vært beskjedent, mens egg fra sjøfugl derimot har vært sanket både for eget bruk og salg. Slik bruk foregår i noen grad også i dag. Bortsett fra når det gjelder inngjerdede områder og områder som lå nær

andres boplasser, synes det ikke å ha vært trukket noe skille mellom privateid utmarksgrunn og annen grunn.⁶⁷

Tidligere foregikk det også *annen sinking* på Sørøya, blant annet av sennagrass. Også tang, tare og ulike urter ble utnyttet, men denne bruken har i all hovedsak opphørt.⁶⁸

7.2.3.7 Byggverk i utmark

Bruken av utmarksressursene på Sørøya synes i liten grad å ha vært knyttet til *byggverk* (gammer og enkle hytter) oppført på statseid utmarksgrunn. Dette har blant annet sammenheng med at folk normalt utnyttet områder relativt nært hjemstedet. Det har vært oppført hytter i forbindelse med sjølaksefiske og fangst av sel og sjøfugl. Bygninger i tilknytning til seterdrift var også vanlig i en periode.⁶⁹ De senere årene har en del bygninger på fraflyttede steder blitt brukt til fritidsformål, men brorparten av disse bygningene er på privat grunn. Det har også vært oppført steingammer og liknende byggverk på fjellet, men dette har skjedd i nyere tid og har ikke hatt stort omfang.⁷⁰

7.2.4 Er det grunnlag for å anerkjenne eiendomsrett?

7.2.4.1 Samlet vurdering av lokalbefolkningens bruk og disposisjoner

Fremstillingen i punkt 7.2.3 viser at den fastboende befolkningens bruk av ressursene på Sørøya har variert i innhold og omfang fra ressurs til ressurs og over tid. Ikke alle aktuelle bruksmåter har vært benyttet like intensivt, men det dreier seg samlet om en langvarig og omfattende bruk som minst tilsvarer det som ville vært naturlig for en kollektiv bruksrettshaver i et sammenliknbart område. Det kan ikke vektlegges at bruken har endret karakter etter andre verdenskrig fra å være viktig for befolkningens livsopphold, til mer å ha preg av å gi tilskudd til husholdningen og fritidsbruk. Også etter krigen har bruken vært fast og sammenhengende og gått langt ut over det tilfeldige og sporadiske. Folk på Sørøya har utnyttet de lokale ressursene i det omfanget det har vært naturlig å utnytte dem ut fra ressurstilgangen og forholdene for øvrig.

Kommisjonen legger derfor, som det generelle utgangspunktet, til grunn at helheten i den lokale befolkningens bruk av den usolgte grunnen på Sørøya er tilstrekkelig langvarig og sammenhengende, og at bruken har et innhold som gjør at den er potensielt rettsstiftende. Spørsmålet om

60 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 134-135.

61 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 136-137.

62 NIKU Oppdragsrapport 43/2011 s. 111-113. Se også SEG/Samisk Høgskole, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv. Utredning for Finnmarkskommisjonen*, 2010 s. 44 flg.

63 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139-140.

64 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139.

65 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139-140.

66 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 140-141.

67 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 142-143.

68 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 144.

69 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 115, jf. også rapportens punkt 7.2.3.3.

70 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 145-147.

anerkjennelse av bruksrettigheter må likevel vurderes mer konkret fra ressurs til ressurs. Fordi bruken har omfattet de bruksmåtene som det har vært aktuelt å utnytte, kan det imidlertid også spørres om bruken kan sammenliknes med den bruken en grunneier ville ha utøvd. I Svartskogsaken oppsummerer Høyesterett lokalbefolkningens rettsstiftende bruk slik:⁷¹

“I stikkords form preges bruken av kontinuitet, at den har vært altomfattende og intensiv, og av fleksibilitet. Kravet både til brukens omfang og varighet for erverv av eiendomsrett er etter dette oppfylt.”

Også på Sørøya har lokalbefolkningens bruk vært omfattende. Ved vurderingen av om bruken kan gi grunnlag for erverv av eiendomsrett til den delen av øya som vurderes i dette kapittelet, det vil si det som ikke er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag, må det imidlertid også ses hen til *andres bruk* av og *statens disposisjoner* over området. Det må også vurderes om et klart flertall av lokalbefolkningen har utøvd sin bruk på grunnlag av en *oppfatning* om at man er eier av det området hvor bruken har foregått, og ikke bare at man har en bruksrett til dette.

7.2.4.2 Andre gruppers bruk og disposisjoner

Sørøya er topografisk avgrenset, men ikke på samme måten som Svartskogen. Mens Svartskogen ligger i et dalføre som lenge var relativt utilgjengelig for andre enn den fastboende befolkningen, ligger Sørøya i det som inntil relativt nylig var den viktigste ferdselsåren i Finnmark. Det kan derfor ha foregått en viss bruk av ressursene på øya også av andre enn de som var fast bosatt der, blant annet i forbindelse med at fiskere og andre sjøfarende tok seg i land der. For eksempel var Gamvik på 1600- og 1700-tallet tilholdssted for hollandske hvalfangere.⁷²

Også personer bosatt andre steder i Finnmark har drevet ressursutnyttelse på Sørøya. Som nevnt i punkt 7.2.2, opplyser for eksempel Nils Knags matrikkel fra 1694 at veiding av kobbe og sel i en del fjorder på øya var *“leid bort til Finnerne”*. Det fremkommer også av den sakkyndige feltutredningen at øya ikke bare har vært brukt av de som har vært bosatt der.

Andres bruk av øya til jakt, fiske, bærplukking og friluftsliv synes likevel først å ha blitt merkbar i nyere tid,⁷³ samtidig som også lokalbefolkningens egen fritidsbruk har økt. Særlig når det gjelder jakt ser det ut til å ha vært en økning i bruken. Det jaktfeltet i Finnmark som de siste

årene har hatt flest jaktdøgn ligger på Sørøya, jf. punkt 7.2.3.5. Statistikkene over antall jaktdøgn viser ikke hvor jegerne er bosatt. De senere årene har det imidlertid vært visse konflikter knyttet til jakten på øya mellom tilreisende og lokalbefolkning, blant annet når det gjelder jakt med hund, og uklarheter om grensene mellom privat grunn og FeFo-grunn.⁷⁴

Etter at fastboende samer etablerte helårs reindrift på Sørøya på 1880-tallet, fikk i løpet av første halvdel av 1900-tallet også en del flyttsamer innvilget søknader om reinbeiting på øya.⁷⁵ Den ble ved fylkesmannens forordning av 10. november 1934 formelt lagt ut som helårsbeitedistrikt for rein. På slutten av 1970-tallet ble øya også sommerbeite for rein. Det drives derfor i dag reindrift på øya også av reindriftssamer som ikke bor der fast, jf. punkt 8.2.

Den fastboende befolkningens bruk av Sørøya fremstår etter dette som relativt dominerende sammenliknet med andres bruk. Særlig gjelder dette om bruken vurderes i et lengre tidsperspektiv. Det forholdet at også andre enn de fastboende har brukt et område og eventuelt har rettigheter til dette, er for øvrig ikke til hinder for at den gruppen som har utøvd den dominerende bruken kan bli ansett som eier. For eksempel gjelder både reindriftsretten og allmenningsrettslige rettigheter til bufebeite uavhengig av grunneierretten.

Andres bruk av og rettigheter til utmarksressursene på Sørøya er derfor ikke til hinder for at lokalbefolkningen kan ha ervervet en kollektiv eiendomsrett til den usolgte grunnen på øya som ikke er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag. Omfanget av en slik mulig kollektiv eiendomsrett for lokalbefolkningen kan imidlertid være begrenset av andres rettigheter.

7.2.4.3 Statens disposisjoner

Det skal her vurderes om *statens disposisjoner* over grunnen på den aktuelle delen av Sørøya kan ha vært av en slik art og ha hatt et slikt omfang at disposisjonene har vært til hinder for etablering eller opprettholdelse av en kollektiv eiendomsrett for lokalbefolkningen.

Som fremholdt i punkt 3.1, skiller rettighetsforholdene på Sørøya seg markant ut fra Finnmark for øvrig ved at øya i mange hundre år før jordutvisningsresolusjonen av 1775 var et privatrettslig gods. Før 1753 var 2/3 av den såkalte Sørøy-retten disponert av ulike adelslekter, mens 1/3 av retten var disponert av Kongen ved at blant annet den avgiften (landvarden) folk måtte betale for å drive kobbe-fangst på øya tilfalt adelen i to år og Kongen i det tredje. Det er usikkert når denne rettstilstanden ble etablert. Den

⁷¹ Rt. 2001 s. 1229 på s. 1244.

⁷² Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 377.

⁷³ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 147.

⁷⁴ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 129-130, jf. også s. 158-159.

⁷⁵ Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 286.

er imidlertid omtalt i skriftlige kilder fra så langt tilbake som 1490. På dette tidspunktet hadde den trolig eksistert i flere hundre år.⁷⁶

Selv om datidens rettslige begreper ikke nødvendigvis var sammenfallende med dagens, må det legges til grunn at innehaverne av Sørøy-retten ikke bare var innehavere av visse særrettigheter, men privatrettslige eiere av øya. Dette fremgår blant annet av det forholdet at landvarden etter hvert utviklet seg til å bli en form for grunnleie (festeavgift) som alle bofaste menn på øya måtte betale uavhengig av hvor på øya de bodde og hva de levde av.⁷⁷ Etter at Schønnbøl-familien, som var den siste adelslekten som disponerte Sørøy-retten, overdro sine 2/3 til Kongen i 1753, ble retten i sin helhet disponert av Kongen. Da jordutvisningsresolusjonen ble vedtatt i 1775 var derfor Sørøya formelt og reelt sett Kongens eneie i privatrettslig forstand.

Når det gjelder det øvrige Finnmark, kan det med styrke hevdes at Kongen/staten ikke var privatrettslig eier ved ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen, og at disse delene av Finnmark var – og også av statsmakten ble ansett som – en form for allmenning.⁷⁸ Imidlertid kan statens eiendomsrett ha etablert seg som et festnet forhold med grunnlag i statens senere disposisjoner,⁷⁹ men uten at det nødvendigvis har medført at de opprinnelige allmenningsrettene har falt bort.

På Sørøya var situasjonen annerledes ved at Kongens eiendomsrett var etablert i 1753, og flere hundre år før dette når det gjelder 1/3 av retten.⁸⁰ Som fremholdt i punkt 3.1, kan Sørøya på denne tiden trolig anses som en form for krongods, der rettighetene – i motsetning til det som gjaldt i allmenningene – fullt ut tillå kongemakten. Det er også godt mulig at denne oppfatningen sto ved lag en del år etter at 1775-resolusjonen trådte i kraft. Et uttrykk for dette er at to privatpersoner, Jens og Marcus Buck, i 1798, skal ha forsøkt å kjøpe Sørøya for 600 riksdaler, men uten å få

tilslaget fordi fogden mente øya måtte være verdt minst 1750 riksdaler.⁸¹

Selv om denne disposisjonen ikke ble gjennomført, har Kongen/staten etter 1775 foretatt en rekke andre disposisjoner over grunn og rettigheter på Sørøya, som man i alle fall i dag vil betegne som grunneierdisposisjoner. Som fremholdt i punkt 7.2.2, foretok staten en rekke utmål på Sørøya de første årene etter 1775. På den delen som nå ligger i Hammerfest kommune ble det i 1776 utmålt jord på Sandøy og i Båtsfjord, Kobbardal og Sandøybotn, og slåttemark i Finnfjord og på Brommelsnes.⁸² Samme år ble det på Hasvik-delen av øya foretatt ni utmål mellom Hasvik og Bårvik, fem i Breivik/Breivikbotn, fire i Sandfjord, fire i Sørvær, to i Bøhle, to i Dønnesfjord og ett i Galten.⁸³ I de påfølgende årene ble det utmålt grunn blant annet i Gamvik, Oksvik, Fella, Akkarfjord, Skippernes, Langstrand, Havnefjord og Vatnan, og slåttemark i Kjøttvik og Lotre.⁸⁴

I hvilken grad statens jordutvisninger fra starten av kan anses som uttrykk for en grunneierpretensjon slik begrepet brukes i dag, eller om de var et utslag av samfunnsmessig styring for å øke bosettingen i Finnmark, har vært gjenstand for diskusjon. Blant annet har det vært pekt på at mens statens disposisjoner i statsallmenningene i Sør-Norge hadde som formål å skaffe penger i statskassen, ble det ikke betalt for jordoverdragelsene etter 1775-resolusjonen.⁸⁵ Imidlertid var det til overdragelsene knyttet en klausul om tilbakefall til staten om eiendommen ikke lenger var i bruk. Ordningen med gratis utmål av jord og tilbakefall til staten ved ikke-bruk, ble avvirket ved jordsalgsloven av 1863. Etter dette er det betalt vederlag for utmålet.

Staten har også utøvd andre grunneierdisposisjoner på Sørøya. Det dokumentutdraget FeFo la frem under kommisjonens høringsmøte i Hammerfest 29. og 30. august 2012 lister opp “108 eksempler på bortforpaktninger” av utmarksslåtter på Sørøya mellom 1886-1952.⁸⁶ I dette tallet inngår også fornyelser av tidligere inngåtte forpaktningkontrakter. Det dreier seg derfor ikke om 108, men om 40 ulike utmarksslåtter. Av disse var åtte lokalisert i nåværende Hammerfest kommune, der det er relativt mye privat utmarksgrunn, og 32 i Hasvik kommune.

76 Ifølge Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie* 1983, s. 23, kan retten spores tilbake til ridder og baron Bjarne Erlingson som døde i 1313. Sverre Tønnesen antyder at Bjarkøy-ætten der Tore Hund, en av protagonistene i slaget på Stiklestad i 1030 var sentral, var de første innehaverne av retten, jf. *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 41.

77 Tønnesen Op. cit. 1972/1979, s. 42.

78 Se blant annet Tønnesen, Op. cit., 1972/1979, s. 56-58. Se også s. 133-148.

79 Flertallet i Rettsgruppen legger dette til grunn når det gjelder statens eiendomsrett til grunnen i Finnmark, jf. NOU 1993: 34 s. 230 flg., særlig s. 260-261 (de ytre områdene) og s. 265-266 (de indre områdene).

80 Sverre Tønnesen anser det forholdet at Kongen før 1775 disponerte over Sørøya som en vanlig eier, som et “klart indisium” på at statsadministrasjonen den gangen bare anså Sørøya, og ikke resten av Finnmark som Kongens eiendom, jf. *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 42. Se også punkt 3.1 foran.

81 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 289.

82 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105-106 med videre henvisning til Jacobsen, Op. cit. s. 324-494.

83 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965, s. 105. Se også s. 25-27.

84 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 106, jf. også s. 53-54, og Jacobsen, Op. cit. s. 324-494.

85 Se bl.a. Otto Jebens [i] NOU 1993: 34 s. 285-286.

86 FeFo, *Dokumentutdrag utarbeidet til Finnmarkskommisjonens boring – Sørøya*, august 2012, s. 19-21. På s. 22 angis for øvrig antallet bortforpaktninger til 107, hvorav 18 gjelder Hammerfest kommune og 89 Hasvik kommune.

Dokumentutdraget lister også opp “100 eksempler” på bortforpaktninger av lakseplasser i sjø mellom 1907 og 1968.⁸⁷ Også dette tallet omfatter fornyelser av tidligere inngåtte kontrakter. De 100 eksemplene gjelder 14 lakseplasser i Hasvik kommune.⁸⁸ Staten har også bortforpaktet innlandsvann på Sørøya. Dokumentutdraget nevner 31 eksempler, inkludert fornyelser, på slike bortforpaktninger. Til sammen dreier det seg om noe over 20 vann, alle i Hasvik kommune.⁸⁹ Utdraget viser også til andre statlige disposisjoner over Sørøya, blant annet bortforpaktninger av seterplasser, områder for værbeite, og det som kan være to holmer for sinking av egg og dun.⁹⁰

Staten har også ved ulike anledninger disponert privatrettslig over jaktrettighetene på øya. Blant annet ble det avhendet jaktrettigheter på øya i 1803, 1805 og 1832.⁹¹

Samlet sett fremstår det derfor som relativt klart at statens pretensjon om å være privatrettslig eier av grunnen på Sørøya har kommet klart til uttrykk også i årene etter 1775. I tillegg til at eierpretensjonen har vært uttrykt i lovgivningen om “statens” grunn i Finnmark, gjenspeiles den også i de disposisjonene staten faktisk har foretatt i området.

Statens disposisjoner etter 1775 over den delen av Sørøya som ikke er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag må etter dette, ut fra en isolert vurdering anses å ha hatt tilstrekkelig omfang til å opprettholde statens eiendomsrett til de arealene som ikke har blitt overdratt til private. Det tas imidlertid forbehold om at det området nord på øya som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag ikke er vurdert her, men er vurdert særskilt i rapportens kapittel 9.

7.2.4.4 Har statens eierpretensjoner fått gjennomslag hos den lokale befolkningen?

Spørsmålet om staten kan anses som eier av den aktuelle delen av Sørøya, kan ikke alene avgjøres på grunnlag av statens disposisjoner og pretensjoner. Det må også ses hen til i hvilken grad disse har fått gjennomslag hos den befolkningen som har bodd i og brukt området.

87 Op. cit., s. 1-18.

88 Op. cit., s. 1-2.

89 Op. cit., s. 31-32.

90 Op. cit., s. 25.

91 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 289. Jacobsen opplyser at avhendelsen i 1803 gjaldt for tre år og at kjøper var kjøpmann Marcus Buck. Kjøper i 1805 var kjøpmann Outzen i Hammerfest. Det er ikke sagt noe om varigheten, men tatt i betraktning at avhendelsen innbrakte 40 riksdaler, mens den i 1803 innbrakte 24, gjaldt trolig også denne avhendelsen relativt få år. Salget i 1832 gjaldt jaktrettigheter fra Stålet på Sørøyas nordside til skjærene Karken på sørsiden, Bondøy innbefattet, og er også omtalt av Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 147. Tønnesen opplyser at erverver var toller Doxrud og at salget innbrakte 26 speciedaler. Ifølge Jacobsen (s. 289) var kjøperen av jaktretten i 1832 Hammerfest velforening.

Bosettingen på Sørøya har variert, men som fremholdt i punkt 7.2.2, var den beskjedne både på slutten av 1600-tallet og midt på 1700-tallet da folketallet varierte mellom 100 og 200 personer, og Sørøy-retten fortsatt lå 2/3 til adelen og 1/3 til Kongen. De som bodde på Sørøya var en form for leilendinger ved at de betalte avgifter for ulike former for ressursutnyttelse og grunnleie til innehaverne av Sørøy-retten. Da Kongen ble eneier i 1753 hadde denne tilstanden vedvart i flere hundre år. Befolkningen kan derfor den gangen ikke ha ansett seg selv som eiere.

Det later videre til å være en klar sammenheng mellom statens jordutvisninger og økningen av folketallet på Sørøya på 1800-tallet og frem mot andre verdenskrig da det bodde rundt 1700 personer der.⁹² Det kan ikke sies noe sikkert om hvilke *rettsoppfatninger* som utviklet seg i denne perioden, men det har en relativt klar formodning mot seg at det på noe tidspunkt kan ha vært en utbredt oppfatning blant lokalbefolkningen om at den hadde en kollektiv *eiendomsrett* til hele eller deler av det området som ikke var utmålt til privat eie. Derimot er det godt mulig at det kan ha oppstått rettsoppfatninger om ulike kollektive bruksrettigheter til de lokale utmarksressursene. Det er imidlertid ikke spørsmålet her, men derimot i rapportens punkt 7.5 flg.

Det kan også vises til at Otto Jebens har uttalt seg slik om den mer generelle rettsoppfatningen som har gjort seg gjeldende i Finnmarks kystområder:⁹³

“Etter århundrers påvirkning ovenfra må [det] antas at statens oppfatning om *eiendomsrett* til den usolgte jord idag, har slått igjennom hos lokalbefolkningen i disse områder”.

Jebens omtaler her i rettsoppfatningen i “den tidligere private delen av Finnmark”.⁹⁴ Det vil si den delen av Finnmark som lå under norsk jurisdiksjon også før grensedragningen mot Sverige i 1751.⁹⁵ Statsmaktens nærvær hadde en lengre historie og var mer markant her enn i de indre områdene. Det er derfor i dag alminnelig antatt at det etterhvert festnet seg en oppfatning hos befolkningen i ytre Finnmark om at staten eide den grunnen som ikke var utmålt til private. Med forbehold om at det på Sørøya gjør seg gjeldende ulike syn på utstrekningen av de områdene som har blitt fradelt fra

92 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 23 flg.

93 Otto Jebens, *Om bruk og rettsoppfatning i Finnmark under en historisk synsvinkel* [i] NOU 1993: 34 s. 382 flg. på s. 392.

94 Se bl.a. foran i punkt 4.1.3 og 4.2.1 med videre henvisninger til NOU 1993: 34 s. 260-261.

95 Ved grensedragningen i 1751 kom også det som i dag utgjør Kautokeino og Karasjok kommuner, samt øvre del av Tana kommune (gamle Polmak kommune) under norsk jurisdiksjon.

statens grunn,⁹⁶ må dette gjelde også her, hvor Kongens/statens stilling som grunneier også har en vesentlig eldre historie enn i de øvrige kystområdene i Finnmark.

Dette bekreftes også av den sakkyndige feltutredningen.⁹⁷ Denne tyder ikke på at det har vært – eller er – en vanlig oppfatning blant folk på Sørøya at den grunnen som ikke er utmålt til private, var eid av andre enn staten før finnmarkslovens ikrafttreden eller at den i dag er eid av andre enn FeFo. Derimot tyder utredningen på at det gjør seg gjeldende oppfatninger om at befolkningen har ervervet ulike bruksrettigheter på det som i dag er FeFo-grunn. Dette kommer blant annet til uttrykk i sammendraget der rettsoppfatningen er sammenfattet slik:⁹⁸

“Den generelle oppfatningen er at lokalbefolkningen har rett til naturressursene på FeFos grunn, men de aller fleste anser retten som en bruksrett. Det hevdes at en i tidligere tider i liten grad reflekterte over rettigheter vedrørende bruken. Ut fra manges oppfatning har rettsoppfatningen i liten grad endret seg opp gjennom tiden, men for rekreasjonsbruk blir rettighetene ansett som mer allmenne.”

I oppsummeringen av utredningens kapittel om bruk og rettsoppfatninger blant den fastboende befolkningen sies noe av det samme, og i tillegg fremheves grenseproblematikken:⁹⁹

“De aller fleste ser på retten til Finnmarkseiendommens grunn som en bruksrett. At staten eide var akseptert dersom ikke folk mente å ha privat eiendomsrett. På nordøstre delen av Sørøya er spørsmålet om Finnmarkseiendommen eier så mye som de hevder, reist av flere. Grunnen i området hevdes i stor grad å være privat, da mange eiendommer går til høyeste fjell. Det finnes også uavklarte grensespørsmål mellom private og Finnmarkseiendommens størrelse i Hasviks og Hammerfests del av øya.”

Heller ikke noe av det som sies i feltutredningen om rettsoppfatninger knyttet til de ulike bruksmåtene, tyder på at det har gjort eller gjør seg gjeldende oppfatninger om noen form for kollektiv eiendomsrett til den delen av den usolgte grunnen på Sørøya som vurderes i dette kapittelet.¹⁰⁰ Også det som fremkom på kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012 i Hammerfest peker i retning av at det ikke er en utbredt rettsoppfatning blant folk på Sørøya at man har

ervert en form for kollektiv *eiendomsrett* til denne grunnen.

Dette er ikke nødvendigvis i seg selv avgjørende. Heller ikke lokalbefolkningen i Svartskog-saken hadde omtalt seg selv som eiere av tvisteområdet eller på andre måter uttrykt klare eierpretensjoner før saken ble behandlet i rettsapparatet. Høyesterett konkluderte likevel med at lokalbefolkningens begrepsbruk ikke kunne være avgjørende, blant annet fordi den samiske befolkningen som var dominerende i området, ikke hadde *“samme tradisjon for å tenke på eiendomsrett”*, samtidig som det fantes eksempler på at befolkningen hadde *“anvendt formuleringer som gir en sterk indikasjon på en oppfatning om eiendomsrett.”*¹⁰¹ Blant annet var tvisteområdet i ulike sammenhenger omtalt som bygdeallmenning.¹⁰²

På Sørøya, der den overveiende andelen av befolkningen har hatt norsk bakgrunn, finnes det derimot eksempler på at den usolgte grunnen har blitt betegnet som statsallmenning.¹⁰³

Lokalbefolkningen hadde i Svartskog-saken også utøvd aktiv styring over ressursbruken i tvisteområdet. Høyesterett siterer de som var oppnevnt som sakkyndige i saken, som uttaler at Svartskogens lokale status som *“bygdeallmenning for alle bosatt i Manddalen og som folk i hovedsak har forvaltet på egen hånd ... uten noe formelt styre, og med så omfattende bruk over tid og fremdeles svært aktivt, er sjeldent forekommende ellers i landet.”*¹⁰⁴

Det er ikke noe i det materialet som er fremskaffet av eller er lagt frem for kommisjonen, som tyder på at befolkningen på den aktuelle delen av Sørøya har utøvd en form for styring med den lokale ressursutnyttelsen som kan sammenliknes med dette.

Statens disposisjoner på Sørøya fremstår også som langt mer markante enn i Svartskogen. I Svartskogen påtalte staten en del tilfeller av det den mente var ulovlig hogst og slåttebruk. Den bortforpaktet også noe slåttemark. Høyesterett betegner likevel statens utøvelse av eierrådighet etter at den formelt hadde ervert området i 1885 som *“svært sporadisk”*.¹⁰⁵ Disposisjonene kunne derfor ikke rokke ved befolkningens gode tro. På Sørøya der statens erverv er vesentlig eldre, har staten derimot utparsellert et betydelig antall eiendommer og også ellers opptredt aktivt,

96 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 43/2011 s. 41-54, se også s. 159 og s. 165.

97 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 149-166.

98 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 7.

99 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 165.

100 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 111-148.

101 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1252.

102 Det som kjennetegner en bygdeallmenning, er at den er eid i fellesskap av de som har bruksrettigheter i allmenningen, i motsetning til en statsallmenning der staten er grunneier, og lokalbefolkningen er bruksrettshavere.

103 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 154.

104 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1243.

105 Rt. 2001 s. 1229 på s. 1232. Statens disposisjoner er omtalt på s. 1232-1237, og godtrovurderingen på s. 1244 flg.

blant annet ved å bortforpakte slåttemark og andre former for ressursutnyttelse.

7.2.4.5 Konklusjon – veien videre

Kommisjonen konkluderer på bakgrunn av den foregående drøftelsen med at det, ut over den retten som forvaltes av FeFo, ikke eksisterer noen *kollektiv eiendomsrett* for lokalbefolkningen til den grunnen i felt 3 Sørøya som vurderes i dette kapittelet. Staten var eier av denne grunnen ved finnmarslovens ikrafttreden, og statens eiendomsrett ble da overført til FeFo.

Dette medfører likevel ikke at FeFos rådighet som grunneier er ubegrenset. I tillegg til de begrensningene som følger av finnmarsloven og annen lovgivning, kan det tenkes begrensninger som følge av at lokalbefolkningen har ervervet selvstendige bruksrettigheter til ulike former for utmarksbruk. Fordi rettighetssituasjonen frem til jordutvisningsresolusjonen av 1775 var en annen på Sørøya enn i Finnmark for øvrig, vil det som fremholdt i punkt 7.2.1, ikke nødvendigvis være tale om opprinnelige rettigheter etablert før 1775,¹⁰⁶ men derimot om rettigheter som er ervervet etter dette med grunnlag i alders tids bruk eller liknende rettsgrunnlag.

Statens disposisjoner over bruken av utmarksressursene i Finnmark etter 1775 har i stor grad vært av regulerende art, der målet har vært å fremme et ordnet ressursuttak. Det er derfor ikke gitt at disse disposisjonene utad har blitt ansett som et uttrykk for en pretensjon om at staten ikke bare var eier av grunnen, men at den også var innehaver av de ulike bruksrettighetene der. Dette må også gjelde på Sørøya, der statens disponering over den usolgte grunnen og de lokale naturressursene etter 1775 har vært underlagt det samme regelverket som ellers i Finnmark.

Om det eventuelt er ervervet bruksrettigheter som *går lenger* enn de som i dag er regulert i finnmarsloven, eller som har et *selvstendig grunnlag* selv om de ikke går ut over lovens regler, må vurderes konkret fra bruksmåte til bruksmåte. Både innholdet i befolkningens bruk og oppfatninger og omfanget av og karakteren av statens disposisjoner har variert fra bruksmåte til bruksmåte. Kommisjonen vil derfor i det følgende behandle beiterett for bufe (punkt 7.2.5), torv (punkt 7.2.6), jakt, fangst og fiske (punkt 7.2.7), sankning av egg og dun (punkt 7.2.8), bærplukking (punkt 7.2.9), og ulike andre former for ressursutnyttelse og bruk (punkt 7.2.10).

¹⁰⁶ Dette i motsetning til hva kommisjonen for en stor del har lagt til grunn i sine rapporter for felt 1 Stjernøya/Seiland og felt 2 Nesseby.

7.2.5 Utmarksbeite for bufe

7.2.5.1 Innledning

Utmarka har alltid vært viktig for jordbruket i Finnmark. I tillegg til at husdyrholdet var avhengig av beiteområder i utmark,¹⁰⁷ var utmarka også viktig for sankning av fôr. I en utredning for Samerettsutvalget skriver Hans Prestbakmo at innmarka hadde mindre betydning i det tradisjonelle høstingsjordbruket i Finnmark i første halvdel av 1900-tallet, og at det *“var utmarka som ga største delen av fôret”*. Om forholdene på Sørøya skriver han:¹⁰⁸

“På Sørøya var det vanlig at folk fra innersida slo i liene på yttersida. Her var det mye fugl og god gjødsling av slåttene. Det var godt om fôr og det var bare å høste.”

Sørøya har også gode beiteområder. Med det omfanget husdyrholdet hadde var nærområdene hjemme som oftest tilstrekkelige som beiteområder, men det er *“gode fjellbeiter i Børfjord, Ofjord, Breivikbotn, Breivik, Bårvik, Stjernøy og flere steder.”*¹⁰⁹

Bruksformen har også lange tradisjoner på øya. Se foran i punkt 7.2.3.3 der det blant annet er vist til at Knags matrikkel 1694 forteller om at folk i Hasvik tingsted *“holder Fa, saa som een mand 2.3.4.5.6 a 8te Kiør, saa oc nogle Faar, oc endeel haver giedder”*.¹¹⁰ På 1600- og 1700-tallet var folketallet på øya lavt, men det ble holdt både kyr, sauer og geiter der. Ut over 1800-tallet og i første halvdel av 1900-tallet økte så vel befolkningen som feholdet.¹¹¹ Det registrerte dyretallet var på sitt høyeste i 1939, med over 4800 sauer, 1600 geiter og 800 storfe.¹¹² Etter 1950 gikk husdyrholdet tilbake. Det gjaldt særlig storfe og geiter, mens sauetalet holdt seg relativt høyt.¹¹³ I dag drives det ikke lenger med storfe eller geit, men det var i 2010 registrert 71 sauer på Hasvik-siden av øya og 880 sauer på Hammerfest-siden.¹¹⁴

¹⁰⁷ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 32.

¹⁰⁸ Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994:21 s. 135 flg. på s. 168.

¹⁰⁹ Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 147.

¹¹⁰ Knag, Niels, *Matricul oc Beskrivelse ofuer Findmarken for Anno 1694*, sitert fra NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 111-112.

¹¹¹ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 112. Se også s. 23 der det er opplyst at jordbruksopplysninger er inkludert i folketellingene for 1865 og 1875, og at regelmessige jordbruksstillinger er holdt i 1907, 1917, 1929, 1939, 1949 osv.

¹¹² NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 112-113. Se også s. 30-31.

¹¹³ Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 150. Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 112-113.

¹¹⁴ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 113-114. Tallene refererer seg til sauebruk som mottar produksjonstøtte.

7.2.5.2 Regulering av beitebruken. Nærmere om de rettslige problemstillingene

Selv om det i flere hundre år har vært drevet med bufebeite i utmark, ble beite som bruksform først lovregulert i 2005. Finnmarksloven § 23 annet ledd slår fast at det til *“jordbrukseiendom ligger rett til beite for så stor buskap som kan vinterfås på eiendommen”*. Retten, som ikke ligger til personer, men til eiendommen som sådan, gjelder på FeFo-grunnen i fylket.

Et spørsmål for kommisjonen er om denne reguleringen lovfester en rettighet som har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven, eller om rettigheten kun har sitt grunnlag i loven og dermed fritt kan oppheves ved lov. Verken ordlyden i bestemmelsen eller forarbeidene til loven gir noe klart svar på dette. Ifølge forarbeidene er § 23 annet ledd *“i samsvar med”* Samerettsutvalgets forslag.¹¹⁵ I utvalgets merknader til bestemmelsen heter det at den *“slår uttrykkelig fast at fylkets jordbrukere – i samsvar med gammel bruk og rettsoppfatning – har rett til utmarksbeite ... for alt bufe som kan vinterfås på vedkommende ‘jordbrukseiendom’.”*¹¹⁶

Den regelen utvalget foreslo og som er inntatt i § 23 annet ledd, kan dermed synes å lovfeste en selvstendig rettighet. Dette er likevel noe uklart fordi utvalgets forslag var basert på utredningen fra Rettsgruppen i NOU 1993:34 s. 108 flg. Gruppens flertall trakk et skille mellom eiendommer utmålt eller etablert før og etter 1864, men det går ikke klart frem om Samerettsutvalget har tatt selvstendig stilling til dette.¹¹⁷

I en uttalelse 5. juni 2007 om FeFos adgang til å regulere utmarksbeite for bufe etter finnmarksloven § 27 omtaler Justisdepartementets lovavdeling den beiteretten som er regulert i § 23 annet ledd som en *“lovbestemt rett”*.¹¹⁸ Det følger imidlertid av § 5 annet ledd at loven ikke griper inn i rettigheter som har et selvstendig rettsgrunnlag, og av § 21 annet ledd at FeFo ikke har myndighet til å regulere utøvelsen av rettigheter som har grunnlag i *“særlige rettsforhold”*. Lovavdelingens uttalelse kan derfor neppe anses som uttrykk for et syn om at retten til bufebeite på FeFos grunn utelukkende har sitt grunnlag i denne bestemmelsen.

Slik Finnmarkskommisjonen ser det, vil spørsmålet om bufebeiterettens selvstendige grunnlag bero på en konkret vurdering fra område til område av hvordan bruken har

vært utøvd (varighet, kontinuitet, omfang). Det må også ses hen til hvilke rettsoppfatninger brukerne har hatt og betydningen av statens disposisjoner. Vurderingen vil derfor være nokså parallell med vurderingen av i hvilke områder det er ervervet reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk.

Sørøya har fra gammelt av vært benyttet til ulike jordbruksrelaterte formål, jf. punkt 7.2.3.3 og 7.2.5.1. Noen bruksformer, som for eksempel utmarksslåtter, er ikke lenger aktuelle. Derimot har bufebeite fortsatt stor betydning. Spørsmålet om det foreligger en selvstendig bruksrett til utmarksbeite ved siden av – eller ut over – finnmarksloven § 23 annet ledd vil her, som ellers, dels bero på de lokale *rettsoppfatningene*, og dels på *statens disposisjoner*.

Det er ikke kjent at det før 1864 foreligger noen utsagn eller disposisjoner som tilsier at staten har ment at bufebeite i utmark i Finnmark generelt sett ikke var en selvstendig rettighet. På Sørøya var rettighetsforholdene særegne ved at øya før 1753 var et privatrettslig gods som lå 2/3 til ulike adelsslekter og 1/3 til Kongen. Etter 1753 var øya Kongens personlige eiendom, og den kan i alle fall frem til jordutvisningsresolusjonen av 1775, sammenliknes med et krongods.¹¹⁹

Dette har imidlertid ikke avgjørende betydning for vurderingen av dagens rettighetsforhold når det gjelder bufebeite på Sørøya. Beitebruken på øya de siste drøyt 200 årene er tilstrekkelig *langvarig og sammenhengende*, og har hatt et *innhold* som er potensielt rettsstiftende etter reglene om alders tids bruk, uansett hvordan rettighetsforholdene var på 1700-tallet. Det er heller ikke noe som tyder på at det mellom ikrafttreddelsen av 1775-resolusjonen og 1864 ble praktisert en annen ordning for bufebeite i utmark på Sørøya enn ellers i Finnmark.

Ved vurderingen av beiterettens karakter og innhold i dag, er det likevel hensiktsmessig å sondre mellom eiendommer utmålt før, jf. punkt 7.2.5.3, og etter 1864, jf. punkt 7.2.5.4 til 7.2.5.9. Dette er blant annet et utslag av at det først er fra 1864 at statens syn på retten til bufebeite eventuelt kan ha endret seg. Fordi retten til bufebeite er en realrettighet som ligger til vedkommende eiendom, vil dessuten en eventuell endring i statens syn bare ha virkning for eiendommer utmålt etter 1864, men ikke for eiendommer som er utmålt tidligere. Beiterettens nærmere innhold og omfang er vurdert i punkt 7.2.5.10, der også spørsmålet om rettighetshaverkretsen er behandlet. Kommisjonens konklusjon er inntatt i punkt 7.2.5.11.

7.2.5.3 Eiendommer utmålt før 1864

(1.) Før retten til utmarksbeite for bufe i Finnmark ble lovfestet i 2005, var den beiteretten som lå til hver enkelt

115 Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 135.

116 NOU 1997:4 s. 479.

117 NOU 1997:4 s. 219-221 og 479-480. En samlet Rettsgruppe konkluderte med at det til gårdsbruk etablert før 1864 ligger beiterett i utmark på ulovfestet allmenningsrettslig grunnlag. Mindretallet (Otto Jebens) antok at dette også gjelder for gårdsbruk etablert etter 1864. Flertallet antok at det til gårdsbruk etablert i perioden 1864 til 1966 ligger beiterett på kontraktsrettslig grunnlag, mens beitebruk utøvd av gårdsbruk etablert etter 1966 er tålt bruk.

118 2007011421 EO KHR/ajf.

119 Se rapportens punkt 3.1 og 7.2.4.3.

utmålt eiendom regulert i dennes hjemmelsdokumenter. Denne ordningen ble innført ved kgl. res. 2. juni 1864 gitt i medhold av jordsalgsloven av 1863. For eiendommer etablert før dette, forelå det derimot ingen slik regulering.¹²⁰

Riktignok het det i 1775-resolusjonens § 1 at det til *“enhver fast Boplads anvises saa megen Grund, som utfordres for en Familie, omtrent til fire Qvæg-hoveders, eller for hvert Hoved otte Faars, Græsning og Vinter-Foder”*.¹²¹ Av § 12 bokstav b i landmålerinstruksen gitt samme år fremgikk det at *“der ikke ansættes flere Hoveder til Græsning, end de som af Græs, Moldføeder og Maase, avlet inden Pladsens Grændser, kand fordres den fulde Vintertiid”*.¹²² Verken resolusjonen eller instruksen omhandler imidlertid beitearealer i utmark, men hvor store eiendommer som skulle utmåles til privat eie. Om dette skriver Sverre Tønnesen:¹²³

“Heller ikke i 1775 ble der foretatt noen slik regulering [av bufefeite i utmark]. Verken resolusjonen, landmålerinstruksen eller skjøteformularen omhandler beitebruken. Dette kan bare bety at det var meningen at beitingen i almenningen var ment å skulle foregå [som] tidligere. For det var nettopp meningen med resolusjonen å opphjelpe jordbruket og husdyrbruket. Og på de tildelte plasser til hus og til slåtter kunne ikke beitingen foregå.”

Tatt i betraktning at rettighetsforholdene på Sørøya før 1775 var markant annerledes enn ellers i Finnmark, er det ikke gitt at de som på denne tiden hadde bufe på utmarksbeite på øya mente å inneha en form for selvstendig beiterett. Landvarden, som opprinnelig ser ut til å ha vært knyttet til kobbefiske og fiske i sjøen, hadde på slutten av 1600-tallet utviklet seg til å bli en form for grunnleie som alle husstander på Sørøya måtte betale til innehaverne av Sørøy-retten, enten de drev fiske eller ikke.¹²⁴ Dette er imidlertid en avgift som kan sammenliknes med en festeavgift. Derfor kan det heller ikke uten videre legges til grunn at de som hadde dyr på beite i utmark på denne tiden oppfattet grunnleien som en avgift som også omfattet denne bruken.

Hvilke rettsoppfatninger beitebrukerne på Sørøya hadde i 1775 har imidlertid ikke avgjørende betydning for dagens rettighetsforhold. Som fremholdt i punkt 7.2.4.3, jf.

også punkt 7.2.2, ble det utmålt en rekke private eiendommer på Sørøya i medhold av 1775-resolusjonen. Dette førte til at folketallet på øya steg betraktelig i løpet av første halvdel av 1800-tallet.¹²⁵ Parallelt med at folketallet økte, steg også dyreholdet. Mange av de som fikk utmålt eiendommer og bosatte seg på Sørøya i denne perioden, må derfor ha hatt sauer og andre dyr på utmarksbeite.

Samtidig hadde 1775-resolusjonen ingen særregler om beite i utmark for de som fikk utmålt grunn på Sørøya. Det foreligger heller ingen opplysninger om at de skjøtene som gjaldt eiendommer som ble utmålt på øya i medhold av resolusjonen, hadde egne klausuler om beiterett i utmark. Resolusjonen hadde heller ikke noen regler om at de som fikk utmålt grunn på Sørøya, i motsetning til de som fikk utmålt grunn andre steder i Finnmark, måtte betale grunnleie. Videre har ordningen om at de som bodde på øya før 1775 måtte betale slik leie etter hvert blitt avvirket. Dette gir grunnlag for å anta at det, om det ikke fantes en oppfatning i 1775 om at det da forelå en rett til å la dyrene beite i utmarka, har oppstått og festnet seg en slik oppfatning i de påfølgende årene. Denne rettsoppfatningen må i alle fall ha stått ved lag frem til 1864.

(2) I NOU 1993: 34 drøftet Rettsgruppen spørsmålet om rett til bufefeite i Finnmark generelt, uten å komme inn på de særegne forholdene på Sørøya. Gruppen la til grunn at det før 1864 besto en generell beiterett i Finnmark. Dette bygger blant annet på at bruken hadde foregått:¹²⁶

“i over to hundre år før resolusjonen av 1775, og at det fra kongemaktens side ikke på noen måte synes å være grepet inn overfor beitebruken, eller foretatt eller ytret noe som skulle tyde på at ‘finnmarksallmenningen’ hva beitebruk angår sto i en annen stilling enn ‘Kongens allmenninger’ i de øvrige landsdeler. Det synes dessuten mest forenlig med at beitebruk ble ansett som allmenningsbruk at beite ikke er nevnt i skjøtene som ble utferdiget i medhold av resolusjonen. Rett til beite ville da uten videre tilligge det overskjøtede bruk.”

Selv om situasjonen før 1775 var en annen på Sørøya enn ellers i Finnmark, er det ikke kjent at innehaverne av

120 Se NOU 1993:34 s. 108 flg., der det på s. 111-112 gis en oversikt over skjøteklausulenes innhold til ulike tider.

121 Sitert etter Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1920*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2012 s. 12.

122 Sitert etter Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark, 1972/1979* s. 395.

123 Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 263.

124 Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 42. Se også s. 331 (note 3 til s. 42). Se også foran i punkt 3.1 og 7.2.4.3.

125 Folketallet på Sørøya i 1775 kan ikke anslås med sikkerhet, men Schnittlers grenseeksaminasjonsprotokoller tyder på at det bodde noe over 100 personer der på 1740-tallet, jf. punkt 7.2.2. NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 106 opplyser at det ifølge folketellingen for 1865 var 141 hushold på øya i 1865, eller anslagsvis 600 personer.

126 NOU 1993:34 s. 109. En samlet gruppe fant at det til alle eiendommer utmålt før 1864 ligger en selvstendig beiterett på statsgrunnen. Otto Jebens la til grunn at dette også gjelder for senere utmålte eiendommer, jf. s. 114 flg.

Sørøy-retten skal ha grepet inn mot den beitebruken som foregikk på Sørøya. Videre er synspunktet om at den manglende reguleringen av beitebruken etter 1775 er forenlig med at det var tale en form for allmenningsbruk, ikke uten overføringsverdi til Sørøya.

Rettsgruppen bemerker også at selv om det ikke var sagt noe om utmarksbeite i de skjøtene som ble utstedt i medhold av 1775-resolusjonen, må det ha vært forutsatt at bufeet *“fortsatt skulle beite i utmarka utenfor den grunn som ble overdratt til privat eie.”* Gruppen viser også til at ingenting tyder på at staten før 1864 anså bufebeitebruken som urettmessig eller tålt, enten vedkommende jordbruker *“drev på jord tilhjemlet ved skjøte i medhold av 1775-resolusjonen, amtseddel eller uten grunnlag i formell hjemmel.”*¹²⁷ Tvert i mot ble bruken beskyttet ved at det i § 1 bokstav a) i jordsalgsloven av 1863 ble gitt en bestemmelse om at grunn som *“udfordres til Sommerhavn for de Fastboendes eller Fjeldfinnernes Dyr”* ikke måtte *“avstaaes Private til Eiendom”*. Om beiterettens grunnlag og omfang uttaler Rettsgruppen:¹²⁸

“Retten er trolig hjemlet på allmenningsrettslig grunnlag, men ... dens opprinnelige hjemmel [har] ikke noen betydning for rettens eksistens i dag. Det foreligger ingen særlige regler om rettens omfang, innhold og stedlige avgrensning, hverken i lov, forskrift eller kontrakt. Det finnes heller ikke regler om adgang for staten som grunneier til å regulere eller innskrenke den. Enten retten må antas å bygge på allmenningsrettslig grunnlag eller kontraktsforutsetning, synes imidlertid mye å tale for at den må anses begrenset til det bufé som kan vinterføres på den aktuelle eiendom. I alle tilfelle synes stedfunnen bruk å måtte bli mest avgjørende for rettens innhold.”

127 NOU 1993:34 s. 109-110. Det første kjente tilfellet av utstedelse av plasseddel i Finnmark skjedde på tinget i Talvik, 18. juni 1760. En amtseddel ga eiendomssøkeren midlertidig hjemmel til en bestemt plass inntil skjøte kunne utstedes. Den ga reelt sett like god beskyttelse som et skjøte, samtidig som innehaveren slapp å betale jordskatt for plassen. Ordningen opphørte ved jordsalgsloven av 1863. Se Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, s. 151. Før ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen eksisterte det en ordning med såkalte plasseddel i Finnmark. En plasseddel beskyttet innehaveren mot andres inntrengen på det området seddelen gjaldt, men kunne ikke overdras, pantsattes eller verdsettes ved arveskifte. Ordningen ble ikke ansett som en hensiktsmessig varig løsning, og ble avløst av 1775-resolusjonens ordning med overskjøting av eiendommer. Se Tønnesen, Op. cit., 1972/1979 s. 90-92, der det er opplyst at det første kjente tilfellet av utstedelse av plasseddel i Finnmark skjedde på tinget i Talvik, 18. juni 1760, og gjaldt en plass i Tappeluft i Langfjordbotn. I årene etter 1760 ble det utstedt relativt mange plasseddel i Vest-Finnmark, men ordningen har neppe vært praktisert på Sørøya grunnet de spesielle rettighetsforholdene der.

128 NOU 1993:34 s. 111.

Otto Jebens fremholdt videre at det *“må antas at en tilsvarende rett tilkom sjøsamene, selv om de i løpet av året oppholdt seg på flere boplasser”*.¹²⁹ Rettsgruppens flertall sier ikke noe uttrykkelig om dette, men presiseringen er etter alt å dømme også dekkende for flertallets syn.

(3.) Kommisjonen kjenner ikke til at spørsmålet om rett til bufebeite på Sørøya har vært rettslig behandlet, bortsett fra i en kjennelse avsagt av Hammerfest namsrett 29. mars 1984. Saken var anlagt av Nordre Sørøy Sauavlslag mot staten ved/Landbruksdepartementet. Bakgrunnen for saksanlegget var at reindriftsstyret 15. april 1982 hadde vedtatt å legge ut Reinbeitedistrikt nr. 19 – Sørøy som sommerbeitedistrikt. I sin begjæring om midlertidig forføyning nedla sauavlslaget påstand om at staten inntil videre måtte forbys å utvise beite til flyttsamene i distrikt 19, og anførte at man i forhold til reindriften hadde ervervet en eksklusiv beiterett i tvisteområdet.

Namsretten fant det ikke sannsynliggjort at en slik eksklusiv beiterett forelå. Det var derfor ikke nødvendig for retten å ta stilling til om det var nødvendig med en midlertidig ordning for å avverge en vesentlig skade eller ulempe for saksøkerne.¹³⁰ Fordi sakens tema var begrenset til forholdet mellom saueavslaget og reindriften beiterettigheter i området, gikk retten heller ikke nærmere inn på innholdet i og karakteren av retten til sauebeite i området.

På grunn av sammenliknbare faktiske forhold både før og etter 1775, og sammenliknbare rettslige forhold etter 1775, har det også interesse at Alta herredsrett i 1996 behandlet spørsmålet om beiterett for sau i Store Bekkarfjord på Seiland.¹³¹ Når det gjelder statsgrunnen i området, som nå er overført til FeFo, la retten til grunn at de private eiendommene der ble utmålt mellom 1775 og 1864.¹³² Med henvisning til det som ovenfor er sitert fra Rettsgruppen, konkluderte retten med at det forelå rett til bufebeite på statsgrunnen i Store Bekkarfjord for det antallet *“dyr som vinterfås på bruket”*, og at rettens konkrete innhold vil bero på *“den stedfunne bruk”*.¹³³

(4.) Som fremholdt ovenfor, må det antas at den lokale rettsoppfatningen på Sørøya i årene før 1864, var at det forelå en rett til utmarksbeite for bufe. Det kan ikke nøyaktig anslås når denne oppfatningen var etablert, men flertallet av de som fikk utmålt jord på Sørøya i årene etter

129 NOU 1993:34 s. 115.

130 Sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252, se nærmere s. 7-8 i kjennelsen.

131 Alta herredsrett, dom 17. april 1996 i sak 95-00296 A. Saken er nærmere omtalt på s. 69-70 (punkt 8.2.6.3) i Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012.

132 Alta herredsrett, sak 95-00296 A s. 16.

133 Alta herredsrett, sak 95-00296 A s. 16-18.

1775 har trolig hatt en slik oppfatning fra det tidspunktet utmålet skjedde. Det kan heller ikke utelukkes at også de som bodde på Sørøya før 1775, kan ha hatt en slik oppfatning. Riktignok var rettighetsforholdene annerledes enn ellers i Finnmark, men beitebruken hadde i 1775 funnet sted i alle fall i godt over hundre år. Det er ikke kjent at den ble forsøkt begrenset av de private godseierne eller Kongen som innehavere av deres respektive andeler av Sørøy-retten.

Kommisjonen finner det derfor godtgjort at det før 1864 forelå en rettsdannelse på Sørøya, som medfører at det til alle eiendommer som var utmålet eller tatt i bruk *før dette* lå en beiterett i utmark. Denne retten har ikke blitt påvirket av statens senere disposisjoner, og er fortsatt i behold såfremt de aktuelle eiendommene kan anses som jordbrukseiendommer. Når det mer konkret gjelder hva dette innebærer, og forholdet mellom denne selvstendige beiteretten og den beiteretten som er regulert i finnmarksloven § 23 annet ledd, vises det til punkt 7.2.5.10.

7.2.5.4 Eiendommer utmålet etter 1864 – mente lovgiver å etablere ny ordning ved jordsalgsloven av 1863?

På Sørøya ble det utmålet *“et betydelig antall eiendommer fra statens grunn, både i perioden før og etter at jordsalgsloven av 1863 trådte i kraft med sitt reglement av 2. juni 1864.”*¹³⁴ For eiendommer utmålet etter 1864 blir utgangspunktet for vurderingen av beiteretten et annet enn for eiendommer som er eldre enn dette. Fra da av har eiendommenes hjemmelsdokumenter inneholdt klausuler om beiterett på statsgrunnen. Spørsmålet blir om disse klausulene og praktiseringen av dem har endret den rettsstilstanden som forelå i 1864, slik at det til eiendommer etablert etter 1864 ikke ligger beiterett ut over det som følger av hjemmelsdokumentene.

Ordningen med regulering av utmarksbeite for bufe i eiendommens hjemmelsdokumenter har sin bakgrunn i jordsalgsloven av 1863. Loven hadde ikke selv bestemmelser om beitebruk i utmark, men ifølge jordsalgsreglementets § 3 b), gitt ved kgl. res. 2. juli 1864 med hjemmel i lovens § 3, skulle den frasolgte jorden som hovedregel omfatte det som *“findes passende til Hjemmemark og Udmark for en Boplads”*. Dette ble imidlertid ikke fulgt opp i praksis.¹³⁵ Den egentlige hovedregelen fremkom derfor av det som i § 3 b) har karakter av en unntaksregel:

“Hvor særegne Omstændigheder skulde gjøre det utilraadeligt at tillægge en Boplads en bestemt Strækning til Udmark, kan det, ved udtrykkelig Bemærkning i Forretningen tillades Opsidderen for et bestemt Antal Huusdyr at benytte Havnegangen paa Statens tilsdødende eller nærliggende Eien-dom, med de Indskrænkninger, som det Offentlige til enhver Tid maatte ansee fornødne af Hensyn til Skoven, samt med Forbehold for det Offentlige til enhver Tid at afløse saadan Brugsret ved Udviisning af et i Forhold dertil bestemt Stykke Udmark..”.

Jordsalgsreglementene av 6. mai 1876, 1. juni 1895 og 7. juli 1902 videreførte det som her er bestemt. Staten hadde imidlertid etter 1902-reglementet, som var hjemlet i jordsalgsloven av 22. mai 1902, en noe videre reguleringsadgang. Blant annet kunne beiteretten uten vederlag til den beiteberettigede flyttes fra ett sted til et annet, jf. § 5 bokstav a). Beiteretten var heller ikke til hinder for at det området hvor den ble utøvd kunne dyrkes opp eller selges til bebyggelse.

I perioden mellom 1864 og 1955 åpnet imidlertid skjøteklausulene, som var utformet med grunnlag i de til enhver tid gjeldende jordsalgsreglementene, bare for regulering og flytting av beiteretten og for avløsning av denne mot utmåling av et stykke utmark, men ikke for full inndragelse. Først i 1955 skjedde det en markant endring i skjøteklausulene ved at det ble inntatt en bestemmelse om at beiteretten kunne inndras med ett års varsel uten erstatning. Først fra da av har klausulene klart signalisert et syn fra statens side om at det var tale om tålt bruk.

Riktignok kan isolert lesing av formuleringen *“tillades ... for et bestemt Antal Huusdyr”* i 1864-reglementets § 3 b) tilsi at staten anså beitebruken som tålt, men bestemmelsen taler også om avløsning av *“saadan Brugsret”* som bestemmelsen regulerer. § 3 b) gir derfor lest i sammenheng ikke et entydig bilde av at staten i 1864 oppfattet utmarksbeite for bufe i Finnmark som tålt bruk. For å avklare statens og lovgivers syn på spørsmålet, må bestemmelsen dessuten leses i lys av formålet med hjemmelsloven, jordsalgsloven av 1863, og det denne bestemte.

Bakgrunnen for loven var at jordutvisningen etter 1775-resolusjonen hadde gått tregere enn forutsatt. Loven ble vedtatt for å få til en mer effektiv avhending av *“statens jord”* for å sikre en mer stabil befolkning.¹³⁶ Det virker da underlig at lovgiver skulle ha ansett det formålstjenlig å oppheve nye jordbrukseiendommers selvstendige beiterett

¹³⁴ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 50.

¹³⁵ Se brev fra Finnmark Jordsalgskontor til Samerettsutvalget 6. januar 1993, gjengitt i NOU 1993:34 s. 118, der det opplyses at bruksstrukturen i Finnmark er slik at gårdsbrukene normalt ikke har fått utmålet egen utmark.

¹³⁶ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/79 s. 148-152. Se også Jebens [i] NOU 1993:34 s. 115-117.

i utmark, og særlig når de utmålte eiendommene, også etter 1864, ofte var for små til selv å gi tilstrekkelig beitegrunnlag.

Det er heller ikke noe i 1863-lovens ordlyd som tyder på at lovgiver mente å endre rettstilstanden når det gjelder bufebeite i utmark. Loven hadde ikke selv noen regler om at dette fra nå av skulle være uttømmende regulert i vedkommende eiendoms hjemmelsdokumenter, men slo i § 1 bokstav a) fast at staten ikke kunne avstå til privat eiendom jord som *“udfordres til Sommerhavn for de Fastboendes eller Fjeldfinnernes Dyr”*.¹³⁷ Lovgiver synes dermed å ha ment at den beitebruken som hadde foregått i Finnmark frem til 1863 var utslag av en rettighet. Dette ble også lagt til grunn av en enstemmig Rettsgruppe, som uttaler:¹³⁸

“En har imidlertid ikke grunn til å anta annet enn at staten anså beitebruken som legal, ... En forutsetning i den retning kommer for øvrig også til uttrykk i jordsalgsloven 22. juni 1863 der det i § 1 bl.a. heter at jord ikke må avstås til privat eiendom når den må anses nødvendig ‘til Sommerhavn for de Fastboendes ... Dyr.’”

Det synes dermed klart at lovgivers hensikt i 1863 ikke var å forringe rettsstillingen for dem som da drev jordbruk i Finnmark. Som følge av dette, må det antas at lovgiver ikke kan ha ment at de som etter det nye regelverket fikk utmålt jordbrukseiendommer, skulle ha en vesentlig svakere rettsstilling når det gjelder bufebeite enn de som drev med grunnlag i eldre eiendommer.

Dette underbygges også av at en del av de som etter 1864 fikk skjøte på den grunnen de brukte, også tidligere hadde brukt denne grunnen med grunnlag i amtseddel eller plasseddel, eller uten formell hjemmel.¹³⁹ Som fremholdt i punkt 7.2.5.3, hadde også disse jordbrukerne del i den alminnelige retten til utmarksbeite som eksisterte i Finnmark i 1863. Når lovgiver ved vedtaket av 1863-loven anså den beitebruken som disse utøvde som legal, kan meningen neppe ha vært å oppheve deres underliggende beiterett, ved å gjøre den betinget av kontrakt med staten.

Riktignok var vernet av etablerte privatrettslige rettigheter ikke utviklet på 1860-tallet som i dag, men staten hadde heller ikke da rettslig adgang til uten videre å oppheve slike rettigheter. Fordi 1863-loven ble behandlet i Stortingets næringskomité nr. 2, som ble ledet av datidens fremste norske rettsvitenskapsmann, Anton Martin Schweigaard,

for øvrig etter at departementets lovutkast var undergitt både innholdsmessige og redaksjonelle endringer,¹⁴⁰ har formodentlig også lovgiver vært vel kjent med de rådende begrensningene på dette punktet.

Kommisjonen legger derfor til grunn at lovgiver ikke kan ha ment å etablere en grunnleggende ny ordning når det gjelder bufebeite i Finnmark ved vedtakelsen av 1863-loven. Trolig var også dette den rådende oppfatningen i samtiden. I den forbindelsen kan det blant annet vises til at høyesterettsdommer Saxlund, som hadde vært fogd i Finnmark og stortingsmann derfra, i Rt. 1885 s. 606, som gjaldt beiteretten i Junkerdalen i Nordland uttalte:¹⁴¹

“Men med Hensyn til Beitning i Statens Strækninger antager jeg at det Samme gjælder for begge Distrikter og den som vilde paastaa, at Almuen i Finmarken ikke skulde have Ret til at lade sine Kreaturer beite i Statsstrækningerne, vilde ikke faa Medhold af Nogensomhelst. Det har jo der fra gammel Tid aldrig været anseet tvivlsomt, at Almuen har Ret til at føre sine Kreaturer paa Beitning i Statsskovene.”

7.2.5.5 Har jordsalgsreglementet av 1864 og senere praksis endret rettstilstanden?

Det må etter dette anses klart at jordsalgsloven av 1863 ikke i seg selv endret den da eksisterende rettstilstanden når det gjelder bufebeite i Finnmark. Spørsmålet blir videre om det *reglementet* som ble vedtatt 2. juli 1864 og praktiseringen av dette, og de mer eller mindre likelydende etterfølgende reglementene i årene frem til 1955, kan ha endret rettstilstanden.

Ved denne vurderingen må det ses hen til det såkalte *lex superior*-prinsippet hvoretter rettsregler som er gitt i medhold av lov må vike for det som følger av hjemmelsloven. I et tilfelle som det foreliggende, hvor det ikke er noe som tyder på at lovgiver har ment å gjøre omfattende begrensninger i den ulovfestede retten til bufebeite i Finnmark, kan slike begrensninger heller ikke gjøres i medhold av trinnlavere regler gitt med hjemmel i vedkommende lov. I den grad de trinnlavere reglene likevel legger opp til slike begrensninger, vil de som regel bli ansett som ugyldige, eller tolket innskrenkende i lys av hjemmelsloven.¹⁴² I praksis vil dette medføre at de innskrenkningene i og reguleringene av bufebeiteretten som reglementets § 3 b) åpner for, bare

137 Også jordsalgsloven av 1902 hadde en bestemmelse om at områder som ble ansett som nødvendig bufebeite ikke kunne avhendes til private (§ 1 annet ledd bokstav a). Derimot hadde ikke 1965-loven det.

138 NOU 1993:34 s. 110.

139 Stig Goran Hagen, *Bufebeite på statens grunn i Finnmark*, [i] NOU 2001:34 s. 533 flg. på s. 562.

140 Gudmund Sandvik, *Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv*, [i] NOU 1993:34 s. 333 flg. på s. 370.

141 Sitert etter NOU 1993:34 s. 117.

142 Se nærmere Torstein Eckhoff, *Rettskildelære*, 5. utg. (2001) v/Jan Helgesen s. 349-352, jf. også s. 354.

kunne iverksettes i den grad de ikke brøt mot det som fulgte av den ulovfestede retten.

Etter dette kan mye tale for at 1864-reglementets § 3 b) og dets etterfølgere bygger på en feilaktig oppfatning av rettighetssituasjonen lokalt og av rekkevidden av statens rådighet, slik også Samerettsutvalgets Rettsgruppe tar høyde for.¹⁴³ Reglementets § 3 b) betegner det dessuten som en hovedregel at brukene skulle få utmålt “*Hjemmemark og Udmærk*.” Dette har imidlertid i liten grad vært fulgt, ettersom gårdsbrukene normalt bare har fått utmålt innmark, mens bufeet skulle beite i utmark.¹⁴⁴ Det er derfor også mulig at reglementet, som ble utferdiget av Finansdepartementet, bygger på begrenset kjennskap til de faktiske forholdene i Finnmark.¹⁴⁵

På Sørøya var forholdene annerledes enn ellers i Finnmark ved at det her er utmålt eiendommer som har til dels store utmarksarealer. I hvilken grad de som utformet 1864-reglementet kjente til dette, er imidlertid usikkert. Forholdene på Sørøya ser ikke ut til å ha vært viet spesiell oppmerksomhet under utarbeidelsen av reglementet.¹⁴⁶ Det er derfor ikke grunnlag for å tillegge reglementets § 3 b) en annen betydning på Sørøya enn ellers i Finnmark.

Selv om reglementets § 3 b) og dets etterfølgere dermed hviler på et tynt fundament, kan likevel den foreskrevne ordningen over tid ha festnet seg og blitt til en rettsregel. Konklusjonen til Rettsgruppens flertall om at beiteretten for gårdsbruk i Finnmark etablert etter 1864 følger av hjemmelsdokumentene, bygger på et slikt syn. Etter å ha lagt til grunn at staten fra da av har praktisert en ordning der beitebruk ut over dette ble ansett som uberettiget, uttales det:¹⁴⁷

“Av [1863-loven] og dens forarbeider fremgår det at tidligere opptatt beite ble ansett som fortsatt berettiget. Ved loven ble imidlertid den ordning etablert at rett til beite

for nye gårdsbruk skal hjemles og reguleres ved kontrakt med staten. Dette innebar et markert brudd med tidligere praksis, og selv om ordningen skulle hvile på en feilaktig oppfatning av statens råderett over grunnen når det gjelder beitebruk, er den ... nå fulgt i 130 år. Vi anser dette avgjørende for at en eventuell sedvanerettsregel som avviker fra den praktiserte ordning, er bortfalt.”

Etter Finnmarkskommisjonens syn er denne konklusjonen trukket på noe sviktende premisser. Som påvist over, har den nye ordningen ikke grunnlag i loven selv, men i det reglementet som ble vedtatt med hjemmel i loven. Det har likevel større betydning at konklusjonen bygger på det som fremgår av de ulike jordsalgsreglementene, uten at det er sett hen til hvordan reglementene faktisk har blitt praktisert i årene etter 1864, eller i hvilken grad eventuelle endringer i statens syn og praksis har fått gjennomslag hos de som kan ha blitt berørt av endringene.¹⁴⁸

Riktignok kan en statlig praksis som bryter med underliggende forhold, festne seg som en rettsregel om den følges lenge nok,¹⁴⁹ men det krever mer enn at staten gir bestemmelser i reglementer og utferdiger skjøteklausuler som kan tyde på et endret syn eller en endret praksis. For at statens syn skal festne seg som en rettsregel, må det også ha manifestert seg overfor den gruppen som får endret sin rettsstilling, ved at det må foreligge en langvarig og fast praksis.¹⁵⁰ Skal et forhold anses som “festnet”, og tilsidesette en sedvanerettsregel, må det i alle fall i noen grad foreligge en samstemt oppfatning, ved at også den gruppen som gjennom det festnede rettsforholdet taper sin rett, aksepterer den nye tilstanden som en rettsregel.¹⁵¹ Se også Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms sin dom om Skjerstad-feltet, der det slås fast at det kreves en “*betydelig lengre, fastere og etterlevet administrativ praksis*” enn den feilaktige praksisen som ble vurdert i den saken, for at det skal foreligge et festnet rettsforhold.¹⁵²

143 NOU 1993:34 s. 114.

144 Se bl.a. brev fra Finnmark Jordsalgskontor til Samerettsutvalget 6. januar 1993, gjengitt i NOU 1993:34 s. 118, der det vises til at bruksstrukturen i Finnmark bærer preg av at jordbrukerne kun har ervervet innmark.

145 Otto Jebens [i] NOU 1993:34 s. 119.

146 Se nærmere Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgslovgivning. En rettshistoriske gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark, 1775-1920*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2012, særlig s. 25-39.

147 NOU 1993:34 s. 114. Se også s. 110-111. Selv om det legges til grunn at den opprinnelige sedvanebaserte rettsregelen er bortfalt for bruk utmålt etter 1864, anses også bruk utmålt fra 1864 til 1966 å ha beiterett på statsgrunnen, men da med grunnlag i kontrakt med staten, som staten ikke kunne gripe inn i ut over det kontrakten med staten åpner for. Først i 1966 fikk skjøteklausulene et innhold som etter rettsgruppeflertallets syn klart uttrykker at det er tale om tålt bruk som fritt kan oppheves, jf. NOU 1993:34 s. 112.

148 Se nærmere NOU 1993:34 s. 108-114.

149 Se Rt. 1991 s. 1311 (Skjerstad-Beiarn) og dennes (på s. 1321) henvisning til Rt. 1918 s. 454 (Veikvatnet).

150 Se bl.a. Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 365-367, der det poengteres at vilkårene for at en praksis skal anses som et “festnet rettsforhold”, er relativt sammenfallende med vilkårene for rettighetserverv ved alders tids bruk, både når det gjelder praksisens varighet og omfang/intensitet.

151 NOU 1993:34 s. 34. Synspunktet er inntatt i en særuttalelse fra Otto Jebens, men flertallet viser til det for å forklare innholdet i begrepsparet “festnet rettstilstand/festnede rettsforhold”, jf. NOU 1993:34 s. 111 (note 23). Det antas derfor også dekkende for flertallets syn.

152 Utmarkskommisjonens dom i sak 3/1987 s. 149. Dommen er omtalt nærmere i punkt 7.2.5.8.

7.2.5.6 Har statens praksis etter 1864 endret rettstilstanden for senere utmålte gårdsbruk?

For å avklare om, og i tilfellet i hvilken grad, rettsstillingen har blitt endret for eiendommer utmålt etter 1864, må det også ses hen til hvordan *staten har praktisert* den ordningen som reglementets § 3 b) og de tilnærmet likelydende bestemmelsene fra og med 1864 foreskriver. Det må også vurderes om statens praksis har endret *lokalbefolkningens rett oppfatning*. Bare dersom statens endrede syn har gjort seg utslag i form av endret praksis, kan dette ha slått gjennom hos de lokale brukerne og etablert en rettsregel som avviker fra den som gjaldt tidligere.

Slik Finnmarkskommisjonen ser det, kan verken jordsalgsloven av 1863 eller vedtaket av reglementet 2. juni 1864 ha medført noen umiddelbar endring av den lokale rett oppfatningen når det gjelder retten til bufebeite i utmark. Loven pekte tvert i mot – gjennom bestemmelsen i § 1 bokstav a) om at områder som “*udfordres til Sommerhavn*” for de fastboendes beitedyr, ikke skulle selges – i retning av at det (fortsett) var tale om en rettighet. Reglementets § 3 b) var relativt tvetydig ved at det både taler om at beite skulle “til-lades” og om “beiterett”.

Videre ga verken 1864-reglementet eller reglementene av 1876, 1895 og 1902, hvorav sistnevnte gjaldt frem til 1955, rom for at staten kunne bringe beitebruken i et område til opphør uten at dette skulle kompenseres i form av et annet område.¹⁵³ I den grad skjøter utstedt mellom 1864 og 1955 ga rom for flytting og reguleringer av beitebruken uten vederlag, synes dette mer som regulerings-hjemler, enn et uttrykk for at den selvstendige beiteretten var avløst av en ordning der beiterettens *eneste grunnlag* for nye bruk var kontrakt med staten. Således har Stig Gøran Hagen etter å ha vurdert lovgivning og skjøteklausuler lagt til grunn at staten “*fram til 1955 både erkjente og stadfestet at beite med bufe i Finnmark var en bruksrett på statsgrunnen.*”¹⁵⁴

Før 1955 har i alle fall ikke skjøteklausulene hatt et innhold som gir et klart signal om at den beiteretten klausulene regulerte ikke hadde et selvstendig rettsgrunnlag. De kan like gjerne forstås som en stadfestelse av at det var tale om en selvstendig beiterett, men slik at staten i større grad kunne regulere utøvelsen av denne retten, enn det som gjelder for eldre gårdsbruk.

Den ordningen som jordsalgsreglementet av 1864 innførte og som i all hovedsak var blitt fulgt,¹⁵⁵ om at retten

til utmarksbeite skulle reguleres i eiendommens hjemmelsdokumenter, kan derfor ikke i seg selv ha medført en umiddelbar endring i den lokale rett oppfatningen om at beitebruken hadde grunnlag i en ulovfestet rettsregel. Dette gjelder også på Sørøya, hvor det dessuten var utmålt relativt mange eiendommer før 1864. Dette tilsier at den lokale oppfatningen om beiterett i utmark må ha stått relativt sterkt. Det må derfor ha tatt atskillig tid for at et endret syn og en endring i praksis fra statens side kan ha slått gjennom hos lokalbefolkningen.

7.2.5.7 Har statens praksis etter 1955 endret rettstillingen for senere utmålte gårdsbruk?

I motsetning til de skjøteklausulene som ble utferdiget før 1955, synes de klausulene som ble utferdiget etter dette, å uttrykke et endret statlig syn. Det fremgår her at beiteretten kunne inndras med ett års varsel uten vederlag. Dette signaliserer nokså klart at retten til bufebeite for nye gårdsbruk ikke er en selvstendig rettighet. Statens endrede syn kom enda klarere til uttrykk de påfølgende årene. Blant annet uttalte den komiteen som forberedte jordsalgsloven av 1965 at det ikke er “*tenkelig at beiteretten [i Finnmark] kan ha hjemmel i sedvanerett*”,¹⁵⁶ og at retten utelukkende utøves “*i samsvar med de bestemmelser som er inntatt i hjemmelsdokumentene*”.

Følgelig ble det bestemt i § 2 i jordsalgsforskriften gitt 15. juli 1966 i medhold av 1965-lovens § 2 annet ledd at det av hjemmelsdokumentene ved salg og feste av grunn i Finnmark skulle fremgå at “*det ikke gis rettigheter på statens gjenværende grunn utover det som til enhver tid uttrykkelig innrømmes*”. Forskriftens § 7 åpnet blant annet for at “*tillatt*” beite kunne inndras uten frist, mot erstatning for skader og ulemper som følge av en kortere frist enn fem år.

Som fremholdt i punkt 7.2.5.6, kan imidlertid ikke statens endrede syn alene oppheve den opprinnelige rettstilstanden. Det synet som først ble uttrykt i 1955, kan ikke få virkning for eiendommer utmålt før dette. For senere utmålte eiendommer må det ha gjort seg utslag i endret og fast praksis over tid, og bli akseptert av de som får sin rett begrenset ved den nye praksisen. I brev til Samerettsutvalget 6. januar 1993 uttaler Finnmark Jordsalgskontor at utøvd beite anses som “*tålt bruk uten vederlag*”, men det fremkommer også at staten aldri har hevdet et strengt

153 Se nærmere NOU 1993:34 s. 112 og Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark* 1972/1979, s. 263-267.

154 Stig Gøran Hagen, *Bufebeite på statens grunn i Finnmark*, [i] NOU 2001:34 s. 533 flg. på s. 565. Se også Øyvind Ravna, *Rett til beite for jordbruksseiendom på Finnmarkseiendommens grunn*, [i] TFR, 4-5/2008 s. 561 flg. på s. 570.

155 NOU 1993:34 s. 111.

156 Innstilling om lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 1962 s. 25. Mens komiteen fant det utenkelig at bondenes beiterett kunne ha grunnlag i sedvanerett, slår den fast at statens syn om at den i motsetning til det som følger av lov om grannegjerde 5. mai 1961 §§ 7 og 8, ikke har plikt til å dekke halvparten av gjerdekostnadene mot tilstøtende grunn, “*nå har fått karakteren av sedvanerettsregel*” (s. 24).

grunneiersyn, “*men akseptert beiting som om tillatelse forelå*”. Videre heter det:¹⁵⁷

“Det ligger i forutsetningen for jordsalgslovverket at en også skulle bidra til et bærekraftig landbruk i Finnmark. Bruksstrukturen her bærer preg av at en kun har ervervet innmark, og uten å kunne utøve beite slik det har vært gjort ville forutsetningene for det meste av landbruksvirksomhet falle bort”.

Brevet opplyser også at jordsalgskontoret ikke har benyttet klausuler om inndragning av beiterett aktivt for å styre beitebruken, og at etablering av fellesbeiter har skjedd etter initiativ fra beitebrukerne selv, og ikke fra staten som grunneier. Dette tyder på at staten i liten grad har påberopt seg de ulike klausulene som har vært inntatt i skjøter utstedt etter 1864, og heller ikke ellers i nevneverdig utstrekning har grepet inn mot beitebruken. Det er heller ikke opplyst noe om at det har vært sondret mellom eiendommene ut fra når de har blitt utmålt.

Det nevnte brevet omtaler forholdene i Finnmark generelt, og selv om det må antas å gi et dekkende bilde av statens praksis sett under ett, er det ikke gitt at bildet er like dekkende for alle deler av fylket. Etter det kommisjonen kjenner til, har imidlertid staten ikke utøvd noen aktiv styring med bufebeitebruken på Sørøya. Det er derfor vanskelig å se at det foreligger en fast statlig praksis som kan medføre at den ulovfestede regelen om bufebeiterett som gjaldt i 1864, kan ha falt bort for eiendommer på øya som er etablert etter dette tidspunktet. Selv om det forutsettes at det i 1955 forelå en så markant endring i statens syn på beitebruken at utviklingen mot et festnet rettsforhold kan ha startet da, og ikke i 1864 slik Rettsgruppens flertall antar,¹⁵⁸ vil dessuten forholdet uansett ikke ha vart lenge nok til at det kan ha festnet seg som en rettsregel.¹⁵⁹

Det er etter dette ikke noe som tyder på at statens endrede syn har manifestert seg i endret praksis som kan ha slått gjennom hos gårdbrukerne på Sørøya. Den beitebruk som er utøvd på øya, som en viktig forutsetning for feholdet, gir også uttrykk for hvilken oppfatning som har gjort seg gjeldende over tid. Det var husdyr på beite i tilknytning til alle steder med bosetting.¹⁶⁰ De nødvendige

beiteområdene var i bruk, og dette var etter all formodning et utslag av en oppfatning om at dette var en rettighet man hadde, og som man fortsatt har.

For øvrig viser flertallet i Samerettsutvalgets Rettsgruppe til at det fortsatt på 1990-tallet “*skal være en utbredt oppfatning*” blant gårdbrukere i Finnmark om at de har mer omfattende beiterettigheter i utmark enn det hjemmelsdokumentene tilsier.¹⁶¹ Selv om flertallet ikke legger avgjørende vekt på dette, indikerer det likevel at statens endrede syn på beiteretten i Finnmark, har hatt begrenset gjennomslag hos fylkets jordbrukere. Grunnen til dette er trolig at de skriftlige forbeholdene som er tatt i skjøtene for eiendommer frasolgt etter 1864 har hatt liten betydning for utøvelsen av beiteretten. Formodentlig har de ulike forbeholdene heller ikke alltid vært særlig godt kjent blant de personene som til ulike tider har brukt de aktuelle eiendommene.

Også andre kilder legger til grunn at den lokale rettsoppfatningen om beiterett i utmark sto sterkt hos den lokale jordbrukende befolkningen i Finnmark og at denne oppfatningen på slutten av 1900-tallet ikke var brutt ned av statens praksis. I sin historiske utredning for Samerettsutvalget, uttaler for eksempel Hans Prestbakmo:¹⁶²

“Eldre folk sier at for beite i utmarka tenkte en sjelden på hvilke rettigheter en hadde eller ikke hadde. Det var en ressurs en alltid hadde utnytta uten å spørre noen; det var en del av det som var nødvendig å utnytte for å overleve. Dette ser ut til å være oppfatninga både blant eldre og yngre i lokalsamfunnene. Dette står i sterk kontrast til avgrensningen av beiterett og tall på beitedyr i skjøtene og regelverket for salg av jord i Finnmark. Her har det ikke vært overensstemmelse mellom praksis og et skogvernpreget regelverk.”

Det er ikke noe som tyder på at de lokale rettsoppfatningene om beiterett har vært eller er svakere på Sørøya enn ellers i Finnmark. Som nevnt i punkt 7.2.5.3, behandlet Hammerfest namsrett i 1984 et krav om midlertidig forføyning fra Nordre Saueavlslag etter at Sørøya var lagt ut som sommerbeite for rein. Sauavslagets åtte medlemmer anførte at de hadde eksklusive beiterettigheter i området i forhold til reindriften. Saksøkerne fikk ikke medhold, men deres saksanlegg er likevel uttrykk for en relativt sterk oppfatning om å inneha beiterettigheter.

Kommisjonen er derimot ikke kjent med at jordbrukere som har drevet bufebeite på Sørøya har protestert mot at det er gjort inngrep i beiteretten ved utmål av områder til

157 Sitert etter NOU 1993:34 s. 118.

158 Stig Goran Hagen, *Bufebeite på statens grunn i Finnmark*, [i] NOU 2001:34 s. 533-583 på s. 565.

159 Se Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 6. utg. (2007) s. 327, der det uttales at rettspraksis ikke gir grunnlag for å anta at det kreves mindre når det gjelder praksisens varighet enn ved alders tids bruk, det vil si henimot hundre år. Uttalelsen er ikke gjengitt i 7. utgave av boken, sml. *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 366-367.

160 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117.

161 NOU 1993:34 s. 113.

162 Hans Prestbakmo, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, NOU 1994:21 s. 135 flg. på s. 168.

privat eiendom. Dette må imidlertid ses i lys av at utmålene ikke synes å ha påvirket beitebruken i særlig grad. Særlig nord på Sørøya har det vært utmålt til dels store eiendommer. Den sakkyndige feltutredningen tegner imidlertid et bilde av at utmarksbruken har pågått nokså uhindret av eiendomsgrensene. Dette gjelder også beitebruken der det er opplyst at bygdene har hatt *“felles beitegang på uinngjerdet mark uavhengig av om den har vært privat eller statlig”*.¹⁶³

Dessuten hadde jordsalgslovgivningen frem til 1965 bestemmelser om at nødvendige beitearealer for bøndenes husdyr ikke skulle avhendes til private. Bufebeite er også mindre arealkrevende enn reindriften, og mindre sårbar for begrensninger av beitearealene. Som fremholdt i punkt 7.2.5.1, har det på Sørøya også vært slik at nærområdene hjemme ofte ga tilstrekkelig beite. Utmål av eiendommer har derfor hatt lite å si for den faktiske beitetilgangen.

Når det ikke har vært krevd erstatning for tapt bufebeite i forbindelse med at utmark har blitt omgjort til innmark, kan det således være et utslag av at beitebrukerne i liten grad har blitt direkte berørt av dette. Dessuten må det generelt sett vises varsomhet mot å ta manglende protester fra en gruppe rettighetshavere mot forhold som begrenser deres muligheter til å utøve rettigheten til inntekt for at de ikke mener å ha en rettighet.

7.2.5.8 Særlig om Utmarkskommisjonens dom for Skjerstad-feltet

Det følger av det foregående at de statlige skjøteklausulene om utmarksbeite for bufe etter Finnmarkskommisjonens syn, ikke har opphevet den lokale sedvanerettslige regelen som var etablert på Sørøya i 1864, og som trolig hadde et allmenningsrettslig grunnlag. Dette må også gjelde for bruk som er utmålt etter at staten begynte å regulere beiteretten i skjøtene.

Et tilsvarende syn er anlagt av Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms i dommen om Skjerstad-feltet, som ble stadfestet av Høyesterett i Rt. 1991 s. 1311 så langt den var påanket. Utmarkskommisjonen viser til at beiterett i statens allmenninger i Skjerstad for de tilstøtende gårdsbrukene må antas å ha vært oppfattet *“som en rettslig situasjon, også fra statsmyndighetenes side i alle fall helt fram til midten av [1800-tallet]”* og fremholder at slikt beite har pågått frem til i dag, uten at staten har grepet inn mot utøvelsen av beiteretten.¹⁶⁴

For en del av de gårdsbrukene som var utskilt fra statens grunn i Skjerstad-feltet tidlig på 1900-tallet, lot skjøtene til å være utferdiget på grunnlag av et syn om at brukene ikke hadde beiterett på den omkringliggende statsgrunnen.

Utmarkskommisjonen viser blant annet til at beiteretten ble mer begrenset, og uttaler at kontraktene *“ser ut til å være avfattet ut fra det syn hos skogvesenet at det offentlige var fullt rådig over om, og i hvilken utstrekning, beiterett skulle følge med når grunn ble utskilt og solgt til gårdsbruk”*.¹⁶⁵ Om dette bemerkes det:¹⁶⁶

“De begrensninger ... som ved de omtalte kontrakter ble fastsatt for beiteretten på statens grunn, kan i høyden tillegges virkning for de eiendommene kontrakten gjelder. Slik det her ligger an er det imidlertid for Utmarkskommisjonen ikke nødvendig å gå noe nærmere inn på dette spørsmål, derunder om begrensningene må ansees for bindende alene for de opprinnelige kjøpere av eiendommene ... Etter det som er fremkommet for kommisjonen, ... må det legges til grunn at kontraktsbestemmelsene om beiteretten ikke er etterlevet.”

Utmarkskommisjonen konstaterte videre at de *“i kontraktene tilskiftede begrensninger”* ikke hadde hatt gjennomslag. Det hadde i tilknytning til både eldre og nyere gårder vært utøvd beitebruk i samsvar med den tidligere ordningen. Det ble derfor lagt til grunn at begrensningene i alle fall ikke i dag kunne tillegges virkning. Om betydningen av at en del kontraktsklausuler var utformet på grunnlag av et feilaktig syn på rekkevidden av statens eierrådighet, heter det:¹⁶⁷

“Enn klarere må det være at den ordning som ved kontraktsbestemmelser ble søkt gjennomført av Landbruksdepartementet v/Statens skogvesen – ut fra et feilaktig syn med hensyn til statens rådighet over grunnen i ‘Misværmarkens statsskog’ – ikke kan tillegges den virkning at havning etter allmenningsrettslige prinsipper ikke lenger kan utøves i Øverdalen og Sördalen. Det ville ha fordret en betydelig lengre, fastere og etterlevet administrativ praksis.”

I mangel av et annet styrende organ hadde staten disponert over beite som ikke har vært ansett som nødvendig for å fylle de beiteberettigedes behov til etablering av felleseter for geit. Dette var imidlertid ikke til hinder for at Utmarkskommisjonen tok alle krav om beiterett på statens grunn til følge, men slik at retten fordi den hadde et allmenningsrettslig grunnlag var begrenset til den buskap som kunne vinterføs på vedkommende eiendom.¹⁶⁸

Slik Finnmarkskommisjonen ser det, har denne avgjørelsen atskillig overføringsverdi til forholdene både i

¹⁶³ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117-118. Se også s. 150 flg.

¹⁶⁴ Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms, sak 3/1987, Skjerstadfeltet, dom avsagt 26. april 1990 s. 145.

¹⁶⁵ Utmarkskommisjonens dom i sak 3/1987 s. 148.

¹⁶⁶ Utmarkskommisjonens dom i sak 3/1987 s. 148-149.

¹⁶⁷ Utmarkskommisjonens dom i sak 3/1987 s. 149.

¹⁶⁸ Utmarkskommisjonens dom i sak 3/1987 s. 149-150.

Finnmark generelt og på Sørøya. Det har også her vært utøvd en beitebruk som staten har ansett berettiget, og som antas å ha et allmenningsrettslig grunnlag. Det synes videre å være på det rene at de begrensningene som etter hvert er inntatt i skjøteklausulene, i liten grad har vært etterlevet, men at beitebruken har vært utøvd på samme måte, enten den har skjedd med grunnlag i eiendommer som er utmålt før eller etter 1864.

I Skjerstad-saken ble det lagt til grunn at kontraktsklausulene når det forelå en slik situasjon, ikke kunne tillegges virkning for dagens innehavere av de aktuelle eiendommene. Disse hadde på samme måte som innehavere av eiendommer der det ikke forelå begrensende klausuler, del i den generelle beiteretten i området. Det er vanskelig å se at ikke det tilsvarende skulle gjelde for de som i dag er innehavere av eiendommer på Sørøya der eiendommens hjemmelsdokumenter har klausuler om beitebruk.

Ytterligere en parallell mellom forholdene i Skjerstad-feltet og forholdene i Finnmark, er at også i Finnmark synes de begrensningene som statens skjøteklausuler har åpnet for, å bygge på en feilaktig oppfatning av rekkevidden av statens rådighet. Selv om en administrativ praksis som bygger på en slik oppfatning over tid kan festne seg som en rettsregel, vil dette som påpekt av Utmarkskommisjonen kreve en langvarig, fast og etterlevet praksis. Når det gjelder forholdene på Sørøya, følger det av drøftelsen i punkt 7.2.5.6 og 7.2.5.7, at disse kravene ikke er oppfylt. Det er her verken tale om en varig, fast eller etterlevd statlig praksis.

7.2.5.9 Oppsummering – eiendommer utmålt etter 1864

Det fremgår av drøftelsen foran at det ikke kan ha vært lovgivers mening å endre den rettsstilstanden som var etablert for bufebeite i Finnmark før 1864, ved vedtaket av jordsalgsloven av 1863. Den ulovfestede regelen om at det til eiendommene i fylket lå en rett til bufebeite på allmenningsrettslig grunnlag, var derfor gjeldende også etter dette tidspunktet, og ikke bare for tidligere utmålte eiendommer, men også for eiendommer som ble etablert etter dette.

Videre har ikke jordsalgsreglementene fra og med 1864 og praktiseringen av disse medført at den regelen som da var etablert har falt bort. Først fra jordsalgsreglementet av 1955 har reglementene hatt et innhold som klart har signalisert at staten ikke anså retten til bufebeite som en selvstendig rettighet for nye eiendommer. Perioden mellom ikrafttredelsen av dette reglementet og vedtaket av finnmarksloven er imidlertid for kort til å kunne ha etablert at en festnet rettsstilstand som har medført at den selvstendige beiteretten har falt bort. Statens endrede syn på spørsmålet om beiterettens rettslige grunnlag har dessuten ikke manifestert seg i en praksis som har vært tilstrekkelig fast til å

kunne bryte ned de lokale rettsoppfatningene. En slik praksis ville for øvrig uansett bare hatt virkning for eiendommer utmålt etter 1955.

Slik Finnmarkskommisjonen ser det, er det følgelig ikke med grunnlag i læren om festnede rettsforhold etablert en annen rettsstilstand for bufebeite i utmark i Finnmark for eiendommer utmålt etter 1864 enn den som gjelder for eiendommer utmålt før dette. Antakelsen fra Rettsgruppens flertall om at det i 1993 forelå en fast praksis fra statens side, som hadde vært fulgt i 130 år,¹⁶⁹ holder ikke stikk. Etter det kommisjonen er kjent med har det heller ikke på Sørøya vært praktisert en ordning som har kunnet etablere en festnet rettsstilstand for eiendommer som er utmålt etter 1864, som avviker fra den rettsstilstanden som gjelder for eiendommer utmålt før dette. Rettighetsforholdene var riktignok annerledes her enn ellers i Finnmark på 1700-tallet og tidligere, men det er ikke noe som tilsier at det har vært fulgt en annen praksis når det gjelder bufebeite her enn ellers i Finnmark de siste par hundre årene.

7.2.5.10 Nærmere om beiterettens innhold og omfang

Den allmenningsrettslige regelen om at det til jordbruks-eiendommer i Finnmark ligger rett til bufebeite i utmark, er i behold på Sørøya. Beitebruken har pågått uten opphold frem til i dag. Selv om bruken har mindre omfang enn tidligere og en del steder ikke utnyttes, er retten ikke tapt ved passivitet. Bruksrettigheter vil sjelden *“falle bort ved den rene ikke-bruk av retten.”*¹⁷⁰

Både til eiendommer etablert før og etter 1864 ligger det en *selvstendig beiterett* for det antallet dyr eiendommen kan vinterfø. Retten gjelder *ved siden av* den retten som er regulert i finnmarksloven § 23 annet ledd, og er innholdsmessig sammenfallende med denne retten. Den kan utnyttes så lenge eiendommen benyttes som jordbruks-eiendom, og i samsvar med den stedfunne bruken. Det er videre, på samme måte som den beiteretten som finnmarksloven regulerer, tale om en *realrettighet*. Retten ligger dermed til eiendommen som sådan, og kan utnyttes av den som til enhver tid disponerer eiendommen (eier eller leietaker). Den følger dermed med ved lovlige overdragelser til andre, så som arv eller salg.

Det er ellers ingen oppgave for kommisjonen å gå inn på hvordan beitebruken på Sørøya mer konkret skal utøves med antall beitedyr og i hvilke områder, ut over den begrensningen som ligger i at dyrene må kunne vinterfås på

¹⁶⁹ NOU 1993:34 s. 114.

¹⁷⁰ Sjur Brækhus og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, 1964 s. 570. Se også Alta herredsretts dom i sak 95-00296 A der beiterettighetene ikke hadde falt bort selv om de hadde ligget uutnyttet de siste 30 til 35 årene for 1995.

de aktuelle eiendommene og at bruken må foregå i samsvar med gammel stedfunnen bruk. Dette er spørsmål som krever en type kompetanse kommisjonen ikke innehar, og som i den grad de kan anses som rettighetsspørsmål åpenbart er uegnet for behandling i kommisjonen, jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd.

Spørsmålene er heller ikke egnet for behandling i de alminnelige domstolene, jf. at Alta herredsrett i Store Bekkarfjord-saken poengterte at andre instanser må *“vurdere eventuelle begrensninger i beitebruken hva angår antall dyr og tidsperioden sauen kan beite i området”*,¹⁷¹ og at Hålogaland lagmannsrett konstaterte at det forelå *“en beitekonflikt som ikke hensiktsmessig kan løses ved dom”*.¹⁷² I stedet ble beitekonflikten løst ved at den ble behandlet av Finnmark Jordskifterett etter jordskiftelovens regler om bruksordning.¹⁷³

Selv om kommisjonen finner det vanskelig å angi konkrete grenser for den geografiske utstrekningen av den selvstendige beiteretten som ligger til den enkelte eiendommen, bemerkes det at dette vil bero på hvilken beitebruk som tradisjonelt har vært utøvd av gårdsbrukene i det området vedkommende eiendom ligger. Til gårdsbruk på den nordre delen av øya, ligger det dermed beiterettigheter i de områdene der disse tradisjonelt har hatt dyr på beite. Tilsvarende gjelder for gårdsbruk sør på øya. Kommungrensen mellom Hasvik og Hammerfest vil ikke denne noe beitegrense dersom den stedfunne bruken har gått på tvers av denne.

I tilfeller hvor det ikke er samsvar mellom beiteutøvelse og tradisjonell, stedfunnen bruk, vil de aktuelle eiendommene likevel ha beiterett etter finnmarksloven § 23 annet ledd, men denne retten vil etter forholdene måtte vike for lokal beitebruk med selvstendig rettsgrunnlag.

Kommisjonen legger på bakgrunn av det som er frembragt gjennom den sakkyndige feltutredningen og undersøkelsen av andre kilder til grunn at det i sin alminnelighet ikke er ervervet beiterettigheter som i *omfang* overstiger det som nå er lovfestet i finnmarksloven. Følgelig vil heller ikke den selvstendige beiteretten gi rom for beitebruk som overstiger det antall dyr vedkommende eiendom kan vinterfø. Det synes heller ikke generelt sett å være etablert eksklusive beiterettigheter til bestemte områder, men det tas forbehold om at spørsmålet om erverv av beiterettigheter ut over det som er nå lovfestet i finnmarksloven, er vurdert særskilt i forbindelse med Akkarfjord bygdelags krav, jf. kapittel 9. Se

også rapportens punkt 11.2.4, der kommisjonen har vurdert fremsatte krav om beiterettigheter fra enkeltpersoner/familier. Forholdet mellom bufebeiteretten og reinbeiteretten er kort omtalt i punkt 11.3.5.5.

7.2.5.11 Konklusjon

Finnmarkskommisjonen legger til grunn at det på Sørøya er etablert en selvstendig rett til beite for bufe på allmeningsrettslig grunnlag. Beiteretten er nå lovfestet i finnmarksloven § 23 annet ledd, og kan utøves av de som driver jordbrukseiendommer på øya, eller i områder som fra gammelt av har brukt arealene på Sørøya som bufebeite. Den selvstendige beiteretten gjelder for de aktuelle eiendommene uavhengig av når de ble etablert. Det er ikke på generelt grunnlag ervervet beiterettigheter som i innhold eller omfang går ut over finnmarkslovens bestemmelse.

7.2.6 Torv

7.2.6.1 Reguleringen av torvtak i Finnmark

Retten til uttak av torvressurser ligger i utgangspunktet til grunneieren. Ordningen for den usolgte grunnen i Finnmark var imidlertid lenge at det gjaldt en fri adgang for folk til å stikke torv i sitt nærområde til eget bruk uten noen form for anvisning eller tillatelse.¹⁷⁴

Det foreligger ikke opplysninger for kommisjonen om hvordan rettighetssituasjonen når det gjelder torv var i feltet da Sørøya ble overdratt til Kongen i 1753, eller i perioden frem til ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen. Etter den tid later rettsutviklingen i hovedsak å ha vært den samme som i Finnmark for øvrig. En faktisk forskjell var imidlertid at mangel på skog har gjort at torv har *“vært en viktigere ressurs på Sørøya enn mange andre steder i Finnmark.”*¹⁷⁵

1775-resolusjonen om jordutvisning hadde ingen uttrykkelige bestemmelser om torvstikking, men Tønnesen antar at torv var blant de *“herlighetene”* som ifølge dens § 6 fortsatt skulle ligge til alminnelig bruk.¹⁷⁶ Med unntak av at fogden i Øst-Finnmark 28. mai 1830 nedla et forbud – trolig av ordensmessig karakter – mot torvstikking i visse områder rundt Vadsø,¹⁷⁷ var dette tilstanden i fylket frem til slutten av 1890-tallet. Staten fant det da nødvendig å innføre en utvisning for å sikre rasjonell bruk.¹⁷⁸ Dette hadde sammenheng med at det på 1870-tallet var blitt vanlig å

¹⁷¹ Alta herredsrett, sak 95-00296 A s. 23.

¹⁷² Hålogaland lagmannsrett, sak nr. 96-735 A s. 1. Se også Rt. 1995 s. 644 der det på s. 652 uttrykkes at konflikt *“mellom forskjellige former for bruk må finne sin løsning etter de spesielle regler som gjelder for dette, blant annet i jordskiftelovene.”*

¹⁷³ Se nærmere Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 69-70 (punkt 8.2.6.3).

¹⁷⁴ NOU 1993:34 s. 181.

¹⁷⁵ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 125.

¹⁷⁶ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 269.

¹⁷⁷ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 269-270. Se også NOU 1993:34 s. 181.

¹⁷⁸ Se NOU 1993:34 s. 181.

bruke torv som brensel.¹⁷⁹ Utvisningsordningen var hjemlet i lov 3. august 1897 nr. 6 om Torvskur paa Statens Grund i Finnmarken. Ifølge lovens § 1 skulle torvskur “indtil videre” være tillatt, men bare til husbruk etter amtmannens utvisning. Ifølge § 2 var torvressursene forbeholdt kommunens innbyggere og kunne ikke brukes av andre uten tillatelse fra amtmannen.

Jordsalgsloven av 1902 videreførte i § 1 annet ledd bokstav a) 1863-lovens bestemmelse om at områder som var nødvendige for befolkningens torvforsyning ikke skulle avhendes, men hadde ikke selv regler om torvstikking. Loven om torvstikking på statens grunn i Finnmark var følgelig i kraft frem til den ble avløst av § 5 i jordsalgsloven av 1965, som lød slik:

“På statens umatrikulerte grunn kan innbyggerne i en kommune inntil videre etter utvisning stikke torv til husbehov på torvmyrer som ligger innenfor kommunens grenser. Denne bestemmelse skal ikke være til hinder for at det offentlige freder torvmyrer helt eller delvis, eller ved salg eller forpaktning utnytter torvmyrene til andre formål.”

De tidligere jordsalgslovenes forbud mot avhending av myrstrekninger som var nødvendige for befolkningens torvskjær, ble ikke videreført. Bakgrunnen for dette var blant annet at bruken av torv, som hadde vært den vanligste formen for brensel i Finnmark mellom 1900 og 1950,¹⁸⁰ i all hovedsak hadde opphørt i årene mellom 1950 og vedtaket av 1965-loven.

Selv om stikking av torv til brensel og annet husbehov ikke forekommer i Finnmark i dag, ble det fordi det ikke kan “utelukkes at ressursen i fremtiden igjen vil få praktisk betydning” gitt en bestemmelse om rett til torv i finnmarksloven § 22 første ledd e).¹⁸¹ Denne lyder slik:

“I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i en kommune i Finnmark fylke, på Finnmarkseidommens grunn i kommunen rett til:

...

e) stikking av torv til brensel og annet husbehov.”

I tillegg til å være begrenset til husbehov, er retten underlagt begrensningene i finnmarksloven § 27. Disse åpner blant

annet for at FeFo kan gi nærmere regler for og sette vilkår for utnyttelsen. Fordi utnyttelsen i dag er uten praktisk betydning, er det ikke gitt slike regler.

Også når det gjelder torv er det dels spørsmål om finnmarksloven lovfester en rettighet som har et selvstendig grunnlag, og dels om det i feltet har foregått et uttak av torvressursene som kan medføre at det er etablert særlige rettigheter ut over det lovregulerte.

7.2.6.2 Lovfester dagens regulering en rettighet med et selvstendig rettsgrunnlag?

Ved vurderingen av dette spørsmålet må det ses hen til hvilken bruk som ble utøvd før retten til torvstikking ble lovregulert i 1897. Reguleringen kom relativt kort tid etter at det på 1870-tallet var blitt vanlig å bruke torv som brensel i Finnmark. Befolkningens bruk av torvressursene er imidlertid betydelig eldre. Schnitler opplyser at torv ble brukt som bygningsmaterialer i Vest-Finnmark på 1740-tallet, og forteller også om bruk av torv som brensel.¹⁸²

At det ble gitt et avhendingsforbud i § 1 i jordsalgsloven av 1863 for å beskytte folks tilgang på torvressursene, viser at bruken går langt tilbake i tid og at den var viktig. Rettsgruppen anser det derfor klart “at allmuens torvstikking på statens grunn i Finnmark har pågått fra gammel tid og av lenge før adgangen ble lovfestet og nærmere regulert.”¹⁸³ Dette var også situasjonen på Sørøya der det er små muligheter for vedhogst,¹⁸⁴ og der det berettes “at man var de første til å skjære torv, og at folk fra andre steder i Nord-Norge lærte dette her.”¹⁸⁵

Uttrykket “indtil videre”, som er brukt både i 1897-lovens § 1 og i § 5 i jordsalgsloven av 1965 kan likevel peke i retning av at lovgiver har ansett bruken som tålt. Dette bekreftes ved at forarbeidene til 1897-loven uttaler at forholdet “visstnok maa oppfattes saaledes som af Amtmanden fremholdt, at Beboernes Brug af Torvmyrene kun er taalt af det Offentlige.”¹⁸⁶

Rettsgruppen stiller seg kritisk til dette synspunktet og viser til at uttalelser fra den lokale forstmesteren avgitt under forberedelsen av 1897-loven “bekrefter” at folk i Finnmark mente å utøve en rettighet når de hentet torv fra den usolgte grunnen, og at dette også var et utbredt syn hos lokale myndigheter og forvaltere. Det pekes også på at forarbeidenes uttalelser ikke bygger “på noen grundig drøftelse

¹⁸² Se det som er sitert fra Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller foran i punkt 7.2.3.2, jf. også punkt 7.2.3.4.

¹⁸³ NOU 1993:34 s. 184.

¹⁸⁴ Det er en oppfatning om at det tidligere var til dels stor skog på Sørøya, men at den er forsvunnet som følge av uthugging, jf. Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994:21 s. 205 flg. på s. 254.

¹⁸⁵ Richter Hanssen, Op. cit. på s. 254.

¹⁸⁶ Ot.prp. nr. 12 for 1897, sitert etter NOU 1993:34 s. 181.

¹⁷⁹ Einar Richter Hanssen, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994:21 s. 254.

¹⁸⁰ Hans Prestbakmo, *Bruken av naturressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994:21 s. 171.

¹⁸¹ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 135 med videre henvisning til NOU 1997:4 s. 219.

av spørsmålet”, og derfor “ikke alene [kan] være avgjørende.”¹⁸⁷ Fordi torvstikking i dag er uten praktisk betydning, drøftet ikke gruppen spørsmålet nærmere. Den holdt imidlertid muligheten åpen for at det i 1897 kan ha eksistert en generell rett til torvtak, og at den retten som ble regulert i 1897-loven og videreført til jordsalgsloven av 1965, ikke var tålt bruk fra statens side, men en allemannsrett for kommunens innbyggere.

Finnmarkskommisjonen vil bemerke at de lokale synspunktene fra slutten av 1890-tallet som Rettsgruppen viser til, tilsier at det i alle fall da eksisterte en selvstendig rett til torvtak. Lovgivningen fra og med 1897 er dermed reguleringslovgivning og ikke rettsstiftende. Det kan også vises til at Sverre Tønnesen oppsummerer rettsstillingen i Finnmark før 1897-loven slik:¹⁸⁸

“Det som således forelå fram til slutten av 1800-tallet, var en praktisk talt uregulert bruk av befolkningen i alders tid av torvmyrene i Finnmarken. Bruken må nok overalt ha vært foretatt av bygdebefolkningen i eget bygdeområde, idet det ikke kjennes til beretninger om lengre transporter av torv, i motsetning til hva som gjelder med vedtransportene.”

Dette må også gjelde på Sørøya. Rettighetsforholdene her var særegne før 1775, men etter dette har reguleringen av ressursutnyttelsen vært den samme som i Finnmark for øvrig. Torv hadde dessuten større betydning på Sørøya enn de fleste andre steder i fylket. Kommisjonen legger derfor til grunn at bruken av torv på Sørøya var tilstrekkelig langvarig og omfattende forut for 1897 til å gi grunnlag for rettighetserverv. Bruken antas også å ha vært utøvd med basis i en beskyttelsesverdig oppfatning om at den var et utslag av en rettighet.

Om lovgivning og senere statlig praksis har brutt ned den lokale rettsoppfatningen om at det forelå en rett til uttak av torvressurser slik at retten til torv i dag ligger til FeFo som grunneier, og slik at den retten som i dag er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav e) vil – som ellers – blant annet bero på innholdet i og fastheten av den statlige praksisen.

Den lokale rettsoppfatningen kan i alle fall ikke ha blitt brutt ned umiddelbart som følge av 1897-loven. Loven gjorde heller ikke noe egentlig inngrep i befolkningens bruk av myrene, men ordnet bruken slik at den ble beskyttet av regelverket, og de som fikk utvist torv skulle ikke betale for

dette.¹⁸⁹ Lovens innhold var derfor ikke egnet til å bryte ned de lokale rettsoppfatningene, men tilsier at var tale om en rettighet som ble gjenstand for lovregulering.

Bruken av torv til brensel og andre formål mistet dessuten sin betydning mellom 1940 og 1960. Det er derfor mulig at statens praksis uansett har vært for kortvarig til å kunne etablere en festnet rettstilstand som har opphevet befolkningens opprinnelige rett til torv og overført denne til staten, med den følge at befolkningens rettigheter i dag kun har grunnlag i lovgivningen. Statens utvisningspraksis har neppe pågått i mer enn 50 år, og det kreves normalt mer enn det for at en praksis i strid med de underliggende rettighetsforholdene skal festne seg som en ny regel.¹⁹⁰

Selv om retten ikke har vært benyttet på lang tid, kan den heller ikke være bortfalt på grunn av ikke-bruk.¹⁹¹ Er en rettighet først etablert, skal det mye til for at den faller bort alene på grunnlag av passivitet. I dette tilfellet har lovgiver – ved vedtaket av finnmarksloven – dessuten videreført reguleringen av rettigheten, for det tilfellet at utnyttelsen igjen skulle bli aktuell.

Finnmarkskommisjonen legger etter dette til grunn at den retten som er regulert i finnmarksloven har et selvstendig rettsgrunnlag etter reglene om alders tids bruk. Den kan derfor ikke uten videre oppheves, og har i prinsippet også et erstatningsrettslig vern. Fordi retten for tiden ikke utnyttes, vil imidlertid dette vernet – i alle fall i dag – ikke ha stor praktisk betydning.

Ettersom det også i dette tilfellet er tale om en rettighet som i utgangspunktet er opparbeidet av lokale brukere i deres respektive nærområder, vil for øvrig prinsippet om at FeFo ikke kan disponere over ressursene på en måte som fortrenger de lokale rettighetshaverne også få anvendelse for torvressursene. Skulle det igjen bli aktuelt å utnytte disse, må dermed lokale brukere på Sørøya prioriteres ved utvisninger i deres nærområde fremfor kommunens øvrige innbyggere, som også inngår i den rettighetshaverkretsen som er angitt i finnmarksloven § 22.

7.2.6.3 Er det ervervet særrettigheter til torvstikking i feltet som går ut over lovens rammer?

Både Tønnesen og Rettsgruppen antar at det før vedtaket av 1897-loven kan ha vært etablert bygdelagsrettigheter til torv i Finnmark. De tar også høyde for at det kan være slike

¹⁸⁷ NOU 1993:34 s. 182. Se også s. 181 der det fremgår at spørsmålet ikke var gjenstand for drøftelse.

¹⁸⁸ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 270.

¹⁸⁹ Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 271-272, der lovens §§ 1 og 2 er sitert.

¹⁹⁰ Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 6. utg. (2007) s. 327. Dette er ikke uttrykt like klart i 7. utgave av boken, sml. *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 366-367.

¹⁹¹ Se f.eks. Sjur Brækhus og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, 1964 s. 570

rettigheter i behold som vil bli virksomme om torvstikking igjen blir en aktuell bruksmåte.¹⁹²

Det skal imidlertid mye til for at det kan ha skjedd slike rettighetsserverv i tilfeller hvor bruken først er påbegynt etter 1897 da torvstikking ble lovregulert og underlagt utvisning. Ordningen med utvisning av torvplasser var ikke konsekvent gjennomført på mindre steder,¹⁹³ men når bruken i hovedsak tok slutt på 1950- og 60-tallet, vil den ha vært for kortvarig til at det er grunnlag for rettighetsserverv med grunnlag i alders tids bruk. Det er heller ikke noe som tyder på at det – uavhengig av utvisningsordningen – er ervervet særrettigheter med grunnlag i hevd.

Når det gjelder spørsmålet om det før 1897 kan være etablert særrettigheter til torvtak som går utover lovens rammer og som fortsatt er i behold, vil ikke det forholdet at de har vært ubenyttet i over 50 år i seg selv medføre at rettighetene har bortfalt. Feltutredningen opplyser at det foregikk et betydelig uttak av torvressurser på Sørøya, ikke minst fordi *“skog har vært en svært knapp ressurs mange steder framsto torv som en svært viktig brenselssjans så lenge torvbruken varte.”*¹⁹⁴ Torv er imidlertid en sent fornybar ressurs. Det må derfor antas at de torvmyrene som kan ha vært utnyttet i så stort omfang at bruken vurdert isolert kan ha vært potensielt rettsstiftende, har blitt utstukket slik at spørsmålet om særrett i dag er lite aktuelt.¹⁹⁵

Heller ikke andre kilder tyder på at torvuttaket på Sørøya har vært av en slik art at det til bestemte områder har vært etablert rettigheter før lovreguleringen i 1897 som går ut over den retten som da ble stadfestet. Følgelig er det ikke ervervet særrettigheter til torvstikking på FeFo-grunnen på Sørøya som går ut over finnmarkslovens rammer og som fortsatt er i behold.

For det tilfellet at torvstikking igjen skulle bli en aktuell bruksmåte, må det også antas at den retten som er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav e), og som etter kommisjonens syn, har et selvstendig grunnlag ved siden av loven, vil dekke den lokale befolkningens behov. Den regelen som er gitt der, vil dessuten i praksis i første rekke tilgodese lokalbefolkningen. I motsetning til det som gjelder for ved og ressurser som vilt og fiske, vil det trolig heller ikke i dag vil være særlig praktisk å frakte torv over lange strekninger.

7.2.6.4 Konklusjon

Finnmarkskommisjonen legger til grunn at den retten til torvtak for kommunens innbyggere som er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav e) har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. Det er ikke med grunnlag i hevd eller alders tids bruk eller annet rettsgrunnlag ervervet særlige rettigheter til torvtak på FeFo-grunnen på Sørøya som går ut over dette.

7.2.7 Jakt, fangst og fiske

7.2.7.1 Innledning

Jakt, fangst og innlandsfiske har forekommet så lenge det har bodd folk på Sørøya.¹⁹⁶ Den har flere gode fiskevann der det blant annet fiskes ørret og røye. En del steder har det helt siden 1800-tallet vært tradisjon å kultivere vannene ved å sette ut fisk. Det har også vært drevet jakt og fangst av ulike viltarter. Mens det tidligere også ble fanget og jaktet oter, sel, nise, springar og sjøfugl i atskillig omfang, dreier det seg i dag i første rekke om rype- og harejakt.¹⁹⁷ Harejakten er en følge av at øya i dag har en betydelig harebestand etter at hare ble satt ut der på 1950-tallet.

På 1600- og 1700-tallet var det også villrein på øya. Villreinjakten var i perioder bortleidt, jf. punkt 7.2.1, men i 1688 ble villreinen på øya fredlyst, og i 1693 fikk amtmannen i Finnmark og lensmannen i Hammerfest tinglag påbud fra kongen om å forby all jakt på øya.¹⁹⁸ Villreinen forsvant etter hvert, og øya har aldri hatt noen fast elgstamme. Den har heller ingen lakseførende vassdrag av betydning. Stor-elva, som går opp til Eggevannene i Breivikbotn, var lakseførende tidligere, men er det ikke i dag. De følgende vurderingene er derfor begrenset til spørsmålet om rettigheter til jakt og fangst av småvilt, og fiske etter innlandsfisk med garn, stang og håndsnøre.

Som fremholdt foran, blant annet i punkt 3.1 og 7.2.1, har Sørøya en annen eiendomshistorie enn det øvrige Finnmark. Historisk sett har bruken av naturressursene på øya dels vært regulert av private eiendomsbesittere, og dels ut fra lokal sedvane.¹⁹⁹

Før ikrafttreddelsen av jordutvisningsresolusjonen av 1775 var øya et privatrettslig gods, der innehaverne av Sørøy-retten blant annet leide ut rettigheter til jakt og fangst av kobbe og villrein.²⁰⁰ Frem til 1753 tilfalt inntektene fra disse

192 NOU 1993:34 s. 182. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 272-273.

193 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 124-125.

194 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 124.

195 De fleste myrene på statsgrunn var skåret ut, jf. Håkon H. Olsen, *Bydebok for Hasvik*, 1965 s. 15.

196 Se bl.a. Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, s. 49 flg. og Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 287 flg.

197 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 129-131.

198 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 283.

199 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 7.

200 Se bl.a. NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 164.

disposisjonene de private godseierne i to år, og Kongen i det tredje. Etter 1753 tilfalt inntektene i sin helhet Kongen. Når det gjelder jakt og fangst synes dette å ha vedvart også etter 1775 ved at i alle fall en del av de jaktrettighetene på øya som Kongen/staten hadde leid ut før 1775, ble disponert over på liknende vis i årene etterpå, jf. nedenfor i punkt 7.2.7.2. Dette var trolig et utslag av at 1775-resolusjonens § 5 forbeholdt Kongen alle tidligere bortforpaktete jakt- og fangstrettigheter i Finnmark. Det historiske utgangspunktet for kommisjonens generelle vurderinger av dagens rettighetsforhold når det gjelder jakt, fangst og fiske på Sørøya, er dermed et annet enn i Finnmark for øvrig.

Det er imidlertid også når det gjelder jakt, fangst og fiske spørsmål om finnmarksloven § 22 første ledd bokstav a) om fiske etter innlandsfisk med garn og § 23 første ledd bokstav b) og c) om jakt og fangst av småvilt og fiske i vassdrag med stang og håndsnøre, lovfester rettigheter som befolkningen her ervervet med grunnlag i langvarig bruk. På grunn av den særegne rettighetssituasjonen på Sørøya i 1775 vil det som fremholdt i punkt 7.2.1, ikke nødvendigvis være tale om opprinnelige rettigheter som var etablert før dette, men kanskje heller om rettigheter som kan være ervervet med grunnlag i alders tids bruk eller liknende rettsgrunnlag etter 1775. Videre er det også på Sørøya spørsmål om det med grunnlag i langvarig bruk er ervervet rettigheter som går ut over det som i dag er regulert i finnmarksloven.

Nedenfor omtales i punkt 7.2.7.2 den spesielle rettighetssituasjonen på Sørøya i årene etter 1775 når det gjelder jakt, fangst og fiske. I punktene 7.2.7.3 og 7.2.7.4 gis det en oversikt over den senere lovreguleringen av jakt, fangst og fiske i Finnmark frem til og med finnmarksloven. Spørsmålet om eksistensen av eventuelle selvstendige rettigheter til jakt, fangst og fiske på øya og hvem slike rettigheter eventuelt tilkommer, er behandlet i punktene 7.2.7.6 og 7.2.7.7. Om noen har ervervet særrettigheter ut over dette, er drøftet i punkt 7.2.7.8. Se også rapportens kapittel 9 der spørsmålet om særlige rettigheter på Nordre Sørøya er vurdert spesielt.

7.2.7.2 Rettighetssituasjonen etter 1775 når det gjelder jakt, fangst og fiske

1775-resolusjonen hadde i §§ 3 og 6, jf. også § 5, visse bestemmelser om rettigheter til fiske og annen ressursutnyttelse, men uten å si noe om hvordan utnyttelsen skulle foregå. Om fiskerettigheter på grunn som ble utmålt til private, bestemte resolusjonens § 3:

“Med hver plads følger Rettighed til Fiskerie udi fersk Vand og smaae Elve, forsaavidt samme ligge enten inden samme Pladses Grændser, eller derpaa støde.”

Bestemmelsen slår fast det – fortsatt gjeldende – utgangspunktet i norsk rett om grunneierens fiskerett i ferskvann. På Sørøya har det blitt utmålt mange eiendommer med til dels store utmarksstrekninger.²⁰¹ Det må derfor antas at § 3 hadde større betydning her enn ellers i Finnmark, der det normale var at de utmålte eiendommene hadde lite utmark,²⁰² og hvor eiendomsgrensene ofte også ble trukket et stykke fra elver og vann slik at staten fortsatt ble ansett som eier av grunnen langs vassdragene.²⁰³ På Sørøya omfatter derimot mange av de større eiendommene også vann og vassdrag der fiskeretten ligger til vedkommende grunneier.²⁰⁴ Selv om ikke jakt og fangst er nevnt i § 3, har også rettigheter til jakt og fangst vært ansett å følge med når grunn ble overdratt til private. Dermed ble også dette en del av grunneierretten.²⁰⁵

Resolusjonens § 6 tar forbehold for fiske og annen ressursutnyttelse (“Herligheder”) som før 1775 (“hidintil”) hadde ligget til felles bruk. Bestemmelsen lyder slik:

“De Herligheder, som hidintil have være tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighet, være sig Fiskeri i Havet og de store Elve, samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug.”

Der det inntil 1775 hadde vært drevet felles fiske, skulle ikke utmål av grunn til private fortrenge dette. I stedet skulle fisket, ut fra sedvanen i hver enkelt elv, drives som før, uavhengig av den eiendomsretten som ble etablert ved utmål til private.²⁰⁶ Bestemmelsen, som fortsatt er i kraft så langt den ikke strider mot annen lovgivning, har gitt opphavet til dagens særlige regler for laksefisket i de “store” lakseelvene i Finnmark (Tana, Alta og Neiden).

Uttrykket “store Elve” inngår imidlertid i en ikke uttømmende oppregning (“være sig”). § 6 gjaldt dermed også for bruksmåter som ikke er uttrykkelig nevnt, herunder jakt

201 Se bl.a. NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 41 flg.

202 Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgsløvgivning, En rettshistoriske gjennomgang av jordsalgsløvgivningen i Finnmark i perioden 1775 – 1920*, utredning for Finnmarkskommisjonen, 2012, s. 24.

203 Innstilling om lov og forskrifter om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke, 1962, s. 17. Se også NOU 1993: 34 s. 156-157.

204 Den sakkyndige feltutredningen tyder på at de ulike eiendomsbesitterne ikke nødvendigvis har håndhevet jakt- og fiskerettighetene på egen grunn særlig strengt, og i alle fall godtatt at også den øvrige lokalbefolkningen har jaktet og fisket der, og også drevet andre former for ressursutnyttelse. Se NIKU Oppdragsrapport 241/2011, bl.a. s. 130-131 og 134-135. Det faller utenfor kommisjonens mandat å ta stilling til om bruken av de private eiendommene på Sørøya har gitt grunnlag for særskilte rettsdannelser, jf. finnmarksloven § 29 første ledd.

205 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 279-280.

206 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 240-241.

og fangst.²⁰⁷ Dette gjør det nærliggende å anse bestemmelsen som en stadfestelse av den almenningsrettslige tilstanden som ble antatt å eksistere i Finnmark på tiden for vedtakelsen av resolusjonen.²⁰⁸

Det er likevel usikkert hvilken praktisk betydning § 6 hadde på Sørøya. Når det her ble utmålt mange store eiendommer, kan det muligens ha sammenheng med at statsmakten har sett det slik at det ikke eksisterte noen lokale rettigheter som ville bli fortrent av at betydelige deler av grunnen ble utmålt og fradelt til privat eie. Også det forholdet at det ved flere anledninger etter 1775 har blitt bortauksjonert jakt- og fangstrettigheter på Sørøya,²⁰⁹ tyder på at staten har ment å stå friere til å disponere over ressursene på Sørøya enn ellers i Finnmark.

Disse disposisjonene må også ses i lys av at resolusjonens § 5 “*som hidindtil*” forbeholdt Kongen bar- og furuskogen i Finnmark, samt “*de nu forbaandne, eller foren for Kong. Regning bortforpagtede Herligheder af Kobbefangst, Æg- og Dunsamling og deslige, paa visse øde og ubebygde Steder*”. Bestemmelsens sammenstilling av barskog, jakt og egg- og dunvær, er ifølge Sverre Tønnesen ikke tilfeldig, ettersom den omfattet samtlige rettigheter i Finnmark som Kongen før 1775 hadde fått økonomisk utbytte av ved bortforpaktning og skattlegging.²¹⁰

Resolusjonens § 5 har dermed forbeholdt for Kongen (staten) kobbevidet på Sørøya, og de jakt- og fangstrettighetene på øya som for øvrig hadde vært bortforpaktet eller utleid før 1775. Hvor stor del av disse disposisjonene som har blitt videreført etter 1775 er ikke kjent, men det ble bortauksjonert jaktrettigheter på Sørøya til to ulike kjøpmenn i 1803 og 1805.²¹¹ 26. oktober 1832 ble “*Statens Andel i det paa Sørøen værende Veiderie eller 1/3 af alt det Vildt som bliver skudt paa en Strækning af Øen fra Staalet paa den nordre og til Skjærene Karkene paa den søndre Side, herunder Øen Bondøe indbefattes, tilstaaet Tolder Doxrud for 26 spdr*”.²¹² Dette salget er også omtalt av Ragnvald Jacobsen, som opplyser at salget gjaldt “alt vilt” i det nevnte området og at kjøperen var Hammerfest sogns velforening. Ifølge Jacobsen avsto foreningen 5. januar 1840 “*fra sin rett og kunngjorde jakten fri for alle uten noen som helst avgift*.”²¹³

Det interessante i denne sammenhengen er imidlertid ikke hvem som kjøpte jaktretten, men at disposisjonen viser at forbeholdet i resolusjonens § 5 blant annet gjaldt de jakt- og fangstrettighetene som hadde vært bortforpaktet på Sørøya før 1775. Salget i 1832 var en del av samlet bortauksjonering av de rettighetene som § 5 hadde forbeholdt Kongen. Det ble da til sammen foretatt 11 slike salg, som i tillegg til jakt- og fangstrettighetene på den aktuelle delen av Sørøya, blant annet omfattet rettigheter til jakt og fangst av kobbe og oter på ulike deler av Magerøya, og sanking av egg på ulike øyer.²¹⁴ Tønnesen anser dette som et uttrykk for at de bortauksjonerte rettighetene ennå i 1832 ble oppfattet som “*sterkere, tilhørende Staten*” enn resten av Finnmark, siden staten her ikke tok betaling for å utparsellere eiendommer.²¹⁵

Hva som etter 1832 har skjedd med de rettighetene som da ble solgt, varierer fra rettighet til rettighet. Noen av dem kan være i behold, men slik at det ikke nødvendigvis er aktuelt å utnytte dem i dag, mens andre av ulike grunner kan ha falt bort. De bortauksjonerte jakt- og fangstrettighetene på Sørøya disponeres i dag verken av arvingene til toller Doxrud eller Hammerfest sogns velforening, som ifølge Ragnvald Jacobsen skal ha avstått fra sin rett i 1840 og kunngjort at retten var fri for alle. Samtidig har staten i alle fall de siste drøye hundre årene i prinsippet disponert over disse rettighetene på samme måte som jakt- og fangstrettigheter i Finnmark for øvrig. I den grad det i dag måtte eksistere selvstendige eller særlige jakt- og fangstrettigheter på Sørøya, har disse derfor neppe grunnlag i det salget som skjedde i 1832.

De jakt- og fangstrettighetene på Sørøya som Kongen/staten ellers hadde disponert over før 1775, må for sin del antas å ha bortfalt før 1832. Tønnesens opplysning av hvilke rettigheter som da ble bortauksjonert, fremtrer som uttømmende. Samtidig synes oppfatningen ved vedtakelsen av resolusjonen i 1775 at brorparten av de rettighetene som ble forbeholdt Kongen ved resolusjonens § 5 ville falle bort av seg selv. Datidens amtmann i Finnmark, Torkild Fieldsted, hvis meningsutvekslinger med rentekammeret i København er en viktig del av resolusjonens forarbeider,²¹⁶ antok at i de områdene som var bortforpaktet til eksklusiv jakt, ville bortfallet være en følge av at økt bosetting ville medføre minket jaktutbytte. Rentekammeret later til å ha godtatt dette synspunktet.²¹⁷ Det kan derfor synes som om oppfatningen hos de som utformet 1775-resolusjonen var at lokalbefolkningens jakt og fangst etter hvert ville for-

207 Tønnesen, Op. cit. 1972/1979, s. 280. Se også s. 142.

208 Tønnesen, Op. cit. 1972/1979, s. 56-58 og s. 133-148. Se også Kirsti Strøm Bull, *Jordsalgsløvgivningen. En rettshistorisk gjennomgang av jordsalgsløvgivningen i Finnmark i perioden 1775 – 1920*, utredning for Finnmarks-kommisjonen, 2012, s. 3-11.

209 Se foran i punkt 7.2.4.3, og nedenfor i punkt 7.2.7.2.

210 Sverre Tønnesen, Op. cit., 1972/1979, s. 141.

211 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 289.

212 Sitert etter Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 147.

213 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 289.

214 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 147.

215 Tønnesen, Op. cit., 1972/1979, s. 148.

216 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 136.

217 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, s. 141.

trengte de bortforpaktede rettighetene, og at disse vanskelig kunne beskyttes mot dette.²¹⁸

1775-resolusjonen må for øvrig forstås slik at den ikke åpnet for bortforpaktning av noen andre eller nye særrettigheter til jakt og fangst, ut over de rettighetene som hadde vært bortforpaktet før 1775. Slike bortforpaktninger skal heller ikke ha blitt foretatt med hjemmel i resolusjonen.²¹⁹ Den har heller ikke gitt grunnlag for bortforpaktning av fiskerettigheter.

Senere jordsalgslovgivning åpnet derimot for dette. Etter § 7 bokstav h) i jordsalgsreglementet av 1876, som hadde hjemmel i jordsalgsloven av 1863, kunne for eksempel jaktrett bortforpaktet for inntil fem år av gangen, gitt at det ikke stred mot “distriktets tarv”. Reglementet hadde i § 7 bokstav i) en tilsvarende bestemmelse for elvefisket etter laks og sjørret utenom de “store” elvene, men ingen bestemmelser som hjemlet bortforpaktning av fisket i innlandsvann. Den adgangen til bortforpaktning som disse bestemmelsene ga, ble imidlertid lite benyttet, og etter hva kommisjonen kjenner til, ikke på Sørøya.²²⁰

7.2.7.3 Den alminnelige jaktlovgivningens regulering av jakt og fangst i Finnmark

Det fremgår av det overstående at 1775-resolusjonens generelle utgangspunkt om at jakt og fangst i Finnmark skulle foregå som før, og slik at utnyttelsesmåtene var forbeholdt lokalbefolkningen, ikke hadde den samme praktiske betydningen på Sørøya som ellers i Finnmark. Dette hadde dels sammenheng med størrelsen på de private eiendommene som ble utmålt, og dels med at i alle fall en del jakt- og fangstrettigheter ble forbeholdt Kongen/staten i medhold av resolusjonens § 5. Den underliggende bakgrunnen for dette var den rettslige særstillingen Sørøya hadde hatt i alle fall siden tidlig middelalder, og rokker derfor ikke ved lovgivernes generelle syn på rettighetssituasjonen i Finnmark på dette tidspunktet.

I løpet av de drøyt hundre årene som gikk frem mot vedtakelsen av jaktloven av 1899, hadde imidlertid statens

syn på rettighetssituasjonen i fylket gjennomgått en markant endring. Dette kommer blant annet til uttrykk i forslaget til regulering av retten til jakt og fangst på statens grunn i Finnmark fra Den Parlamentariske Landbrukskommission, som Stortinget nedsatte 23. mai 1895 for å utarbeide forslag til lov om jakt og fangst (utkastets § 8):²²¹

“I Statsskoge og paa anden Grund, som er Statens private Eiendom, samt paa Statens Jord i Finmarken, har Staten med hensyn til Jagt og Fangst en Grundeiers fulde Ret. Hvorledes der skal forholdes med Udøvelse af denne bestemmes av Kongen eller den, dertil han bemyndiger.”

Mens situasjonen på Sørøya i 1775 later til å ha blitt ansett som et unntak fra datidens generelle rettighetssituasjon i Finnmark, synes oppfatningen på slutten av 1890-tallet å være at dette var normalsituasjonen.²²² I begrunnelsen for forslaget tas det riktignok forbehold om at “*Statens Jord i Finmarken staar ... i faktisk henseende neppe fuldt ud lige med den Grund, som Staten ellers besidder med privat Eiendomsret*”, men det ble likevel betegnet som det “*logisk rigtige*”.²²³

Forslaget ble videreført av Stortingets landbrukskomité,²²⁴ men sorenskriver J. Johnsen viste under debatten i Odelstinget til at det var en klar forskjell mellom grunnen i Finnmark og eiendommer som staten hadde ervervet på vanlig privatrettslig måte, for eksempel ved kjøp.²²⁵ Han foreslo å endre ordlyden i bestemmelsen om jakt og fangst i Finnmark og at den skulle inntas i § 7, som hadde regler om fjellområder, “*som uden at være Allmenning ikke er i privat Eie*”. Johnsens forslag ble vedtatt, men bestemmelsen, som medførte at det ikke var nødvendig å løse jaktkort eller betale avgift for jakt og fangst i Finnmark, ble plassert i § 8 annet ledd:

“Paa statens Jord i Findmarken er Jagt og Fangst fri for enhver norsk Borger.”

Forarbeidene til jaktloven av 1951 fokuserer i større grad enn forarbeidene til 1899-loven på lokalbefolkningens interesser. For eksempel fremholdt jaktlovkomiteen som ble oppnevnt i 1937 for å utarbeide utkast til ny viltlov, at det ikke kunne være riktig å opprettholde en ordning der lokalbefolkningen i Finnmark var stilt i en negativ særstilling sammenliknet med lokalbefolkning ellers i landet, ved

218 En alternativ forklaring kan være at man har antatt at økt bosetting ville føre til at viltet trakk unna de aktuelle områdene.

219 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 280. Se også s. 147.

220 Ifølge Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgs-kommisjons) forvaltning av statens jakt- og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986, var Lakselva i Porsanger, Kongsfjordelva i Berlevåg og Komagelva i Vardø bortforpaktet med hjemmel i § 7 i) (s. 5-6) mens hjemmelen i § 7 h) ikke skal ha blitt benyttet til å bortforpakte jakt- og fangstrettigheter, men derimot enkelte fuglevær (s. 45). Pavel opplyser også (s. 23) at det til tross for manglende formell hjemmel i 1876-reglementet, har blitt bortforpaktet “noen få” fiskevann, og viser konkret til ett vann i Tana (Klokkervann) ett i Nesseby (Nordvivann) og to ikke-navngitte vann i Karasjok.

221 Sitert etter NOU 1993: 34 s. 163.

222 Bakgrunnen for det endrede synet på rettighetsforholdene i Finnmark er nærmere omtalt i rapportens kapittel 4.

223 Indstilling fra Den parlamentariske Landbrukskommission (jaktlov-kommisjonen) Ang. Forslag til Jagtlov, avgitt 23. februar 1898, s. 91.

224 Innst. O. VII for 1898-99.

225 Forhandlinger i Odelstinget, 1898/99 s. 876.

at hvem som helst kunne jakte fritt i deres nærområder. Komiteen mente derfor at kommunens innbyggere måtte gis fortrinnsrett til jakt og fangst i Finnmark.²²⁶

Landbruksdepartementets to proposisjoner hadde ingen merknader om begrensninger av tilreisendes jakt og fangst.²²⁷ Stortingets Landbrukskomité fant det for sin del prinsipielt riktig at jakt og fangst var fritt for alle norske borgere mot løsning av jaktkort både på statens grunn i Finnmark og på annen ikke særskilt matrikulert statsgrunn, men det ble lagt opp til en viss prioritering av innenbygdsboende (kommunens innbyggere) i forhold til andre finnmarkinger, og av finnmarkinger i forhold til landets øvrige innbyggere.²²⁸ Lovens § 19 første ledd lød slik:²²⁹

“På statens jord i Finnmark med unntak av jord som er innkjøpt eller bortforpaktet er jakt og fangst fri for enhver norsk borger mot løsning av jaktkort. Utenbygdsboende skal likevel betale en årlig avgift for dette. Avgiften fastsettes av Kongen. Den bør settes forskjellig for jakt med hund og for jakt uten hund, og den kan settes lavere for den som er hjemmehørende i Finnmark enn for andre norske borgere. Etter tilrådning fra vedkommende herredsstyre kan viltstyret tillate at jaktkort selges til andre enn norske borgere på nærmere fastsatte vilkår. Dersom hensynet til viltbestanden tilsier det, kan viltneemnda begrense utstedelsen av jaktkort i samsvar med nærmere regler som fastsettes av Kongen.”

Jaktloven av 1951 hadde særskilte bestemmelser om jakt og fangst på tre typer statsgrunn; umatrikulert grunn i Nordland og Troms (§ 17); særskilt matrikulert statsskog og annen grunn som har vært ansett som statens “private” grunn (§ 18) og umatrikulert grunn i Finnmark (§ 19).²³⁰ I viltloven 29. mai 1981 nr. 38 ble det derimot gitt en felles bestemmelse for de tre kategoriene. Bestemmelsen er inntatt i lovens § 31, som inntil finnmarkslovens ikrafttreden også regulerte jakt og fangst av småvilt i Finnmark, og som da hadde følgende ordlyd:

“På statsgrunn som ikke reguleres av lov av 6. juni 1975 (Fjellev) er småviltjakt og fangst tillatt mot løsning av jaktkort og betaling av vederlag for norske statsborgere og for alle som det siste året har vært og fortsatt er bosatt i Norge. Reindriftssamenes jakt og fangst reguleres av reindriftsloven § 14.

Departementet kan gi nærmere regler om all jakt og fangst på statens grunn utenfor statsallmenning herunder om lavere pris og fortrinnsrett til jakt og fangst for fast bosatte i kommunen og om utlendingers jaktadgang.”

Bakgrunnen for at det ble gitt en felles bestemmelse for jakt og fangst på statsgrunn som ikke er regulert av fjellev, var dels en betraktning om at det var så stor innholdsmessig likhet mellom de tidligere bestemmelsene at de burde samles i en paragraf, og dels hensynet til å sikre allmennheten adgang til småviltjakt på alle typer statseiendom i Norge.²³¹ Åpningen for at innenbygdsboende (kommunens innbyggere) kunne prioriteres, ble likevel videreført ved forskriftshjemmelen i annet ledd, og har også i noen grad vært fulgt opp i forskriftsverket. I forskrift 19. april 1988 nr. 336 om viltforvaltning på statsgrunn lød § 1 tredje og fjerde ledd slik:

“All jakt skal bys ut på en måte som er akseptabel for allmenheten. Dersom det er nødvendig å regulere antallet jegere, skal det påses at det er en rimelig fordeling mellom innenbygdsboende og utenbygdsboende jegere/jaktag.

Ved vurderingen av hva som er rimelig fordel, skal det blant annet legges vekt på lokalbefolkningens muligheter for jakt innen kommunen.”

7.2.7.4 Den alminnelige lakse- og innlandsfiskelovgivningens regulering av innlandsfiske i Finnmark

Også når det gjelder fiske etter innlandsfisk avvek den spesielle lovgivningen om fisket fra det generelle utgangspunktet i 1775-resolusjonen om at “herlighedene” fortsatt skulle ligge til felles bruk for bygder og den lokale allmennheten. I likhet med viltloven av 1899, hadde lakseloven 8. april 1905 bestemmelser om fritt fiske for enhver norsk borger. Lovens § 2 første ledd lød slik:²³²

“Det laks- eller sjøørretsfiske, som i overensstemmende med § 1 tilligger statens beholdne jord i Finmarken, er i sin almindelighed frit for enhver norsk borger, saavel i

226 Jaktlovkomiteen av 1937, Innstilling, avgitt 26. mai 1939, s. 28-29 og 44. Se også Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, s. 282 og NOU 1993: 34 s. 164.

227 Ot.prp. nr. 41 for 1949 og nr. 9 for 1951.

228 Innst. O. XXI for 1951, s. 18-19.

229 § 19 hadde ellers bestemmelser om viltavgiften (annet ledd), unntak for reindriftssamenes jakt og fangst under utøvelse av lovlig reindrift (tredje ledd) og jakt av storvilt mv. (fjerde ledd), samt en forskriftshjemmel (femte ledd).

230 Retten til jakt og fangst i statsallmenningene i Sør-Norge var ikke regulert i jaktloven, men i fjellev.

231 Ot.prp. nr. 9 (1980-1981) s. 59-60.

232 Bestemmelsen hadde ellers regler om utvisning av fisket (annet og tredje ledd), avgift for forpaktning og utvisning (fjerde ledd) og gjorde unntak for blant annet Tanavassdraget og Altaelvas hovedløp (femte ledd).

vasdrag som i sjø. Dog kan eneret til saadant fiske bortforpagtes paa indtil 10 aar ad gangen. Bortforpagtningen sker paa den maade, som er foreskrevet i det i medhold af lov av 22de mai 1902 angaaende afhændelse af statens jord og grund i Finnmarkens amts landdistrikt til enhver tid udfærdigede reglement.”

Denne bestemmelsen gjaldt etter ordlyden bare for fiske etter laks og sjøørret, men den fikk også anvendelse for fisket etter innlandsfisk.²³³ Bestemmelsen var heller ikke ment å skulle gjelde på tvers av etablerte rettigheter. Dette følger av lovens § 7 der det var fastslått at dersom det ved lovens ikrafttrede ifølge “*særlig adkomst tilkommer nogen særrettigheter*” i strid med “*foranstående paragrafer*”, skulle rettighetene fortsatt stå ved lag. Videre uttalte forarbeidene:²³⁴

“Man vil derhos nævne, at hvis der skulde forekomme tilfælde, hvori f.eks. en hel bygd eller grænd hare drevet fiske i en bestemt indsjø eller elv paa en saadan maade, at brugen maa betragdes som en fast og tilkommende en nogenlunde bestemt kreds af berettigede, bør bortforpagtning eller udvisning ikke finde sted. Nogen særskilt forskrift herom i loven vil ikke udkræves.”

Lovgivningen av 1905 tok dermed høyde for at lokalbefolkningen kunne ha en beskyttet posisjon, selv om forarbeidene også uttaler helt generelt at staten i Finnmark “*har samme eneret som enhver annen grundeier til fiske inden sit territorium*”.

Bestemmelsen om fritt fiske i Finnmark ble videreført uten endringer i lov 27. februar 1930 om laks- og sjøørretfiskeriene mv. § 2. Som følge av statens bortforpaktings- og utvisningspraksis var regelen om fritt fiske likevel bare et utgangspunkt for fisket etter laks- og sjøørret.²³⁵ Situasjonen var derimot en annen for fisket etter innlandsfisk.

På Sørøya har imidlertid staten i langt større grad enn i kommisjonens to første felt bortforpaktet innlandsvann. Slike forpaktninger har etter det kommisjonen kjenner til ikke skjedd på Stjernøya og Seiland, og bare helt sporadisk i Nesseby.²³⁶ På Sørøya bortforpaktet staten mellom 1915 og 1973 noe over 20 fiskevann, alle i Hasvik kommune.²³⁷

233 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 262, jf. også s. 260.

234 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 99.

235 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 260.

236 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 89 og *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013s. 94 og 96.

237 FeFo, *Dokumentutdrag, Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya*, august 2012, s. 31-32. FeFo betegner dette som “*31 eksempler på bortforpaktninger av innlandsvann*”. I tallet 31 inngår imidlertid også fornyelser av tidligere inngåtte kontrakter, hvorav noen gjelder ett vann og andre flere vann.

I landbruksdepartementets forslag til ny lov om lakse- og innlandsfiske fra 1955 ble det vist til at det hadde vært skadelig for fiskebestanden at enhver norsk borger har “*fri ukontrollert adgang til å fiske på statens jord i Finnmark*”.²³⁸ Det ble derfor foreslått regler om fiskekort og at finnmarkinger og kommunens innbyggere skulle ha en prioritert stilling. §§ 16 første og annet ledd og 17 første ledd i lov 6. mars 1964 om laksefisket og innlandsfisket lød slik:²³⁹

“§ 16. Det fiske som ligger til statens jord i Finnmark i vassdrag eller i sjøen er fritt for enhver norsk borger som er bosatt i fylket.

Dette gjelder ikke i områder hvor fisket er bortforpaktet og heller ikke så langt fisket er undergitt utvisning. Videre er fiske med stang eller håndsnøre fritt for enhver norsk borger unntatt i områder hvor fisket er bortforpaktet.

...

§ 17. Departementet kan bestemme at fiske som er fritt etter § 16 i bestemte områder bare kan utøves mot løsning av fiskekort, og at utenbygdsboende skal betale en nærmere fastsatt avgift for fiskekort. Avgiften kan settes lavere for folk bosatt i Finnmark enn for andre norske borgere. Departementet kan videre bestemme at utlendinger kan få adgang til fiske med stang eller håndsnøre mot løsning av fiskekort på nærmere fastsatte vilkår”.

Disse reglene ble i hovedsak videreført ved lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk, der § 22 om fiske på statsgrunn utenom statsallmenningene opprinnelig hadde følgende ordlyd:

“På statsgrunn som ikke reguleres av lov av 6. juni 1975 nr. 31 (fjellogen), er fiske med stang og håndsnøre tillatt mot løsning av fiskekort for alle som siste året har vært og fortsatt er fast bosatt i Norge. Fiske med faststående (bundne) redskaper i sjøen kan bare foregå etter utvisning.

Reindriftssamenes fiske reguleres av reindriftsloven av 9. juni 1978 nr. 49 § 14.

Departementet kan fastsette nærmere regler om fiske på statens grunn utenom statsallmenning, herunder om lavere pris og fortrinnsrett til fiske for fast bosatte i kommunen og om utlendingers fiske.

238 Ot.prp. nr. 8 for 1955, s. 21.

239 Bestemmelsene hadde for øvrig en del nærmere regler om utvisning og bortforpaktning av fisket (§ 16 tredje og fjerde ledd) og kortsalg (§ 17 annet ledd flg., og gjorde unntak for elvene Tana, Neiden og Alta (§ 16 femte ledd).

Fiske i vassdrag på statens grunn i Finnmark er fritt for alle som er fast bosatt i fylket. Departementet kan fastsette egne regler for fiske på statens grunn i Finnmark.

Første og fjerde ledd gjelder ikke for fiske i den lakseførende del av Altaelva, Tanaelva og Neiden, samt i vassdrag hvor fiske med stang og håndsnøre er bortforpaktet.

En forskjell mellom 1964-loven og 1992-loven er at 1964-loven i § 18 hadde en egen regel om fisket på ikke særskilt matrikulert statsgrunn utenfor Finnmark som ikke var regulert av fjelloven. Det fremgikk her at fisket skulle drives som “fritt fiske” etter lovens § 12, der det var forutsatt at departementet skulle fastsette at fisket bare kunne drives mot løsning av fiskekort, og uten at det var sondret mellom innenbygds- og utenbygdsboende, med unntak av at det kunne fastsettes lavere kortpriser for den førstnevnte gruppen. I Finnmark ga derimot 1964-lovens § 17 bare hjemmel for å avkreve kortavgift av utenbygdsboende, og da bare i “bestemte områder”.

1992-lovens § 22 har en felles bestemmelse for fiske på all statsgrunn som ikke er regulert av fjelloven, men med visse særregler for Finnmark i fjerde og femte ledd. Det har vært omdiskutert om første ledd om løsning av fiskekort også gjelder for finnmarkingers fiske i Finnmark. Rettsgruppen viser til at paragrafens ordlyd og systematikk tyder på at fjerde ledd gjør unntak fra første ledd slik at dette ikke er tilfellet, men antar likevel at Miljøverndepartementets mening var at det skulle gis regler om fiskekort også for folk bosatt i Finnmark. Gruppen så det ikke som sin oppgave å drøfte de rettslige konsekvensene av de uklare hjemmelsforholdene.²⁴⁰

I tillegg til å ha hatt et fortrinn ved innlandsfiske med stang og håndsnøre på den usolgte grunnen i fylket, har finnmarkinger hatt visse fortrinn ved fiske med andre redskaper. Blant annet åpnet § 9 i forskrift 18. desember 1992 nr. 1176 om fiskeforvaltning på statsgrunn for at fiske etter innlandsfisk med bundne redskaper og oter helt eller delvis skulle være forbeholdt fast bosatte i fylket, regionen, kommunen eller deler av kommunen. Lokale foreninger og lag hadde ifølge forskriftens §§ 10 og 12 fortrinn ved slike bortforpaktninger. Slike forpaktninger har bare i liten grad funnet sted på Sørøya de senere årene. Den lokale befolkningen har også gitt uttrykk for å være motstander av bruk av garn og liknende redskaper i de lokale fiskevannene.²⁴¹

7.2.7.5 Finnmarkslovens regulering av jakt, fangst og fiske

De ovennevnte bestemmelsene i viltloven § 31 og lakse- og innlandsfiskekravloven § 22 fjerde og femte ledd regulerte jakt og fangst av småvilt og fiske etter innlandsfisk med garn, stang og håndsnøre i Finnmark frem til de ble erstattet av finnmarksloven § 22 første ledd bokstav a) og § 23 første ledd bokstav b) og c). Disse bestemmelsene lyder slik:

“§ 22 Rettigheter for personer bosatt i kommunen

I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i en kommune i Finnmark fylke, på Finnmarkseiendommens grunn i kommunen rett til:

Fiske etter innlandsfisk med garn,

...

§ 23 Rettigheter for personer bosatt i Finnmark

I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i Finnmark fylke, på Finnmarkseiendommens grunn rett til:

...

b) jakt og fangst av småvilt,

c) fiske i vassdrag med stang og håndsnøre”.

Bestemmelsene begrenser dermed rettighetshaverkretsen til kommunens innbyggere når det gjelder innlandsfiske med garn, og til fylkets innbyggere når det gjelder jakt og fangst av småvilt og fiske i elver og vann med stang og håndsnøre. Det følger imidlertid av lovens § 25 første ledd at “enhver” på FeFos grunn har “adgang til jakt og fangst av småvilt og fiske i vassdrag med stang og håndsnøre”. I Justiskomiteens merknader til bestemmelsen er det lagt til grunn at (den tilreisende) “allmennhetens adgang til jakt og fiske videreføres”.²⁴² FeFo har i medhold av § 25 annet ledd utvidet retten til garnfiske etter § 22 første ledd bokstav a) slik at den omfatter alle finnmarkinger, men det er ikke åpnet for garnfiske for personer bosatt utenfor Finnmark.²⁴³

§ 26 åpner for at FeFo for inntil ti år av gangen kan “tildele lokale organisasjoner og sammenslutninger som har som formål å fremme allment jakt, fangst og fiske” rett til å forvalte utøvelsen av jakt, fangst og fiske på nærmere angitte områder av FeFo-grunnen. Dette innebærer at tidligere bortforpaktninger av fiskevann mv. har kunnet videreføres etter hvert som forpaktningkontrakter inngått i medhold av det tidligere regelverket løper ut, jf. også at FeFo etter finnmarksloven § 49 annet ledd har overtatt Statskogs rolle som part i kontraktene.

²⁴⁰ Se nærmere NOU 1993: 34 s. 159-162.

²⁴¹ Se blant annet NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 133-135.

²⁴² Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 44.

²⁴³ FeFo, *Innlandsfiske i Finnmark for personer fast bosatt i Finnmark*, s. 5, 2006.

For tiden er fem av fiskevannene i Hammerfest kommune bortforpaktet. Ingen av disse ligger på Sørøya.²⁴⁴ På Hasvik kommunes del av øya er Nedre Dalsvann bortforpaktet til Breivikbotn Sportsfiske.²⁴⁵ Forpaktningen innebærer at forpakteren har fått enerett til fiske med oter og garn, mens fiske med stang og håndsnøre er tillatt i samsvar med alminnelige regler.

Det følger av § 27 annet ledd at jakt, fangst og fiske på FeFos grunn forutsetter at det foreligger tillatelse (i form av kort). Etter tredje ledd kan FeFo kreve avgift for tillatelse til jakt, fangst og fiske, men avgiften for fylkets innbyggere skal ikke overstige det dobbelte av avgiften for personer bosatt i kommunen. § 27 åpner i femte ledd flg. for at FeFo kan begrense adgangen til ressursutnyttelse for “*nærmere angitte områder*”, men bare ut fra ressurs hensyn.

For sesongen 2012/2013 har FeFo bestemt at personer bosatt i Finnmark betaler kr 120 for sesongkort for jakt i egen kommune, kr 240 for sesongkort i en annen kommune enn der de bor og kr 520 for sesongkort i hele fylket. Tilreisende betaler kr 165 for døgncort og kr 770 for ukekort og for sesongkort for tidsrommet 25. september til 31. mars.²⁴⁶ For ungdom er prisen kr 60 og kr 260. Personer bosatt i fylket betaler ikke for fiskekort. Det samme gjelder personer som studerer i Finnmark eller avtjener verneplikten der, og tilreisende fiskere under 16 og over 67 år. Andre tilreisende betaler kr 220 for tredagerskort, kr 445 for ukekort og kr 655 for sesongkort.²⁴⁷

For øvrig er jakt, fangst og fiske på FeFo-grunnen underlagt de rammene som følger av annen lovgivning, jf. finnmarksloven § 21 første ledd. Dette innebærer blant annet at jakt og fangst må skje i det tidsrommet som er fastsatt i forskrift 1. mars 2012 nr. 190 om jakt- og fangsttider samt sanking av egg og dun for jakt sesongene fra og med 1. april 2012 til og med 31. mars 2017, og at garnfiske etter innlandsfisk må skje i samsvar med fylkesmannens forskrift 6. mars 2003 nr. 582 om fiske etter innlandsfisk med garn m.m.

FeFo har for innlandsfiske med garn innført begrensninger ut over det alminnelige regelverket, ved at FeFo-grunnen er inndelt i garnforbudsområder, garnbegrensningsområder og friområder. Mens det i de sistnevnte områdene ikke gjelder noen begrensninger på garnfisket ut over de alminnelige, er det i garnbegrensningsområdene innført begrensninger på hvor mange garn den enkelte

fisker kan fiske med. I garnforbudsområdene er garnfiske bare tillatt etter utvisning fra vedkommende kommune. Hele Sørøya er garnforbudsområde, med unntak av Lille Eggevatn i Breivikbotn der det gjelder en begrensning på tre garn per fisker.²⁴⁸

7.2.7.6 Lovfesting av en selvstendig rettighet?

(1) Også ved vurderingen av om dagens regulering av retten til jakt og fangst av småvilt og til fiske etter innlandsfisk i Finnmark kan anses å lovfeste en selvstendig rettighet, må det ses hen til at bruken er betydelig eldre enn statens bruksreguleringer. Det må imidlertid også ses hen til at rettighetsforholdene på Sørøya før 1775 var annerledes enn i resten av Finnmark.

På dette tidspunktet fremsto øya som en form for kron-gods, etter at den frem til 1753 hadde vært et privatrettslig gods der 2/3 av rettighetene ble disponert av private godseiere og 1/3 av kongen. De øvrige delene av kyst-Finnmark, synes av statsadministrasjonen å ha blitt ansett som en allmenning. Etter at jordutvisningsresolusjonen ble vedtatt i 1775 ble disponeringen over grunn og ressurser på Sørøya etter hvert mer likeartet med det som var tilfellet i fylkets øvrige kystområder. Når det gjelder jakt og fangst, har imidlertid de særegne forholdene stått ved lag noen tiår ut på 1800-tallet. Som nevnt i punkt 7.2.7.2, ble jakt- og fangstrettighetene til deler av øya bortauksjonert til høystbydende i 1832. Etter dette ser det ikke ut til å ha blitt foretatt slike disposisjoner når det gjelder jakt og fangst, mens staten på 1900-tallet i større grad enn det som synes å ha vært normalsituasjon i Finnmark har forpaktet bort fiskevann.

Imidlertid har statens disponeringer over jakt, fangst og fiske på Sørøya i alle fall siden jordsalgsreglementet av 1876, vært underlagt det samme regelverket som Finnmark for øvrig. Praksis kan ha vært noe annerledes enn ellers i fylket, men det vil ikke uten videre ha avgjørende betydning for vurderingen av om de rettighetene som *i dag* er regulert i finnmarksloven, for så vidt gjelder lokalbefolkningen på øya, har et selvstendig rettsgrunnlag eller ikke.

Utgangspunktet for eventuelle lokale rettsdannelser vil imidlertid være et noe annet på Sørøya enn i tilfeller hvor den utøvde bruken er betydelig eldre enn statsmaktens reguleringer og privatrettslige disposisjoner over området. Spørsmålet om de rettighetene som i dag er nedfelt i finnmarkslovens regler om jakt, fangst og fiske, for lokalbefolkningen har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven, vil imidlertid også her bero på brukens varighet, innhold og omfang, og hvilke rettsoppfatninger den har vært

244 Ett av vannene ligger på Seiland (Storvannet) og fire på Kvaløya (Glimmervannet, Vestfjelldammen, Tyvenvannet og Fredigvann).

245 <http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/Forpaktevann.aspx>. Det er for tiden bortforpaktet 82 fiskevann på FeFos grunn, flesteparten ligger i Alta (33) og Kautokeino (21).

246 FeFo, *Småviltjakt* 2012/2013, *Informasjon*, s. 5.

247 <http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/kjopfefofiskekort.aspx>.

248 Se nærmere, FeFo *Innlandsfiske i Finnmark for personer fast bosatt i Finnmark*, s. 5-6 og 12, 2006.

et utslag av og hvilke rettsoppfatninger den har gitt opphavet til. I sin videre vurdering, har kommisjonen funnet det hensiktsmessig å sondre mellom innlandsfiske, og jakt og fangst. Dette fordi de særegne rettighetsforholdene på Sørøya synes å ha vedvart lenger når det gjelder denne bruksmåten enn når det gjelder innlandsfiske.

(2.) *Fiske i ferskvann* har i varierende grad vært utnyttet i husholdningene på Sørøya, og utnyttes fortsatt aktivt. Ut fra det som er opplyst både i den sakkyndige feltutredningen og andre kilder, er det på det rene at bruken oppfyller vilkåret om brukstid. Fisket har pågått uten opphold av betydning i flere hundre år og har dermed også hatt tilstrekkelig kontinuitet.

Når det for øvrig gjelder bruken omfang og innhold, fremgår det av feltutredningen at innlandsfiske tidligere kunne være et viktig husholdningstilskudd for folk på øya. Dagens bruk er mer knyttet til rekreasjon. At ferskvannsfiske generelt sett ikke har vært mer utnyttet, skyldes i hovedsak at øya ligger i svært ressursrike områder for saltvannsfiske og sjølaksefiske. Den økonomiske verdien i sjøfisket gjorde at arbeidskraft heller ble satt inn i dette, enn i et ferskvannsfiske som ga lite utkomme.²⁴⁹ Bruken har likevel hatt et innhold og omfang som kan sammenliknes med den bruken innehaveren av en kollektiv fiskerett i et område med tilsvarende geografi og ressurstilgang ville utøvd. Også i dag overstiger bruken det sporadiske og tilfældige, og viderefører den tidligere bruken ut fra det som er naturlig etter “tida og tilhøva”. Det legges derfor til grunn at lokalbefolkningens bruk har hatt et innhold som er potensielt rettsstiftende.

Det er mulig at de særegne rettighetsforholdene på Sørøya frem til 1775 kan ha medført at det den gangen ikke eksisterte det man i dag ville betegne som klare rettsoppfatninger hos lokalbefolkningen om å inneha selvstendige fiskerettigheter. Folketallet på Sørøya var imidlertid beskjedent på 1700-tallet, og økte betydelig i det påfølgende hundreåret.²⁵⁰ Et eventuelt fravær av klare rettsoppfatninger hos lokalbefolkningen om fiskerettigheter på slutten av 1700-tallet, kan derfor ikke tillegges stor vekt, ettersom slike rettsoppfatninger kan ha oppstått etter dette.

Det må også ses hen til at de særlige rettighetsforholdene på Sørøya før 1775 i tillegg til den grunnleien som da ble betalt til Kongen, særlig synes å ha vært knyttet til ulike former for jakt og fangst (kobbeveide, villreinjakt), og ikke

til innlandsfiske. Som det er redegjort for i punkt 7.2.7.2, forbeholdt 1775-resolusjonens § 5 Kongen ulike rettigheter som han hadde hatt inntekter av før 1775, men ikke noe av dette gjaldt innlandsfisket. Forbeholdet i § 5 har derfor neppe påvirket befolkningens rettsoppfatninger i nevneverdig grad. Selv om det på Sørøya har blitt utmålt større eiendommer enn det som ellers var vanlig i Finnmark, har trolig heller ikke dette hatt betydning for rettsoppfatningene om fisket på den grunnen som ikke ble solgt.

Den sakkyndige feltutredningen viser at det har gjort – og fortsatt gjør – seg gjeldende rettsoppfatninger om at det eksisterer en kollektiv fiskerett for lokalbefolkningen på denne grunnen. Det synes også som om rettsoppfatningen har vært og til en viss grad er at den lokale fiskeretten også gjelder i fiskevann på privat grunn.²⁵¹ Dette er det ikke opp til kommisjonen å ta stilling til, men det bidrar likevel til å underbygge at det etter hvert kan ha dannet seg relativt klare rettsoppfatninger om at det er etablert selvstendige fiskerettigheter på Sørøya.

Statens generelle reguleringer av retten til fiske på den usolgte grunnen i Finnmark og praktiseringen av dette regelverket, har neppe vært egnet til å bryte ned eller rokke ved den lokale rettsoppfatningen. Utgangspunktet i 1775-resolusjonens § 6 om at bruken skulle fortsette som før, fikk riktignok mindre praktisk betydning på Sørøya enn ellers i Finnmark fordi de eiendommene som ble utmålt her var atskillig større, samtidig som Kongen i resolusjonen § 5 ble forbeholdt visse rettigheter. Disse forbeholdene var imidlertid ikke knyttet til innlandsfisket. Når resolusjonen for øvrig ikke gjorde noen unntak for Sørøya, er det derfor nærliggende å anta at meningen i 1775 var at resolusjonens § 6 også skulle gjelde for innlandsfisket på øya.

De reglene som senere er gitt om rett til innlandsfiske på den usolgte grunnen i Finnmark, har i noe varierende grad hatt som utgangspunkt at alle norske statsborgere, uavhengig av bosted, hadde en lovbestemt rett til fiske på denne grunnen. Imidlertid viser behandlingen av lakseloven av 1905 at det på lovgiverhold gjorde seg gjeldende oppfatninger om at Finnmark ikke fullt ut kunne likestilles med statens vanlige “private eiendom”. Det ble derfor gitt egne regler om fiske i Finnmark, med et noe annet innhold enn reglene om fiske på annen statsgrunn.

Ut over på 1900-tallet skjedde det en utvikling i lovgivningen som åpnet for en viss prioritering av befolkningen i Finnmark. Innlandsfisket var frem til lakse- og innlandsfiskeloven av 1964 fritt for alle norske borgere. Etter dette var det fritt for norske borgere bosatt i Finnmark. Denne tendensen har forsterket seg ved vedtaket av finnmarksloven,

249 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 132 flg.

250 Ifølge Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller var folketallet på Sørøya på 1740-tallet noe over 100 personer, mens det ifølge folketellingen for 1865 var anslagsvis 600 (fordelt på 141 hushold), jf. foran i punkt 7.2.2.

251 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 134-135.

der finnmarkinger og kommunens innbyggere i ulike sammenhenger har en prioritert stilling.

Statlig reguleringslovgivning om fisketider og bruk av garn mv. har for sin del tatt sikte på å legge til rette for et forsvarlig ressursuttak og en ordnet ressursutnyttelse. Den har derfor et klart preg av offentlig myndighetsutøvelse. Sett under ett har derfor lovgivningen som sådan ikke hatt et innhold som har vært egnet til å bryte ned eller rokke ved den lokale rettsoppfatningen.

Staten har med hjemmel i den nevnte lovgivningen riktignok bortforpaktet en del fiskevann på Sørøya. Om denne praksisen kan ha medført at lokale rettsoppfatninger om rettigheter til fiske aldri har blitt etablert, eller kan ha blitt brutt ned, må vurderes konkret. I NOU 1993: 34 vurderer Rettsgruppen generelt om retten til innlandsfiske på den usolgte grunnen i Finnmark ligger til staten som grunneier, eller om dette er en selvstendig rettighet i form av en allemannsrett, som staten som lovgiver har funnet det nødvendig å regulere:²⁵²

“Statens bortforpaktingspraksis kan nok tyde på at staten har ansett seg berettiget som grunneier. Dette kan imidlertid ikke alene være avgjørende, bl.a. fordi bortforpaktning av ikke lakseførende vassdrag kom relativt sent i gang. Det ble riktignok i årene 1878-1902 uten hjemmel inngått noen få forpaktningkontrakter til fiske i innlandsvann, mens det med hjemmel i jordsalgsreglementet av 1902 § 8 h ble forpaktet bort 36 vann til drøyt 40 forpaktere i tidsrommet 1902-1945.

Videre tales det ... både i 1964-lovens § 16 første ledd og § 22 fjerde ledd i 1992-loven om at fisket på statens grunn i Finnmark i utgangspunktet er “fritt”, mens det i Ot.prp. nr. 8 for 1955 sies (s. 21) at på statens grunn i Finnmark har alle norske borgere en fri og ukontrollert adgang til å fiske.” Dette trekker klart i retning av at det her foreligger en allemannsrett som det ble funnet nødvendig å regulere, bl.a. ved at den i 1964 ble forbeholdt norske borgere bosatt i Finnmark, og i 1992 alle som er fast bosatt i fylket. Det kan i denne forbindelse også vises til at ifølge 1992-lovens § 5 d defineres uttrykket “fritt fiske” som det fiske “som ifølge lokal sedvanerett eller annen særlig rettshjemmel ikke anses for å tilhøre grunneieren.”

Finnmarkskommisjonen finner denne beskrivelsen dekkende. Den er riktignok generell, og tar ikke opp de spesielle forholdene på Sørøya. Innlandsfisket på Sørøya har imidlertid i godt over 150 år vært underlagt det samme regelverket som Finnmark for øvrig, og det kan ikke ses at staten

har disponert vesentlig annerledes over innlandsfisket på Sørøya enn ellers i Finnmark.

Staten har her hatt en noe mer aktiv praksis når det gjelder bortforpaktning av fiskevann enn ellers i fylket. Det dokumentutdraget FeFo la frem på kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012, viser til 31 eksempler på bortforpaktning av ulike innlandsvann i årene 1915 til 1973, blant annet Kipperfjordvannet, Eggevannene, Kvithellvannene og Sørbukt vannene. Alle vannene ligger på den delen av Sørøya som ligger i Hasvik kommune.²⁵³ I tallet 31 inngår imidlertid også fornyelser av tidligere inngåtte kontrakter. Til sammen dreier det seg om 16 forpaktningkontrakter. Av disse har 12 vært inngått for relativt kortvarige tidsrom (mellom fem og ti år), mens fire av forpaktningene har hatt varighet ut over ti år inkludert fornyelser.

Når dette vurderes opp mot den totale varigheten av innlandsfisket på Sørøya, og at bare et fåtall av fiskevannene på øya har vært underlagt forpaktning, fremstår statens forpaktningsspraksis også her totalt sett som relativt beskjeden. Den har derfor neppe vært tilstrekkelig fast og omfattende til at lokale rettsoppfatninger om at man hadde rett til innlandsfiske ikke kan ha oppstått, eller til å bryte ned slike rettsoppfatninger. Riktignok har befolkningen formodentlig vært kjent med forpaktningene, men av dette kan det ikke utledes at befolkningen anså det fisket som ble drevet i andre vann som tålt bruk fra statens side.

Det legges derfor til grunn at finnmarkslovens regulering av retten til innlandsfiske for lokalbefolkningen på Sørøya lovfester en opparbeidet rettighet etter alders tids bruk. Fordi det er tale om en rettighet med et selvstendig rettsgrunnlag, kan den på samme måten som reglene om innlandsfiske i statsallmenningene, som også må anses som en allemannsrett som opprinnelig var forbeholdt norske borgere,²⁵⁴ ikke uten videre oppheves eller dramatisk innskrenkes ved ny lovgivning. Retten kan også nyte et visst erstatningsrettslig vern. Når retten har karakter av en allemannsrett, er imidlertid vernet i første rekke aktuelt i tilfeller hvor bruken har hatt stor økonomisk betydning og har foregått i et avgrenset område.²⁵⁵ Spørsmålet om hvem som har andel i den fiskeretten på Sørøya som har et selvstendig rettsgrunnlag, er drøftet i punkt 7.2.7.7.

(3.) *Jakt og fangst* har vært utøvd på Sørøya så lenge øya har hatt bosetting. Omfanget har variert over tid, og det er i dag mer tale om fritidsbruk og bruk som gir et

253 FeFo, Dokumentutdrag, Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya, august 2012 s. 31.

254 Thor Falkanger, *Allmenningsrett*, 2009 s. 200.

255 NOU 1993: 34 s. 163, jf. s. 42. Se også de generelle betraktningene i Rt. 1985 s. 247 (Kåfjord).

252 NOU 1993: 34 s. 162.

husholdningstilskudd, enn om bruk som gir et direkte økonomisk utbytte. Befolkningen har imidlertid utnyttet øyas viltressurser på en måte som er sammenliknbar med hva innehaveren av en kollektiv rett til jakt av og fangst på småvilt i et tilsvarende område ville gjort.²⁵⁶ Den utøvde bruken er derfor potensielt rettsstiftende, både når det gjelder varighet og kontinuitet, og innhold og omfang.

Det er videre ikke grunn til å tro at de generelle lovreguleringene av retten til jakt og fangst på den usolgte grunnen i Finnmark, fra og med viltloven av 1899 har brutt ned eventuelle lokale rettsoppfatninger om at befolkningen hadde en form for selvstendige rettigheter til jakt på og fangst av småvilt på denne grunnen. 1899-loven hadde riktignok bestemmelser som ga norske statsborgere en lovbestemt rett til jakt og fangst på statens grunn i Finnmark uavhengig av bosted, men denne grunnen var i loven ikke likestilt med statens vanlige “private eiendom”. Også senere viltlovgivning har hatt særregler om jakt og fangst i Finnmark, og etter hvert åpnet for en viss prioritering av fylkets og kommunens innbyggere. I dag fremkommer dette blant annet ved at finnmarksloven prioriterer fylkets innbyggere fremfor andre når det gjelder jakt på småvilt, og gir rom for å prioritere kommunens innbyggere fremfor andre når det gjelder jaktkortpriser.

Heller ikke de nærmere reguleringene om utøvelsen av jakt og fangst, blant annet i form av bestemmelser om jakttider og jaktbare arter, har hatt et innhold som i særlig grad har kunnet påvirke de lokale rettsoppfatningene. På samme måte som de motsvarende reguleringene i innlandsfiskelovgivningen, har reguleringene hatt som formål å fremme en ordnet ressursutnyttelse og et forsvarlig ressursuttak. De har dermed et klart offentligrettslig preg.

Så langt fremtrer rettsstillingen når det gjelder jakt på og fangst av småvilt på Sørøya derfor som relativt likeartet med rettsstillingen når det gjelder innlandsfisk. Det kan også nevnes at Rettsgruppen i NOU 1993: 34 slår fast at retten til jakt og fangst på den usolgte grunnen i Finnmark nyter det samme rettsvernet som “andre typer allemannsrettigheter.”²⁵⁷ I dette ligger det underforstått at gruppen, på samme måte som det den gjorde når det gjelder retten til innlandsfiske, ikke anså retten til jakt og fangst å ligge til staten som grunneier, men som en form for allemannsrett som har vært gjenstand for reguleringslovgivning.

Rettsgruppens synspunkt er imidlertid generelt, og tar ikke høyde for de spesielle historiske forholdene på Sørøya når det gjelder jakt og fangst. Mens rettighetsforholdene på øya på 1700-tallet neppe har hatt stor betydning for

utviklingen av bruk og rettsoppfatninger når det gjelder retten til innlandsfiske på den grunnen på øya som ikke har blitt utmålt til private, kan situasjonen ha vært en annen når det gjelder jakt og fangst. Dette var på Sørøya rettigheter som ifølge 1775-resolusjonens § 5 i atskillig utstrekning ble forbeholdt Kongen. Rettighetene ble også ved flere anledninger etter 1775 bortauksjonert til høystbydende, jf. foran i punkt 7.2.7.2.

Slike disposisjoner har imidlertid ikke blitt foretatt etter 1832. Jordsalgsreglementene fra og med 1876 hadde bestemmelser om at staten kunne bortforpakte områder for jakt og fangst i Finnmark, men disse hjemlene har blitt lite benyttet,²⁵⁸ og så vidt vites aldri på Sørøya. Det er heller ikke noe som tyder på at jakten og fangsten på den usolgte grunnen på Sørøya har avveket vesentlig fra det som har vært vanlig i andre liknende områder i Finnmark de siste 150 årene.

Kommisjonen finner det derfor sannsynlig at de forskjellene som på 1700-tallet og et stykke ut på 1800-tallet nok har gjort seg gjeldende mellom Sørøya og de øvrige områdene i kyst-Finnmark når det gjelder rettsoppfatninger knyttet til jakt og fangst av småvilt, etter hvert har blitt utvisket. Det kan i den forbindelse nevnes at det i en artikkelserie i bladet Villmarksliv høsten 1976 og våren 1977 som setter særskilt fokus på jakten på Sørøya, fra lokalt hold ble uttrykt rettsoppfatninger om prioritering av lokale jegere.²⁵⁹ Disse oppfatningene avviker neppe merkbart fra oppfatninger som på denne tiden gjorde seg gjeldende i andre deler av Finnmark.

Dette tilsier at den generelle rettsstillingen i dag må anses å være den samme på Sørøya som i tilsvarende områder ved Finnmarks-kysten, både når det gjelder hvilke regler som regulerer virksomheten, og rettens underliggende selvstendige karakter.

Det legges derfor til grunn at finnmarkslovens bestemmelse om rett til jakt og fangst av småvilt lovfester en rettighet for befolkningen på Sørøya som har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. Mens det andre steder i Finnmark kan være tale om en selvstendig rettighet av opprinnelig karakter, som var etablert før staten gjorde seg gjeldende som regulerende myndighet og antatt grunneier, er det på Sørøya tale om en selvstendig rettighet med grunnlag i alders tids bruk, og hvor den rettsstiftende bruken kan ha blitt påbegynt en del år etter 1775.

256 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 129-131. Se også punkt 7.2.3.5 foran.

257 NOU 1993: 34 s. 168.

258 Sverre Pavel, *Finnmark Jordsalgskontors (tidligere Finnmark Jordsalgskommissjons) forvaltning av statens jakt og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986, s. 45-46.

259 Villmarksliv november 1976 s. 62-65 og januar 1977 s. 24-27.

7.2.7.7 Særlig om rettighetshaverkretsen

Selv om finnmarkslovens bestemmelser om jakt på og fangst av småvilt og innlandsfiske dermed også på Sørøya må anses å regulere en selvstendig rettighet for lokalbefolkningen, er det ikke gitt at lovens angivelse av rettighetshaverkretsen til kommunens og fylkets innbyggere samsvarer med de opprinnelige bruks- og rettighetsforholdene. Formodentlig har den rettsstiftende bruken opprinnelig vært knyttet til brukernes nærområder. Om dette uttaler Rettsgruppen:²⁶⁰

“Dersom man ... tar utgangspunkt i de faktiske forhold som antas å ha bestått i Finnmark ved midten av 1700-tallet og tidligere, vil man finne en landsdel hvor den lokale befolkning ... utøvde en omfattende fellesbruk. Denne bruken omfattet de fleste av de naturressurser som fantes i området.

I tillegg til de bruksrettigheter som i dag er alminnelig anerkjent, ble f.eks. hugst, beite og slått utøvd fritt, på lignende måte som på samme tid i allmenningene i Sør-Norge. Det er dessuten grunn til å anta at jakt og fiske den gang i praksis i overveiende grad ble utøvet i Finnmark av de bosittende innenfor et lokalt område, ikke ulikt forholdene i de sør-norske allmenninger.”

Siden midten av 1700-tallet har samfunnsforhold og bruksmønstre endret seg vesentlig både i Sør-Norge og i Finnmark. Som følge av dette, har retten til småviltjakt og innlandsfiske med stang og håndsnøre i statsallmenningene etter hvert blitt lagt til alle som det siste året har vært fast bosatt i Norge, men slik at de som bor der allmenningen ligger, har betalt mindre for jakt- og fiskekort. Den sistnevnte gruppen, som ofte er sammenfallende med kommunens innbyggere, har også hatt en prioritert stilling når det gjelder fangst og garnfiske, jf. fjellova §§ 23 flg. og 28 flg.

Over tid har dermed rettighetshaverkretsen i statsallmenningene blitt utvidet ved at rettighetene i dag ligger til en videre krets av allmennheten enn de lokale bygdelagene. Noe av grunnen til dette er at det, bortsett fra tilfeller der personer eller grupper av befolkningen innenfor statsallmenningen har ervervet særlige rettigheter ut over de allmenningsrettslige, jf. fjellova § 1 fjerde ledd, har vært tale om en form for allemannsretter.²⁶¹ Som nevnt i punkt 7.2.7.5, har slike rettigheter begrenset beskyttelse mot statlige lovreguleringer. Etter hvert som de nye reglene praktiseres, vil de over tid også få et styrket rettslig grunnlag.

Reglene om retten til jakt, fangst og fiske i statsallmenningene har en del likheter med de reglene som før

finnmarksloven gjaldt for den usolgte grunnen i Finnmark. En sentral forskjell var imidlertid at disponeringen av rettighetene i statsallmenningene ligger til de kommunalt oppnevnte fjellstyrene, mens den i Finnmark lå til staten ved Finnmark Jordsalgskontor. Etter finnmarkslovens ikrafttreden er forskjellen mindre markant, ved at disponeringen er overført til FeFo, som er et regionalt oppnevnt organ. Samtidig er det i begge tilfeller tale om rettigheter som ikke har ligget til staten som grunneier, men til en større eller mindre krets av allmennheten.

Rettighetenes grunnlag i alders tids bruk innebærer likevel at FeFo har et ansvar for å ivareta den retten lokalbefolkningen på Sørøya har til jakt, fangst og fiske. FeFo må unngå at det disponeres over disse bruksmåtene på Sørøya på en måte som fortrenger lokale jegere og fiskere fra deres tradisjonelle bruksområder av personer som er bosatt andre steder, og hvis rettigheter ikke har grunnlag i alders tids bruk, men kun i lovgivningen. Dette gjelder enten de er bosatt i andre deler av de aktuelle kommunene, Finnmark for øvrig, eller andre steder.²⁶²

7.2.7.8 Er det ervervet særrettigheter til jakt, fangst og fiske som går ut over lovens rammer?

(1.) Spørsmålet om erverv av kollektive rettigheter til jakt, fangst og fiske som går ut over finnmarksloven og annen lovgivning, vil også på Sørøya bero på om større eller mindre grupper av lokalbefolkningen har utøvd en bruk som oppfyller vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i hevd eller alders tids bruk. Som nevnt i punkt 7.2.7.1, har øya ingen elgstamme. Den har i dag heller ikke noen lakseførende vassdrag. Vurderingene er derfor begrenset til spørsmålet om erverv av særlige rettigheter til jakt og fangst av småvilt og til fiske av innlandsfisk.

Ut fra det som er opplyst om disse bruksmåtene i den sakkyndige feltutredningen og andre kilder, er det på det rene at bruken oppfyller vilkårene om brukstid og kontinuitet, og at det er uten betydning at bruken over tid har endret karakter, jf. foran i punkt 7.2.7.6.

(2.) For å gi grunnlag for erverv av særrettigheter ut over det som i dag er lovregulert, må imidlertid bruken også i tilstrekkelig lang tid ha hatt et *omfang* som overstiger det som nå følger av lovgivningen. Kommisjonen har i punkt 7.2.7.6 lagt til grunn at finnmarkslovens regulering av retten til jakt og fangst av småvilt og fiske etter innlandsfisk må anses å regulere bruksrettigheter som på Sørøya er opparbeidet etter alders tids bruk, og som dermed har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. I tilfeller hvor en større

²⁶⁰ NOU 1993: 34 s. 322.

²⁶¹ Thor Falkanger, *Allmenningrett*, 2009, s. 200.

²⁶² Se nærmere Øyvind Ravna, *Adgangen til å regulere småviltjakt på Finnmarkseiendommens grunn*, [i] Lov og Rett (49), 1-2/2010, s. 27 flg.

eller mindre krets av befolkningen alt har en bruksrett, skal det enten bruksretten er lovregulert eller ikke, en del til for at bruken skal gi grunnlag for særlige rettdannelser ut over retten som alt eksisterer.

I Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) uttaler Høyesterett at bruken må *“klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for”*,²⁶³ for at den skal kunne gi grunnlag for særlige rettdannelser. Selv om uttalelsen er knyttet til et mulig erverv av eiendomsrett til et område der rettighetspretendentene alt hadde sterke rettigheter til beite og hogst, har den relevans også for spørsmålet om erverv av særrettigheter til jakt, fangst og fiske. Det forholdet at beite- og hogstrettigheter som utgangspunkt er knyttet til gårdsbrukene i allmenningen, mens rettigheter til jakt, fangst og fiske ligger til en videre krets av befolkningen, kan riktignok medføre at synspunktet fra Soknedal-dommen må anvendes med visse modifikasjoner når det gjelder jakt, fangst og fiske. Prinsippet om at det skal en del til for at den som alt har rett til en bestemt bruk kan erverve rettigheter til denne bruken ut over dette, må imidlertid gjelde også i disse tilfellene.

Når det gjelder spørsmålet om erverv av særlige rettigheter til jakt- og fangst i Finnmark, fant Høyesterett i en kjennelse avsagt i 1988 *“det klart at det ikke kan ha vært plass for noen sedvanerettsdannelse, gående ut på at det i Kautokeino skulle være tillatt å drive jakt på ender utenom de jakttider loven og forskriftene fastsetter”*.²⁶⁴ Kjennelsen gjaldt imidlertid brudd på fredningsbestemmelser, og tar ikke stilling til eksistensen av eventuelle særrettigheter til jakt og fangst i Finnmark. Rettsgruppen fremholder i sin omtale av kjennelsen at en eventuell særrett igjen kan bli virksom dersom fredningsbestemmelsene skulle bli opphevet. Gruppen bemerker også at spørsmålet om eksistensen av mulige lokale særrettigheter til jakt og fangst i Finnmark er *“verdt å undersøke nærmere”*, men antar på generelt grunnlag at det skal *“en del til for det kan konstateres særrettigheter til jakt og fangst som har gjennomslag i forhold til loven”*.²⁶⁵

Det materialet som er lagt frem for eller fremskaffet av Finnmarkskommisjonen om omfanget av *jakt på og fangst av småvilt* på Sørøya, gir imidlertid ikke grunnlag for å konkludere med at det her er etablert lokale sedvanerettsdannelser som går ut over finnmarksloven og bestemmelsene om fredningstider og redskapsbruk mv. i viltloven og liknende lovgivning.

Både den sakkyndige feltutredningen og andre kilder viser at jakt og fangst har hatt betydning for befolkningen

på øya.²⁶⁶ Frem til 1832 ble imidlertid viktige deler av jakten og fangsten på øya bortauksjonert til privatpersoner. Det er derfor usikkert i hvilken grad virksomheten var et gode for den lokale befolkningen. I dag er det for det meste tale om fritidspreget bruk, mens virksomheten tidligere hadde preg av husholdningstilskudd.

Den kunne også gi en viss biinntekt, selv om det var lite snarefangst på Sørøya og det ofte ikke ble skutt mye ryper der.²⁶⁷ Det har vært satt ut ulike arter på øya, blant annet rev på 1800-tallet og hare flere ganger, senest midt på 1950-tallet,²⁶⁸ men jakten og fangsten synes ikke å ha gått ut over det som har kunnet skje innenfor rammene av lovgivningen.²⁶⁹ Det er heller ikke noe som tyder på at en mer avgrenset krets av den lokale befolkningen har drevet jakt og fangst i bestemte områder på øya i et så stort omfang at bruken har kunnet gi grunnlag for erverv av lokale særrettigheter. På dette punktet tas det likevel forbehold om at rettighetsforholdene i det området som er omfattet av Akkarfjord bygdelags krav, er vurdert særskilt i rapportens kapittel 9. Se også den nærmere vurderingen av forholdene i Øyfjord-området i punkt 11.2.4.

Den sakkyndige feltutredningen opplyser at det i liten grad har vært drevet *innlandsfiske* for salg på Sørøya, selv om det utgjorde et visst husholdningstilskudd for de som drev det.²⁷⁰ Bestemte områder eller fiskevann synes heller ikke å ha vært utnyttet særskilt av mer avgrensede deler av lokalbefolkningen, og fisket har pågått relativt fritt og uhindret av statlige reguleringer. Dette tilsier at innlandsfisket på Sørøya ikke har gått ut over det som har kunne skje innenfor rammene av den alminnelige retten til innlandsfiske på øya som lokalbefolkningen har hatt del i.

Riktignok har kultivering av fiskevann vært vanlig på Sørøya helt siden 1860-tallet, særlig i Hasvik-delen,²⁷¹ men aktiviteten som besto i å bære fisk til fisketomme vann, har stort sett tatt slutt etter at restriksjoner begrunnet med smittefare ble innført på 1980-tallet.²⁷² Den synes heller ikke å ha vært motivert av et ønske om å etablere særrettigheter for en avgrenset del av lokalbefolkningen på øya. Hensikten synes å ha vært å skape et felles gode. En av de sakkyndiges informanter fremholder at *“fisket tilhører folk i kommunen”* og

263 Rt. 1986 s. 583 på s. 593.

264 Rt. 1988 s. 377 på s. 380.

265 NOU 1993: 34 s. 168.

266 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 129-131 og Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 287-292.

267 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 131 og Ragnvald Jacobsen, Op. cit., s. 291.

268 Ragnvald Jacobsen, Op. cit., s. 290 og 292 og NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 131.

269 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 165.

270 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 132-135.

271 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 292. Se også NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 132.

272 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 133.

betegner det som en *“allmannseiendom i kommunen”*, men at det hadde mindre betydning om vannene lå på usolgt grunn eller privatgrunn. En annen uttaler at eiendomsrett til vannene ikke har vært et tema.²⁷³

Selv om kultivering av fiskevann har lange tradisjoner på Sørøya, har dette derfor neppe gitt grunnlag for en bruk som har kunnet etablere lokale særrettigheter til fisket. Også her tas det imidlertid forbehold om at området for Akkarfjord bygdelags krav er vurdert i kapittel 9.

(3.) Den sakkyndige feltutredningen tyder heller ikke på at det er en utbredt lokal *rettsoppfatning* på øya at befolkningen der har særlige eller eksklusive bruksrettigheter til jakt, fangst og fiske. I oppsummeringen av de lokale rettsoppfatningene fremkommer at den generelle oppfatningen er at lokalbefolkningen har rett til naturressursene, men at retten ikke er eksklusiv.²⁷⁴

“I stor grad oppfattes også retten til utnyttelse av det som regnes som tidligere statsgrunn å være allmenn. Dette kommer til syne i at en ikke har skilt i særlig grad mellom folk fra ulike bygder når det gjelder bruken eller mellom folk fra Sørøya og andre hvor de enn måtte komme fra. Det gjelder særlig slike ressurser som utnyttes i forbindelse med friluftsliv på Finnmarkseiendommens grunn. Så lenge det er nok av slike ressurser ser ikke folk det nødvendig å avgrense retten til lokalbefolkningen. Ved knapphet og konkurranse er det derimot en tendens til at folk mener at lokalbefolkningen har større rett til ressursene og må prioriteres. Botilhørighet er da et viktig kriterium. Enkelte er imidlertid av den oppfatning at fraflyttede med fortsatt tilknytning til området har de samme rettighetene. Det hevdes også at en i liten grad har skilt mellom privat og tidligere statsgrunn med hensyn til utnyttelse av ressurser som vilt, ferskvannsfiske, bær, egg og rekved. Når det gjelder multebær, jakt og fiske i ferskvann har det imidlertid forekommet. Når det gjelder multebær, gjaldt dette tidligere, mens det for jakt og fiske hevdes at det er noe som har tilkommet i senere tid og etter at folk er flyttet vekk fra stedene. Det hevdes at dette ikke er i samsvar med lokal sedvane eller lokale bruksmønstre hvor alle mer eller mindre fritt har utnyttet ressursene i utmarka.”

Det som her er sitert, er også dekkende for det som fremkom under kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012. I dette ligger det klart nok en oppfatning om at man innehar rettigheter som ikke alene har grunnlag i

lovgivningen. Utsagnene kan derimot ikke tas til inntekt for en oppfatning om at det foreligger rettigheter som i omfang *overstiger* det som i dag er lovfestet.

Det er også vanskelig å innfortolke i utsagnene oppfatninger om at lokalbefolkningen har eksklusive rettigheter til jakt, fangst og fiske. Det fremkommer et ønske om at lokalbefolkningen må prioriteres ved ressursknapphet. Dette fremstår imidlertid like meget som et uttrykk for hvilke forvaltningsmessige valg man mener bør foretas dersom en situasjon som inntil nå har vært lite aktuell, skulle oppstå, som et uttrykk for en oppfatning om at man i dag har en eksklusiv rett.

Den lokale befolkningen har som beskrevet over, hatt et stort engasjement når det gjelder kultivering av fiskevann, særlig i Hasvik-delen av Sørøya. Det kan kanskje også ha eksistert visse uformelle mekanismer som innebærer at det har vært en viss lokal fordeling av fiskevann og jakt- og fangstområder. Hovedinntrykket er likevel at det ikke har vært tilfellet, jf. det som ovenfor er sitert fra den sakkyndige feltutredningen om at retten til jakt, fangst og fiske på dagens FeFo-grunn på Sørøya har vært oppfattet som *“allmenn”* og at man ikke har skilt *“i særlig grad mellom folk fra ulike bygder når det gjelder bruken”*.

Dermed synes ingen grupper av befolkningen på øya å ha disponert over jakt, fangst og fiske i områder som vedkommende gruppe sogner til, på en måte som signaliserer at man har ansett seg som eksklusiv rettighetshaver. Som nevnt foran, er imidlertid forholdene i det området som er omfattet av Akkarfjord bygdelags krav vurdert særskilt i rapportens kapittel 9.

7.2.7.9 Konklusjon

Den retten til jakt på og fangst av småvilt og fiske etter innlandsfisk som i dag er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav a) og § 23 første ledd bokstav b) og c) lovfester en rettighet for lokalbefolkningen på Sørøya som har et selvstendig grunnlag i alders tids bruk ved siden av lovgivningen. Retten kan ikke uten videre oppheves eller dramatisk innskrenkes. Rettens selvstendige grunnlag innebærer at FeFo må disponere over den slik at lokalbefolkningens rett til jakt, fangst og fiske i deres tradisjonelle høstingsområder ikke blir fortrent av andre. Lokalbefolkningen har et fortrinn for eksempel ved ressursknapphet, men andre har adgang til de aktuelle områdene i den grad dette ikke hindrer den lokale bruken.

Den fastboende befolkningen på Sørøya har ikke med grunnlag i hevd eller alders tids bruk ervervet særlige eller eksklusive rettigheter til jakt, fangst og fiske som går ut over det som er regulert i finnmarksloven. Heller ikke mindre grupper av den lokale befolkningen har ervervet slike rettigheter i mer avgrensede lokale områder, men det

273 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 133-134.

274 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 165.

tas altså forbehold om at det området som er omfattet av Akkarfjord bygdelags krav, er særskilt vurdert i rapportens kapittel 9.

7.2.8 Egg og dun

7.2.8.1 Lovreguleringen av sanking av egg og dun i Finnmark

Etter norsk rett har retten til sanking av egg og dun av ville fugler tradisjonelt fulgt retten til å jakte på vedkommende fugl. Sankingen har i hovedsak blitt regulert i den til enhver tid gjeldende jaktlovgivningen, men den har også vært undergitt visse særregler. Der dette har vært en vanlig bruksmåte, forekommer det også at bruken hviler på egne sedvaner og tradisjoner. Retten til sanking av egg og dun på Reinøya utenfor Vardø ligger for eksempel fortsatt til kommandanten på Vardøhus festning.²⁷⁵ Det kan også nevnes at kong Hans i 1505 nedla forbud mot at folk tok egg fra et eggvær under Vardøhus, og at det ved lov 30. august 1842 ble gitt regler om fredlysning av egg- og dunvær som er videreført i senere lovgivning.²⁷⁶

Dette viser at sanking av egg og dun har lange tradisjoner i områder med god tilgang på slike ressurser. På Sørøya har sanking av dun forekommet, men neppe hatt stor betydning. Egg fra sjøfugl har derimot vært mye utnyttet, og det er plukket både til eget bruk og for salg.²⁷⁷

1775-resolusjonen hadde ingen særlige regler om sanking av egg og dun bortsett fra at § 5 forbeholdt *“Kongen ... som hidindtil ... de nu for Haanden, eller forhen, for Kongelig Regning bortforpantede Herligheder af Kobbefangst, Æg- og Duun-samling og deslige”*. Forbeholdet omfattet en del tidligere bortforpantede rettigheter til egg- og dunvær. De rettighetene som i 1832 fortsatt var i behold på Kongens/statens hånd ble da bortauksjonert til høystbydende. Med i denne overdragelsen var blant annet *“Æggefangsten og Odderveideriet”* på Hjelmsøya i Måsøy kommune og *“Æggefangsten og Fjærsamlingen paa Stappen”*, men ingen egg- eller dunrettigheter på Sørøya.²⁷⁸ Det skal heller ikke ha blitt foretatt nye bortforpaktninger av retten til jakt og fangst med hjemmel i resolusjonen,²⁷⁹ og trolig heller ikke av egg- og dunvær.

Derimot har det i medhold av § 7 bokstav g) i jordsalgsreglementet av 1876, og § 8 bokstav g) i 1902-reglementet

vært bortforpaktet enkelte egg- og dunvær.²⁸⁰ Blant annet kan det se ut som egg- og dunsankingen på to holmer utenfor Sørøya var bortforpaktet til en privatperson for fem år av gangen mellom 1916 og 1940, mot en avgift på 5 kroner for hver periode.²⁸¹

Sanking av egg og dun på usolgt grunn utenfor de bortforpantede egg- og dunværene har trolig hørt med blant de “herlighetene” som etter 1775-resolusjonens § 6 fortsatt skulle ligge til alminnelig bruk, og kunne utnyttes som før i samsvar med lokal sedvane og tradisjon. Da retten til slik sanking ble regulert ved jaktloven av 1899, ble det i motsetning til det som gjaldt for jakt og fangst, jf. punkt 7.2.7.3, ikke gitt egne regler for Finnmark. Lovens § 28 bestemte imidlertid at det i allmenninger og høyfjellsstrekninger skulle gjelde et generelt forbud mot å sanke egg fra all slags fugl, med unntak av fugler som ikke var omfattet av vårfredningen mot jakt, og som dermed var jaktbare. For sanking fra disse artene gjaldt en form for allemannsrett.²⁸²

Det er usikkert om § 28 også var ment å gjelde den usolgte grunnen i Finnmark. Sverre Tønnesen antar at dette ikke var tilfellet, men at man der brukte *“den gamle sedvane, hvorefter enhver kunne hente seg det han hadde bruk for, av egg og dun, om det lå i ikke-forpaktet almenning”*. Han anfører at loven heller ikke endret rådende praksis.²⁸³ Rettsgruppen anser dette som en mulig tolkning, men holder også muligheten åpen for at lovgivers mening i 1899 kan ha vært at den usolgte grunnen skulle gå under uttrykket “høyfjellsstrekninger” og dermed være underlagt de samme reglene som allmenninger i landet for øvrig.²⁸⁴

Det kan til dette bemerkes at spørsmålet om hvilke regler som skulle gjelde for sanking av egg og dun på den usolgte grunnen i Finnmark, ikke er drøftet i forarbeidene til 1899-loven. Følgelig er det usikkert hva lovgiverne har ment. Når det ble gitt egne regler for jakt og fangst på denne grunnen, kan det imidlertid virke noe inkonsistent å gi en felles regel for eggsanking uten at forarbeidene kommenterer dette nærmere. Sanking av egg og dun foregår dessuten ved kysten, og det synes noe anstrengt å anse disse områdene som “høyfjellsstrekninger” i lovens forstand.

Den usolgte grunnen i Finnmark ble formelt likestilt med allmenninger ellers i landet ved at “statens grunn” i Finnmark ved endringslov 3. mars 1932 nr. 2 ble nevnt som

275 NOU 1993:34 s. 172.

276 NOU 1993:34 s. 168.

277 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 142.

278 Se nærmere Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 147.

279 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 280.

280 NOU 1993:34 s. 171. Se også Sverre Pavel, *Finnmark jordsalgskontors (tidligere Finnmark jordsalgskommisjons) forvaltning av statens jakt og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986 s. 45.

281 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya*, august 2012, s. 15.

282 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 282. Se også NOU 1993:34 s. 170.

283 Sverre Tønnesen, *Op.cit.* s. 282.

284 NOU 1993:34 s. 170.

et eget alternativ i 1899-lovens § 28. Regelen om at retten til å ta egg og dun var begrenset til fugl som ikke var fredet fra jakt, ble videreført i jaktloven av 1951, men slik at den tidligere i prinsippet frie adgangen for alle norske borgere til å sanke egg og dun i Finnmark ble utformet som en generell rett for “innenbygdsboende” (kommunens innbyggere) til å sanke egg og dun fra de aktuelle fugleartene. Bestemmelsen var inntatt i lovens § 51 femte ledd og lød slik:

“På høyfjellsstrekninger, i almenninger, i ikke særskilt matrikulerte statsskoger og på statens grunn i Finnmark er det forbudt å forstyrre reir og å ta bort egg av alle fugler unntatt de som etter § 42 er unntatt fra fredning. I Finnmark fylke har likevel innenbygdsboende samme rett til å samle egg på statens grunn som grunneier og bruker har etter bestemmelsene i denne paragrafs tredje og fjerde ledd.”

Etter denne bestemmelsen hadde kommunens innbyggere i egen kommune samme rett til å sanke egg og dun på den usolgte grunnen i Finnmark som det en grunneier hadde på egen grunn. Regelen ble videreført i viltloven 29. mai 1981 nr. 38 som i § 44 første ledd slår fast at grunneier eller bruker bare kan *“ta bort egg og dun fra fuglereir av slike fuglearter, til slike tider og i slike områder som departementet bestemmer,”* og hvor det i annet ledd fremgikk at i Finnmark hadde *“de som er fast bosatt i kommunen samme rett som grunneier eller bruker.”* Bestemmelsen i annet ledd gjaldt frem til den ble erstattet av finnmarksloven § 22 første ledd bokstav c):

“I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i en kommune i Finnmark fylke, på Finnmarkseidommens grunn i kommunen rett til:

...

c) sankning av egg og dun”.

I likhet med det som gjelder de rettighetene som ellers er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23 er også sankning av egg og dun underlagt reglene i finnmarksloven § 27 første ledd. Denne bestemmelsen åpner blant annet for at FeFo innenfor de generelle rammene om hvilke arter det er tillatt å sanke egg og dun av, kan gi nærmere regler om sankningen. Slike regler er ikke gitt.

7.2.8.2 Lovfester dagens regulering en selvstendig rettighet?

Også ved vurderingen av dette spørsmålet må det ses hen til hvilken bruk som ble utøvd før retten til sankning av egg og dun ble undergitt nærmere lovregulering. Det fremgår av det som er sagt foran, at myndighetene relativt tidlig fant

det nødvendig å frede enkelte egg- og dunvær mot allmenhetens sankning. Dette viser at bruken går langt tilbake i tid. Med unntak av ulike fredlysninger, er derimot reguleringen av retten til sankning av egg og dun for øvrig relativt ny dato. Først ved lovendringen i 1932 ble det gitt regler som uttrykkelig gjaldt den usolgte grunnen i Finnmark. Derimot er det usikkert om regelen om sankning av egg i allmenninger og høyfjellsstrekninger i 1899-lovens § 28 var ment å gjelde i Finnmark.

Det må derfor legges til grunn at sankning av egg og dun i de delene av fylket der dette har vært en aktuell bruksform, slik som på de aktuelle delene av Sørøya, har pågått fra langt tilbake i tid. Bruken er også vesentlig eldre enn de første lovreglene om rett til slik bruk.

Statens bortforpaktingspraksis er imidlertid heller ikke av ny dato. 1775-resolusjonens § 5 bestemte at tidligere bortforpaktede egg- og dunvær fortsatt skulle forbeholdes Kongen, mens jordsalgsreglementene av 1876 og 1902 hadde særskilte bortforpaktingshjemler. Dette kan tilsi at retten til sankning av egg og dun har blitt ansett å ligge til staten som grunneier, på samme måte som retten til slik sankning på privat grunn har vært ansett å ligge til grunneier.²⁸⁵ I så fall må den retten som er regulert i jaktlovgivningen anses som en form for tålt bruk.

Fordi bruken må ha hatt lange tradisjoner i de områdene hvor den foregikk og også må ha foregått uten opphold av betydning, kan imidlertid dette ikke i seg selv være avgjørende. I de aktuelle områdene har det en klar formodning for seg at det har oppstått rettsoppfatninger hos befolkningen om at deres egg- og dunsanking var et utslag av en rettighet. De til enhver tid gjeldende bortforpaktingshjemlene har dessuten vært lite benyttet.²⁸⁶ Det kan derfor neppe sies å foreligge fast praksis fra statens side som har brutt ned foreliggende lokale rettsoppfatninger.

Rettsgruppen karakteriserer den rettigheten som var regulert i viltloven § 44 annet ledd, og som nå er inntatt i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav c), som en *“særrett for den lokale befolkning.”*²⁸⁷ Etter først å ha uttrykt noe usikkerhet med hensyn til om dette er en rett som er gitt befolkningen ved lov eller en rett som har et sedvanerettslig grunnlag, uttaler gruppen senere i utredningen at regelen om at kommunens innbyggere i Finnmark har rett til

²⁸⁵ Se nærmere NOU 1993:34 s. 169.

²⁸⁶ Ifølge NOU 1993: 34 s. 171 fantes det i 1993 fire bortforpaktede egg- og dunvær i Finnmark, hvorav samtlige ligger i Kongsøyfjorden i Berlevåg kommune og var bortforpaktet med hjemmel i 1902-reglementet.

²⁸⁷ NOU 1993:34 s. 171.

å ta egg og dun, *“må antas å ha grunnlag i gammel sedvane.”*²⁸⁸ Sverre Tønnesen later til å ha hatt samme syn.²⁸⁹

Finnmarkskommisjonen vil bemerke at synspunktet om at reglene om rett til sanking av egg og dun i Finnmark regulerer en gammel sedvanebasert rettighet har mye for seg. Som nevnt ovenfor, går bruken langt tilbake i tid i de delene av fylket hvor det har vært aktuelt å utøve den.

Dette må også gjelde på Sørøya. Riktignok var rettighetssituasjonen her særegen ved at øya før 1753 var et privatrettslig gods der private godseiere disponerte 2/3 og Kongen 1/3 av den såkalte Sørøy-retten, mens øya frem 1775 ble disponert av Kongen alene som et krongods. Ved ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen ble en del tidligere bortforpaktede “Herligheder” fortsatt forbeholdt Kongen, jf. resolusjonens § 5. Dette gjaldt også noen egg- og dunvær. I 1832 ble de siste av de for Kongen forbeholdte “Herlighedene” bortauksjonert til privatpersoner. Ingen av de fire egg- og dunværene som var omfattet av denne overdragelsen ser imidlertid ut til å ha vært lokalisert på eller ved Sørøya.²⁹⁰ Etter dette har imidlertid Sørøya vært underlagt det samme regelverket som Finnmark for øvrig når det gjelder sanking av egg og dun.

Det har etter dette en klar formodning for seg at den lokale rettsoppfatningen etterhvert har blitt den samme som i de øvrige delene av fylket hvor sankingen har hatt et omfang som klart har oversteg det sporadiske, og hvor bruken har pågått kontinuerlig i lang tid.

Statens reguleringer og bortforpaktninger har neppe vært av en slik art, eller hatt en slik fasthet at det kan ha hindret rettighetserverv. Det kan riktignok se ut som egg- og dunsankingen på et par holmer utenfor Stjernøya var bortforpaktet fra 1916 og 1940, jf. foran i punkt 7.2.8.1, men egg- og dunsankingen på den usolgte grunnen på Sørøya, har i all hovedsak vært en del av befolkningens helsemessige ressursutnyttelse og har kunnet skje relativt fritt og uhindret av statlig inngripen. Denne bruken har gitt grunnlag for etablering av en rettighet som har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av lovgivningen, og som ikke uten videre kan oppheves eller gjøres til gjenstand for innskrenkninger som kan sidestilles med en fullstendig avståelse av rettigheten.

Fordi det også i dette tilfellet er tale om en rettighet som er opparbeidet av lokale brukere i deres nærområder, må for øvrig FeFo også når det gjelder sanking av egg og

dun unngå å disponere slik at de lokale rettighetshaverne fortrenses fra sine tradisjonelle høstingsområder.

7.2.8.3 Er det ervervet særrettigheter til sanking av egg og dun i feltet som går ut over lovens rammer?

Ifølge den sakkyndige feltutredningen har dunsanking forekommet, men har *“antagelig i mindre grad vært en ressurs som har vært utnyttet lokalt på Sørøya.”*²⁹¹ Heller ikke de lokalhistoriske fremstillingene til Ragnvald Jacobsen og Håkon H. Olsen, som går relativt bredt inn på ressursbruken i gammel tid, tyder på at dunsanking har hatt et stort omfang på Sørøya.²⁹²

Eggsanking har derimot hatt større omfang og har skjedd både med tanke på salg og eget bruk. Slik sanking skjer fortsatt, men er ikke like viktig som tidligere, da bruken også hadde en viss økonomisk betydning.²⁹³ Det er likevel ikke noe som tyder på at bruken har gått vesentlig ut over det som har kunnet – og kan – utøves innenfor rammene av lovgivningen, eller for øvrig har hatt et innhold eller omfang som har kunnet danne grunnlag for erverv av særrettigheter.

7.2.8.4 Konklusjon

Den retten til sanking av egg og dun som innbyggerne på Sørøya har etter finnmarksloven § 22 første ledd bokstav c), har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. Det er ikke ervervet rettigheter til slik sanking på FeFo-grunnen på Sørøya som går ut over dette.

7.2.9 Bærplukking

7.2.9.1 Innledning

Folk på Sørøya har i stor utstrekning benyttet seg av bærressursene. Det har vært plukket multer, blåbær, tyttebær og krøkebær, både for salg og til eget bruk. Bærplukking drives fortsatt, men skjer nå hovedsakelig med tanke på egen bruk og i liten grad for salg.²⁹⁴

Multeplukking i Finnmark har vært gjenstand for lovregulering i mer enn 150 år og er dessuten, i motsetning til plukking av andre bær, regulert i finnmarksloven. Det er derfor i den videre drøftelsen sondret mellom plukking av multer og plukking av andre bær.

288 NOU 1993:34 s. 319 sammenholdt med s. 171.

289 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 284, jf. også s. 282.

290 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 147 gir en tilsynelatende uttømmende oversikt over de 11 “kongelige Herlighedene” som da ble bortauksjonert. Av disse gjaldt fire egg og/eller dun (eggsanking på “Øen Silden”, eggsanking på Hjelmsoya, egg- og dunsanking på Stappen og eggsanking på “Øerne Reemoerne”).

291 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 142.

292 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 og Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965.

293 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 142.

294 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139.

7.2.9.2 Lovreguleringen av plukking av andre bær enn multer

1775-resolusjonen hadde ingen særlige regler om bærplukking. Det må antas at dette var med blant de “herlighetene” som etter resolusjonens § 6 fortsatt skulle ligge til alminnelig bruk. Før 1775 var det heller ikke bortforpaktet noen rettigheter til bærplukking, verken på Sørøya eller for øvrig i Finnmark, som ble forbeholdt Kongen i medhold av resolusjonens § 5.

I 1842 ble retten til å plukke bær regulert i kriminalloven ved at det her var inntatt følgende bestemmelse i § 16, som også fikk anvendelse på den usolgte grunnen i Finnmark:

“...hvis nogen på uindhegnet Sted sanker eller plukker Nodder, som han paa Stedet fortærer eller vilde Bær eller Blomster, eller opskjærer Rødder af vilde Urter, er han fri for Straf.”

Årsaken til at det ble gitt regler om rett til bærplukking i utmark i kriminalloven var at ville bær i norsk rett tradisjonelt har vært ansett som eid av grunneieren når de står uplukket. Reglene fremstår derfor som et unntak fra reglene om straff for naskeri.²⁹⁵ Kriminallovens bestemmelse ble ved vedtaket av straffeloven av 1902 videreført i lovens § 400 første ledd som lød slik:

“Den, som paa uindhegnet Sted plukker vilde Nodder, som paa Stedet fortæres, eller vilde Bær, Sop eller Blomster eller optager Rødder af vilde Urter, bliver ikke at straffe.”

§ 400 første ledd er et unntak fra § 399 som åpnet for at ulike former for sanking i utmark kunne straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.²⁹⁶ Formuleringene “*fri for Straf*” i 1842-loven og “*bliver ikke at straffe*” i 1902-loven var i sin tid gjenstand for en viss diskusjon om det med dette bare ble uttrykt en straffrihetsgrunn av nødrettslig karakter, eller om den også regulerte en privatrettslig rettighet.²⁹⁷ Anton Martin Schweigaards syn om at kriminallovens bestemmelse ikke bare var en straffrihetsgrunn, men “*gjaldt som en ... Ret*”,²⁹⁸ har blitt det rådende. Rettsgruppen oppfatter for eksempel “*allmennhetens adgang til å plukke bær m.v. som en rettighet, om enn en rettighet av særegent slag og innhold, og med et begrenset rettsvern.*”²⁹⁹

295 NOU 1993:34 s. 173.

296 Straffeloven § 399 har i alle fall i nyere tid vært en sovende bestemmelse, jf. Prop. 88 L (2010-2011) s. 18.

297 Se NOU 1993:34 s. 173-174.

298 Anton Martin Shweigaard, *Criminalloven*, 1844 s. 43 (sitert etter NOU 1993:34 s. 173).

299 NOU 1993:34 s. 174.

Det som skiller retten til bærplukking fra andre rettigheter i utmark, er blant annet at den tilkommer alle uavhengig av bosted. For andre rettigheter i utmark er situasjonen normalt at de som bor nær det området hvor ressursene finnes, har visse fortrinn ved utnyttelsen, for eksempel ved at de betaler lavere utnyttelsesutgifter. I motsetning til det som gjelder for blant annet jakt, fangst og fiske, er retten til bærplukking heller ikke en rettighet som ligger til grunneieren, og som andre kan erverve rett til for eksempel med grunnlag i langvarig bruk. Retten til å plukke bær er en rettighet som allerede i utgangspunktet tilligger alle på lik linje med grunneieren. Det er dermed, på samme måte som ferdsel i utmark, en allemannsrett. Bestemmelsen i straffeloven § 400 ble derfor i 2011 vedtatt flyttet til frilufsloven, der § 5 første ledd nå lyder:³⁰⁰

“Under ferdsel i utmark kan allmennheten høste ville nøtter som skal spises på stedet og plukke og ta med seg ville blomster, planter, bær og vill sopp, samt røtter av ville urter, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.”

Det kan altså sankes bær og planter for husbehov og salg, så fremt sankingen skjer hensynsfullt og varsomt. I likhet med de andre rettighetene som er regulert i frilufsloven, gjelder retten på all utmarksgrunn i Norge, så vel på statsgrunn og privateid grunn, som på FeFos grunn.³⁰¹

7.2.9.3 Lovreguleringen av plukking av multer i Finnmark

I motsetning til det som gjelder for andre bær, har plukking av multer tradisjonelt vært ansett som en grunneierrett i Norges tre nordligste fylker. Kriminalloven av 1842 hadde riktignok slik den opprinnelig var utformet ingen særskilte regler om dette, men slike regler ble gitt ved en særlov 9. juni 1854, som i 1874 ble tilføyd kriminallovens § 16 med følgende ordlyd:³⁰²

“Dog skal det være Uberettigede forbudt i Nordlands, Tromsø og Findmarkens Amter paa uindhegnet Multebærland aa sanke eller plukke Multer, som ikke paa Stedet fortæres. Heller ikke maa Nogen mod Eierens udtrykkelige Forbud paa saadant Multebærland, som ovenfor nævnt, sanke eller plukke multer til Fortæring paa Stedet. Den som herimod forseer sig, straffes med Bøder fra én

300 Endringen ble vedtatt ved lov 16. september 2011 nr. 41, og trådte i kraft 1. januar 2012.

301 Når det ellers gjelder innholdet i og omfanget av den alminnelige bærplukkeretten, kan det vises til NOU 1993:34 s. 173-175. Se også Prop. 88 L (2010-2011) s. 17-20 og 39-40.

302 Sitert etter NOU 1993:34 s. 173.

til tyve Speciedaler. Overtrædelser av denne Lov paatales ikke af det Offentlige.”

Regelen hadde sin bakgrunn i at lovgiverne under forberedelsen av kriminalloven av 1842 ikke hadde vært klar over at hovedregelen om fri rett til bærplukking trolig var i strid med rådende sedvaner og rettsoppfatninger i Nord-Norge.³⁰³ Det ble derfor gitt en unntaksregel, som i straffeloven av 1902 ble videreført i § 400 annet ledd, som lød slik:

“Denne Bestemmelse finder ikke Anvendelse paa den, som plukker Multer paa Multebærland i Tromsø Stift enten mod Eierens uttrykkelige Forbud eller uden at fortære dem paa Stedet.”

Bestemmelsen ble i 2011 vedtatt flyttet til frilufsloven § 5,³⁰⁴ der den er inntatt i annet ledd.³⁰⁵

“For multer på multebærland i Nordland, Troms og Finnmark gjelder første ledd bare når eier eller bruker ikke har nedlagt uttrykkelig forbud mot plukking. Uavhengig av et slikt uttrykkelig forbud kan allmennheten alltid plukke multer som spises på stedet.”

Det var tidligere uklart om regelen om multeplukking på “multebærland”³⁰⁶ i de tre nordligste fylkene bare gjaldt privateid utmarksgrunn, eller også den usolgte grunnen i Finnmark. Tvilen skapte også usikkerhet om i hvilken grad staten her kunne regulere multeplukkingen. Som følge av usikkerheten ble jordsalgsloven ved lov 11. mars 1977 nr. 12 supplert med en ny § 5 a). Denne åpnet i annet ledd flg. for at Kongen kunne gi nærmere regler om multeplukkingen på den usolgte grunnen, og for at enkeltpersoner, grupper og bygdelag kunne få utvist enerett til bestemte multeforekomster. Bestemmelsens første ledd slo fast:

“På statens umatrikulerte grunn i Finnmark skal retten til å plukke multer som hovedregel være forbeholdt fylkets egen befolkning. Unntatt er plukking av multer som fortæres på stedet.”

303 NOU 1993:34 s. 176 med videre henvisninger til Ot.prp. nr. 25 for 1854 og Inst. O. nr. 23 for 1854.

304 Se Prop. 88 L (2010-2011) s. 44 og Innst. 400 L. (2010-2011) s. 5.

305 Bestemmelsen fikk sitt endelige innhold ved lov 22. juni 2012 nr. 56, jf. også lov 16. november 2011 nr. 41.

306 “Multebærland” omfatter ikke bare multemyrer, men “*enhver forekomst av molteplanter nansett voksestedet, forutsatt at den dekker et område av noen størrelse og har en viss rikholdighet slik at utnyttelsen har økonomisk betydning for vedkommende grunneier*”, jf. Rt. 1968 s. 24 på s. 26.

Denne bestemmelsen var i kraft inntil jordsalgsloven ble avløst av finnmarksloven, som i § 23 første ledd bokstav d) har følgende bestemmelse om multeplukking på FeFo-grunnen:

“I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i Finnmark fylke, på Finnmarkseiendommens grunn rett til:

...

d) plukking av multer”.

Ifølge finnmarksloven § 25 første ledd har også personer som er bosatt utenfor Finnmark adgang til å plukke multer på FeFos grunn, men i motsetning til fylkets innbyggere, kan ikke tilreisende plukke for salg. Etter annet ledd kan imidlertid FeFo gi tillatelse til dette. For øvrig er plukking av multer, på samme måte som de rettighetene som ellers er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23, underlagt reglene i finnmarksloven § 27 første ledd, som åpner for at FeFo kan fastsette nærmere bestemmelser for multeplukkingen. FeFo har ikke benyttet denne hjemmelen.

7.2.9.4 Lovfester dagens reguleringer selvstendige rettigheter?

Tradisjonelt har mesteparten av bærplukkingen blitt utøvd av lokale brukere i deres nærområder. Bruken har pågått innenfor rammene av *den alminnelige bærplukkingsretten* som nå er regulert i frilufsloven § 5. Det anses i dag som sikker rett at denne retten har et sedvanerettslig grunnlag. I forarbeidene er § 5 betegnet som “*en kodifisering av gjeldende sedvanerett om allmennhetens høstingsrett.*”³⁰⁷ Så vidt vites har det aldri vært anført at retten til å plukke andre bær enn multer på den usolgte grunnen i Finnmark har en annen rettslig karakter enn ellers i landet. Det må derfor legges til at dette er rettsstillingen også på den grunnen som nå er overført til FeFo.

Derimot har det gjort seg gjeldende usikkerhet om det rettslige grunnlaget for reglene om rett til *multeplukking* på denne grunnen. Blant annet gjorde staten lenge gjeldende at straffeloven § 400 annet ledd om at multeplukking i de tre nordligste fylkene var straffbart dersom det ble plukket multer “*enten mod Eierens uttrykkelige Forbud eller uden at fortære dem paa Stedet*” også gjaldt på statsgrunn.³⁰⁸ Følgelig ga Fylkesmannen 7. juli 1953, etter fullmakt fra Landbruksdepartementet en bestemmelse der det blant annet var fastslått:

307 Prop. 88 L (2010-2011) s. 39.

308 Se den nærmere redegjørelsen for statens syn i NOU 1993:34 s. 177.

“Moltebærplukking på Statens beholdne umatrikulerte jord i Finnmark fylke er inntil videre ikke tillatt for andre enn den innen Finnmark fylke fastboende befolkning, jf. straffeloven § 400, 2. ledd.”

Departementet mente bestemmelsen kunne gis i kraft av statens eierrådighet, ut fra en oppfatning om at “Eieren” i straffeloven § 400 annet ledd også måtte omfatte staten som grunneier. Den siterte bestemmelsen bygger dermed på et syn om at det i prinsippet var straffbart også for finnmarkinger å plukke multer på den usolgte grunnen i Finnmark annet enn til fortæring på stedet. At det ikke ble grepet inn mot plukkingen, ble ansett som tålt bruk fra statens side.

Sverre Tønnesen har med henvisning til straffelovens forarbeider, der det fremgår at annet ledd tok sikte på å beskytte private grunneieres rettigheter til multeplukking, imøtegått departementets syn og anført at fylkesmannens bestemmelser ikke hadde hjemmel i lov og måtte anses som en nullitet.³⁰⁹ Han karakteriserer statens syn som en “*ren fiksjon*”, og uttaler:³¹⁰

“Men å oppfatte det slik at enhver begikk en straffbar handling når han plukket molter i Finnmark, ville være åpenbart i strid med rettsoppfatningen og viser at en slik fortolkning må være feil.”

Rettsgruppen finner det klart at den lokale rettsoppfatningen har vært at folk i Finnmark har ment å ha en rett til å plukke multer på den usolgte grunnen også til annet enn fortæring på stedet. Det vises videre til at staten ikke “*har gjort noe forsøk på å gripe inn mot plukkingen*”, samtidig som det finnes få holdepunkter for at dette skyldes at man bevisst har akseptert at multeplukkingen fortsatte selv om den ble ansett rettsstridig. Videre heter det:³¹¹

“Rettsgruppen er således enig med Tønnesen i at lokalbefolkningen på sedvanerettslig grunnlag, med utgangspunkt i bruk og rettsoppfatninger fra gammelt av og myndighetenes manglende inngripen, har ervervet en rett til multeplukking på statens grunn. Det er dermed ikke jordsalgsloven § 5 a første ledd som er grunnlaget for finnmarkingenes særskilte rett til multeplukking. Denne bestemmelsen er bare uttrykk for en stadfestelse av den allerede etablerte rettsstilling.”

Tatt i betraktning at plukking av multer i Finnmark på den usolgte grunnen har lange tradisjoner samtidig som det ikke

later til å ha vært grepet inn mot plukkingen fra statens side, fremstår Rettsgruppens synspunkt som dekkende. I tillegg til statens manglende inngripen mot multeplukkingen, kan det også vises til at den utvisningshjemmelen som ble innført i jordsalgsloven § 5 a i 1977, både er for ny og har vært for lite benyttet til at den har kunnet gi grunnlag for å bryte ned de rådende lokale rettsoppfatningene.³¹²

Finnmarkskommisjonen legger derfor til grunn at den retten til multeplukking som tidligere var regulert i jordsalgsloven § 5 a og i dag er regulert i finnmarksloven § 23 første ledd bokstav d) har et selvstendig rettsgrunnlag i gammel sedvanerett, og at retten ikke uten videre kan oppheves eller undergis omfattende innskrenkninger.

Dette må også gjelde på Sørøya. Som fremholdt i de foregående underpunktene, var riktignok rettighetssituasjonen her forut for jordutvisningsresolusjon av 1775 annerledes enn ellers i Finnmark, men utviklingen i løpet av de vel 200 årene frem til reguleringen i 1977 har vært den samme på Sørøya som i sammenliknbare områder i fylket. Befolkningens bruk og rettsoppfatninger og fraværet av statlige reguleringer må derfor ha medført at det også her er etablert et selvstendig sedvanerettslig grunnlag for lokalbefolkningens rett til multeplukking.

Denne retten må nødvendigvis også på Sørøya ha blitt opparbeidet av lokale brukere i deres nærområder. I den grad det her er aktuelt for FeFo å disponere over retten til multeplukking, er det derfor også i denne relasjonen påkrevd å disponere slik at lokale brukere ikke fortrenses fra sine tradisjonelle høstingsområder.

7.2.9.5 Er det ervervet særrettigheter i feltet som går ut over lovens rammer?

Spørsmålet om det på Sørøya med grunnlag i hevd eller alders tids bruk er ervervet særlige rettigheter, vil også når det gjelder bærplukking bero på omfanget av den lokale bruken sammenholdt med de lokale rettsoppfatningene.

Som nevnt i punkt 7.2.9.1 har det vært plukket både blåbær, tyttebær og krøkebær på øya og bærplukking har kunnet gi “*viktige bidrag til husholdøkonomien*.”³¹³ I den sakkyndige feltutredningen er det også vist til at det fantes et marked for salg av bær i Hammerfest i alle fall fra 1870-tallet. Det er også fremholdt at det helt til 1940 var familier som rodde til byen for å selge bær og at de ofte hadde med seg en 25 kilos kasse med 40 liter blåbær eller tyttebær.³¹⁴

312 Forvaltningsgruppen gir i NOU 1993:34 s. 514-515 en oversikt over utvisningspraksis i perioden 1979-1993.

313 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139.

314 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 139 med videre henvisning til Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 142. De sakkyndiges sidehenvisning til Jacobsen er ikke korrekt.

309 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 276-278.

310 Tønnesen, op.cit. s. 278.

311 NOU 1993:34 s. 178.

Det er likevel ikke grunnlag for å slå fast at noen med grunnlag i hevd eller alders tids bruk kan ha ervervet særrettigheter til slik bærplukking som i prinsippet vil være sterkere enn private grunneieres rett til å plukke bær på egen utmarksgrunn. Skulle det være tilfellet, måtte det formodentlig ha vært utøvd en bruk av et særegent omfang utover den bruk som har vært alminnelig. Selv om bruken har hatt stor betydning for de som har utøvd den, er det ikke noe som tyder på at det har forekommet bruk av et slikt omfang.

Også *multeplukking* har hatt stor betydning som tilskudd til husholdningen, og også som salgsvare. Det kan neppe utelukkes at det kan være ervervet lokale særrettigheter med grunnlag i langvarig bruk. I den nå opphevede jordsalgsloven § 5 a, som blant annet åpnet for utvisning av multeforekomster til enkeltpersoner eller grupper, var det for eksempel tatt forbehold om at slik utvisning ikke måtte skje på bekostning av *“andres særrett”*. Det var dermed tatt høyde for at det kunne være ervervet bygdelagsrettigheter og liknende lokale særrettigheter til multeforekomster på den usolgte grunnen i Finnmark.³¹⁵ Enkelte steder i fylket har det også gjort seg gjeldende særlige rettighetsforhold når det gjelder multeplukkingen, som det imidlertid ikke anses nødvendig å gå nærmere inn på i nærværende sammenheng.³¹⁶

I den sakkyndige feltutredningen er det vist til at *“spesielt multebær tidligere [har] vært regnet som viktig i næringsssammenheng, både som inntektskilde og for vinterforsyning i husholdningen.”*³¹⁷ Det må legges til grunn at multer har blitt plukket på øya i lang tid og at det dreier seg om en omfattende bruk. For eksempel har en av de sakkyndiges informanter vist til at *“i gode år kunne familien plukke hundrevis av liter med multebær for salg”*. En annen har uttalt at det før krigen ble *“plukket store mengder multer for levering til handelsmannen”*.³¹⁸

Feltutredningen viser også at det har gjort seg gjeldende *lokale rettsoppfatninger* om en form for intern fordeling av multemyrene. Riktignok er ikke bildet entydig. Blant annet har en av de sakkyndiges informanter opplyst at det var *“fritt frem”* på statsgrunn, men hovedinntrykket er likevel at det var en viss fordeling av multemyrene mellom bygder og familier. De sakkyndige viser til at det i mange av intervjuene kommer frem at *“særlig den eldre generasjon har vært opptatt av å verne om multebærforekomster på privat eiendom, og multemyrer på statsgrunn som enkelte familier eller bygder regnet som*

*sine områder. Dette viser at når det gjelder multebær har det vært en annen oppfatning om rett og sedvane enn i forhold til jakt og fiske.”*³¹⁹

Det forholdet at slike fordelingsmekanismer har utviklet seg, må også innebære at de enkelte bygdenes og familiens multeplasser har vært respektert av andre i lokalsamfunnet. Dette må særlig gjelde områdene nær bosetningen, mens områder lengre unna i større grad kan være oppfattet som fellesområder. En av de sakkyndiges informanter har uttrykt dette slik:³²⁰

“Det er også fellesområder. Da er vi over i Hasvik kommune. Det var jo særlig nærområdene at folk vernet om og ikke likte at andre kom og plukket.”

Oppfatningen om den tradisjonelle fordelingen av multedområdene står ikke like sterkt som før, men eksisterer fortsatt. Ifølge feltutredningen reagerer særlig den eldre generasjonen *“på at tilreisende kommer og forsyner seg av multeforekomstene”*. En informant uttrykker at *“man hører enda, spesielt blant eldre, at de liker ikke at det kommer folk ifra andre plasser og plukker – ‘Multebæra er vår!’ Folk ifra kommunen var greit, men ikke hvis du kom ifra andre steder”*.³²¹

De uskrevne reglene om fordeling av bærområdene har ikke korrespondert med formelle sanksjonsmuligheter dersom noen ikke respekterte andres tradisjonelle områder. Følgende informantuttalelse synes å være dekkende for hvordan situasjonen har vært:³²²

“I prinsippet så kunne jo alle plukke hvor som helst på statsgrunn. Men så er det jo det at noen hadde sine bærområder. De kunne jo ikke nekte folk å gå dit. Men hvis det var noen som hadde plukket der i alle år og det kom noen andre og tok bæra fra dem, så likte de ikke det. Men de kunne jo ikke gå til sak eller noe sånt.”

Tilstedeværelsen av slike fordelingsmekanismer og oppfatningen om at *“bæra tilhørte lokalbefolkningen”*,³²³ innebærer at det er tale om en relativt sterk rett. Hvorvidt retten til multeforekomstene er en *eksklusiv* rett for lokalbefolkningen, vil imidlertid også avhenge av om andre har utnyttet ressursen. Noen av de ovenfor gjengitte informantopplysningene inneholder informasjon om at utenforstående har plukket bær, og at folk særlig før i tiden, ikke syntes det var greit. Omfanget av andres bærplukking har neppe hatt et veldig stort omfang, men innebærer likevel at lokalbefolk-

315 NOU 1993:34 s. 180.

316 Blant annet gjelder dette Loppa øy, en øy på 10 km² i Loppa kommune, jf. NOU 1993:34 s. 179 og 515.

317 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 141.

318 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 140.

319 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 140.

320 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 141.

321 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 141.

322 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 140-141.

323 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 141.

ningens bruk ikke kan anses som eksklusiv. Det er med andre ord ikke ervervet eksklusive særrettigheter til multeplukking på øya.

Den kollektive retten som er konstatert i punkt 7.2.9.4 er imidlertid en fortrinnsrett for lokalbefolkningen på Sørøya til multeressursene. Riktignok har også andre innbyggere i fylket rett til å plukke multer der, men bare så langt dette ikke foretrekker den tradisjonelle, lokale bruken. I den grad det finnes multeområder på Sørøya som i all hovedsak har vært utnyttet av mer avgrensede deler av lokalbefolkningen, kan den lokale særretten også være så sterk at de som sogner til disse områdene vil ha en sterkere rett til disse enn øyas øvrige befolkning.

7.2.9.6 Konklusjon

Den retten til multeplukking som ligger til fylkets innbyggere etter finnmarksloven § 23 første ledd bokstav d), har et selvstendig sedvanebasert rettsgrunnlag ved siden av loven. På grunn av langvarig og omfattende bruk i god tro, har den lokale befolkningen på Sørøya en fortrinnsrett til multeplukking i deres tradisjonelle høstingsområder. FeFo må både ved eventuelle disponeringer over ressursen og ellers sikre at lokale brukere ikke foretrekkes fra disse områdene.

Lokalbefolkningen har ikke med grunnlag i langvarig bruk ervervet rettigheter til multeplukking på FeFo-grunnen på Sørøya som går ut over det ovennevnte. Det er heller ikke ervervet rettigheter til plukking av andre bær enn multer som går ut over den alminnelige sedvanerettslige høstingsretten i utmark som nå er regulert i friluftsløven § 5 første ledd.

7.2.10 Andre bruksformer

7.2.10.1 Innledning

I tillegg til den bruken som er behandlet i de foregående underpunktene, har det også forekommet annen bruk på Sørøya. Rekved har vært en viktig ressurs. Vedhogst har derimot bare forekommet i svært beskjeden grad. Det har også vært ført opp nødvendige byggverk i tilknytning til blant annet seterdrift, fiske og fangst. De nevnte bruksformene har alle inngått i den tilpasningen som befolkningen på Sørøya har hatt til det lokale ressursgrunnlaget.

Med unntak av rekved, har de imidlertid som regel ikke vært like sentrale på Sørøya som de øvrige bruksformene kommisjonen har tatt stilling til. Bortsett fra vedhogst har de heller ikke vært gjenstand for særskilte reguleringer i den nærmere lovgivningen om utnyttelsen av den usolgte grunnen i Finnmark. De behandles derfor særskilt i dette underpunktet.

Folk på Sørøya har også benyttet sennagress, urter, lyng, tang og tare.³²⁴ Bruken har i hovedsak vært fri og uregulert,³²⁵ men har i dag knapt noen betydning. Det anses derfor ikke nødvendig å gå inn på dem i nærværende sammenheng. Se likevel nedenfor i punkt 7.2.10.5.

7.2.10.2 Rekved

Rekved, herunder drivtømmer, har vært en viktig ressurs i områder med lite skog, og har blant annet vært brukt både som brensel, bygningsmateriale og gjerdestolper. Generelt har synspunktet i norsk rett vært at retten til å ta rekved på privat grunn tilligger grunneieren. På statsgrunn har retten vært ansett som en form for allemannsrett. Rettsgruppen antar at dette er situasjonen også i Finnmark, og fremholder at retten til å ta rekved på statsgrunn *“i dag [er] fri for alle.”*³²⁶ Når det gjelder rekvedens betydning som ressurs, beskriver gruppen situasjonen i kyst-Finnmark slik:³²⁷

“Tømmer er en knapphetsressurs i Finnmark, og derfor har rekved og drivtømmer, som nok i første rekke kom fra de store elvene i Sibir, vært viktig for kystbefolkningen.”

På Sørøya, der skogressursene har vært helt minimale, har rekved hatt spesielt stor betydning. Særlig på yttersiden av øya kan det være mye rekved, og ressursen har vært benyttet i lang tid og benyttes fortsatt i dag. Det har vært flere sagbruk på øya, blant annet i Akkarfjord, Gamvik, Hellefjord og Skarvfjordhavn. Noen av disse er fortsatt delvis i drift. Det er også opplyst at gårdsbruk i Hellefjord og Gamvik i stor grad er bygd opp av drivtømmer.³²⁸

Ifølge den sakkyndige feltutredningen har det vært vanlig lokal praksis at *“sankingen var fri for alle, veden tilfalt den som kom først til molla.”* Dette gjaldt både på statsgrunn/FeFo-grunn og på privat grunn i ubeboede områder, men i beboede områder har grunneierens rett til rekved vært respektert.³²⁹ En av de sakkyndiges informanter forteller at rekveden ble ansett å tilhøre finneren dersom den ble markert ved å trekke den så langt opp at det var sannsynliggjort at den ikke hadde kommet dit av seg selv, eller ved å slå et tau rundt og binde den til en stein. De uskrevene reglene som gjaldt for markering av funnet rekved, står imidlertid ikke nødvendigvis like sterkt i dag som tidligere. Den nevnte informanten er inne på dette og uttaler:³³⁰

324 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 144. Se også s. 175.

325 Se f.eks. Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979, s. 285.

326 NOU 1993:34 s. 140-141.

327 NOU 1993:34 s. 140.

328 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 126.

329 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 128.

330 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 127.

“Så var det også en æreskodeks på den tiden som dess-
verre ikke finnes i dag. Hvis man klarte å berge en stokk
og ta den så langt opp at det var sannsynliggjort at dit
hadde den ikke kommet av seg selv, så tok ikke andre den.
I dag trenger du ikke å tenke på det. Da sier de bare ‘takk
for at du tok han så langt opp?’”

Rettsstillingen når det gjelder rekved på Sørøya, kan etter
dette synes relativt lik det som er den generelle rettsstillin-
gen i de delene av landet der rekved har vært en ressurs som
folk har benyttet seg av. Det er imidlertid visse holdepunk-
ter for at retten til rekved på Sørøya i alle fall har vært ansett
som en særrett for bygdelagene. Sverre Tønnesen beskriver
dette noe nærmere.³³¹ Blant annet nevner han to landut-
målinger fra Sørøya, der rekvedretten gjennom utmålingene
ser ut til ha blitt gitt “*som en fellesrett til de som bor i bygdelaget.*”
De to bygdelagene det gjaldt var Bøle og Dønnesfjord.
Tønnesen viser til at grensen mellom bygdelagene gikk ved
Skarvhalssneset, og finner det lite tvilsomt at det har dreiet
seg om “egentlige rettigheter”. Han går ikke nærmere inn
på spørsmålet om bygdelagenes særrett over tid har blitt
utvisket slik at retten er gått over til en rett for enhver, men
bemerker at dette “*kan vel også bero noe på de lokale forhold.*”³³²

Også Rettsgruppen antar at det kan ha eksistert en form
for bygdelagsrettigheter til rekved i Finnmark på 1700-tallet,
der retten til “*drivtommeret og drivveden var en fellesressurs for
bygdelaget og derfor kunne ikke hvem som helst forsyne seg.*” Grup-
pen antar imidlertid at forholdene, særlig der utparsellerin-
ger i medhold av 1775-resolusjonen hadde liten betydning,
kan ha endret seg, og at situasjonen i dag er at retten til å ta
rekved på den usolgte grunnen i Finnmark er “*fri for alle*.”³³³
Denne uttalelsen er imidlertid generell, og ikke basert på
en undersøkelse av de lokale forholdene. Rettsgruppen tar
også forbehold om at den har sparsomme opplysninger om
dagens rettsoppfatninger når det gjelder retten til rekved.³³⁴

Når det gjelder forholdene på Sørøya opplyser den
sakkyndige feltutredningen, som nevnt ovenfor, at det
har vært vanlig praksis at rekvedsankingen har vært “*fri for
alle*.”³³⁵ Selv om de sakkyndige beskriver praksisen slik, er
dette likevel ikke nødvendigvis ensbetydende med at det
er tale om en allemannsrett i betydningen av en rett som
“*ikke ligger til en begrenset krets av brukere*”, som er det som
kjennetegner en allemannsrett.³³⁶ Det har neppe vært slik
at rekveden på Sørøya har vært brukt av en videre krets

av allmennheten. Ut fra feltutredningens beskrivelse av
bruken,³³⁷ må det legges til grunn at det i hovedsak er øy-
boerne som har sanket rekved på øya.

Formodentlig har retten også vært ansett å ligge til
denne gruppen. Det kan i den forbindelse vises til at de
sakkyndiges informanter har beskrevet systemer for hvilke
regler som har eksistert og til en viss grad fortsatt gjelder
for rekvedsankingen. Dette gir en klar formodning for seg
at det i første rekke er lokalbefolkningen som har benyttet
ressursen.

Det må også danne grunnlaget for vurderingen av
dagens rettighetshaverkrets. Slik kommisjonen ser det, er
det ikke riktig å karakterisere retten til rekvedsanking på
Sørøya som en allemannsrett. Bruken har hatt et kollekt-
ivt preg, men for en mindre gruppe enn allmennheten i vid
forstand. Det kollektive preget fremgår for eksempel ved
at folk fra innersiden av Sørøya også har hentet rekved fra
yttersiden.³³⁸ Det dreier seg om en allmenningsliknende
rettighet for befolkningen på øya. Dette gir lokalbefolk-
ningen en fortrinnsrett til ressursen, men slik at også andre
kan utnytte ressursen så fremt det ikke er til fortrensel
for lokalbefolkningens bruk. For eksempel vil eksistensen
av rettigheter for lokalbefolkningen til rekved ikke være til
hinder for at andre sanker rekved i mindre omfang, for
eksempel om de legger til med båt og trenger ved.

For øvrig har den nærmere karakteristikken av retten
neppe særlig praktisk betydning. Enten det er tale om en
lokal særrett eller en allmenningsliknende rettighet, er det
opparbeidet en rettighet for den lokale befolkningen basert
på langvarig bruk som har et selvstendig rettsgrunnlag. Som
følge av dette har retten også et visst ekspropriasjonsretts-
lig vern.

7.2.10.3 Vedhogst

Det har vært noe skog på Sørøya tidligere. Ragnvald Jacob-
sen skriver at “*bjørkeskog var det meste av Sørøy dekket av under
høydenivået 300-350 m.o. havet til omkring år 1700.*” Han viser
imidlertid til at “*Omkring 1683 var det begynt å gå kraftig til-
bake med skogen i kyststrøkene. Den ble brukt både til husbygg og
brensel. ... I 1725 var det skogrester igjen bare i de luneste dalene
i Hammerfest sogn.*”³³⁹ Etter dette har det vært lite skog på
Sørøya. I dag er forekomsten svært liten og fremstår som
krattskog.³⁴⁰ Utvisning av vedteig skal visstnok ha skjedd
kun ved ett tilfelle.³⁴¹ Holdningen blant den lokale befolk-
ningen ser i hovedsak ut til å ha vært at man, i alle fall i nyere

331 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972 s. 230-231.

332 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972 s. 231.

333 NOU 1993:34 s. 140-141.

334 NOU 1993: 34 s. 140.

335 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 128.

336 NOU 1993:34 s. 24.

337 NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 126-128.

338 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 126.

339 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 319.

340 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122.

341 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122.

tid, har ønsket å verne om de begrensede skogressursene på øya.³⁴²

Fordi skogressursene er så små og har hatt minimal praktisk betydning for folk de siste århundrene, anser kommisjonen det unødvendig å gå nærmere inn på spørsmålet om retten til hogst på Sørøya. Skulle skog igjen bli en aktuell ressurs på øya, kan det imidlertid tenkes at det foreligger en rett til hogst. Dette ut fra en betraktning om at hogst da (igjen) vil inngå i befolkningens helhetlige utnyttelse av de naturressursene som til enhver tid er tilgjengelige der.

7.2.10.4 Byggverk i utmark

Når det gjelder bruken av byggverk i utmark, vises det til punkt 7.2.3.7. Som der beskrevet har bruken av byggverk i utmark på Sørøya vært beskjeden. Dette har blant annet sammenheng med at folk normalt utnyttet områder nært hjemstedet. Der det har vært behov for det, har det likevel vært oppført nødvendige byggverk i tilknytning til sjølaksefiske, fangst og seterdrift.

Selv om oppføring og bruk av byggverk i utmark på Sørøya har hatt atskillig mindre omfang her enn for eksempel i Nesseby,³⁴³ legger kommisjonen til grunn at situasjonen ikke har vært vesentlig annerledes på Sørøya enn i Nesseby med tanke på lokale rettsoppfatninger. Det er heller ikke opplysninger om at staten har regulert byggverk i utmark på en vesentlig annen måte i dette feltet enn i Nesseby.³⁴⁴ Disse byggverkene har inngått i den tilpasningen som befolkningen på Sørøya har hatt og har til dels fungert som en forutsetning for deler av ressursutnyttelsen.

Kommisjonen legger derfor til grunn at folk på Sørøya har rett til å beholde eksisterende byggverk dersom disse er nødvendige for innehavernes øvrige utmarksbruk. Det gjelder også en rett til å oppføre nødvendige nye byggverk for de som henter en viktig del av sitt livsgrunnlag fra utmarka. Utnyttelsen av retten må skje innenfor rammene av kommunale arealplaner og forutsetter at det inngås feste-kontrakt med FeFo. Det har ikke vært tradisjon å føre opp fritidsbygninger på Sørøya. Dette faller derfor utenfor den bruken retten hjemler.

På grunn av det beskjedne omfanget av byggverk i utmark på Sørøya, vil rettens praktiske betydning trolig være atskillig mindre her enn der bruken av slike byggverk har vært vanligere. Få eksisterende byggverk vil være er omfattet av retten, og det er neppe mange som kan påvise et behov for å oppføre nye byggverk i utmark i forbindelse med øvrig utmarksbruk.

7.2.10.5 Konklusjon

De bruksformene kommisjonen har behandlet i punkt 7.2.5 til 7.2.9 gjelder ressurser som – ved siden av fiske i sjøen – har dannet det vesentligste av livsgrunnlaget for befolkningen på Sørøya. Også den bruken som er beskrevet i de umiddelbart foregående underpunktene har imidlertid hatt betydning for folks tilpasning på øya, og den har variert med hva som har vært nødvendig og naturlig ut fra ressurstilgang og samfunnsforhold. Bruken har dessuten pågått i tilknytning til utnyttelsen av de mer sentrale bruksformene, i god tro og med det omfanget som til enhver tid har vært naturlig. Om retten til slike “andre” bruksformer uttaler Sverre Tønnesen:³⁴⁵

“Det er ... klart nok at når befolkningen all tid har tatt det de trengte [av slike ressurser] av Finnmarksalmenningen, så har de fortsatt rett til å ta det de trenger. Dette er vel uten videre klart og trenger etter min mening ingen kommentar”

Det er slik kommisjonens ser det, nærliggende å sammenligne den bruken som er beskrevet i punkt 7.2.10 flg., med bruksrettigheter i statsallmenninger som ikke har vært eller er lovregulert. Slike rettigheter er omtalt på følgende måte i forarbeidene til fjellova av 1975:³⁴⁶

“I de gamle lover er bare de viktigste bruksretter i statsalmenningene omhandlet, som hogst, beiting og setring, jakt og fiske m.v. Men de bruksberettigede har gjort bruk av almenningene på mange andre måter... I det hele har vel almenningene vært betraktet som områder de bruksberettigede kunne gjøre seg nyttige i sin alminnelighet.”

Samtidig er det rettslige utgangspunktet for allmenningsrettigheter og allmenningsliknende rettigheter at det må “*påvises et særlig grunnlag for at [slike] rettigheter har falt bort*”.³⁴⁷ Et slikt rettsgrunnlag kan ikke påvises i det foreliggende tilfellet, ettersom hverken staten eller andre har utøvd en bruk som strider mot lokalbefolkningens rettigheter. På samme måte som de bruksberettigedes rettigheter i statsallmenningene i Sør-Norge ikke er begrenset til de bruksformene som er uttrykkelig regulert i fjellova, er derfor heller ikke rettighetene for folk på Sørøya begrenset til de bruksformene som er regulert i finnmarksloven. De omfatter også

342 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 122 og 126.

343 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013, s. 155 flg.

344 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013, s. 156-160.

345 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972, s. 285.

346 Innstilling om Lov om utnyttelse av rettigheter og herligheter i statsalmenningene (fjellevnen), avgitt desember 1969 av Fjellovkomiteén av 1965, s. 37.

347 Se bl.a. Geir Stenseth i Norsk Lovkommentar (2008), bind I s. 1085 note 3 til fjellova, med videre henvisning til Rt. 1930 s. 137, Rt. 1940 s. 407 og Rt. 1954 s. 534.

den øvrige bruken som har inngått i den helhetlige bruken som har funnet sted på øya.

Dette må i prinsippet også gjelde for sennagress, urter, lyng, tang og tare, selv om slik bruk ikke er konkret omtalt i det foregående.

7.2.11 Oppsummering – rettigheter av allmenningssrettslig karakter

Det følger av det foregående at kommisjonen har lagt til grunn at lokalbefolkningen på Sørøya – innenfor sine tradisjonelle bruksområder – har ervervet en kollektiv rett til ulike former for utmarksbruk på den delen av øya som er FeFo-grunn. Derimot er det ikke med grunnlag i hevd, alders tids bruk eller annet rettsgrunnlag ervervet noen kollektiv eiendomsrett til hele eller deler av denne grunnen. Det er heller ikke ervervet eksklusive bruksrettigheter eller kollektive bruksrettigheter for befolkningen i feltet som er mer omfattende enn de bruksrettighetene som er regulert i finnmarksloven §§ 22 og 23. Når det gjelder disse spørsmålene må det likevel tas forbehold for det området på Sørøya som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag, ettersom dette er særskilt vurdert i rapportens kapittel 9. Det tas også et visst forbehold når det gjelder Øyfjorden og omkringliggende områder, jf. punkt 11.2.4.

Sørøya hadde i middelalderen karakter av et privatrettslig gods og var et krongods som fullt ut var eid av kongemakten da 1775-resolusjonen om jordutvisning trådte i kraft. Dette har ikke vært til hinder for at øyas befolkning har ervervet rettigheter til ulike former for utmarksbruk på øya med grunnlag i alders tids bruk. De særegne rettighetsforholdene før 1775 kan ha medført at starttidspunktet for den rettsstiftende bruken varierer noe fra bruksmåte til bruksmåte. Felles for de ulike bruksmåtene, er imidlertid at befolkningen på øya i betydelig lengre tid enn det som kreves for å erverve rettigheter med grunnlag i alders tids bruk, har utøvd en bruk med den påkrevde sammenheng, innhold og omfang. Bruken har også i mer enn tilstrekkelig lang tid hatt grunnlag i en oppfatning om at den er et utslag av en rettighet.

En del av de rettighetene som øyas befolkning har ervervet med grunnlag i alders tids bruk er nå lovfestet i finnmarksloven §§ 22 og 23 (beite, torv, jakt på og fangst av småvilt, innlandsfiske, sanking av egg og dun, multeplocking). Disse bestemmelsene – og deres forløpere – er imidlertid ikke rettsstiftende, men lovfester rettigheter som på Sørøya har et selvstendig rettsgrunnlag, på samme måte som allmenningssrettighetene i Sør Norge har det, og på samme måte som reindriftsretten har det der det har vært drevet reindrift fra gammelt av.

Lokalbefolkningens rettigheter er ikke begrenset til de rettighetene som er regulert i finnmarksloven. Rettighetene

omfatter også andre bruksformer, og herunder også enkelte bruksformer som det i dag ikke er aktuelt å utnytte, men hvor retten ikke har falt bort, og hvor bruken derfor kan gjenopptas dersom forholdene skulle tilsi det, jf. punkt 7.2.10.

Statens disposisjoner over ressursutnyttelsen på Sørøya har ikke hatt en art eller et innhold som har medført at de bruksrettighetene lokalbefolkningen har ervervet med grunnlag i alders tids bruk har falt bort. I den grad disposisjonene har hatt en privatrettslig karakter har de ikke hatt tilstrekkelig omfang til å bryte ned lokalbefolkningens rettigheter, men de har bidratt til å opprettholde en rett for staten til å styre utnyttelsen av rettighetene når dette har vært påkrevd for å sikre ressurstilgangen og fremme en ordnet bruk. Den retten som er etablert på denne måten, er ved finnmarkslovens ikrafttreden overført til FeFo.

Finnmarksloven § 21 annet ledd om at lovens kapittel 3 ikke gjelder i den grad *“annet følger av særlige rettsforhold”*, jf. også § 5 annet ledd om at loven ikke griper inn i kollektive og individuelle rettigheter som folk i Finnmark har ervervet ved *“hevd eller alders tids bruk”*, kan derfor ikke tolkes slik at FeFo på Sørøya er forhindret fra å disponere over de rettighetene som er regulert i finnmarksloven. Lokalbefolkningens rettigheter har et selvstendig rettsgrunnlag, men de er kodifisert i finnmarksloven og dermed omfattet av FeFos disponeringshemler. Dette i motsetning til rettigheter som har et *særlig* rettsgrunnlag, for eksempel ved at det i alders tid eller full hevdstid er utøvd en bruk som går ut over det som er nedfelt i finnmarksloven. Når det gjelder de rettighetene som lokalbefolkningen har og som ikke er regulert i finnmarksloven, er FeFos disposisjonsrett begrenset til det som følger av den alminnelige grunneierretten.

Fordi den fastboende lokalbefolkningens rettigheter har et selvstendig rettsgrunnlag, kan ikke rettighetene uten videre oppheves eller innskrenkes på en måte som kan side-stilles med opphevelse. Rettighetenes selvstendige karakter medfører også at den fastboende befolkningen på Sørøya har en beskyttet posisjon. FeFo må unngå å disponere over rettighetene slik at de lokale rettighetshaverne fortrenses fra deres tradisjonelle bruks- og høstingsområder. Særlig gjelder dette den bruken som har vært utøvd – og som fortsatt utøves – med utspring i lokale bygdesamfunn i de områdene hvor befolkningen i disse bygdene tradisjonelt har høstet av utmarksressursene. I praksis vil dette blant annet innebære at lokale brukere må prioriteres ved ressursknapphet, men at også andre har adgang så fremt ikke det går urimelig ut over den lokale bruken. Dette er et utslag av at de lokale rettighetene ikke er eksklusive.

Det er ingen motsetning mellom det forholdet at den lokale befolkningen har en beskyttet posisjon i slike områder, og finnmarkslovens angivelse av rettighetshaverkretsen for

de bruksmåtene den regulerer til kommunens eller fylkets innbyggere. Den bruksretten som med grunnlag i alders tids bruk er etablert for lokalbefolkningen på Sørøya, tilkommer ikke kommunens eller fylkets innbyggere i sin alminnelighet, ettersom disse bare har lovbestemte rettigheter til ressursutnyttelse på Sørøya. Finnmarksloven gir imidlertid rom for å ivareta hensynet til lokale rettighetshavere i deres tradisjonelle bruksområder. Det er i FeFos strategiplan for 2011 til 2015 uttalt at *“nærhet til ressursen og tradisjonell bruk”* skal vektlegges ved reguleringen av ressursbruken på FeFo-grunnen.³⁴⁸ Med dette siktes det formodentlig nettopp til lokal bruk utøvd av mer begrensede personkretser enn de rettighetshaverkretsene finnmarksloven §§ 22 og 23 opererer med, og som har en særlig beskyttelsesverdig posisjon i de aktuelle områdene, blant annet fordi den går langt tilbake i tid.

Det følger av det som er sagt ovenfor, at finnmarksloven på de delene av FeFo-grunnen hvor FeFos lovfestede posisjon som grunneier samsvarer med de underliggende rettslige realitetene, er en form for allmenningslovgivning. Riktignok er innholdet i rettighetene ikke sammenfallende med innholdet i de sør-norske allmenningsrettighetene, men dette er naturlig ettersom forutsetningene for å utøve bruken har vært annerledes både når det gjelder faktiske forhold og rettslige reguleringer. Forholdene i Finnmark skiller seg også ut fra normalsituasjonen i en allmenning der disponeringen over allmenningsrettighetene utøves av organer som ligger nærmere den berettigede brukerkretsen enn i Finnmark. Dette er likevel ikke til hinder for å anse også FeFo-grunnen som en form for allmenningsgrunn, om enn av særegen karakter.³⁴⁹

I hvilken grad den rettsstillingen som er skissert ovenfor, bør lede til at det utarbeides nærmere retningslinjer for FeFos disponeringer, og hvordan de lokalt berettigede på Sørøya og andre berørte bør delta i slike prosesser, er det ikke opp til kommisjonen å vurdere.

348 FeFo, *Strategisk plan*, vedtatt 1. april 2011 s. 9.

349 Så også i NOU 1993: 34 side 297 flg. på s. 322. Se også Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 308-313.

8. REINDRIFTSRETTIGHETER

8.1 Innledning – hva saken gjelder

Finnmarkskommisjonen vil i det følgende redegjøre for de vurderingene som ligger til grunn for dens konklusjoner når det gjelder spørsmålet om det foreligger en alminnelig reindriftsrett i felt 3. Det er verken fremsatt krav om at reindriften har ervervet mer omfattende rettigheter enn det som fremgår av reindriftsloven, eller at reindriften rettigheter på Sørøya er mindre omfattende enn dette. Ifølge finnmarksloven § 33 første ledd bokstav a) og b) skal imidlertid kommisjonen uavhengig av fremsatte krav uttale seg om rettighetsforholdene i de feltene den utreder, og om hvilke eier- og bruksrettigheter som er etablert innenfor kommisjonens mandatområde.

Utgangspunktet for kommisjonens vurderinger av den alminnelige reindriftsrettens utstrekning og innhold på Sørøya må tas i reindriftsloven § 4 første og annet ledd som lyder:

“Den samiske befolkningen har på grunnlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet).

Innenfor det samiske reinbeiteområdet skal det legges til grunn at det foreligger rett til reinbeite innenfor rammen av denne lov, med mindre annet følger av særlige rettsforhold.”

Den alminnelige reindriftsretten er med andre ord en kollektiv rett som gjelder i “*det samiske reinbeiteområdet*”, og som i utgangspunktet ligger til den samiske befolkningen. Hvem som i praksis har rett til å eie rein i dette området, er nærmere regulert i reindriftsloven i §§ 9 til 18, jf. også § 32.¹ Det fremgår av forarbeidene at § 4 første ledd ikke gir noen føringer for spørsmålet om i hvilke deler av det samiske

reinbeiteområdet reindriftsretten har et selvstendig rettsgrunnlag, eller hvilket innhold og omfang retten har i de ulike delene av området. Dette må derfor avgjøres etter en konkret vurdering fra område til område, der vurderingstemaet er om det er utøvd en bruk som oppfyller vilkårene for rettserverv med grunnlag i alders tids bruk.²

Samtidig innebærer § 4 annet ledd at reindriftsutøverne ikke trenger føre bevis for at det er ervervet reindriftsrett i områder innenfor samiske reinbeiteområdet, men at bevisbyrden påhviler den som anfører det motsatte. Dersom beiterett anses ervervet i et område, “*vil dette som alminnelig regel medføre at samene også har ervervet de tilknyttede rettighetene*” til trevirke, jakt, fangst og fiske og de beføyelsene som ellers er regulert i §§ 19 til 26.³

I det følgende gis det i punkt 8.2 en oversikt over reindriften i feltet mer generelt. Kommisjonens nærmere vurderinger av det rettslige grunnlaget for og innholdet i og omfanget av den kollektive reindriftsretten på Sørøya er inntatt i punkt 8.3. Kommisjonen har i felt 3 også motatt to krav om erverv av reindriftsrettigheter på individuelt grunnlag. Disse kravene er vurdert i rapportens kapittel 11, der også andre krav om individuelle rettighetserverv er vurdert.

8.2 Nærmere om reindriften på Sørøya

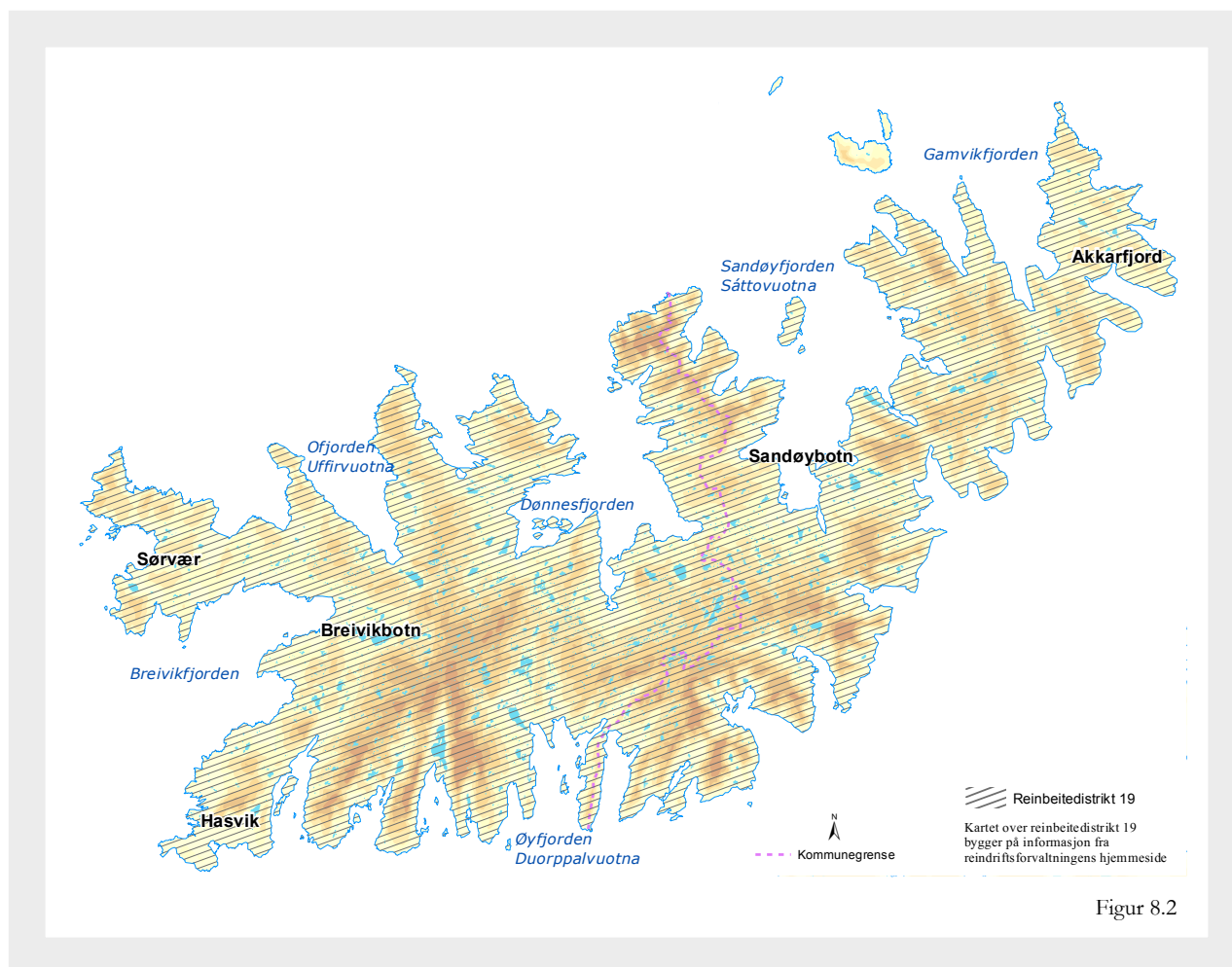
Som fremholdt i punkt 7.2.7.1, var det villrein på Sørøya både på 1600- og 1700-tallet og tidligere. Villreinen ble fredet i løpet av 1600-tallet, men det hindret ikke at villreinstammen på øya etter hvert ble utryddet. Trolig skjedde dette i løpet av første halvdel av 1800-tallet.⁴

¹ Bestemmelsene er relativt kompliserte, men noe forenklet kan det sies at retten til reindrift i det samiske reinbeiteområdet som utgangspunkt tilligger personer som tilhører reindriftsfamilier, jf. særlig §§ 9 og 32.

² Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53.

³ Se bl.a. Rt. 2001 s. 769 (Selbu) s. 788 og Rt. 1997 s. 1608 (Aursunden) på s. 1616. Disse avgjørelsene ble avsagt da bevisbyrderegelen var inntatt som § 2 første ledd tredje punktum, men denne er videreført til § 4 annet ledd i 2007-loven. Se ellers foran i punkt 6.3.3.

⁴ Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 283. Se også Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsammisk bosetning i Sørøysundregionen* [i] Øyfolk 1993 s. 49 flg. på s. 55.

På den tiden det var villrein på Sørøya, foreligger det ingen opplysninger om tamreindrift der.⁵ Øya har dermed ikke vært reinbeiteområde like lenge som naboøyene Stjernøya og Seiland. Mens Alta herredsrett i 1996 la til grunn at det hadde vært drevet reindrift i Store Bekkarfjord på Seiland i minst 200 år,⁶ går reindriften historie på Sørøya tilbake til 1880-tallet. Samer fra Kautokeino bosatte seg da i Øyfjord sørvest på øya og etablerte helårs reindrift der. Det hadde vært forsøkt å føre rein ut til Sørøya i 1844 og 1857, men ustadige vær- og strømforhold og lang avstand gjorde at det ikke lønte seg med sesongflyttinger to ganger i året.⁷

⁵ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 58-59.

⁶ Alta herredsrett dom 17. april 1996 (sak 95-00296 A), s. 2. Se også s. 16.

⁷ Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285.

Heller ikke et forsøk på å svømme rein til Sørøya tidligere på 1880-tallet var vellykket.⁸

Reindriften i Øyfjord-området varierte i omfang de første årene etter at den ble etablert. Amund Helland beskriver i 1905 situasjonen slik:⁹

“For tiden (1905) er det få rein som beiter på Sørøya, så vidt skjønnes ca. 100. Det var før tre samefamilier med rein som bodde fast i ordentlige trehus i Øyfjorden. De levde av sine rein og litt fiske ved siden av. De hadde også 1 a 2 kyr. De hadde til sammen 800 a 1000 rein.”

Selv om det ble drevet reindrift på Sørøya på 1890-tallet, var ikke øya med i den distriktsinndelingen som amtmannen i

⁸ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 59. Se også Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 147.

⁹ Sitert etter Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 147.

Finnmark vedtok 10. november 1892 og som fastla hvilke halvøyer og øyer i Finnmark som skulle være sommerbeitedistrikter. Dette hadde trolig sammenheng med at Sørøya på denne tiden ikke ble benyttet som sommerbeite, men som helårsbeite.¹⁰ Øya er imidlertid nevnt som ett av Finnmarks fem reinbeitedistrikter i en innstilling som ble avgitt i 1910 av en kommisjon som var oppnevnt året før for å revidere *“lovgivningen om fjeldfinnerne og reinbeitingen i Finnmarken”*. Ved vedtaket av reindriftsloven av 1933 ble Sørøya tatt med i distriktsinndelingen som distrikt 19 under Kautokeino reinsogn.¹¹ Se kartet i figur 8.2. Formelt skjedde dette ved fylkesmannens forordning 10. november 1934, som fastsatte at Sørøya skulle være helårsbeite for rein med beitetid fra 1. januar til 31. desember.¹²

Reindriftsloven av 1978 erstattet reinsogninndelingen med en inndeling i reinbeiteområder og reinbeitedistrikter. Sørøya ble lagt ut som distrikt 19 under Vest-Finnmark reindriftsområde.

Øya har fra slutten av 1970-tallet vært kombinert helårs- og sommerbeite, ved at reindriftsutøvere som hadde sommerbeite andre steder fikk ta i bruk Sørøya som sommerbeite. Ved ett tilfelle fikk også en familie som hadde helårsdrift på Sørøya ta i bruk vinterbeiteområder i Kautokeino.¹³

15. april 1982 vedtok Reindriftsstyret at Sørøya skulle være sommerbeite fra 20. april til 15. oktober, med unntak av et område i nord der beiteperioden ble satt til 1. juli til 15. oktober av hensyn til sauenæringen. Det ble også bestemt at nye driftsenheter (siidaer) ikke ville få tillatelse til helårsbeite på øya, og forutsatt at når de siidaene som hadde helårsbeite der avvirket driften, skulle tilsvarende beitekapasitet legges ut til sommerbeite.¹⁴ De berørte kommunene og en reinceier som hadde helårs reindrift på øya påklaget vedtaket, men klagen førte ikke frem.¹⁵

Områdestyret for Vest-Finnmark utlyste i oktober 1983 ledig beitekapasitet i distrikt 19 for inntil tre driftsenheter.¹⁶ I kjølvannet av tildelingen behandlet Hammerfest namsrett en begjæring om midlertidig forføyning der Nordre Sørøy Sauavslag, med en reindriftsutøver som drev helårs

reindrift nord på øya som hjelpeintervenient (partshjelper), nedla påstand om at staten inntil videre måtte forbys å utvise beite til flyttsamene i distrikt 19. Dette var begrunnet med at man i forhold til reindriften hadde ervervet en eksklusiv beiterett i tvisteområdet. Namsretten fant ikke dette sannsynliggjort. Det var derfor unødvendig for retten å ta stilling til om det var behov for en midlertidig ordning for å avverge en vesentlig skade eller ulempe for saksøkerne.¹⁷

I dag er helårsdriften på den sørvestlige delen av Sørøya avvirket. To siidaer (Eira/Gaup) og Sara/Gaup/Loso) bruker denne delen av øya som sommerbeite. Nordøst på øya drives det fortsatt bare helårsdrift i én siida (Bongo), etter at driftsformen ble etablert der i 1952.¹⁸

Det inngår ti siidaandeler i de tre siidaene som driver reindrift på Sørøya. Per 31. mars 2012 var 72 personer involvert i driften. Reindriftsstyret fastsatte i april 2011 høyeste tillatte reintall i distriktet til 4300.¹⁹ Distriktets faktiske reintall 31. mars 2012 var 4185. Dette er noe over gjennomsnittet de siste ti årene (3977). Innenfor perioden varierte antallet fra 2955 i 2003 til 4379 i 2010. Gjennomsnittlig slaktevekt er blant de høyeste i Vest-Finnmark.²⁰ Distriktets leder, Nils Mikkelsen Sara, opplyste under kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012, at helårssiidaen har vel 300 rein, mens tallet i sommersiidaene varierer mellom 3600 og 4000.

Beitearealet for distrikt 19 utgjør ifølge reindriftsforvaltningen 818 km², eller praktisk talt hele Sørøya.²¹ Reindriftsstyret vedtok i juni 2003 at øya skulle være tillatt beiteområde for sommersiidaene fra 1. mars til 31. desember.²² Reindriftsloven av 2007 forutsetter at beitetidene ikke lenger skal fastsettes av reindriftsforvaltningen, men inngå i distriktets bruksregler som skal godkjennes av Områdestyret.²³ I distrikt 19 flytter sommersiidaene som regel driften fra fastlandet til Sørøya i slutten av april. Den ene siidaen prammer til Lillebotn i Hasvik, og den andre til Mebotn i Øyfjord. Flyttingen tilbake til fastlandet skjer midt i oktober.

10 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 62-63 med videre henvisning til J. I. Hætta, Ole K. Sara og Ivar Rushfeldt, *Reindriften i Finnmark: lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994 s. 47.

11 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 63 med videre henvisning til Hætta m.fl. Op cit, s. 51.

12 Hammerfest namsrett, kjennelse 29. mars 1984 i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252 s. 2.

13 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252 s. 2.

14 Reindriftsstyrets sak 23/82. Vedtaket er gjengitt på s. 2 i Hammerfest namsretts kjennelse i sak 18/1983 D.

15 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252 s. 3.

16 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252 s. 3.

17 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252 s. 7-8. se også foran i punkt 7.2.5.3 og 7.2.5.7.

18 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 61 og s. 65-87.

19 Reindriftsstyret, Møtebok 14. april 2011 s. 17-18, vedtak i sak 22/11.

20 Opplysningene om reindriften i distrikt 19 er hentet fra Ressursregnskap for reindriftnæringen 2011/2012 s. 52 (antall siidaandeler og personer i driften), 54 (faktisk reintall) og 61-63 (slaktevekt).

21 Ressursregnskap for reindriftnæringen 2011/2012 s. 96. Ifølge nettutgaven av Store norske leksikon (<http://snl.no/S%C3%B8r%C3%B8ya>) er Sørøyas areal 816 km². Wikipedia oppgir arealet til 811,43 km² ([http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark))).

22 Reindriftsstyret, Møtebok 13. juni 2003 s. 4-6, vedtak i sak 17/03. Vedtaket opphevet de beitetidene som ble fastsatt i Reindriftsstyrets vedtak i sak 23/82.

23 Ressursregnskap for reindriftnæringen 2009/2010 s. 42.

Begge siidaene starter høstprammingen fra Lillebotn, men den ene fører flokken i land i Saltvika/Kvenvika sørvest for Alta, og den andre på Skillefjordnes nordøst for Alta. Vinterbeitene er i distrikt 30 B midtre sone (Eira/Gaup) og distrikt 30 C østre sone (Sara/Gaup/Loso) i Kautokeino.²⁴

Tidligere drev de to siidaene atskilt i den perioden de hadde tilhold på Sørøya. Gaup/Eira-siidaen hadde sitt område i sørvest, mens Sara/Gaup/Loso-siidaen holdt til midt på øya. I dag driver de av beite- og driftsmessige årsaker som én siida.²⁵ I denne perioden bruker utøverne øyas reinbeiteressurser. Deres bruk av andre utmarksressurser er beskjedne og stort sett begrenset til husbehov. Dette har sammenheng med at driftsforholdene i reindriften gir lite rom for særlig omfattende utnyttelse av ulike utmarksressurser ved siden av reindriften.²⁶

Helårssiidaens reindrift på Sørøya foregår i hovedsak atskilt fra sommersiidaene, i området fra Sandøybotn/Fjordabotn og nordover. Utøverne i helårssiidaen bruker også andre utmarksressurser enn beiteressursene i atskillig utstrekning. Ifølge den sakkyndige feltutredningen kan disses bruk sammenliknes med bruken til de øvrige fastboende på øya.²⁷

8.3 Kommisjonens vurderinger

8.3.1 Utgangspunkt for vurderingen

Som nevnt foran, er det ikke fremsatt krav for kommisjonen hvor det er anført at det er ervervet kollektive reindriftsrettigheter på Sørøya som går lenger enn den bruksretten til reindrift som er regulert i reindriftsloven, eller at reindriften har mindre omfattende rettigheter enn dette.

Sommersiidaene og helårssiidaen driver i hovedsak i atskilte områder. Den sakkyndige feltutredningen viser likevel at det er visse beitekonflikter mellom de to gruppene i området mellom Sandøybotn/Fjordabotn og Skillefjellet.²⁸ Johan Anders Bongo, som har rein i helårssiidaen, har i sitt krav til kommisjonen fremholdt at helårssiidaen er under et visst press fra sommersiidaenes drift, og krever å få stadfestet familiens fortsatte rett til reindrift på den nordre delen av Sørøya. Se kommisjonens vurderinger i rapportens punkt 11.3.

Hovedspørsmålet for kommisjonen i det følgende, er om presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd om at det på den delen av Sørøya som er lagt ut som reinbeiteområde

i medhold av reindriftslovgivningen er ervervet reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk, og med det innholdet som er nærmere angitt i reindriftslovgivningen, er korrekt.

Dette vil bero på om vilkårene for slikt rettserverv er oppfylt. Mer konkret må det *“foreligge en viss bruk, som må ha funnet sted i lang tid, og ha skjedd i god tro”*, og ved den nærmere vurderingen må det ses hen til rettighetens art og tas hensyn til *“de særlige forhold innen reindriften.”*²⁹ Reindriftslovens presumsjon innebærer at det i et samisk reinbeiteområde er et eventuelt ikke-ervert av reindriftsrett som må bevises særskilt, ikke at det er ervervet reindriftsrett der. Det kreves likevel ikke mer enn *“sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal.”*³⁰

8.3.2 Har bruken tilstrekkelig varighet og kontinuitet til å være potensielt rettsstiftende?

Ett av vilkårene for å erverve rettigheter med grunnlag i alders tids bruk er at bruken har vært langvarig. Hvor lang tid som kreves, vil kunne variere med brukens omfang og intensitet. Er bruken intensiv vil kravene til varighet være noe lempeligere enn når bruken er ekstensiv. Det er imidlertid antatt at bruken må ha pågått i minst 50 år, og normalt henimot 100 år.³¹ Har bruken hatt kortere varighet enn 50 år, kan den fortsatt gi grunnlag for rettighetserverv, men da med hjemmel i reglene om hevd. Disse opererer med en hevdstid på 20 år dersom bruken vises gjennom en “fast tilstelling”, jf. hevdsloven §§ 7 og 8, sammenholdt med § 2.

Som fremholdt i punkt 8.2, har det vært drevet tamreindrift på Sørøya siden 1880-tallet. I de første årene synes omfanget å ha variert en del. Se blant annet den der siterte uttalelsen fra Amund Helland om at antall dyr i 1905 var nede i vel hundre, mens det noen år før hadde vært mellom 800 og 1000. Bruken later imidlertid til å ha hatt et relativt permanent preg. I en fremstilling om den sjøsamiske bruken av Sørøya utgitt i 1993 heter det:³²

“I 1905 fikk så de tre fastboende sjøsamene i Øyfjorden igjen en del rein som utviklet seg til en stasjonær stamme. Etter opplysningene etablerer dagens reindriftsfamilier seg i Øyfjordområdet omkring 1913-14. Ut fra disse to

²⁴ Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 60-61 og s. 73-79.

²⁵ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 73-79.

²⁶ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 84-87.

²⁷ Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 42/2011 s. 65-72.

²⁸ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 90.

²⁹ Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789. Utsagnet er sitert i sin helhet foran i punkt 6.2.1.2.

³⁰ Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

³¹ Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013), s. 364-365. Se også Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2. utg. (2008) s. 182 flg., særlig s. 190-195.

³² Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 1993 s. 49 flg. på s. 55. Artikkelen er også trykket i Ottar, populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum, nr. 1/1993.

enhetene utviklet en del av dagens reindrift seg. I 1952 etablerer to familier seg på nordøstenden av øya. I nyere tid er det kommet til en del driftsenheter som flytter mellom øya og fastlandet ved hjelp av militære landgangsfartøyer.”

I den kjennelsen som Hammerfest namsrett avsa 29. mars 1984, hvor retten tok stilling til en begjæring om midlertidig forføyning fra Nordre Sørøy Sauavslag, uttalte retten:³³

“Ved fylkesmannens forordning av 1934 ble det bestemt at Sørøya skulle være helårsbeitedistrikt for rein. Etter § 2 i den nå opphevede lov om reindrift av 12. mai 1933, skulle reindrift så vidt mulig bare tillates i ‘områder hvor flyttlapper har hatt reindrift fra gammel tid...’. Retten legger til grunn at fylkesmannen den gang vurderte og må ha funnet beviset at lovens vilkår på dette punkt for Sørøyas vedkommende var oppfylt. Det er på det rene at flyttsamene har hatt reindrift på Sørøya før 1934 og reindriften har også benyttet Sørøya som helårsdistrikt fra 1934 til 1978 og fra 1979 i kombinasjon helårs/sommerbeitedistrikt. Saksøkerne har ikke sannsynliggjort at reinbeitingen har vært tålt bruk fra saksøkernes side.”

Da fylkesmannen vedtok å legge ut Sørøya som helårsbeite for rein i 1934, hadde det vært drevet reindrift der i omtrent 50 år. Det kan hevdes at bruken på dette tidspunktet hadde vært i korteste laget med hensyn til å gi rom for rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk. Da § 4 i gjeldende reindriftslov trådte i kraft 1. juli 2007, hadde imidlertid bruken pågått i nesten 75 år til.

Kommisjonen legger derfor til grunn at bruken har vært tilstrekkelig langvarig og hatt tilstrekkelig sammenheng til å være potensielt rettsstiftende etter reglene om alders tids bruk.

8.3.3 Har bruken hatt et innhold som kan gi grunnlag for erverv av bruksrett til reindrift?

For at en utøvd bruk skal gi grunnlag for erverv av en kollektiv bruksrett, må brukens *innhold og omfang* kunne sammenliknes med den bruken som innehaveren av en kollektiv bruksrett i et tilsvarende område ville ha utøvd, jf. prinsippet i hevdsloven § 7 første ledd. Reindriftsutøvernes bruk av Sørøya må altså tilsvare den bruken en reindriftsberettiget ville ha gjort av øya.

Ut fra det som er opplyst om reindriften på Sørøya i den sakkyndige feltutredningen,³⁴ kan det ikke være noen

tvil om at reindriftsutøverne i den perioden det har vært drevet reindrift på øya, har utøvd en bruk som oppfyller dette vilkåret. Det ble lenge drevet helårs reindrift der. I dag er dette bare tilfellet på den nordre delen av øya, men også på den delen av øya som i dag bare er sommerbeite, er det tale om en relativt omfattende bruk som pågår fra slutten av april til godt ut i oktober hvert år. Den tilsvarende i innhold og omfang det som er vanlig i et sommerbeiteområde ved kysten, ved at de lokale reinbeiteressursene utnyttes i den tiden reinen er i området. Utøverne bruker vårbeiter og kalvingsland, sommerbeiter og høstbeiter og områder for samling og slakting.³⁵

Sommersiidaenes bruk er i hovedsak knyttet til selve reindriften, mens deres bruk av andre ressurser er mer beskjeden. Det har vært drevet et visst innlandsfiske til husbehov, og noe sinking av bær og andre ressurser, men lite jakt og fangst.³⁶ Dette er et utslag av at utøverne i den perioden de er på Sørøya ikke har tid til å drive jakt og fangst. Jakt- og fangsttidene for rype og hare som er de mest aktuelle artene på Sørøya, starter 10. september.³⁷ Frem til utøverne flytter fra øya i midten av oktober er de opptatt med ulike gjøremål i reindriften (samling, skilling, slakting og flytting). Det er dermed driftsforhold og behov i reindriften som er årsaken til at virksomheten ikke drives i særlig grad. Dette vil derfor ikke medføre at bruken faller utenfor den retten som eventuelt er ervervet. Bruken som sådan avviker ikke nevneverdig fra den bruken som en reindriftsberettiget ville ha utøvd i et tilsvarende område med tilsvarende bruks- og driftsforhold.

Også helårssiidaens bruk av Sørøya er relativt omfattende. Fordi det dreier seg om helårs reindrift har man riktignok ikke samlingsplasser for vårflytting og høstflytting, men den aktuelle delen av øya, fra Sandøybotn/Fjordabotn og nordover brukes til beite, kalvingsland og annen bruk som inngår i reindriften.³⁸ Helårsutøvernes bruk av andre utmarksressurser enn reinbeite har ifølge den sakkyndige feltutredningen større omfang enn sommersiidaenes bruk av slike ressurser, og kan sammenliknes med de øvrige fastboendes bruk.³⁹

Det må etter dette legges til grunn at reindriften kollektive bruk av Sørøya tilsvare det som har vært naturlig ut fra beiteforhold, ressurstilgang og driftsforhold og behov i reindriften. Verken når det gjelder sommersiidaenes eller helårssiidaens bruk foreligger det opplysninger som tyder på at bruken har vært mindre omfattende enn dette. At

33 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252, s. 7. Se også foran i punkt 7.2.5.3, 7.2.5.7 og 8.2.

34 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 55 flg., særlig s. 60-87.

35 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 73-78.

36 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 84-87.

37 Forskrift om jakt- og fangsttider for jaktseongene fra og med 1. april 2012 til og med 31. mars 2017 § 2.

38 Se nærmere NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 65-67.

39 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 70-72.

Sørøya var bebodd av andre da den ble tatt i bruk til reindrift på 1880-tallet, og staten på dette tidspunktet hadde utmålt grunn til private og fortsatte med dette også i de påfølgende årene, er uten betydning.

Det er ikke til hinder for å erverve bruksrettigheter i et område med grunnlag i alders tids bruk at også andre bor i eller har rettigheter i, eller disponerer rettslig over dette området. Kommisjonen legger derfor til grunn at bruken innhold og omfang er potensielt rettsstiftende.

8.3.4 Er bruken utøvd ut fra en oppfatning om at bruken er utslag av en rettighet?

Avgjørende for om det på Sørøya er ervervet en alminnelig kollektiv reindrifftsrett med grunnlag i alders tids bruk, er etter dette om det i tilstrekkelig lang tid er utøvd bruk i god tro. Det vil si at bruken må være utøvd på grunnlag av en oppfatning om at bruken er et utslag av en rettighet, og herunder at bruken ikke må ha et annet grunnlag, for eksempel at den må anses som tålt bruk.

Ved vurderingen av godtrokravet gjelder det en presumsjon for at vilkåret om god tro er oppfylt, dersom de øvrige vilkårene er oppfylt, jf. punkt 6.3.2. Det gjelder videre en presumsjon for at reindriften i det samiske reinbeiteområdet har et selvstendig grunnlag i alders tids bruk, jf. punkt 6.3.3 og 8.1. Dette innebærer også en presumsjon for at godtrokravet er oppfylt. Det er dermed også i denne relasjonen eventuell manglende god tro som må begrunnes særskilt, ikke at god tro foreligger. Videre tilsier Høyesteretts praksis, jf. Rt. 2001 s. 769, og folkerettslige kilder, jf. særlig ILO-konvensjon artikkel 14, sammenholdt med artikkel 8, at godtrokravet ikke kan anvendes særlig strengt i saker som gjelder erverv av reindrifftsrett, verken når det gjelder innholdet i den gode troen eller den tidsperioden den gode troen må ha vært til stede.

Det kan ikke med sikkerhet sies når bruk i god tro ble påbegynt av reindriftsutøverne på Sørøya. Imidlertid er det ikke noe som tyder at de som på 1880-tallet flyttet dit fra Kautokeino og startet med helårs reindrift i Øyford ble møtt med mottiltak fra lokalbefolkningen eller andre. Riktignok synes det å ha vært en betydelig nedgang i reintallet frem mot 1905, men dette skyldes ifølge Amund Helland forsømt vokting, og i årene etter 1905 tok reintallet seg opp.⁴⁰

Mellom 1910 og 1920 etablerte flere reindriftssamer seg på denne delen av Sørøya. Ifølge Ragnvald Jacobsen søkte flere av disse Hasvik kommunestyre om å få holde rein på Sørøya. Noen av søknadene ble innvilget, mens

andre ble avslått.⁴¹ Det var dermed ikke staten som grunneier eller andre rettighetshavere som behandlet og avgjorde søknadene, men kommunen som offentlig myndighet. De her nevnte forholdene kan derfor ikke uten videre ha gitt grunnlag for oppfatninger hos de aktuelle utøverne om at reindriften på Sørøya var en form for tålt bruk.

Dessuten er det – også om det tas høyde for at reindriftsutøvernes bruk av Sørøya ikke nødvendigvis har vært rettsstiftende fra den dagen bruken ble påbegynt – liten tvil om at det har oppstått en oppfatning hos dem om at deres bruk var utslag av en rettighet. Oppfatningen må over tid ha festnet seg, og erstattet eventuelle oppfatninger om at det kunne dreie seg om tålt bruk. Det kan her vises til at Samerettsutvalgets rettsgruppe uttaler at også ved kysten må reindriftssamene *“etterhvert ha fått den oppfatning at de hadde rett til å bruke områdene til sin næring.”*⁴²

Uttalelsen er generell, men den fremstår som dekkende også for forholdene på Sørøya. Det har tidvis vært strid om hvor mye rein som skal tillates å beite på øya og om hvilke utøvere som skal kunne drive der, men det har ikke vært bestridt at det kan drives reindrift på øya.⁴³ Som nevnt foran, har det også vært anført at det på den nordre delen av øya forelå en eksklusiv rett til sauebeite for de lokale bøndene. Hammerfest namsrett fant imidlertid *“ikke at saksøkerne har sannsynliggjort at de har en eksklusiv beiterett i forhold til reindriften”*, og viste til at Sørøya hadde vært benyttet som reinbeite for øya formelt ble helårsdistrikt, og at saksøkerne heller *“ikke [har] sannsynliggjort at reinbeitingen har vært tålt bruk fra saksøkernes side”*.⁴⁴

Avgjørelsen har utvilsomt bidratt til å styrke reindriftsutøvernes oppfatning om at deres bruk var utslag av en selvstendig rettighet, både generelt og i det området saken gjaldt. Når det ellers gjelder forholdene på den nordre delen av Sørøya, skal det bemerkes at helårsdriften her ble etablert i 1952, men alt i 1895 åpnet Hammerfest kommunestyre for at det kunne etableres reindrift nord på øya, forutsatt at de aktuelle reineierne ble fastboende i området.⁴⁵

Etter dette fremstår det som relativt klart at både dagens reindriftsutøvere og deres forgjengere har hatt en beskyttelsesverdig oppfatning om at deres reindrift på Sørøya har vært utslag av en selvstendig rettighet. Det foreligger heller ikke noen omstendigheter som har vært egnet til å frata reindriftssamene deres gode tro etter at bruk i god tro har blitt påbegynt.

41 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 286.

42 NOU 1993: 34 s. 265.

43 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 90-91.

44 Hammerfest namsrett, kjennelse i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252, s. 7.

45 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285.

40 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 147, med videre henvisning til Amund Helland, *Norges land og folk. Finnmarken I-III*, 1906. Se også foran i punkt 8.2 og 8.3.2.

I den grad bruken har vært rettslig bestridt, har ikke dette ført frem, og verken lovgivning eller andre reguleringer har kunnet ta fra dem deres rettsoppfatning. Synet på reindriften som en “uskyldig nyttesrett”,⁴⁶ er i dag forlatt i rettspraksis, lovgivning og juridisk teori. Høyesterett fastslår i Selbu-dommen at *“reindriftsretten er en selvstendig rett”* og ikke *“tålt bruk”*.⁴⁷ Også reindriftsloven § 4 første ledd fastslår at det er tale om en *“rett”*. Det kan også nevnes at Rettsgruppen konkluderte med at reindriftsloven ikke konstituerer de sentrale reindriftsrettighetene, *“men regulerer dem på samme måte som andre lover regulerer andre rettigheter av opprinnelig karakter, f.eks. eiendomsretten eller allmenningsrettighetene.”*⁴⁸

Kommisjonen legger derfor til grunn at bruken har vært utøvd i god tro i en tilstrekkelig lang periode til at vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk er oppfylt.

8.3.5 Rettens geografiske utstrekning

Det følger av fremstillingen i punkt 8.3.2 til 8.3.4 at kommisjonen har konkludert med at det på Sørøya er ervervet en alminnelig kollektiv bruksrett til reindrift som har grunnlag i alders tids bruk, med det innholdet som er nærmere regulert i reindriftsloven. Om dette gjelder på hele eller bare deler av øya, må imidlertid undergis en nærmere og mer konkret vurdering.⁴⁹ Presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd er riktignok at retten gjelder i hele det området som etter første ledd er *“samisk reinbeiteområde”*, herunder også på den aktuelle delen av Sørøya. Kan det sannsynliggjøres at det i deler av området *ikke* har vært drevet reindrift på en slik måte at det har kunnet gi grunnlag for rettighetserverv, blir imidlertid situasjonen en annen for disse delene.

Det har ikke fremkommet noe som gir grunn til å fravike det utgangspunktet lovens presumsjon gir på den delen av Sørøya som ligger i Hasvik kommune. Riktignok kan reindriften egenart og ekstensive bruksform ha medført at bruken av de ulike områdene kan ha variert fra år til år. Høyesteretts vurderinger i Selbu-saken innebærer imidlertid at det må utvises varsomhet med å la manglende konkrete opplysninger om at reindriften har brukt et område danne grunnlag for slutninger om at det innenfor det samiske reinbeiteområdet ikke er ervervet reindriftsrett.⁵⁰

Det som her er sagt, gjelder også på mesteparten av den delen av øya som ligger i Hammerfest kommune. Når det gjelder området nord for Storsandeidet mellom Finnvika og Akkarfjorden, har det imidlertid fra lokalbefolkningen i Akkarfjord vært anført at det ikke har vært rein nord for eidet, og vært vist til at det her ikke skal ha vært lov til å ha rein. Kommisjonen har derfor funnet det nødvendig å vurdere dette området nærmere.

Den sakkyndige feltutredningen opplyser at helårssidaens beiteområde omfatter hele den nordøstlige delen av Sørøya, også området mellom Tarhalsen og Storsandeidet, og at utøverne i har hatt kalvingsland på Tarhalsen og Akkarfjordnæringen. Utøverne har også opplyst at barmarkstrafikken i området kan være forstyrrende, og har i den forbindelse særlig nevnt turstien fra Akkarfjord til Kjøttvikvarden, som ligger ikke langt fra Tarhalsen.⁵¹

Dette er bestridt av lokalbefolkningen. Under kommisjonens høringsmøte i Hammerfest 29. og 30. august 2012 avga Ann-Kristin Kvalsvik partsforklaring på vegne av Akkarfjord bygdelag som har krevd kollektiv eiendomsrett til FeFo-grunnen i det aktuelle området.⁵² Hun viste blant annet til at det var en utbredt oppfatning blant befolkningen i Akkarfjord at *“det ikke er lov å ha rein nord for Storsandeidet”* og at hun ikke hadde snakket med noen *“som kjenner til at [reindriftsutøverne] har brukt Tarhalsen som kalvingsområde.”*⁵³

Kvalsvik viste også til at de reindriftsutøverne som drev helårs reindrift på den nordre delen av Sørøya, tidligere hadde boplass i Lundhamn og i hovedsak holdt sin rein rundt dette området, som ligger rundt 13 kilometer i luftlinje fra Akkarfjord. Etter det hun hadde hørt, hadde det tidligere vært et gjerde ved Storsanden som hindret reinen å komme videre nordover. Hun antok derfor at det først var i nyere tid at helårssidaen har hatt rein på Tarhalsen, og bemerket at det kun er de siste fire-fem årene at lokalbefolkningen i Akkarfjord har sett rein der.⁵⁴

Også flere av de som ellers avga forklaring under høringsmøtet, uttalte seg om reindriften bruk av området. Reidar Johansen uttalte at det i hans oppvekst på 1960-tallet bare sporadisk var rein nord for Storsandeidet. Ola Larsen som hadde vært medlem av Nordre Sørøy Sauavlslag opplyste at laget da helårsreindriften på den nordre delen av øya ble etablert i 1952, gjorde en avtale med reindriften om at det ikke skulle være rein nord for Storsandeidet. Han hadde heller aldri sett rein i dette området. Kjerstin Berg, som

46 En “uskyldig nyttesrett” er en slags allemannsrett eller tålt bruk. Se bl.a. Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell).

47 Rt. 2001 s. 769 på s. 788.

48 NOU 1993: 34 s. 224.

49 Ot.prp. nr. 25 (2006-2007) s. 53. jf. s. 33-34. Se også NOU 2001: 35 s. 134 og NOU 1997: 4 s. 327-331.

50 Se Rt. 2001 s. 788-789 og s. 814-816.

51 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 65 og 68.

52 Kravet er behandlet i rapportens kapittel 9.

53 Manuskript overlevert kommisjonen under høringsmøtet (jnr. 2010000262-54) s. 4.

54 Op. cit. s. 4-5.

vokste opp i Gamvika, fortalte at hun hadde sett lite rein i oppveksten. Kun streifdyr kom så langt nord som til dem.

Ingrid Petrikke Olsen, som vokste opp på et småbruk i Hellefjord, ikke langt fra Lundhamn der reinerne holdt til, opplyste derimot at de hadde hatt rein over hele nordenden av Sørøya, men at de holdt seg unna Akkarfjord-området og Hellefjord under vårbeite for sau. Eli Annie Liland som var mye på familiens eiendom i Kjøttvika i barndommen, fortalte at det på den tiden hadde vært i rein i området som hadde kommet og gått gjennom alle år.

Høringsmøtet ga derfor ikke et entydig bilde av reindriften bruk av området nord for Storsandeidet. På møtet avga også lederen for distrikt 19, Nils Mikkelsen Sara, forklaring, men uten å gå spesifikt inn på helårssiidaens bruk av den nordre delen av øya. Ingen av utøverne i helårssiidaen møtte og avga forklaring, men to av dem har vært informanter for den sakkyndige feltutredningen. Det kan også nevnes at Inger Marie Sara, som er datter av Johan Bongo som startet helårssdriften i 1952 og som deltok i helårssiidaens reindrift i flere tiår, i en artikkel publisert i 2007 forteller at hennes familie *“drev reindriften videre nesten på samme måte som Ingers foreldre hadde gjort det. Uendelig mange mil la de bak seg i løpet av året for å følge med flokkene fra Skillefjellet i sør til området ved Tarbalsen i nord.”*⁵⁵

Det kan etter en samlet vurdering ikke ses at det i tilstrekkelig grad er sannsynliggjort at det ikke har vært drevet reindrift nord for Storsandeidet. Riktignok har driften her neppe vært særlig intensiv, men området er lagt ut som reinbeiteområde etter reindriftslovgivningen, jf. fylkesmannens forordning av 1934. Som nevnt ovenfor, fremholdt Høyesterett i Selbu-saken at reindriften egenart og ekstensive bruksform innebærer at det må utvises varsomhet med å bruke manglende konkrete opplysninger om at reindriften har brukt et område som grunnlag for slutninger om at det innenfor det samiske reinbeiteområdet ikke er ervervet reindriftsrett.⁵⁶ Dette må ikke minst gjelde et tilfelle som det foreliggende, der reindriften har involvert relativt få dyr, og heller ikke i dag omfatter mer enn vel 300 dyr, jf. foran i punkt 8.2.

Kommisjonen legger derfor til grunn at det i samsvar med presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd også er etablert en selvstendig reindriftsrett i området nord for Storsandeidet.

8.3.6 Konklusjon

Presumsjonen i reindriftsloven § 4 annet ledd om at det på den delen av Sørøya som tilhører *“det samiske reinbeiteområdet”*, er ervervet en rett til reindrift med grunnlag i alders tids bruk, er korrekt. Retten er en selvstendig bruksrett med det innholdet som er regulert i lovens §§ 19 til 26. Den kan utøves innenfor lovens rammer og har i likhet med andre bruksrettigheter i utmark karakter av en heftelse som begrenser vedkommende grunneiers rådighet. Det er tale om en kollektiv rettighet som gjelder innenfor distriktets grenser. Dagens siidaandelsinnehavere i distrikt 19 har andel i denne retten, som ikke er en eksklusiv rett for de aktuelle familiegruppene.

Kommisjonens vurderinger er begrenset til den delen av Sørøya som er FeFo-grunn. Det bemerkes likevel at det under kommisjonens behandling av rettighetsforholdene på Sørøya ikke har fremkommet noe som tyder på at reindriftsretten har et kvalitativt annet innhold på FeFo-grunnen enn på den delen av øya som er privateid utmark.⁵⁷

55 Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 72.

56 Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789, jf. også s. 814-816.

57 Reindriftsretten gjelder “i fjellet og annen utmarkstrekning”, og ikke i områder som anses som innmark, jf. reindriftsloven § 19. Se også frilufsloven § 1 a.

9. SÆRLIG OM NORDRE SØRØYA – KRAV FRA AKKARFJORD BYGDELAG

9.1 Innledning og avgrensninger

Rapportens kapittel 9 inneholder Finnmarkskommisjonens vurderinger av Akkarfjord Bygdelags krav om kollektiv rettighetserverv på den nordre delen av Sørøya.

Kravet må ses i lys av at kommisjonen i kapittel 7 har konkludert med at øyas befolkning med grunnlag i alders tids bruk har ervervet en kollektiv bruksrett på den usolgte grunnen på Sørøya til blant annet bufebeite, fiske i ferskvann, jakt og fangst, og sanking av rekved, egg og multer. Rettighetene har et selvstendig grunnlag ved siden av finnmarksloven, og kan derfor ikke oppheves eller dramatisk innskrenkes uten erstatning til rettighetshaverne, jf. punkt 7.2.11.

Vurderingene i kapittel 7 gjelder i hovedsak den delen av Sørøya som ikke er omfattet av bygdelagets krav. Utgangspunktet for vurderingen av rettighetsforholdene på den delen som kravet gjelder, er likevel at det her i alle fall eksisterer minst like sterke rettigheter som ellers på øya. Spørsmålet i det følgende er derfor om det her er ervervet særlige eller mer vidtrekkende rettigheter enn det som i sin alminnelighet foreligger på den usolgte grunnen på Sørøya.

Som fremholdt i punkt 6.2.1.2, skal det en del til for å erverve særrettigheter til en bestemt bruk der man har andel i en kollektiv rett til den aktuelle bruken. Bruken må i så fall ha oversteget det som kan utøves i kraft av den alminnelige retten.¹ I praksis innebærer dette at bruken må ha hatt et omfang og en fasthet som ville ha gjort den relativt synbar for omgivelsene.

Kommisjonen har som ledd i vurderingen av rettstilstanden på Sørøya fått utarbeidet en bred sakkyndig utredning om bruk og rettsoppfatninger, og selv undersøkt relevante faktiske og rettslige forhold. Dette har ikke frembragt noe som tyder på at det foreligger særlige kollektive rettighetserverv på Sørøya fra andre enn de som har krevd å få anerkjent slike rettigheter. Kommisjonen har derfor i felt 3 ikke behandlet spørsmålet om erverv av slike særlige rettigheter for andre enn den befolkningen som sogner til

Akkarfjord og nærliggende områder. Se også vurderingene i punkt 11.2.4 som gjelder Larine Johnsens krav om rettigheter i Øyfjord-området.

Dersom det skulle foreligge særlige rettighetserverv på Sørøya som ingen har fremsatt krav om, vil ikke kommisjonens manglende behandling medføre rettighetstap. Som fremholdt i punkt 1.3, har ikke kommisjonens konklusjoner rettskraft. Det er derfor uten rettsvirkninger at et spørsmål ikke er behandlet. Skulle noen mene at kommisjonen har oversett deres rettigheter, kan de reise sak for de alminnelige domstolene. Utmarksdomstolen for Finnmark kan derimot ikke behandle slike krav. Dennes kompetanse er avledet av kommisjonens og den skal bare *“behandle tvister om rettighetsspørsmål som kommisjonen har utredet i rapporten for vedkommende felt.”*²

9.2 Hva saken gjelder

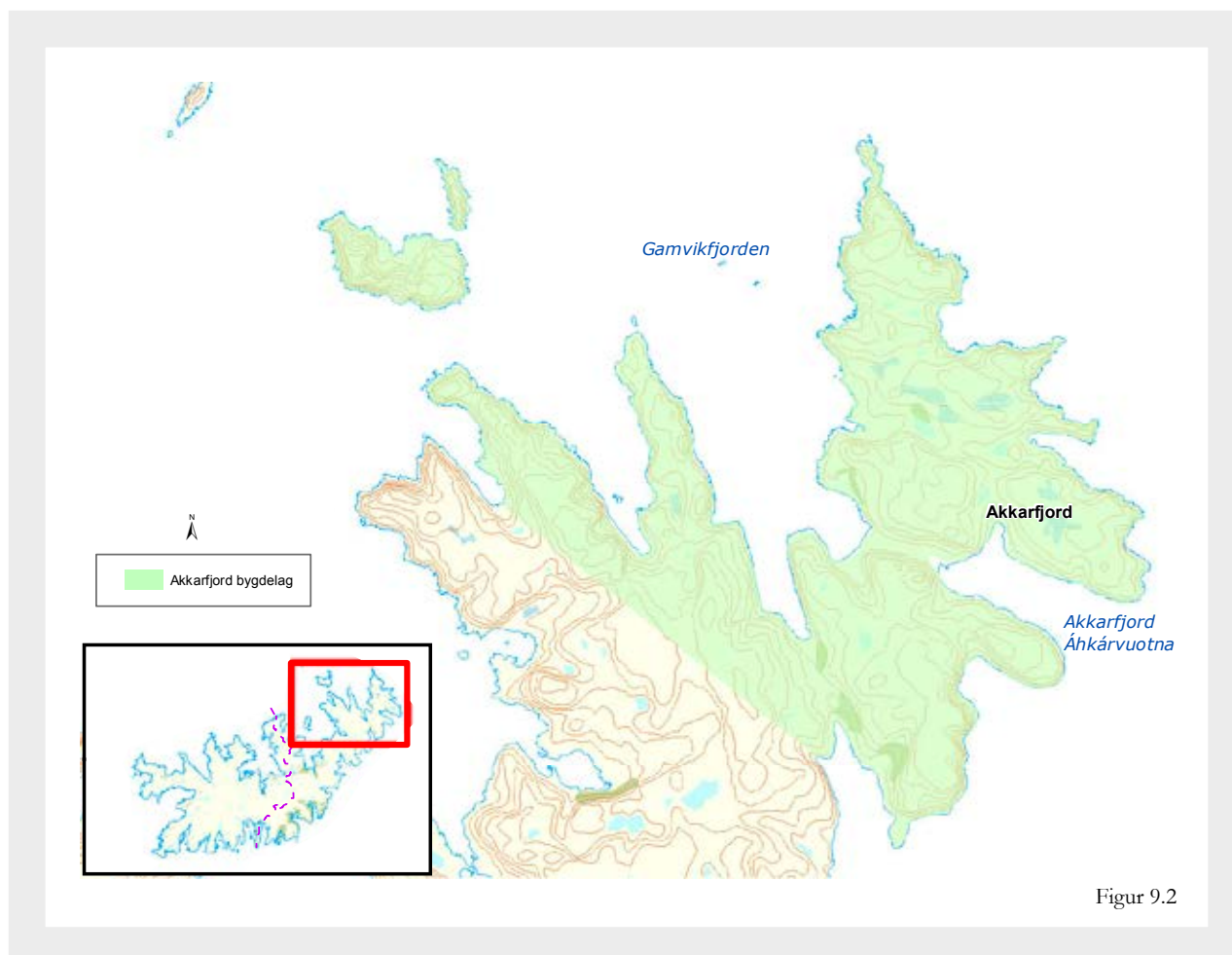
Sakens prinsipale spørsmål er om befolkningen som sogner til Akkarfjord og nærliggende områder har ervervet en *kollektiv eiendomsrett* til den usolgte grunnen i området nord for en linje fra Oterbukta i Skippernesfjorden til Saksfjorden. Se kart figur 9.2. Subsidiært er det spørsmål om og i tilfellet i hvilken grad denne befolkningen har ervervet *særlige bruksrettigheter* som går ut over den bruksretten som etter kommisjonens syn i sin alminnelighet er etablert på den usolgte grunnen på Sørøya med grunnlag i alders tids bruk. Se rapportens kapittel 7, særlig punkt 7.2.11.

Dette vil bero på om den befolkningen som har bodd i eller for øvrig har hatt det aktuelle området som sitt tradisjonelle bruksområde har utøvd en bruk av tilstrekkelig varighet, fasthet og omfang, og med grunnlag i en slik rettsoppfatning at det er grunnlag for å anerkjenne erverv av en kollektiv eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter til hele eller deler av området.

Det må dermed avklares om det er grunnlag for å anerkjenne en *bygdelagsrett* for den aktuelle befolkningen,

1 Se blant annet Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) på s. 593 og RG 1990 (Hålogaland) s. 264 på s. 275.

2 Departementets merknader til § 5 i forskriften om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark.

Figur 9.2

hvilket innhold en slik rett eventuelt har og hvordan den skal avgrenses geografisk. Se ellers punkt 6.2.1.3, der det er poengtert at en bygdelagsrett er ervervet av befolkningen i et bygdesamfunn med grunnlag i langvarig bruk, og der rettighetshaverkretsen som utgangspunkt er de som til enhver tid bor fast i vedkommende bygd. Et “bygdelag” er ingen entydig størrelse, og kan endres over tid. Typisk vil bygdelaget betegne en gruppe med et ubestemt antall deltakere som ikke trenger være fast organisert. Utgangspunktet for avgrensningen av rettighetshaverkrets og rettighetsområde er bygdenes bruk fra alders tid.³ Bosetting og næringsstruktur kan imidlertid ha endret seg slik

at “bygdelaget nærmest [må] fastlegges på ny”.⁴ Noen ganger kan resultatet bli at “det meste av en kommune blir omfattet.”⁵

For å opplyse saken har kommisjonen gjennomgått relevant litteratur og undersøkt dokumenter og arkiver. Bruk og rettsoppfatninger i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag, er bredt behandlet i den sakkyndige feltutredningen som kommisjonen har fått utarbeidet. Blant annet har de sakkyndige intervjuet femten personer med tilhørighet til Akkarfjord eller nærliggende områder som Skippernes, Skarvfjord, Hønsby, Langstrand og Hellefjord, og også hatt et eget møte med bygdelaget der åtte personer deltok.⁶

³ Regelen er for statsallmenningenes vedkommende uttrykt i fjellova § 2. Se ellers Kjell Meinich Olsen, *Norske Almenningsret*, 1928 s. 136.

⁴ Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefiske i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 96.

⁵ Falch, Op. cit. s. 16.

⁶ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 Felt 3 Sállan/Sorøya – Sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen.

Bygdelagets krav var også et hovedtema på kommisjonens høringsmøte i Hammerfest 29. og 30. august 2012, der Ann-Kristin Kvalsvik avga partsforklaring for bygdelaget. I tillegg avga 22 andre personer forklaring, fordelt på to som avga partsforklaring på vegne av FeFo, to sakkyndige utredere, fem interesserepresentanter og 13 vitner.⁷ Av vitnene uttalte seks seg mer spesifikt om bruk og rettsoppfatninger i området for bygdelagets krav. Det ble 28. august 2012 gjennomført en befarings fra Akkarfjord til Gamvika over Havnehalsen, opp til Havnefjellet, og over Eidet til Finnvik. På befaringsen deltok blant annet kommisjonens medlemmer, interesserepresentantene og tre representanter for bygdelaget og tre for FeFo.⁸

9.3 Bemerkninger fra parter og interesserepresentanter

9.3.1 Akkarfjord bygdelag

Akkarfjord bygdelag krevde i melding om mulige rettigheter 15. februar 2011 (jnr. 201000262-22) anerkjent rettigheter til den grunnen som FeFo i dag har grunnbokshjemmel til i området nord for en linje trukket fra Oterbukta i Skippernesfjorden til Saksfjorden.

Bygdelaget fremholder at den befolkningen som sogner til området, har brukt det til beite for sau, geit og kyr, utmarkslåtter, innlandsfiske med garn, oter og stang, fangst av småhval og sel, jakt og fangst av småvilt, vedhogst, torvstikking, høsting av sennagress og plukking av bær, urter, egg og dun. Befolkningen har også tatt ut stein, grus og løsmasser, hatt sommerboplasser, setre hytter, veier, stier, leirplasser og teltplasser i området og brukt det til rekreasjon og fritid. Det er også vist til at det er *“store uklarheter”* med hensyn til hva som er FeFo-grunn og ikke.

Under kommisjonens høringsmøte tok bygdelagets representant, Ann-Kristin Kvalsvik, utgangspunkt i at befolkningen i området var usikre på hva kommisjonens arbeid ville føre til, fordi man mener det ikke er mye FeFo-grunn på den aktuelle delen av øya, og uttalte:⁹

“Vi valgte uansett å kreve bruks- og eiendomsrett for FeFo-grunn på det området som befolkningen i Akkarfjord benytter seg av på Sørøya. Det vil si fra Oterbukta i Skippernes[fjorden] og rett over øya mot Saksnæringen.

⁷ Finnmarkskommisjonen, *Møtebok for Finnmarkskommisjonens høring Hammerfest*, 29. og 30. august 2012.

⁸ Finnmarkskommisjonen, *Møtebok for Finnmarkskommisjonens befarings Sørøya*, 28. august 2012

⁹ Manuskript overlevert kommisjonen under høringsmøtet (jnr. 2010000262-54) s. 1.

Dette er områder det er mulig å nå fra Akkarfjord til fots på en dagsmarsj, og som i dag er naturlige jakt, fiske, bær og rekreasjonsområder. Områdene har og er også viktige i dag som sauebeite, mens området fra Storsandeidet og vestover betraktes som viktig for helhårsbeitende rein.”

Om den lokale rettsoppfatningen bemerket hun blant annet at det alltid har *“vært en oppfatning blant befolkningen i Akkarfjord at områdene rundt Akkarfjord i hovedsak er privat grunn”*. Hun viste til at store deler av de områdene som befolkningen har benyttet seg av *“på en eller annen måte er blitt FeFo-grunn”*, og antok at dette kunne ha sammenheng med at eiendommer ofte var blitt overdratt *“mann til mann og ikke alltid tinghyst.”* Kvalsvik beskrev også den lokale bruken:¹⁰

“Statsgrunn ble brukt og det ble gjort inntrykk av at man eide. Områdene er i generasjoner brukt av befolkningen på nordenden av øya. Det være seg beite, bærplukking, eggsanking, jakting, fiske osv. Dette beskrives også godt i [den sakkyndige feltutredningen]. Lokalbefolkningen, i hvert fall i nyere tid, skiller ikke på privat grunn og statsgrunn.”

Når det ellers gjelder den lokale utmarksbruken fremholdt hun blant annet at lokalbefolkningen var skeptisk til garnfiske i vann. Om jakten bemerket hun:¹¹ *“Det er i tillegg provoserende for lokalbefolkningen at besøkende påstår at FeFo selger jaktkort som om hele Sørøya var FeFo-grunn og at [FeFo] tillater jakt med hund også på vår del av øya.”*

Hun kommenterte også den sakkyndige feltutredningen, og mente at denne stort sett ga et dekkende bilde av lokalbefolkningens egen bruk. Imidlertid var det grunn til å nyansere det bildet utredningen gir når det gjelder forholdet mellom reindriften og lokal motorferdsel. Hun var også skeptisk til utredningens omtale av reindriften på den nordre delen av øya. Blant annet fremholdt hun at det var en utbredt oppfatning blant befolkningen i Akkarfjord at det ikke er tillatt å ha rein nord for Storsandeidet, mellom Finnvika og Akkarfjorden.¹²

9.3.2 Interesserepresentantene

Ingen av interesserepresentantene har fremsatt skriftlige merknader til kravet fra Akkarfjord bygdelag. Som nevnt i punkt 9.2, avga de imidlertid forklaring under kommisjonens høringsmøte.

Ellen-Johanne Kvalsvik (fastboende utmarksbrukere) er født og oppvokst i Akkarfjord. Hun fortalte om familiens

¹⁰ Op. cit. s. 1.

¹¹ Op. cit. s. 2.

¹² Op. cit. s. 3 flg. Se også foran i punkt 8.3.5.

historie i området og den lokale bruken av utmarka, og kom også inn på bakgrunnen for bygdelagets krav. Ut over det som fremkommer i punkt 9.3.1, fremholdt hun at man var innforstått med at en fremtidig forvaltning av området kunne bli krevende. Imidlertid ga hun uttrykk for at bygdefolket har mer konkret kunnskap om området enn FeFo. Bygdefolket burde i alle fall gis sterkere innflytelse på forvaltningen. Kvalsvik fremholdt også at det er en utbredt oppfatning lokalt at de eiendomskartene som er utarbeidet basert på opplysninger fra matrikkelen, ikke er korrekte. For det tilfellet at bygdefolket skulle bli tilkjent en kollektiv eiendomsrett eller en bruksrett med et særlig rettsgrunnlag til FeFo-grunnen i området, antok hun at man ville etablere et grunneierlag eller liknende for å besørge forvaltningen av området.

Roar Olsen (friluftsliv) er bosatt i Hasvik og ansatt i kommunen der han blant annet arbeider med eiendomssaker. Olsen uttalte seg ikke direkte om kravet fra Akkarfjord bygdelag, men fremholdt på generelt grunnlag at usikkerheten om eiendomsgrensene nordøst på Sørøya ikke burde være nødvendig. Han viste til at det er relativt enkelt å få avklart dette i samarbeid med FeFo. På Hasvik-delen av øya ikke har man ikke tilsvarende problemer. Riktignok finnes det også der store eiendommer i form av sirkeleiendommer hvor grensene ikke fremkommer på eksisterende eiendomskart, men grunneierne skal i utgangspunktet vite hvor grensene går. Olsen viste til at de som ikke vet dette og har behov for en avklaring, kan be kommunen om oppmåling, og eventuelt bringe saken inn for jordskifteretten om den ikke kan løses mellom partene.

De *tre øvrige* interesserepresentantene, Carina Pritz-Wahlmann (sjølaksefiske), Einar M. Røe (jordbruk) og Gislo Loso (reindrift), tok i sine forklaringer verken opp kravet fra Akkarfjord bygdelag mer eksplisitt eller de spørsmålene dette reiser mer generelt, men redegjorde i hovedsak for den bruken som deres respektive interesser har utøvd på Sørøya mer generelt.

9.3.3 Finnmarkseiendommen

Som fremholdt i punkt 4.4, har FeFo inntatt det standpunktet at man så lenge en sak behandles i kommisjonen, vil bidra til saksopplysningen, men ikke vurdere de konkrete rettighetsforholdene i feltet. FeFo har derfor ikke kommentert innholdet i kravet fra Akkarfjord bygdelag, men la i høringsmøtet 29. og 30. august 2012 frem et dokumentutdrag som gir et visst bilde av statens disposisjoner over grunn og naturressurser på Sørøya, med hovedvekt på årene etter 1886. Under høringsmøtet gjennomgikk FeFo dette materialet og svarte på spørsmål fra kommisjonen. FeFo deltok også på befaringen 28. august, og har for øvrig på forespørsel lagt frem dokumentasjon.

9.4 Kommisjonens vurderinger

9.4.1 Det geografiske området for kommisjonens vurderinger

Kravet fra Akkarfjord bygdelag gjelder erverv av en kollektiv eiendomsrett eller bruksrett for den befolkningen som sogner til Akkarfjord og nærliggende områder til den grunnen nord for linjen Oterbukta-Saksfjorden som FeFo i dag er ansett som eier av. Det som nord for nevnte linje er registrert som privat grunn, jf. eiendomskartet i figur 9.4,¹³ er ikke omfattet av kravet.

Kommisjonen har heller ikke mandat til å vurdere rettighetsforholdene på privat grunn, jf. finnmarksloven § 29 første ledd. Det har imidlertid under behandlingen av saken kommet frem at eiendomsgrensene på denne delen av Sørøya er til dels uavklarte. Dette er belyst i den sakkyndige feltutredningen, der flere av de sakkyndiges informanter tok opp problematikken.¹⁴ Se også kapittel 3 foran. Det er også fremhevet i Akkarfjord bygdelags melding til kommisjonen, og Ann Kristin Kvalsvik trakk det frem i sin partsforklaring under høringsmøtet, jf. punkt 9.3.1.

Også flere av de som under høringsmøtet ellers uttalte seg om bruken av den aktuelle delen av Sørøya, tok opp temaet. Reidar Johansen fremholdt at bygdefolket i fellesskap hadde brukt hele området, men at grensene mellom privat eiendom og FeFo-grunn var uklare. Han viste spesielt til at mye grunn som tilhører Gamvik gård,¹⁵ feilaktig er avmerket som FeFo-grunn. Kirstin Berg som er vokst opp på gården, uttalte at gamle kart viser at den grenser til den private eiendommen i Kjøttvika.¹⁶ Eli Annie Liland, hvis far drev eiendommen i Kjøttvika, fremholdt også at Kjøttvika i tillegg til å grense til Gamvik gård, grenset til eiendommen Mefjord,¹⁷ og at det ikke er FeFo-grunn i området. Også Ingrid Petrikke Olsen fremholdt at det var mye privat eiendom i det området bygdelagets krav gjelder, som på kartet er avmerket som FeFo-grunn.

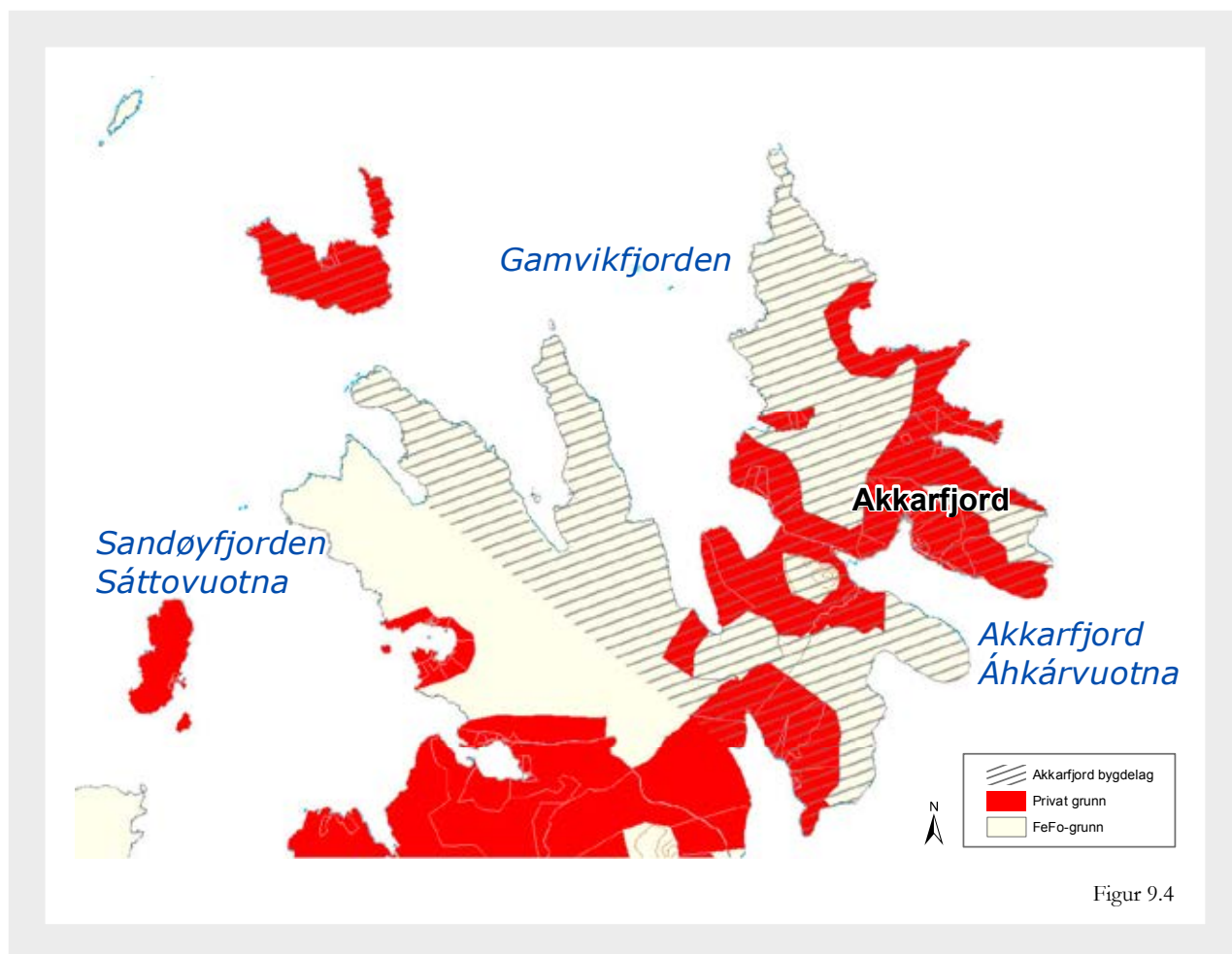
13 Kartet bygger på det som i dag er registrert i matrikkelen. Eventuelle feil i matrikkelen er derfor videreført til kartet. Det viser dermed ikke de korrekte, rettsgyldige, grensene.

14 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 41-54. Se også s. 102, 108-111, 154, 158 og 165.

15 Gnr. 3, bnr. 9 i Hammerfest ("Gamvik Nordre"). Ifølge www.seeiendom.no, som bygger på matrikkelen, er eiendommens areal 95 dekar. Det er opplyst av eiendomsgrensene er fiktive.

16 Gnr. 3, bnr. 8 i Hammerfest ("Kjødvigen"). Eiendommens areal er på www.seeiendom.no oppgitt til noe over 2100 dekar. Ifølge matrikkelen grenser eiendommen ikke til Mefjord (Gnr. 3, bnr. 7), men til FeFo-grunn (Gnr. 3, bnr. 1) og til en annen privat eiendom (Gnr. 3, bnr. 14, Trolbukten), og muligens til sirkeleiendommen Gnr. 3, bnr. 15.

17 Gnr. 3, bnr. 7 i Hammerfest ("Mefjord"). Ifølge www.seeiendom.no er eiendommens areal vel 3 200 dekar.

Figur 9.4

Liknende synspunkter ble også fremført med atskillig tyngde under kommisjonens informasjonsmøte i Akkarfjord 25. august 2010. Det fremstår derfor som en utbredt oppfatning blant de som sogner til Akkarfjord og nærliggende områder, at FeFo-grunnen har mindre arealmessig utstrekning enn det som fremgår av eiendomskartet/matrikkelen.

Dette er korrekt. Det finnes i området flere sirkel-eiendommer som ikke er oppmålt eller fremgår av kartet. I alle fall gjelder dette Gnr. 3, bnr. 9 (Gamvik Nordre) og Gnr. 3, bnr. 10 (Gamvik Mellom) i Gamvika; Gnr. 3, bnr. 15 (Tharjaldstierne) ved Kjøttvikvarden; Gnr. 2, bnr. 12 (Bastafjord Indre) i Bastafjord; Gnr. 2, bnr. 8 (Saxfjorden) i Saksfjord; samt Gnr. 2, bnr. 7 (Finfjord), Gnr. 2, bnr. 9 (Skipvik), Gnr. 2, bnr. 15 (Skipvik Nordre), Gnr. 2, bnr. 16 (Skipvik Mellom) og Gnr. 2, bnr. 17 (Skipvik Søndre) i Finnfjord.

Som fremholdt i rapportens punkt 3.3, har ikke kommisjonen sett det som sin oppgave å behandle spørsmål om uklare eller uavklarte grenser mellom tidligere utmålte eiendommer og usolgt grunn i Finnmark. Dette er begrunnet med at det ikke er noe i finnmarkslovens forhistorie, forarbeider og ordlyd som tyder på at lovgiverne har ment at dette skulle være en oppgave for kommisjonen, og med at kommisjonens utredninger er underlagt en prosessform som uansett gjør den lite egnet for slike avklaringer. Det er heller ikke fremsatt noen krav for kommisjonen om at den må avklare grenseforholdene for konkrete eiendommer på den aktuelle delen av Sørøya, ut over at det er påpekt at grenseforholdene generelt sett er uklare.

Kommisjonens vurderinger er derfor som *utgangspunkt* knyttet til det arealet som i matrikkelen er registrert som FeFo-grunn i det området som er angitt i kravet fra Akkarfjord bygdelag. Det må riktignok tas forbehold om at denne grunnen har mindre utstrekning enn det som fremgår av

matrikkelen,¹⁸ men det er samtidig på det rene at det i området eksisterer *noe grunn* som var omfattet av overdragelsen fra Statskog til FeFo i 2006.

Dette fremgår blant annet av intervjuene med flere av de sakkyndiges informanter. En av disse, som vokste opp på østsiden av Skippernesfjorden, har forklart at det i dette området *“er ingen uavklarte grenser mot FeFos grunn”*, og at det ikke var privat eiendom på den andre siden av fjellet i området ned mot Borvika.¹⁹ En annen informant sier at oppfatningen var at om man var *“midt oppe på fjellet så var det statsgrunn”*.²⁰ Intervjuene tyder ellers på noe ulik praksis når det gjelder beskrivelsen av eiendomsgrensene i eldre skjøter. Noen sier at grensene kunne være oppgitt å gå til vannskillet, mens andre forteller at grensen for deres eiendom går *“midt i fjellsiden”*. Det vanligste ser likevel ut til å ha vært at grensen har vært angitt til *“så langt øyet kan se”* fra strandlinjen, og dermed ikke har gått opp til vannskillet.²¹

Også bygdelagets krav om kollektiv eiendomsrett til det arealet nord for linjen Oterbukta-Saksfjorden som ikke er privateid, må anses som et utslag av en erkjennelse av at det her et *“restområde”* som ikke er privateid. Den geografiske utstrekningen av dette restområdet er ikke avklart, men det er ingen forutsetning for generelt å vurdere bruk og rettsoppfatninger der. De sakkyndige kommenterer i feltutredningen hvilken betydning de uavklarte eiendomsgrensene på Sørøya hadde for deres muligheter til å kartlegge bruken på følgende måte:²²

“Når det gjelder grunn, i betydningen tidligere statsgrunn i Finnmark overført til Finnmarkseiendommen i 2006, er avgrensningen tilsynelatende enkel, men i en rekke tilfeller er grensene mellom Finnmarkseiendommens grunn og privat grunn uavklart eller omstridt. Det trenger likevel ikke å vanskeliggjøre en generell kartlegging av bruksmønster og bruksområder for ulike naturressurser.”

Det er heller ikke noe i feltutredningen som tyder på at de uavklarte eiendomsgrensene vanskeliggjorde de sakkyndiges kartlegging av lokale rettsoppfatninger. Fraværet av en

slik avklaring har dermed ikke hindret de sakkyndige fra å utføre sitt oppdrag for kommisjonen.

Den rettslige vurderingen av spørsmålet om det er ervervet eier- eller bruksrettigheter til et utmarksområde med grunnlag i langvarig bruk, må for sin del foretas på grunnlag av foreliggende opplysninger om brukens innhold og omfang, og hvilke rettsoppfatninger bruken har vært basert på, sammenholdt med statlige disposisjoner. En slik vurdering kan foretas også uten at man først har tatt stilling til eiendomsgrenser som i dag er uklare eller omtvistet.

Uavklarte grenseforhold vil like lite som de har vanskeliggjort de sakkyndiges arbeid, vanskeliggjøre kommisjonens stillingtagen til hvilke kollektive eier- eller bruksrettigheter som er etablert på FeFo-grunnen i områder der grenseforholdene ikke er klarlagt. Dette gjelder også i det området hvor Akkarfjord bygdelag har fremmet krav. Selv om grensene her trolig er mer uavklarte og omstridte enn mange andre steder i Finnmark, kan kommisjonen også her vurdere om lokalbefolkningen har ervervet en kollektiv eiendomsrett eller visse særlige bruksrettigheter til det ikke privateide *“restområdet”*. Det kan i alle fall ikke ses at en fullstendig og forutgående grenseavklaring er en forutsetning for å gjennomføre en rettighetskartlegging i området.²³

Det nærmere området for hvor de rettighetene som eventuelt blir anerkjent gjennom kartleggingen kan utøves, vil imidlertid ikke være avklart i større grad enn grensene for FeFo-grunnen. Derfor er det godt mulig at en avklaring av grenseforholdene vil være hensiktsmessig, og kanskje særlig når det gjelder utstrekningen av sirkeleiendommene i området.

Som nevnt over, er imidlertid kommisjonen lite egnet til å foreta en slik avklaring. I den grad det er behov for grenseavklaringer bør dette derfor skje uavhengig av kommisjonen. For eksempel kan innehaverne av grunnbokshjemmelen til de aktuelle private eiendommene kontakte Hammerfest kommune som matrikkelførende myndighet, eller det kan tas et mer gjennomgående initiativ fra FeFos side for å få avklart grenseforholdene i området.

I den grad *“restområdet”* viser seg å ha mindre arealmessig utstrekning enn det som fremgår av matrikkelen, vil den *rettslige konsekvensen* være at det arealet hvor det eventuelt er etablert kollektive eier- eller bruksrettigheter for

18 FeFo-grunnen i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag er fordelt mellom hele Gnr. 3, bnr. 1, mesteparten av Gnr. 4, bnr. 1, og omtrent halyparten av Gnr. 2, bnr. 1 i Hammerfest kommune. Gnr. 3, bnr. 1 har ifølge www.seiendom.no et areal på litt over 18 000 dekar. Gnr. 4, bnr. 1 er opplyst å være noe over 1600 dekar, mens Gnr. 2, bnr. 1 er vel 47 000 dekar. Den registrerte FeFo-grunnen i området utgjør dermed rundt 43 000 dekar.

19 Utskrift av intervju med informant F3-20 s. 2.

20 Utskrift av intervju med informant F3-26 s. 9.

21 Se blant annet utskrift av intervjuer med informantene F3-12 s. 3, F3-14 s. 3, F3-15 s. 2 og F3-26 s. 2.

22 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 19.

23 I artikkelen *Er rettighetskartleggingen i Finnmark en hensiktsmessig ordning i nasjonal rett? – sett i lys av Finnmarkskommisjonens mandattolkning*, [i] LoR 2012 s. 612 flg. antar Øyvind Ravna at lovgiverne har ansett fastsetting av grenser som *“en forutsetning for å avklare omfanget av bruks- og eierrettigheter”*, og at grensedragningen mellom FeFo-grunn og privat grunn derfor har vært *“en del av rettighetskartleggingen det ikke har vært naturlig å nevne”* i lovens forarbeider (s. 630). Hva som er grunnlaget for Ravnas slutninger om hva lovgiverne har ment, er så vidt kommisjonen kan se i liten grad belyst i artikkelen. Se ellers foran i punkt 3.3.

lokalbefolkningen, vil bli redusert. De private eiendommene vil få en motsvarende økning i sin arealmessige utstrekning. Det nærmere *innholdet* i de rettighetene som måtte eksistere i “restområdet”, vil derimot ikke bli påvirket.

De *faktiske konsekvensene* av en endring i eiendomsgrensene vil heller ikke nødvendigvis bli så store. Den sakkyn- dige feltutredningen tyder på at befolkningen har hatt liten tradisjon for å skille mellom det som i dag er FeFo-grunn og private eiendommer. Slike lokale brukstradisjoner kan videreføres også om grensene mellom FeFo-grunnen og de private eiendommene justeres.

9.4.2 Subjektet for eventuelle eier- eller særlige bruksrettigheter

Det fremgår av det overstående at kommisjonens vurderinger som utgangspunkt er knyttet til det arealet som i matrikkelen er registrert som FeFo-grunn i det området kravet gjelder, men med forbehold om at dette arealet kan være en del mindre enn det som fremgår av matrikkelen. Avgjørende for hvilke rettigheter som eventuelt er etablert der, vil – her som ellers – være utøvd bruk og foreliggende rettsoppfatninger. Før kommisjonens vurderinger av disse forholdene, skal det imidlertid sies noe om hvilken personkrets rettighetene eventuelt vil tilkomme.

Kravet fra bygdelaget må forstås slik at det er fremsatt på vegne av den befolkningen som har tilhørighet til Akkarfjord og nærliggende områder, enten er medlemmer i bygdelaget eller ikke. I meldingen til kommisjonen heter det at kravet er fremsatt “*for hele bygda*”. Videre uttalte Ann-Kristin Kvalsvik i sin partsforklaring på kommisjonens høringsmøte at bygdelaget “*jobber for beboerne i Akkarfjord og omegn*”. Hun viste også til betydningen av at naturressursene i området “*kan komme bygdene på nordenden av Sørøya til gode også i framtiden*”.

At subjektet for de kollektive eier- eller bruksrettighetene som eventuelt er etablert i området, er den befolkningen som er bosatt i eller for øvrig sogner til området uavhengig av medlemskap i bygdelaget, samsvarer også med det alminnelige utgangspunktet i norsk rett når det gjelder kollektive rettigheter. Erververen av slike rettigheter vil være den gruppen som i sin tid har utøvd den rettsstiftende bruken. Dagens rettighetsbærere er de som bor i og bruker det aktuelle området, og ikke den juridiske personen som denne befolkningen inngår i, eller som har fremsatt krav på vegne av befolkningen. I de i punkt 6.2.1.3 omtalte Eidfjord-dommene hadde kommunene Eidfjord og Ullensvang disponert over tvisteområdet som representant for lokalbefolkningen, blant annet ved å leie bort bruk der inntektene gikk inn i kommunekassen. Kommunene ble

likevel ikke ansett som rettighetsserververe eller rettighetsbærere.²⁴

Det *generelle utgangspunktet* er videre at en kollektiv rettighet ligger til gruppen som sådan. Enkeltpersoner har del i gruppens rett så lenge de tilhører gruppen. Det vil si at mens retten ble ervervet av områdets opprinnelige befolkning, tilligger den i dag de som bor innenfor eller som for øvrig sogner til området. De som flytter til området vil få del i retten fra den dagen de bosetter seg der, mens de som flytter derfra vil miste sin andel i den kollektive retten.

Dersom en kollektiv rett har karakter av eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett, er det imidlertid ikke noe i veien for at rettens innehaver disponerer over retten slik at også personer som har flyttet fra området, kan ta del i den bruken retten gjelder på samme vilkår som de egentlige rettighetshaverne. Retten kan også disponeres slik at andre, for eksempel de som har hytte i området uten å bo der fast, blir faktisk sidestilt med de egentlig berettigede.

9.4.3 Vurdering av bruk og rettsoppfatninger

9.4.3.1 Innledning

Det er foran brukt ulike betegnelser på det området som er gjenstand for kommisjonens vurderinger, og på den personkretsen som eventuelt vil være rettighetshaver. I det følgende brukes for enkelthets skyld i hovedsak uttrykkene “FeFo-grunnen” og “bygdefolket.” Det førstnevnte uttrykket omfatter det arealet innenfor grensene for Akkarfjord bygdelags krav som ikke er utmålt til private, jf. punkt 9.4.1. Det sistnevnte omfatter den befolkningen som er bosatt i Akkarfjord eller som ellers sogner til det området som er gjenstand for kravet, jf. punkt 9.4.2.

For at det skal det være grunnlag for erverv av kollektive eier- eller bruksrettigheter for bygdefolket til FeFo-grunnen i området, må vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i langvarig bruk være oppfylt. Som fremholdt i punkt 6.2.1.2, har norsk rett flere rettsgrunnlag som gir rom for rettighetserverv for som den har brukt et område i lang tid. Sørøya var imidlertid frem til 1775 et privatrettslig gods. Ved ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen om jordutvisning sto Kongens/statens eiendomsrett til øya langt sterkere enn i de øvrige delene av Finnmark, jf. foran i punkt 7.2.1 til 7.2.4. Det er derfor neppe tale om en opprinnelig rettighet for bygdefolket.

Riktignok kan det også før 1775 ha pågått ulike former for utmarksbruk som kan ha hatt rettsstiftende karakter, men bygdefolket på nordre Sørøya har ikke før dette disponert over de områdene man brukte som en eier eller som innehavere av særlige bruksrettigheter. I den grad det før

²⁴ Rt. 1916 s. 1249 og Rt. 1948 s. 533.

1775 ble disponert rettslig over bruken av det aktuelle området, var det dels de private godseierne (før 1753) og dels Kongen som sto bak dette. Se blant annet det som er sagt foran i rapporten om innkreving av grunnleie og avgifter for ulike typer ressurs høsting.

Bygdefolkets eventuelle rettsstiftende bruk og øvrige relevante disposisjoner vil derfor ha startet i årene etter 1775. Det aktuelle rettsgrunnlaget for erverv av kollektive eier- eller bruksrettigheter til dagens FeFo-grunn vil følgelig være alders tids bruk. I Selbu-saken omtaler førstvoterende vilkårene for rettserverv ved alders tids bruk på følgende måte:²⁵

“Rettserverv ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en viss *bruk*, som må ha funnet sted i *lang tid*, og ha skjedd i *god tro*. Man har imidlertid ikke faste kriterier ved avgjørelsen om de enkelte vilkår er oppfylt. Brækhus/Hærem: Norsk Tingsrett side 610 fremhever at vilkårene ikke er uavhengige – ‘en kan for eksempel slippe noe på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært mer markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten’. Dette er etter min mening en dekkende beskrivelse.

Dette ervervsgrunnlag er aktuelt i mange forhold. Og som det fremheves i sitatet foran, må det blant annet legges særlig vekt på ‘rettighetenes art’.”

Vilkårene for rettighetserverv er altså fleksible. Skal bygdefolket nå frem med kravet om erverv av en kollektiv eiendomsrett, må det imidlertid tilstrekkelig lang tid i sammenheng ha vært utøvd en bruk som omtrent tilsvarer den bruken innehaveren av en kollektiv eiendomsrett ville ha utøvd. Fordi bygdefolket i alle fall har andel i en ikke-eksklusiv bruksrett til området, må deres bruk i omfang videre ha gått klart ut over det som kan utøves i kraft av den retten man alt innehar. Bruken må videre ha skjedd på grunnlag av en beskyttelsesverdig oppfatning om at man er eier av grunnen (god tro). Ettersom det er spørsmål om et mulig erverv av en kollektiv rett, trenger ikke hele bygdefolket å ha hatt en slik oppfatning, men et klart flertall må ha hatt det.

Viser det seg at vilkårene for erverv av en kollektiv eiendomsrett ikke er oppfylt, kan det dersom vilkårene er oppfylt for én eller flere bruksmåter, være ervervet særlige bruksrettigheter. Dette kan være aktuelt, for eksempel

dersom det i god tro har vært utøvd et innlandsfiske som går klart ut over den alminnelige retten, mens den øvrige bruken ikke har hatt et slikt omfang.

I det følgende er vilkårene om varighet og bruk i sammenheng vurdert i punkt 9.4.3.2. Brukens innhold og omfang er drøftet i punkt 9.4.3.3. Spørsmålet om god tro er vurdert i punkt 9.4.3.4. Også forholdet mellom lokalbefolkningens bruk og rettsoppfatninger og statens disposisjoner over området er et moment ved vurderingen. Dette er behandlet i punkt 9.4.3.5.

9.4.3.2 Brukens varighet og kontinuitet

Rapportens kapittel 7 beskriver generelt utviklingen av rettighets- og bruksforhold på Sørøya, uten at det er fokusert spesielt på det området av øya som er gjenstand for kravet fra Akkarfjord bygdelag. Det bildet kapittel 7 gir er imidlertid dekkende også for denne delen av Sørøya.

Bygdefolket har også i lang tid i sammenheng brukt de arealene som ikke har blitt fradelt fra statsgrunnen. Riktignok var folketallet på denne delen av Sørøya relativt beskjedent på 1700-tallet, jf. foran i punkt 7.2.2, men etter ikrafttredelsen av 1775-resolusjonen – som er den perioden det er aktuelt å trekke inn i en alders tids bruk-vurdering – økte folketallet betydelig.

Det er i så måte illustrerende at det på 1740-tallet skal ha vært bosatt 25 skattemenn på hele Sørøya, eller i overkant av 100 personer. Av disse synes relativt få å ha hatt tilhold i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag. Ifølge Ragnvald Jacobsen lå for eksempel Akkarfjord helt øde på første halvdel av 1700-tallet.²⁶ Bosettingen på Sørøya ser på denne tiden ut til å ha hatt sin hovedtyngde rundt Hasvik, Breivik og Sørvær i Hasvik tingsted.²⁷ Ved folketellingen i 1900 var det 19 hushold i Akkarfjord/Gamvika,²⁸ som ligger i kjernesonen av det området som er omfattet av bygdelagets krav. Videre var det 11 hushold i Lundhamn/Hellefjord/Skippernes og 23 i Hønsby/Båtsfjord/Skarvfjordhamn/Sandøya/Gammelheim/Brommelsnes/Storelv, som ligger relativt nært dette. Antall bosatte i 1900 i eller nær det området som bygdelaget har krevd rettigheter til, kan dermed ha vært nærmere 250.²⁹

²⁶ Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 409.

²⁷ Se punkt 7.2.2 med videre henvisninger. Knags matrikkel fra 1694 opplyser at bosettingen på den delen av Sørøya som ligger i Hammerfest tingsted var konsentrert om Slettnes og Mefjord, hvorav sistnevnte ligger i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag.

²⁸ NIKU Oppdragsrapport 241/2011, s. 106.

²⁹ Antall personer i et hushold kan variere relativt mye både innenfor samme tidsperiode og over tid, men i 1900 besto et gjennomsnittshushold i Norge av 4,3 personer, jf. Norsk Historisk Leksikon, 2. utg. (2004) (<http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Hushold>).

²⁵ Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789. Saken ble behandlet i plenum og ble avsagt med dissens (9-6), men det var enighet om utgangspunktene for bevisvurdering og rettsanvendelse, jf. annenvoterende på s. 817.

Denne befolkningen har, som det er nærmere beskrevet både i den sakkyndige feltutredningen og andre kilder, blant annet Ragnvald Jacobsens bok om Sørøysunds lokalhistorie, brukt de naturressursene de hadde tilgang på i *lang tid*. Også om det tas utgangspunkt i at et eventuelt rettighetserverv med grunnlag i reglene om alders tids bruk har blitt påbegynt en del år etter 1775, har brukens varighet oversteget det som normalt kreves for et fullført rettighetserverv med godt over det dobbelte. Bruken har også pågått i *sammenheng* frem til i dag, uten noen opphold av betydning. Den har over tid endret karakter fra mer næringsrelatert bruk i retning av tilskudd til husholdningen og fått et større preg av fritidsbruk, men dette kan ikke anses som noe opphold i bruken. Det er tvert i mot en tilpasning av bruken ut fra det som må anses som naturlig ut fra ressurstilgangen og “tida og tilhøva” for øvrig.

Det legges derfor til grunn at bruken – ut fra en isolert vurdering – er tilstrekkelig langvarig og sammenhengende til å oppfylle vilkårene for rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk. Spørsmålet om hva slags rettigheter det eventuelt er tale om, kollektiv eiendomsrett eller særlige partielle bruksrettigheter, vil bero på brukens nærmere innhold og omfang, sammenholdt med lokalbefolkningens rettsoppfatninger og statens disposisjoner.

9.4.3.3 Brukens innhold og omfang

Skal bygdefolkets bruk kunne gi grunnlag for erverv av *kollektiv eiendomsrett* til FeFo-grunnen nord for linjen mellom Oterbukta og Saksfjorden, må den ha omfattet de bruksmåtene det er naturlig å utnytte for innehaveren av en kollektiv eiendomsrett i et tilsvarende område. Bruken må videre ha vært dominerende sammenliknet med andres bruk av området. Fordi bygdefolket i alle fall innehar en alminnelig ikke-eksklusiv bruksrett til området, jf. punkt 7.2 flg. og 9.1, må bruken også ha hatt et omfang som har gått ut over det den alminnelige retten har gitt rom for.

Ut fra det som er opplyst i den sakkyndige feltutredningen og andre kilder,³⁰ må det legges til grunn at bygdefolkets bruk av FeFo-grunnen har vært tilstrekkelig *mangesidig* til at den kan gi grunnlag for erverv av en kollektiv eiendomsrett. Den befolkningen som sogner til Akkarfjord og nærliggende områder, har drevet beitebruk og annen utmarksutnyttelse så som slåttebruk, innlandsfiske, jakt og

fangst, torvtak, bærplukking og ulike former for sinking.³¹ Omfanget har over tid variert fra bruksmåte til bruksmåte, men kan i sum sammenliknes med det innehaveren av en kollektiv eiendomsrett i et område med liknende ressurstilgang ville ha utøvd.

Bygdefolkets bruk av FeFo-grunnen fremstår også som *dominerende* sammenliknet med andre gruppers bruk av området, og særlig når bruken vurderes i et lengre tidsperspektiv. Det er først i de senere årene at tilreisende synes å ha brukt disse arealene i nevneverdig grad, og da særlig når det gjelder jakt. Ifølge den sakkyndige feltutredningen har lokale brukere reagert på at enkelte utenforstående de senere årene har drevet jakt med hund, og på at de har hevdet at de ikke har kjent til at det er mye privat grunn på den nordre delen av Sørøya.³² Se også det som i punkt 9.3.1 er gjengitt fra Ann-Kristin Kvalsviks partsforklaring når det gjelder slike forhold.

Av de sakkyndiges intervjuer fremkommer det også at det har vært ført sauer på beite fra fastlandet til den nordre delen av Sørøya, blant annet fra Alta til Hellefjordområdet, som ligger like sør for det området som er omfattet av bygdelagets krav. Dette har imidlertid bare forekommet relativt sporadisk, og kun i nyere tid. Det kan derfor ikke rokke ved at den fastboende befolkningens beitebruk har vært klart dominerende.³³

Reindriften i området har frem til nå vært utøvd som helårsdrift av personer som tidligere bodde i Lundhamn som ligger relativt nært det området bygdelagets krav gjelder, og som nå bor i Akkarfjord. Mens reindriften bruk andre steder kan tilsi at bygdefolkets bruk ikke har vært dominerende, er reindriftsutøverne i Akkarfjord en del av bygdefolket. Deres reindrift og øvrige utmarksbruk vil derfor bidra til å underbygge at vilkåret om dominerende bruk er oppfylt.

Bygdefolkets bruk fremstår etter dette både som tilstrekkelig mangesidig og tilstrekkelig dominerende til at den kan gi grunnlag for erverv av en kollektiv eiendomsrett. Saken gjelder imidlertid et mulig erverv av en kollektiv eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter, i et område hvor bygdefolket alt har en generell rett til utmarksutnyttelse. For at bruken skal kunne gi grunnlag for erverv av en kollektiv eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter, må den derfor i *omfang* klart ha oversteget det som har kunnet utøves i kraft av den generelle retten. Høyesterett fant i Rt. 1986 s. 583 at bruksberettigede i en statsallmenning for å erverve

30 Se blant annet Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 360-436 der det gis en meget detaljert beskrivelse av boplassene i området og over hvem som har bodd der og hva de har levd av. I tillegg til boplassene Saksfjord, Finnfjord, Bastafjord, Finnvika, Gamvika, Kjottvika, Mefjord, Bismarkvika, Akkarfjord, Borvika, Skippernes og Skippernesfjord (s. 370-426), tar han også for seg nærliggende boplasser som Hønebyvik, Skarvfjord, Hellefjord og Lundhavn (s. 360-370 og s. 427-436).

31 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 101 flg.

32 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 129-130 og 157-158.

33 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 118. Se også utskrift av intervjuer med informantene F3-14 s. 6, F3-20 s. 8-9, F3-25 s. 3, F3-26 s. 10 og F3-44 s. 8-9.

eiendomsrett til (deler av) denne ved hevd eller alders tids bruk, må ha utøvd en bruk som må *“klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for”*.³⁴ Om erverv av eksklusive bruksrettigheter har Hålogaland lagmannsrett uttalt at bruken må ha *“gått ut over det som ... også kunne følge av annet rettslig grunnlag, allemannsrett eller en kollektiv bruksrett”*.³⁵

Dommen i Rt. 1986 s. 583 gjaldt grensedragningen mellom private eiendommer og en statsallmenning. Spørsmålet var om de private grunneierne i allmenningen, hvor de alt hadde sterke rettigheter til blant annet beite og hogst, hadde utøvd en bruk som gikk klart ut over den retten de hadde andel i. I dommen fra Hålogaland lagmannsrett var spørsmålet om det var ervervet en eksklusiv reindriftsrett i et område der retten antok at det gjaldt en kollektiv rett til reindrift. Saksforholdene i de to dommene er dermed et noe annet enn i saken om erverv av kollektiv eiendomsrett eller særlig bruksrett til FeFo-grunnen for bygdefolket i og omkring Akkarfjord. Den rettssetningen dommene uttrykker – at erverv av eiendomsrett eller eksklusiv bruksrett i et område for den som alt har rett til å bruke området, krever at brukens omfang har gått ut over det den alminnelige retten gir rom for – har imidlertid overføringsverdi.

Rettssetningen er et utslag av prinsippet om at *“ingen kan berde mot sin egen atkomst”*, jf. punkt 6.2.1.3. Det er dessuten først når brukens omfang går ut over det som kan utøves i kraft av den alminnelige retten, at andre rettighetshavere i området får en oppfordring om å gripe inn mot den overskytende bruken. Unnlates dette, kan overskytende bruk utøvd i god tro gi grunnlag for rettighetserverv. Dette forutsetter imidlertid altså at bruken går ut over det alminnelige på en måte som er relativt synbar for de andre rettighetshavere i tvisteområdet, det være seg vedkommende grunneier eller andre som måtte ha bruksrettigheter der.

Når det mer konkret gjelder bygdefolkets bruk av FeFo-grunnen nord for linjen mellom Oterbukta og Saksfjorden, har den jordbruksrelaterte bruken vært relativt omfattende blant annet når det gjelder utnyttelse av beitemarker og slåtteland. Det har også vært drevet innlandsfiske i et visst omfang i flere vann, blant annet Gamvikvannet, og det har vært nedlagt et ikke ubetydelig arbeid i forbindelse med kultivering. Også den øvrige utmarksbruken har hatt et relativt stort omfang, i alle fall når det ses hen til den lokale ressurstilgangen.

Om bruken i sum har hatt et omfang som klart har oversteget det som har kunnet foregå i kraft av den alminnelige bruksretten, er likevel ikke opplagt. Verken den sakkyndige feltutredningen og dennes underlagsmateriale, eller det bygdelaget selv har anført, gir uten videre grunnlag

for å besvare spørsmålet bekreftende. Det fremkommer at bruken, med unntak av laksefiske i sjø, har pågått relativt fritt og uhindret av statlige reguleringer,³⁶ og at man med et visst forbehold for multeplukking, i liten grad har skilt mellom privateid grunn og statsgrunn.³⁷

Til en viss grad kan dette være et utslag av at verken de ulike private grunneierne i området eller staten har hatt noen særlig oppfordring til å gripe inn. Samtidig har brukskonkurransen gjennomgående vært så beskjeden at bygdefolket rent faktisk har kunnet utøve en relativt omfattende bruk, også innenfor rammene av den alminnelige kollektive retten.

Dette må imidlertid også vurderes i lys av statens disposisjoner over den aktuelle delen av Sørøya. Har disse vært relativt beskjedne, kan det ikke kreves like mye når det gjelder omfang for at lokalbefolkningens bruk skal kunne gi grunnlag for erverv av en kollektiv eiendomsrett eller særlige bruksrettigheter, som det kan dersom statens disposisjoner har hatt et stort omfang. Det må også ses hen til de lokale rettsoppfatningene. Har den rådende oppfatningen over tid vært at det “restområdet” som ikke er utmålt til private, er statsgrunn/FeFo-grunn og ikke en form for lokalt felleseie, vil omfanget av bygdefolkets bruk uansett ikke ha avgjørende betydning for spørsmålet om erverv av eiendomsrett eller andre særlige rettigheter.

9.4.3.4 Lokale rettsoppfatninger

Skal Akkarfjord bygdelags krav om kollektiv eiendomsrett nå frem, må rettsoppfatningen blant flertallet av den befolkningen som sogner til Akkarfjord og nærliggende områder ha vært at den usolgte grunnen nord for linjen mellom Oterbukta og Saksfjorden er en form for lokalt felleseie.

Bygdefolkets bruk av dette området kan til en viss grad tyde på at slike oppfatninger har gjort seg gjeldende. Som nevnt ovenfor, peker den sakkyndige feltutredningen i retning av at den lokale utmarka for en stor del har vært gjenstand for felles bruk. Bygdefolket har verken når det gjelder beitebruk, innlandsfiske eller jakt og fangst trukket noe klart skille mellom privateid og annen utmark. Beskrivelsen i feltutredningen synes derfor å tilsi at utmarka på denne delen av Sørøya, uavhengig av om den har vært privateid eller ikke, har vært ansett som et felles bruksområde for

34 Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) på s. 593.

35 RG 1990 s. 264 på s. 275.

36 Se blant annet utskrift av intervjuene med informant F3-20 s. 7, F3-26 s. 9 og F3-28 s. 6.

37 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117, 130-131, 134-135 og 140-141. Se også s. 165.

bygdefolket, nærmest som en slags bygdeallmenning eller privatallmenning.³⁸

De sakkyndige har imidlertid i sin oppsummering av de lokale rettsoppfatningene på Sørøya fremholdt at *“de aller fleste ser på retten til Finnmarkseiendommens grunn som en bruksrett”*. Dette synes også å være tilfellet i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag. Umiddelbart etter det som her er sitert, uttaler de sakkyndige:³⁹

“At staten eide var akseptert dersom ikke folk mente å ha privat eiendomsrett. På nordøstre delen av Sørøya er spørsmålet om Finnmarkseiendommen eier så mye grunn som de hevder, reist av flere.”

Ifølge de sakkyndige har denne rettsoppfatningen stått ved lag i relativt lang tid, og dersom det har vært endringer i rettsoppfatningen har dette først skjedd i den senere tiden:⁴⁰

“Flere hevder at det er først nå med rettighetsutredninger og Finnmarkseiendommen at slike spørsmål er blitt aktualisert. Mange har uttrykt ønske om at rettstilstanden bør forbli slik den har vært tidligere.”

Også en nærmere gjennomgang av de sakkyndiges intervjuer med personer fra den nordre delen av Sørøya, viser at mange har oppfattet en del av arealene i området som statsgrunn. Flere informanter viser til at grensene for de private eiendommene ble trukket slik at eiendommens grenser gikk *“så langt øye kan se”* fra strandlinjen, og at området ovenfor dette var statsgrunn.⁴¹

En informant fra Hellefjord, like sør for det området bygdelagets krav gjelder, sier det slik: *“På Sørøya er det stort sett bare de høyeste toppene midt over Sørøya, en smal stripe med statsgrunn. Men det er jo noe i mellom så langt vi kan se og de høyeste toppene.”*⁴² En annen informant fra samme sted uttaler: *“Er du midt oppe på fjellet så var det statsgrunn. Eller der det var ingen som eide så var det statsgrunn som ble brukt som benevnelse.”*⁴³ En informant fra Skippernes, innenfor det området bygdelagets krav gjelder, sier at han ikke tror noen har *“den opp-*

fatningen at det var noen som hadde eierskap” til de arealene som ikke var fradelt til private, og at få *“mener at det som var tidligere statsgrunn burde tilhøre folk som sådan.”*⁴⁴

Også andre informanter betegner de områdene som ikke er utmålt til private på den nordre delen av Sørøya som *“statsgrunn”*, men viser samtidig til at utstrekningen av de private eiendommene er større enn det som fremgår av matrikkelen og eiendomskartene.⁴⁵ Enkelte har også uttalt at det nord på øya virker som *“alt har vært privat”*, men at folk nå frykter at *“FeFo kommer for å ta grunnen fra folk”*,⁴⁶ og at *“folk ikke har visst at det var noe statsgrunn, det er en overraskelse som er kommet på lokalbefolkninga her, når FeFo kom med sine kart.”*⁴⁷

De her gjengitte utsagnene peker dels i retning av at det gjør seg gjeldende oppfatninger om at det på den aktuelle delen av Sørøya finnes en del statsgrunn/FeFo-grunn ovenfor de utmålte private eiendommene, og dels i retning av at det eksisterer oppfatninger om at de private eiendommene har så stor utstrekning at det inne på øya knapt finnes statsgrunn/FeFo-grunn i det hele tatt. Derimot er det ikke uttrykt oppfatninger som peker klart i retning av at det her finnes områder som er et felleseie for den lokale befolkningen. I den grad det foreligger oppfatninger om at det ikke finnes noen FeFo-eide arealer i området, synes den rådende oppfatningen å være at disse arealene ligger til ulike private eiendommer, og ikke er et egentlig felleseie.

Det kan etter dette ikke trekkes noen konklusjon om at rettsoppfatningen blant et flertall av bygdefolket er at det er gjelder en form for kollektiv eiendomsrett til FeFo-grunnen i området. Den lokale rettsoppfatningen peker mer i retning av at en del av de private eiendommene i området har større geografisk utstrekning enn det som fremgår av matrikkelen.

9.4.3.5 Forholdet til statens disposisjoner

Bygdefolkets bruk og rettsoppfatninger må også vurderes i lys av statens disposisjoner over området. Har staten over tid opptrådt som en aktiv grunneier, skal det mer til for at det kan oppstå en beskyttelsesverdig rettsoppfatning hos bygdefolket om at FeFo-grunnen er et lokalt felleseie, enn dersom staten i liten grad har disponert over det aktuelle området.

Utgangspunktet for denne vurderingen må tas i at Kongens/statens eiendomsrett i 1775 sto like sterkt i det området som er omfattet av kravet fra Akkarfjord bygdelag som ellers på Sørøya. Også denne delen av øya var da en

38 I en bygdeallmenning tilligger eiendomsretten minst halvparten av de jordbrukseiendommene som fra gammel tid har bruksrett i allmenningen, jf. bygdeallmenningsloven 19. juni 1992 nr. 59 § 1-1. I en privatallmenning tilligger eiendomsretten færre enn halvparten av de jordbrukseiendommene som fra gammel tid har bruksrett i allmenningen, jf. avsnitt II i lov 19. juni 1992 nr. 61 om opphevelse av og endringer i gjeldende lovgivning om allmenninger m.v.

39 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 165.

40 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 165-166.

41 Se blant annet utskrift av intervjuer med informantene F3-12 s. 3, F3-14 s. 3, F3-15 s. 2 og F3-26 s. 2

42 Utskrift av intervju med informant F3-12 s. 10

43 Utskrift av intervju med informant F3-26 s. 9.

44 Utskrift av intervju med informant F3-20 s. 6.

45 Utskrift av intervju med informant F3-28 s. 4

46 Utskrift av intervju med informant F3-30 s. 4.

47 Utskrift av referat fra møte mellom de sakkyndige og Akkarfjord bygdelag (F3-35) s. 5.

del av det krongodset der Kongens eierrådighet i prinsippet var ubegrenset, i motsetning til de områdene som ble ansett som Kongens allmenning.

Videre har staten etter 1775 utøvd et betydelig antall Eierdisposisjoner på den aktuelle delen av Sørøya. Det er utmålt en rekke private eiendommer i Skippernesfjord, i området mellom Bastafjorden og Finnvika, i Akkarfjord, Mefjord, Kjøttvika, Gamvika, Finnfjord, Saksfjord og på Kamøyene. Ikke alle utmålene fremgår av eiendomskartet, men dette endrer ikke at staten har utmålt eiendommer i hele det området som bygdelagets krav gjelder. Med det har staten gitt uttrykk for sin grunneierposisjon til området på en relativt manifest måte.

I denne sammenhengen kan det også bemerkes at det fra lokalt holdt ikke synes å ha vært gjort gjeldende at disse disposisjonene har vært urettmessige. Som nevnt i punkt 9.4.3.4, er den lokale rettsoppfatningen at de private eiendommene har større geografisk utstrekning enn det som fremgår av matrikkelen og eiendomskartet. Oppfatningen har dermed vært at staten i enda større grad enn det som fremgår av dette materialet, har utøvd eierrådighet over området.

I tillegg til å fradele til dels store eiendommer til privat grunn har staten også utøvd andre grunneierdisposisjoner i området. Som fremholdt i punkt 7.2.7.2, jf. også punkt 7.2.4.3, ble blant annet jaktretten på den delen av Sørøya som ligger nordøst for Stålet på nordsiden av øya der kommunegrensen mellom Hammerfest og Hasvik går i dag, og skjærene Karken, som ligger ytterst i Karkefjorden i Hasvik kommune, bortauksjonert til høystbydende. Videre fremgår det av Ragnvald Jacobsens gjennomgang av boplassene på Sørøya at det har vært utmålt slåttemark blant annet i Saksfjord, Finnfjord, Bastafjord, Gamvika, Kjøttvika, Mefjord, Akkarfjord, Bårvika, og ved Tarhalsen. Disse disposisjonene har pågått over et relativt langt tidsrom, fra slutten av 1700-tallet og frem til årene før andre verdenskrig.⁴⁸

Det kan imidlertid synes som om statens disposisjoner over utmarksbruken på den aktuelle delen av Sørøya har hatt et relativt begrenset omfang de siste droyt 100 årene. På kommisjonens høringsmøte i Hammerfest 29. og 30. august 2012, la FeFo frem et dokumentutdrag som gir en del eksempler på statlige disposisjoner over utmarksbruken på Sørøya, hvorav flesteparten er foretatt mellom 1907 og 1967. Informasjonen i dokumentutdraget tyder på staten i langt større grad har disponert over utmarksbruken på den delen av Sørøya som ligger i Hasvik kommune, enn på den delen som ligger i Hammerfest kommune.

For eksempel gjelder de bortforpaktningene av sjølakseplasser og innlandsvann som er nevnt i dokumentutdraget

kun forpaktninger i Hasvik kommune.⁴⁹ Også alle nevnte forpaktninger angående områder for sankning av egg og dun, sommerboplass og værbeite er lokalisert i Hasvik kommune.⁵⁰ Når det gjelder utmarksslåtter, viser dokumentutdraget at det også har vært foretatt bortforpaktninger på den delen av øya som ligger i Hammerfest kommune. Mens det her er vist til 18 inngåtte kontrakter, nevner imidlertid utdraget 89 slike kontrakter i Hasvik-delen.⁵¹ Av de 18 forpaktningene som gjelder til sammen åtte slåtter i Hammerfest-delen av øya, er det dessuten bare én kontrakt som gjelder en slått innenfor området for bygdelagets krav.⁵²

Det forholdet at statens disposisjoner når det gjelder bortforpaktning av lakseplasser, innlandsvann og slåttemark mv., synes å ha hatt langt større omfang på Hasvik-delen av Sørøya enn på Hammerfest-delen, kan imidlertid ikke tillegges avgjørende betydning. Fraværet av statlige disposisjoner av denne typen kan være et utslag av at de private eiendommene jevnt over er betydelig større på den delen av Sørøya som ligger i Hammerfest kommune, enn på den delen som ligger i Hasvik. Dermed har det vært mindre spillrom for staten å foreta slike disposisjoner, og trolig også mindre aktuelt. Selv om antall bortforpaktninger av ulike former for utmarksbruk fremtrer som relativt lavt, rokker det dessuten ikke ved at statens disposisjoner over den aktuelle delen av Sørøya totalt sett har hatt et stort omfang, både arealmessig og på annen måte.

Etter å ha vurdert de lokale rettsoppfatningene så langt disse er klarlagt gjennom den sakkyndige utredningen, opp mot statens disposisjoner, har kommisjonen derfor lagt til grunn at det ikke foreligger en utbredt lokal rettsoppfatning om at det gjelder en form for lokalt felleseie til FeFo-grunnen nord for linjen mellom Oterbukta og Saksfjorden. Akkarfjord bygdelags krav om kollektiv eiendomsrett til dette arealet har derfor ikke ført frem.

Bygdelagets krav reiser imidlertid også spørsmål om det er etablert særlige kollektive bruksrettigheter til ulike former for utmarksbruk, som går ut over den alminnelige retten som bygdefolket i og omkring Akkarfjord har del i. Dette er vurdert i punkt 9.4.3.6 nedenfor.

9.4.3.6 Er det ervervet særlige kollektive bruksrettigheter?

Spørsmålet om erverv av særlige eller eksklusive kollektive bruksrettigheter som går ut over den alminnelige retten til utmarksbruk i området som tilkommer bygdefolket, vil

49 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya*, august 2012, s. 1-18 og 31-32.

50 Op. cit. s. 25-30.

51 Op. cit. s. 19-24.

52 Slåtten ligger på vestre siden av Bastafjorden, og var bortforpaktet fra 1921 til 1925 til Olai Fredrik Aronsen for en avgift på kr. 10.

48 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie* 1983 s. 370-427.

bero på om det for én eller flere bruksmåter er utøvd en bruk som oppfyller vilkårene for rettighetsservv når det gjelder varighet og sammenheng, innhold og omfang, og rettsoppfatning.

Det er ovenfor i punkt 9.4.3.2 lagt til grunn at vilkåret om *varighet og sammenheng* generelt sett er oppfylt. Følgelig er det unødvendig å problematisere dette ytterligere her.

Når det gjelder vilkåret om brukens *innhold og omfang*, må dette vurderes dette særskilt fra bruksmåte til bruksmåte. Videre må vurderingen også i denne relasjonen skje med utgangspunkt i at bygdefolket innehar en alminnelig rett til de aktuelle bruksmåtene. Et eventuelt erverv av eksklusive eller særlige bruksrettigheter ut over dette, er derfor betinget av at det er utøvd en bruk som relativt klart overstiger det som kan utøves i kraft av den alminnelige retten.

Det har vært utøvd til dels omfattende *beitebruk* i området. Bruken har dels foregått på privat utmarksgrunn og dels på usolgt grunn, og både feltutredningen og andre kilder viser at bruken har vært viktig for lokalbefolkningen. Dette fremgår også av det faktum at kommisjonen har motatt en rekke henvendelser fra personer med tilhørighet til området der det er fremsatt krav om beiterett, jf. rapportens punkt 5.2. Se også namsrettssaken fra 1984 om reindrift nordøst på Sørøya der Nordre Sørøy Sauavslag var part, jf. punkt 8.2 og 8.3.4, jf. også punkt 7.2.5.3.⁵³

Imidlertid er det ut fra det som er opplyst vanskelig å se at beitebruken har hatt et omfang som overstiger det som har kunnet utøves – og som fortsatt kan utøves – i kraft av den alminnelige beiteretten som er etablert på FeFo-grunnen i Finnmark, jf. punkt 7.2.5 flg.

Gjennom kommisjonens behandling har det kommet frem at det har vært drevet et ikke ubetydelig *innlandsfiske* i området. Blant annet har lokalbefolkningen iverksatt kultiveringstiltak, i flere av de lokale fiskevannene, og i den sakkyndige feltutredningen er det vist til at det har vært fisket mye i Gamvikvannet og Mefjordvannet.⁵⁴ Det sistnevnte vannet er imidlertid på privat grunn og faller derfor utenfor kommisjonens mandatområde.⁵⁵ Gamvikvannet er derimot, i motsetning til hva som er opplyst i feltutredningen, registrert som FeFo-grunn.

I sin partsforklaring under kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012, trakk Ann-Kristin Kvalsvik spesielt

frem Gamvik-vannet. Etter å ha vist til at den lokale rettsoppfatningen alltid har vært at *“områdene rundt Akkarfjord er privat grunn”* fremholdt hun:⁵⁶

“Vi vet fra da vi startet planlegging av turhytte ved Gamvikvannet at området rundt dette vannet var eid av den gang Statskog. I ettertid har vi sett at store deler av de områdene befolkningen benytter seg av på en eller annen måte er blitt FeFo-grunn”.

Hun viste også til at i Gamvikvannet hadde befolkningen *“de siste 10 årene har fisket hardt på den minste fisken for å kultivere vannet.”*⁵⁷ Dette hadde ført til at bestanden hadde gått ned slik at det ble tilstrekkelig mat til den gjenværende fisken, som dermed var blitt atskillig større.

Også flere av de sakkyndiges informanter har nevnt fisket i Gamvikvannet. Det er vist til at det her har vært fisket mye og vært gjennomført kultiveringstiltak.⁵⁸ Intervjuene gir også et bilde av at vannet ikke bare har vært brukt av folk fra Gamvik og Akkarfjord. En informant fra Hellefjord sier for eksempel: *“Vi har vært i Gamvikvannet. Det er vel det som vi har vært lengst nord”*, mens en informant fra Skippernes sier: *“Vi fisker i et nokså stort område. Vi bruker til og med å være borte i Gamvikvannet og fiske. Det er mest om vinteren, det går scooterløype dit.”*⁵⁹

Begge informantene forteller i om bruk de utøver i dag. Om den bruken de utøver er en fortsettelse av tidligere bruk utøvd av personer fra de aktuelle områdene, kan derfor være noe usikkert, men det er neppe noen tvil om at Gamvikvannet både har vært – og fortsatt er – et mye brukt fiskevann av folk med tilhørighet til den nordøstre delen av Sørøya. Samtidig har det også vært disponert over fisket i vannet i form av ulike former for kultiveringstiltak.

Både den bruken som har vært utøvd – og som fortsatt utøves – og kultiveringstiltakene har imidlertid kunne skje innenfor rammene av lovgivningen, og dermed også innenfor rammene av den alminnelige retten til innlandsfiske som med grunnlag i alders tids bruk er etablert for befolkningen på Sørøya, jf. foran i rapportens punkt 7.2.7.

Det har også vært utøvd bruk av *andre ressurser* i området, så som slåttemark, torvressurser, viltressurser og multemyrer. Bruk av slåttemark og torv har imidlertid liten praktisk betydning i dag, og det er verken når det gjelder disse bruksmåtene, eller jakt, fangst og bærplukking noe

53 Hammerfest namsrett, kjennelse 29. mars 1984 i sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252. Saken gjaldt området mellom Hellefjordfjell-Finnfjordfjell og Rossefjell-Havnefjell, som delvis ligger innenfor bygdelagets krav og hvor det tidligere bare hadde vært drevet helårs reindrift, jf. kjennelsens s. 5.

54 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 135.

55 Ifølge www.seeiendom.no er vannet delt mellom Gnr. 3, bnr. 7 (Mefjord) og Gnr. 3, bnr. 29 (Heia). Sistnevnte eiendom ligger i sin helhet innenfor grensene for Gnr. 3, bnr. 7.

56 Manuskript overlevert kommisjonen under høringsmøtet (jnr. 201000262-54) s. 1.

57 Op. cit. s. 2.

58 Utskrift av intervjuer med informant F3-12 s. 5 og F3-14 s. 3.

59 Utskrift av intervjuer med informantene F3-12 s. 5 og F3-20 s. 3. Førstnevnte er fra Hellefjord, noe sør for yttergrensen av bygdelagets krav. Sistnevnte er fra Skippernes, like innenfor grensen.

som tyder på at bruken har gått vesentlig ut over hva den alminnelige retten har gitt rom for, jf. punkt 7.2.6 (torv), 7.2.7 (jakt og fangst), 7.2.8 (egg og dun) og 7.2.9 (muleplukking). Heller ikke bruken av rekved og andre ressurser som har vært utnyttet, synes å ha hatt et omfang som har gått ut over den alminnelige retten, jf. punkt 7.2.10.

Bruken synes heller ikke å ha gått markant ut over den lokale utmarksbruken i andre felt som kommisjonen har vurdert, og hvor det heller ikke er konkludert med at bruken har gitt grunnlag for erverv av særrettigheter som i omfang går ut over det som nå er lovfestet i finnmarksloven. Det forholdet at den faktiske situasjonen på den nordre delen av Sørøya skiller seg ut fra det som er tilfellet for eksempel i Nesseby, ved at det her er mye privat utmarksgrunn, mens utmarka ellers i hovedsak er ansett som FeFo-grunn, kan ikke rokke ved dette.

Det må etter dette legges til grunn at den bruken bygdefolket har utøvd på den grunnen innenfor det området som er omfattet av Akkarfjord bygdelags krav som ikke er privateid, ikke har hatt tilstrekkelig omfang til å gi grunnlag for å erverve *særlige eller eksklusive* bruksrettigheter. Når bruksvilkåret ikke er oppfylt, har ikke kommisjonen funnet det nødvendig å gå nærmere inn på en vurdering av befolkningens rettsoppfatninger i denne relasjonen.

Kommisjonen konkluderer dermed med at det ikke er ervervet noen form for eksklusive eller særlige bruksrettigheter for bygdefolket som går ut over de kollektive bruksrettighetene som er konstatert i rapportens kapittel 7.2.5 flg. Dette er imidlertid en *fortrinnsrett* til de lokale utmarksressursene for bygdefolket i Akkarfjord og de som ellers sogner til området.

Riktignok er det ikke tale om en eksklusiv rett i den forstand at ikke også andre har rett til å drive ulike former for utmarksbruk i det området bygdelagets krav gjelder, men dette kan bare skje så langt det ikke fortrenger bygdefolkets bruk. Den lokale bruksretten anses så sterk at bygdefolket har en sterkere rett til utmarksressursene i dette området enn øyas øvrige befolkning. Dette båndlegger også FeFos eierrådighet. Både ved eventuelle disponeringer over ressursene og ellers må FeFo sikre at lokale brukere ikke fortrenses fra disse områdene.

9.4.3.7 Konklusjon

Finnmarkskommisjonen legger til grunn at bygdefolket ikke har ervervet en kollektiv eiendomsrett til de arealene nord for linjen Oterbukta – Saksfjorden som ikke er utmålt til privat eiendom. Det er heller ikke ervervet eksklusive kollektive bruksrettigheter for bygdefolket som går ut over den alminnelige retten som kommisjonen har konstatert er ervervet på Sørøya med grunnlag i alders tids bruk, jf. rapportens kapittel 7. Kommisjonen har imidlertid lagt til

grunn at ulike grupper av lokalbefolkningen på Sørøya – innenfor deres respektive tradisjonelle bruksområder – har ervervet kollektive bruksrettigheter til ulike former for utmarksbruk på den delen av øya som er FeFo-grunn. Det området som kravet fra Akkarfjord bygdelag gjelder er et eksempel på et område hvor det er etablert slike rettigheter, og hvor den befolkningen som sogner til området har en fortrinnsrett til å bruke de lokale utmarksressursene.

Rettighetshaverkretsen omfatter i tillegg til den fastboende befolkningen nord for linjen mellom Oterbukta og Saksfjorden, også personer som måtte bosette seg sør for denne linjen, men hvor befolkningen tradisjonelt har brukt områdene på nordsiden. Aktuelle bosettinger i så måte kan blant annet være Skarvfjorden, Hønsbyvika, Hellefjord og Lundhamn.

10. LAKSEFISKE I SJØ MED FASTSTÅENDE REDSKAP

10.1 Innledning

Finnmarkskommisjonens mandat er å utrede bruks- og eierrettigheter til den grunnen som ble overført til FeFo ved finnmarkslovens ikrafttredelse 1. juli 2006, herunder retten til laksefiske i sjø med faststående redskap på og utenfor den sjøgrunnen i Finnmark som ligger til FeFo.

Sjølaksefiske med faststående redskap utøves i saltvann. Dette skiller bruken fra den øvrige bruken som kommisjonen behandler i rapporten for felt 3. Bruksformen tok også til senere enn de bruksformene som er omtalt foran i rapporten. Det er derfor ansett hensiktsmessig å behandle sjølaksefisket i et eget kapittel.

I likhet med hva som gjelder for de øvrige bruksformene som kommisjonen behandler, er det også for sjølaksefisket spørsmål om finnmarksloven kodifiserer en selvstendig rettighet, og om det kan ha dannet seg rettigheter som går ut over det som omfattes av lovgivningen.

Nedenfor gis det i punkt 10.2 en beskrivelse av sjølaksefisket i Finnmark generelt og i feltet spesielt. Deretter følger i punkt 10.3 en oversikt over relevant lovgivning. Spørsmålet om retten til sjølaksefisket er vurdert i punkt 10.4. Kommisjonen har delt seg når det gjelder dette spørsmålet. Se nedenfor i punkt 10.4.1, 10.4.2.1 og 10.4.2.8, samt rapportens vedlegg 1.

10.2 Beskrivelse av sjølaksefisket

10.2.1 Utviklingen av sjølaksefisket i Finnmark

Folk i Finnmark har drevet laksefiske i lang tid. Det kan blant annet vises til Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller fra 1740-tallet og opplysninger fra Knut Kolsrud.¹ Den sakkyndige utredningen om sjølaksefiske viser til at de mange tusen år gamle helleristningene i Alta

inneholder avbildninger av laks. Det må derfor antas at det allerede da ble fisket laks.²

Kilenøter, som etter hvert ble det dominerende redskapet, ble tatt i bruk i fylket på 1860-tallet. Mens det i 1886 var 21 kilenøter i Finnmark, var antallet i 1900 steget til 304, og i 1902 til 780.³ Også krokarn ble tatt i bruk på 1880-tallet.⁴

Lakseloven av 1905 innførte et system med utvisning av lakseplasser. Dette medførte at myndighetene fikk ansvaret for å fordele lakseplasser mellom fiskerne ut fra visse kriterier.

I løpet av de første tiårene etter århundreskiftet var faststående redskaper blitt vanlig. Sjølaksefisket var *“en viktig faktor i næringskombinasjonen i vesentlige deler av fjord- og kyststrøkene i Finnmark, allerede før første verdenskrig.”*⁵ Etter en nedgang i antall kilenøter frem mot 1921, hadde antallet i 1939 økt til 1349. Økningen antas blant annet å være et utslag av at sjølaksefisket kom inn som en kompensasjon for bortfallet av pomorhandelen.⁶

Større endringer i sjølaksefisket tok til å skje fra og med 1960-tallet. Endringene er antatt å ha sammenheng med utviklingen av drivgarnsfisket til havs, innskrenkninger i fisketid og redskapsbruk for sjølaksefiskerne og prisfall på villaks.⁷ Antall lakseplasser på statsgrunn i Finnmark ble fra 1976 til 1981 redusert med 1119 plasser, fra 2723 til 1604.⁸ Villaksutvalget, som ble oppnevnt av regjeringen 18. juli 1997 for å gjennomgå situasjonen for villaksen og legge frem forslag til forvaltningsstrategier og tiltak, beskrev fiskets betydning slik:⁹

1 Knut Kolsrud, *Sommersete*, [i] Samiske samlinger, bind IV (red: Neshem), 1961 s. 52.

2 SEG/Samisk Høgskole, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, 2010 s. 44.

3 Op. cit., s. 50. Det oppgitte antallet kilenøter i Finnmark i 1886 kan være for lavt. Ifølge Ragnvald Jacobsen, *Sorøysund lokalhistorie*, 1983 s. 261, var det dette året 21 kilenøter i bruk i Hammerfest herred. Se punkt 10.2.2.

4 SEG/Samisk høgskole, 2010 s. 51. Se også Ragnvald Jacobsen, *Sorøysund lokalhistorie*, 1983 s. 261.

5 SEG/Samisk høgskole, 2010, s. 53.

6 SEG/Samisk høgskole, 2010, s. 53.

7 SEG/Samisk høgskole, 2010, s. 56.

8 SEG/Samisk høgskole, 2010, s. 63.

9 NOU 1999:9 s. 57.

“For eksempel har laksefiske både i sjø og elv betydning for bosettingsmønsteret, for folks livskvalitet og helse. I samiske områder og langs kysten er det tradisjonelle laksefiske fortsatt en viktig næring. I tillegg inngår laksen enkelte steder i naturhusholdningen og utgjør et viktig materielt grunnlag for samisk og norsk kultur.”

Også FeFo har fremholdt at sjølaksefiske har betydning for sjøsamisk kultur. I et brev til Sivilombudsmannen datert 19. september 2008 heter det blant annet:¹⁰

“Sjølaksefiske er og har vært et viktig materielt grunnlag for den sjøsamiske kulturen. Ulike kombinasjoner av sjølaksefiske, fjordfiske, havfiske og jordbruk har fra gammelt av vært viktig for den samiske bosetninga i fjordene i Finnmark. (...) Sjølaksefiske er ikke viktig når det gjelder ivaretagelse av reindriftskulturen, men er særdeles viktig for å ivareta den sjøsamiske kulturen i fjordene i Finnmark.”

10.2.2 Utviklingen av sjølaksefiske i feltet

Den sakkyndige feltutredningen opplyser at sjølaksefiske med faststående redskap går tilbake til midten av 1800-tallet, men slike redskap ble ikke vanlige i felt 3 før mot slutten av århundret.¹¹ Fiske har fortsatt betydning for noen som næring. Det finnes både private plasser og plasser tilknyttet FeFo-grunn. Innskrenkninger i fisketiden har redusert lønnsomheten. Bruken har derfor, som ellers i Finnmark, gått betraktelig ned de senere årene.¹²

Ifølge Ragnvald Jacobsen var kilenøter i bruk i Hammerfest herred (senere Sørøysund kommune) på slutten av 1800-tallet, mens krokarn ble tatt i bruk i 1880-årene. Antall kilenøter i bruk i hele herredet økte fra 21 i 1886 til 79 i 1900. Lakseplasser var også i bruk på Sørøya. Jacobsen opplyser at fiskere både i Kjøttvik, Mefjord og Bismervik i 1888 protesterte mot fredning av fisket i fire av ukens dager. I hele Hammerfest fogderi var det 143 kilenøter i bruk i 1907 hvorav 34 var i Hammerfest herred. Jacobsen viser også til at omfanget av laksefiske i 1907 i Hasvik *“var fire ganger større enn i Hammerfest herred”*.¹³

Det er også i Hasvik det foreligger flest dokumentasjoner på bortforpaktninger av sjølakseplasser. Det dokumentutdraget FeFo la frem på kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012 opplyser om bortforpaktninger av 14 sjølakseplasser, fordelt på til sammen 100 kontrakter i

Hasvik kommune, for perioden 1907-1964.¹⁴ Tallene stemmer godt overens med kommisjonens egne undersøkelser, som tar for seg perioden 1874-1952, og som også har avdekket at lakseplassen “Pantseren” i Hasvik alt i 1874 ble bortforpaktet for fire år.¹⁵

Dokumentutdraget har derimot ingen opplysninger om bortforpaktninger på den delen av Sørøya som i dag ligger i Hammerfest kommune. Det inneholder heller ikke noen informasjon om utvisninger av lakseplasser i feltet, bortsett fra at det fremgår at for flestparten av de tidligere bortforpaktede lakseplassene ble forpaktning nektet fornyet på 1960-tallet, og i stedet henvist til politiets utvisning. Når det ellers gjelder utvisningspraksis i feltet, tyder kommisjonens undersøkelser av foreliggende arkivmateriale på at den første utvisningen av sjølakseplass utenfor statens grunn på Sørøya fant sted i Laukvika på vestsiden av Ofjorden i Hasvik kommune for årene 1915-1917. Til sammen ble det for hele perioden mellom 1915 og 1967 foretatt 828 slike utvisninger, knyttet til 185 lakseplasser.¹⁶

I dag disponerer FeFo 67 lakseplasser i felt 3 – Sørøya.¹⁷ Av disse ligger 59 i Hasvik kommune og åtte i Hammerfest kommune. 15 av plassene i Hasvik, alle lokalisert i Breivikfjorden, og to av plassene i Hammerfest var i bruk i 2011.¹⁸

10.3 Lover og forskrifter

10.3.1 Til og med lakseloven av 1905

Det er lang tradisjon i norsk rett for at laksefiske i sjø med faststående redskap utenfor privat grunn tilhører grunneieren og for at fisket har vært underlagt offentlig forvaltning. Den første lakseloven kom i 1848 og det ble etablert en offentlig fiskeetat i 1855.¹⁹ 1848-loven påbød blant annet fredning fra 14. september til 14. februar og ett døgn fredning pr. uke i sesongen.

Lakselovkommisjonen som ble nedsatt i 1896, skulle gjennomgå lakse- og sjørrettløvgivningen med tanke på revisjon. I forbindelse med kommisjonens arbeid avga

10 Sitert fra Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2008/450 (SOMB-2009-88 (2009 s. 350).

11 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 136 og s. 165.

12 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 138.

13 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 261.

14 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarks-kommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1-18.

15 Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat 31. mai 2013, s. 2 og vedlegg 1.

16 Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat 31. mai 2013 vedlegg 2.

17 Ifølge www.nordatlas.no. NordAtlas er en kartdatabase over ulike tema i Finnmark fylke og er et samarbeid mellom Fylkesmannen i Finnmark, Finnmark fylkeskommune og Sametinget.

18 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 137.

19 NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*, s. 236.

fiskeriinspektør Landmark en uttalelse der han uttalte følgende om forholdene i Finnmark:²⁰

“Og i forbindelse dermed maa det særlig overveies, hvorvidt der i Finmarkens amt, hvor privateiendom er af forholdsvis ny oprindelse og endnu udgjør forholdsvis smaa arealer, samt hvor fiskeriforholdenes udvikling har været adskillig afvigende fra andre landsdele, maaske kan være grund til ogsaa for privateiendom at modificere lovens almindelige regler om fiskeretten.”

Fiskeriinspektøren ba amtmannen i Finnmark om å innhente opplysninger om hvordan fisket ble praktisert. I henvendelsen til amtmannen ga Landmark uttrykk for at det ville være rimeligere å opprettholde regelen om fritt fiske utenfor statens grunn enn å betrakte staten på samme måte som en privat grunneier. Ved fritt fiske måtte det imidlertid være anledning for det offentlige til å gripe inn av ordensmessige hensyn ved konkurranse om fiskeplasser.²¹

Amtmannen innhentet opplysninger blant annet hos lensmennene. De lensmennene som uttalte seg om laksefisket i sjøen, mente at laksefisket utenfor statens grunn var fritt.²²

Av uttalelse fra lensmannen i Hasvik fremgår blant annet:²³

“Angaaende retten til laksefiske udfor statens grund skal det oplyses, at den her har været opfattet som fri for enhver. Man har delvis ogsaa troet at have ret til at fiske ved privatmands eiendom, naar eieren selv ikke drev fiske paa vedkommende sted. Det rigtigste vilde vistnok ogsaa være, at fisket udfor statens grund var frit; men det offentlige maatte da nødvendigvis have ret til at udvise fiskepladsene for at forebygge uorden.”

I Øst-Finnmark hadde politimesteren startet med utvisning før ordningen ble lovhjemlet i 1905. Politimester Ulve i Tanen-Varanger skrev i 1903 at man ved søknad om lakseplass kunne ta hensyn til at hver familie “inden Herredet”

først skulle få en plass så nær sin boplass som mulig. Resterende plasser skulle utvises etter et slikt system at innbyggerne først og fremst skulle få plass innenfor herredet, og at øvrige ledige plasser kunne utvises til andre.²⁴ Politimesteren mente at hjemmelen for utvisning lå i politimesterens alminnelige plikt til å holde orden i distriktet og i statens eiendomsrett til grunnen.²⁵

Fiskeriinspektør Landmark uttrykte et annet syn i brevet til amtmannen i Finnmark. Han mente at politiets utvisningsrett bare kunne bygges på “den forudsætning, at det offentlige lige overfor statens jord i Finmarken indehar en privat grundeiers rettigheder med hensyn til laksefisket i sjøen og som saadan har ret til at forbyde ethvert laksefiske (med staaende redskaber) udfor sit land.” Landmark fant denne forutsetningen “mere end tvilsom” og viste til at fisket utenfor statsgrunn i Finnmark ble oppfattet som fritt.²⁶

Departementet viste til at opplysningene for sjølaksefisket var mere sparsomme enn for elvefisket, men “[s]aa meget er dog på det rene, at fisket overalt er betragtet som frit i sjøen udenfor statens grund.”²⁷ En ga videre uttrykk for at fritt fiske burde være hovedregelen utenfor statens grunn i Finnmark ettersom dette avvek minst fra den tidligere “tingenes tilstand”. Hensikten med den foreslåtte ordningen med utvisning var å skape orden:²⁸

“Dernæst vil det i mange tilfælde være u hensigtsmæssigt og lidet passende med forholdene, om der aldrig i sjøen udenfor statens grund skulde kunne drives laksefiske med kilenot (eller lignende redskab) uden efter indhentet tilladelse og udvisning. Udvisningens hensigt er at skabe god skik og orden paa fiskepladsene ved at forhindre, at fiskerne lægger sig for nær ind paa hinanden med sine redskaber eller forsøger at fortrænge hverandre, hvorved strid og uorden let opstaar.”

Lovarbeidet munnet ut i lov om laks- og sjøørretfiskerierne 8. april 1905. Det fremgår her at utenfor privat grunn hadde grunneier eneretten til sjølaksefisket med faststående redskap, jf. § 1 første ledd bokstav b. De sentrale bestemmelsene om sjølaksefisket utenfor statens grunn i Finnmark var inntatt i lovens § 2 første og annet ledd som lød slik:

“Det laks- eller sjøørretfiske, som overensstemmende med § 1 tilligger statens beholdne jord i Finmarken, er

20 Fiskeri-inspektørens erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks- og sjøørretfiskerierne, 1902 s. 35-36. Landmark var inspektør for de offentlige foranstaltninger til ferskvannsfiskeriens fremme fra 1874 til 1920. Etaten hadde ansvaret for forvaltning av ferskvannsfisk og anadrome fiskearter og forvaltning av sjølaksefisket. Se http://snl.no/.nbl_biografi/Anthon_Landmark/utdypning.

21 Fiskeri-inspektørens erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks- og sjøørretfiskerierne, 1902, s. 36-37.

22 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 156.

23 Erklæring av 17. april 1899 fra lensmannen i Hasvik, inntatt i Ot.prp. nr. 21 for 1903/1904 bilag 4, s. 22.

24 Skriv av 26. november 1903 fra politimester Ulve til Amtmanden i Finmarkens Amt, s. 4-5.

25 Skriv av 26. november 1903 fra politimester Ulve til Amtmanden i Finmarkens Amt, s. 4.

26 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904), Bilag 7, s. 18.

27 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 96.

28 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 98.

i sin almindelighed frit for enhver norsk borger saavel i vasdrag som i sjø. Dog kan eneret til saadant fiske bortforpagtes paa indtil ti aar ad gangen. Bortforpagtningen sker paa den maade, som er foreskrevet i det i medhold af lov av 22de mai 1902 angaaende afhændelse af statens jord og grund i Finnmarkens amts landdistrikt til enhver tid udfærdigede reglement.

Har bortforpagtning ikke fundet sted, kan vedkommende politimester for større eller mindre dele af et distrikt bestemme, at fisket kun kan foregaa efter udvisning. For saadan udvisning betales en afgift, som ikke maa overstige 10 kroner pr. aar.”

Bestemmelsen viser i første ledd, siste setning, til det til enhver tid gjeldende jordsalgsreglement. 1902-reglementet hadde i § 8 bokstav i) en bestemmelse om at rett til lakse- og sjøørretfiske kunne bortforpakte. Bortforpaktning skulle forestås av jordsalgskommisjonens formann, jf. § 9.

Det later ikke til å ha vært lov- eller reglementshjemmel for bortforpaktning av sjølaksefisket før i 1902 og 1905. Det var imidlertid adgang etter jordsalgsreglementet av 1864 § 7 til å bortforpakte “[s]trandstykker, der efter Forholdene ikke kunne ventes benyttet af den fiskende Almue, men kunde tjene andre til hjælppladse, til Klippfisketørring eller deslige.” I følge Kirsti Strøm Bull nevnes ikke denne form for forpaktning i forarbeidene til 1905-loven. Hun antar at dette har sammenheng med at forpaktning etter 1864-reglementet kan ha blitt oppfattet som forpaktning av et strandområde der retten til sjølaksefiske fulgte med, og dermed som noe annet enn den forpaktning som 1905-loven la opp til.²⁹

10.3.2 Perioden mellom 1905 og 2005

1905-loven ble avløst av lov 27. februar 1930 om laks- og sjøørretfiskeriene, som videreførte reglene om bortforpaktning og utvisning i Finnmark uten endringer, jf. lovens § 2.

Da 1930-loven ble avløst av lov om laksefisket og innlandsfisket 6. mars 1964, ble det derimot gjort visse endringer i regelverket. Alt før dette var det i forskrift av 26. april 1948 gitt bestemmelser om at sjølaksefisket kunne foregå kun etter utvisning eller forpaktning. Utvisning skulle fortrinnsvis gis til “fiskere hjemmehørende i vedkommende herred”, jf. forskriftens § 2. Lakseplasser skulle som regel utvises for 3 år om gangen, jf. § 7.

Regelen om at fisket var fritt for enhver norsk borger, ble i 1964-loven endret til at det var fritt for norske borgere bosatt i Finnmark, jf. § 16 første ledd. Videre ble myndigheten til å utvise lakseplasser overført fra politimestrene til Finnmark Jordsalgskommisjon. Departementet fant det “mest hensiktsmessig at denne institusjon, som forøvrig har med all

avbendelse og bortforpaktning av statens jord i Finnmark å gjøre, også ordner med utvisning av fiskeplasser.”³⁰ Politimestrene fortsatte imidlertid med utvisningene helt frem til 1973.³¹

I direktoratforskrift om utvisning av laksefiskeplasser på statens grunn i Finnmark av 20. februar 1973 het det i § 2: “Utvvisning skjer ved Jordsalgskontoret i Finnmark”. Det fremgikk også at utvisning for fiske med kilenot, krokarn og settegarn fortrinnsvis burde skje til aktive jordbrukere og fiskere hjemmehørende i vedkommende herred, jf. § 2 siste ledd.

1964-loven ble avløst av lov om laksefisk og innlandsfisk 15. mai 1992 nr. 47. Her er ikke sjølaksefisket på statsgrunn lenger ansett som fritt, men det skal bare kunne foregå etter utvisning, jf. § 22 første ledd annet punktum. Etter § 16 første ledd er retten til sjølaksefiske med faststående redskap en grunneierrett, men med “de innskrenkninger som følger av bestemmelser gitt i eller i medhold av lov, sedvane, alders tids bruk eller annen hjemmel.”

Under lovarbeidet hadde Lakselovutvalget, som hadde i oppgave å foreslå endringer i lovgivningen om lakse- og innlandsfisket og vurdere grunnprinsippene i forvaltningen,³² kontakt med Samerettsutvalget om bestemmelser som måtte berøre statsgrunn og Finnmark. Etter at Samerettsutvalget hadde uttalt seg, slo Miljøverndepartementet fast at lovforslaget ikke tok stilling til de spørsmålene som var under utredning av Samerettsutvalget.³³

Forskrift 18. desember 1992 nr. 1176 om fiskeforvaltning på statsgrunn gjaldt for sjølaksefisket i Finnmark frem til finnmarkslovens ikrafttreden. Den hadde regler om sjølaksefiske i §§ 13 til 15. Her fremgikk det at slikt fiske bare kunne skje etter utvisning, og at det ved utvisning burde legges vekt på biologiske hensyn, samt hensynet til fiskets betydning for næring og bosetning. Under ellers like vilkår, skulle utvisning fortrinnsvis skje til personer tilknyttet primærnæringene og fast bosatte i vedkommende område.

10.3.3 Finnmarksloven 17. juni 2005 nr. 85

Finnmarksloven ble vedtatt 17. juni 2005 og trådte i kraft 1. juli 2006. Den har følgende bestemmelse om rett til sjølaksefiske, jf. § 22 første ledd bokstav b:

“I samsvar med reglene i kapittelet her og innenfor de rammer som følger av annen lovgivning, har de som er bosatt i en kommune i Finnmark fylke, på Finnmarkseidommens grunn i kommunen rett til:

...

30 Ot.prp. nr. 3 (1962-1963) s. 10.

31 Per Stene, *Utvvisning og bortforpaktning av kilenotplasser i Finnmark*. Notat nr. 1, januar 1984 s. 11.

32 NOU 1987:2 s. 7.

33 Ot.prp. nr. 29 (1991-92) s. 54.

29 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 157.

b) fiske etter anadrome laksefisk med faststående redskap i sjøen.”

Bakgrunnen for at en del rettigheter, herunder retten til sjølaksefiske, ble lagt til kommunens innbyggere var et ønske om å opprettholde den lokale utmarksbruken.³⁴ Disse rettighetene er imidlertid ikke gjort eksklusive for kommunens innbyggere, ettersom også andre kan tillates å utnytte dem, jf. finnmarksloven § 25 annet ledd. Reindriftsutøvere har etter § 22 annet ledd samme rett til sjølaksefiske som personer bosatt i kommunen når reindriften foregår der.

I likhet med 1992-loven har også finnmarksloven en bestemmelse om at sjølaksefiske bare kan foregå etter utvisning, jf. § 27 fjerde ledd. Finnmarkseiendommen har fastsatt egne regler for utvisningen.³⁵ Der er det blant annet gitt bestemmelser om søknad om lakseplass og behandling av disse, om hvem som kan benytte lakseplassen, tildelingstid, fangstoppgaver og vilkår for tildeling av plass. Det stilles vilkår om tilknytning til primærnæringsutøvelse, eventuelt annen lokal næringsutøvelse, for tildeling av lakseplass. Selv om vilkårene ikke er oppfylt, kan *“tildeling skje blant annet for å sikre bosettingen i ytterdistriktene og/eller i næringsvake distrikter og for å bidra til rekruttering”*, jf. reglenes punkt 3 siste ledd. Ifølge punkt 4 skal det ved konkurranse om plassene blant annet legges vekt på søkerens ansiennitet, fiskets betydning for deres totale næringsgrunnlag og tilknytningen til fisket og primærnæringsene.

10.4 Kommisjonens vurderinger

10.4.1 Innledning

Spørsmålet om bestemmelsen om rett til sjølaksefiske i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) kan anses å lovfeste en rettighet som har et selvstendig grunnlag i alders tids bruk, er drøftet i punkt 10.4.2. I punkt 10.4.3 drøftes om det i feltet er ervervet særrettigheter til sjølaksefisket som går ut over lovens ramme. Konklusjonen er oppsummert i punkt 10.4.4.

Kommisjonen har delt seg i et flertall og et mindretall. Flertallet (Gauslaa, Heggelund, Magga og Pedersen) har lagt til grunn at reguleringen av retten til sjølaksefiske i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) må anses å lovfeste en selvstendig rettighet for befolkningen i feltet, jf. punkt 10.4.2.7. Mindretallet (Næss), har lagt til grunn at den retten som er regulert i finnmarksloven, må anses

som en lovbestemt rett og ikke en selvstendig rett, jf. punkt 10.4.2.8, samt den nærmere begrunnelsen som er inntatt i rapportens vedlegg 1.

10.4.2 Kan dagens regulering anses å lovfeste en opparbeidet rettighet?

10.4.2.1 Befolkningens rettsoppfatning forut for lovgivningen i 1905 om utvisning

Ved vurderingen av om det er opparbeidet en selvstendig rett til sjølaksefiske i feltet, må det blant annet ses hen til hvilken bruk som har funnet sted og hvilke rettsoppfatninger som gjorde seg gjeldende før ordningen med utvisninger ble lovregulert i 1905.

Ifølge den sakkyndige feltutredningen går laksefisket med faststående redskaper tilbake til midten av 1800-tallet, og har vært drevet i felt 3 i alle fall siden slutten av 1800-tallet.³⁶ Kommisjonen har for sin del brakt på det rene at det ble foretatt en bortforpaktning av sjølaksefiske i Hasvik-delen av feltet i 1874, jf. punkt 10.2.2 foran. Følgelig har sjølaksefiske pågått i feltet i rundt 140 år, men omfanget av fisket var ikke særlig stort de første årene.

Tilgjengelige fangstoppgaver fra den tiden viser variable mengder innmeldt fangst. For eksempel er det oppgitt 2583 kilo i 1876 i Hammerfest og året etter 0 kilo.³⁷ I Hammerfest og Kvalsund var det registrert to kilenøter i 1885 og fem i 1886. Frem mot 1905 hadde antallet steget til 33. Det høyeste antallet registrerte kilenøter i Hammerfest og Kvalsund i årene forut for 1905 var 40 i 1900.³⁸ For Hasvik synes den første registreringen av kilenøter å ha skjedd i 1890, da det ble registrert tre nøter. I 1905 var det registrert 56 nøter. Det høyeste registrerte antallet i Hasvik i årene før 1905 var 61 i 1902.³⁹

Kommisjonen kjenner ikke til om disse tallene gjenspeiler det reelle antall kilenøter og den reelle fangst, men må ta høyde for at det i en tidlig fase kan ha gjort seg gjeldende manglende rutiner og underrapporteringer. Tallene må derfor anses som minimumstall. De underbygger likevel at fiskets omfang var beskjedent de første årene etter at det kom i gang, men viser samtidig en betydelig økning av fiskets omfang i årene frem mot 1905.

Sjølaksefisket har på Sørøya – i likhet med det som har vært tilfellet i liknende områder i Finnmark – inngått i den lokale befolkningens helhetlige ressursutnyttelse. I den grad

³⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 112.

³⁵ Regler for tildeling av lakseplasser, fastsatt av Finnmarkseiendommens styre i møte 6. desember 2010. Disse avløste Regler for tildeling av lakseplasser på Finnmarkseiendommen, gitt i styremøte 11.-12. desember 2006.

³⁶ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 136 og s. 165.

³⁷ Hilde Jåstad, *Felt 3 Sørøya – gjennomgang av dokumenter [ii]*, internt notat, 9. august 2013, vedlegg 1. Hammerfest antas i nærværende sammenheng å omfatte Hammerfest og Kvalsund, Kistrand og Kjølvig, Hasvik og Måsøy.

³⁸ Hilde Jåstad, Op. cit., vedlegg 2.

³⁹ Hilde Jåstad, Op. cit., vedlegg 2.

det ble reflektert over rettighetsforholdene i den perioden fisket tok til, må det antas at folk mente å ha en rett til å utøve det, på samme måte som de utnyttet andre naturressurser. På den tiden synes heller ikke staten å ha opptrådt på en måte som ga folk grunn til å tro at de ikke hadde rett til å utøve fisket. Om dette uttaler Sverre Tønnesen:⁴⁰

“Finnmarkingene har åpenbart oppfattet dette fisket som utslag av den alminnelige allemannsrett til sjøfiske fra statens jord i Finnmark, og det har derfor på den ene side aldri dannet seg noen spesielle sedvaner som kan indikere rettigheter for enkelte bygdelag eller andre generelt betegnede grupper. Også utenfylkesboende deltok på like linje med finnmarkingene helt fra den første tiden. På den andre siden synes det ikke å ha vært noen som mente annet enn at de utøvet en vanlig allemannsrett, det kom ikke noen antydninger om at man måtte spørre f.eks. statsmyndighetene hva grunneier for å få lov til å fiske. Statsrepresentantene ser heller ikke ut til å ha vært inne på slike tanker den første tiden.”

Det har formodningen mot seg at fisket ble påbegynt og ble vanlig, dersom folk ikke mente seg berettiget til det. Hvordan folk har utnyttet ressursene “*sier også noe om hvilke oppfatninger folk har hatt om retten til å utnytte disse ressursene.*”⁴¹ Gunnar Eriksen beskriver bruken som “*det fysiske uttrykk for den hederlige manns omgang med tingen eller rettigheten, og vil supplere godtrovurderingen gjennom dette inntrykket av ‘ærlig manns bruk’.*”⁴²

Som i tidligere felt kommisjonen har behandlet, er det heller ikke på Sørøya holdepunkter for at folks oppfatning om retten til dette fisket har vært annerledes enn for andre former for ressursutnyttelse. At fisket ble utøvd som en del av næringstilpasningen i området før utvisningsordningen ble iverksatt, må innebære at befolkningen hadde det samme synet på retten til dette fisket som på retten til de øvrige bruksformene som ble utøvd.

Etter alt å dømme har utvisningsordningen både av myndigheter og befolkning vært ansett som en hensiktsmessig måte å ordne fisket på. Forut for lakseloven av 1905 ser det ut til å ha vært stor enighet om at en slik ordning burde innføres. I forarbeidene heter det:⁴³

“Hvad angaar selve befoielsen af udvisningsinstituttet, er dette – til dels med bemerkning, at dets indførelse er et almindeligt ønske blandt befolkningen – anbefalet af en

række autoriteter, saaledes af lensmændene i Sydvaranger og Hasvik, endvidere af Alten og Hammerfest fiskeristyrer, af politimestrene i Tanen-Varanger og Vestfinmarken, af amtmændene og af amtstinget i 1899.”

Om staten opptrådte som grunneier eller som offentlig myndighetsutøver da utvisningsordningen ble innført, fremsto neppe som klart for befolkningen. Den lokale rettsoppfatningen kan i alle fall ikke ha blitt brutt ned alene som følge av utvisningsordningen. Formodentlig har folk også etter at de ble kjent med ordningen, ansett fisket som en bruk de hadde rett til, om enn underlagt statens ordensmessige utvisninger.

De særegne rettighetsforholdene på Sørøya på 1700-tallet kan heller ikke tillegges særlig betydning ved vurderingen av hvilke rettsoppfatninger som har gjort seg gjeldende blant befolkningen når det gjelder en form for ressursbruk som tok til godt over 100 år senere.

Riktignok må det antas at statens grunneierpretensjon har vært kjent blant befolkningen da utvisningsordningen ble etablert, men det er ikke ensbetydende med at befolkningen har antatt at retten til sjølaksefisket hørte staten til. På samme måte som det har gjort seg gjeldende oppfatninger blant folk i Finnmark og på Sørøya om at de hadde rett til beite, hogst og andre former for ressursutnyttelse på den usolgte grunnen, er det nærliggende å anta at det har dannet seg oppfatninger om at de hadde rettigheter til sjølaksefisket *utenfor* denne grunnen etter hvert som dette fisket ble en vanlig bruksform.

Befolkningens opptreden den første tiden sammenholdt med at staten i liten grad utøvde grunneierdisposisjoner, må i alle fall tilsi at folk ikke kan ha ment at de selv ikke var berettiget til fisket. Riktignok ser det ut til å ha vært atskillig vanligere at staten bortforpaktet lakseplasser på Sørøya enn i andre deler av Finnmark, men som fremholdt i punkt 10.2.2, foreligger det bare opplysninger om én statlig bortforpaktning av sjølaksefiske utenfor Sørøya før 1905. Dette gjelder lakseplassen “Pantseren” i Hasvik som var bortforpaktet fra 1874 til 1878. Ett enkelt tilfelle kan neppe ha påvirket den generelle rettsoppfatningen blant folk på Sørøya, når det sjølaksefisket som faktisk foregikk, trolig hadde atskillig større omfang.

Kommisjonens *flertall* legger til grunn at det før 1905-loven hadde dannet seg en oppfatning om at folk i feltet hadde en rett til å utøve dette fisket. Spørsmålet for flertallet blir etter dette om senere statlig regulering og praksis har medført at denne oppfatningen er brutt ned og ikke har festnet seg i en slik grad at det i dag kan foreligge en selvstendig rettsdannelse. Dersom oppfatningen står seg, vil den sett i lys av den tidsperioden fisket har pågått og

40 Sverre Tønnesen, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979 s. 237.

41 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 149. Se også s. 103.

42 Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, (2. utg.) 2008 s. 240.

43 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 98.

fiskets betydning, innebære at det i dag foreligger en rettighetsdannelse.

Mindretallet antar at Sørøyas befolkning i 1905 ikke hadde en rettsoppfatning som kan ha gitt grunnlag for en selvstendig rettsdannelse. Sjølaksefisket med faststående redskap var da en relativt ny bruksform som hadde hatt et beskjedent omfang i området. Senere har fisket vært strengt regulert. Det kan derfor ikke i dag foreligge en rettsdannelse som gir en selvstendig rett til sjølaksefiske for lokalbefolkningen i feltet ved siden av dagens lovfestede rett. Se punkt 10.4.2.8 og den nærmere begrunnelsen for synspunktet i rapportens vedlegg 1.

10.4.2.2 Er rettsoppfatningen brutt ned av statlig regulering/praksis? Særlig om statens syn i 1905

Som nevnt i punkt 10.3.1, er norsk retts tradisjonelle utgangspunkt at sjølaksefisket ligger til eieren av den tilstøtende strandlinjen. Det gjelder også i Finnmark, der fiskeriinspektøren i 1902 stilte spørsmål ved om dette burde modifiseres, men kom til at private grunneiere på samme måte som ellers i landet, burde ha enerett til sjølaksefisket utenfor egen grunn.⁴⁴

Spørsmålet om retten til sjølaksefisket utenfor den usolgte grunnen i Finnmark er behandlet av Samerettsutvalgets Rettsgruppe, som blant annet uttalte:⁴⁵

“Som sagt tyder imidlertid ordlyden både i §§ 1-2 i lakse-loven av 1905, § 16 i loven av 1964 og § 22 i 1992-loven på at man har forutsatt at retten tilhører staten som grunneier. Også de opplysninger som foreligger om statens over hundreårige bortforpaktning- og utvisningspraksis, synes å trekke i retning av at fiskeretten med faststående redskaper i dag må anses å ligge til staten som grunneier på samme måte som for en privat grunneier, men hvor man har overlatt den praktiske utøvelsen av retten til allmennheten. I hvert fall må det være klart at dette har vært og er oppfatningen hos myndighetene.”

Rettsgruppen synes her ensidig å vektlegge statens oppfatning når den antar at sjølaksefisket ligger til staten som grunneier. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig for å fastslå hvordan rettssituasjonen er. Det er også nødvendig å undersøke lokale rettsoppfatninger, noe Rettsgruppen i begrenset grad gjorde før den tok stilling til spørsmålet.⁴⁶

44 *Fiskeri-inspektørens erklæring om lakselovkommissionens udkast til lov om laks- og sjøorrettfiskerierne*, 1902, s. 35-36.

45 NOU 1993: 34 s. 133.

46 Se blant annet NOU 1993: 34 s. 17 der gruppen viser til at den hadde begrenset kapasitet og begrensede praktiske muligheter til å undersøke brukssedvaner og rettsoppfatninger.

Statens holdning om at retten til sjølaksefisket i Finnmark tilhører staten som grunneier, har dessuten ikke vært så entydig, som det Rettsgruppen legger til grunn. Blant annet synes ikke statsmyndighetene under arbeidet med 1905-loven å ha likestilt statens rett til sjølaksefisket i Finnmark med en privat grunneiers fiskerett utenfor egen strandlinje, eller med statens rett til sjølaksefisket utenfor statsgrunn sør for Finnmark. 1905-loven hadde egne regler for sjølaksefisket utenfor statens grunn i Finnmark, men ikke for sjølaksefisket utenfor annen statsgrunn. Kirsti Strøm Bull fremhever at 1905-loven skilte:⁴⁷

“mellom statens grunn i Finnmark og statens grunn i resten av landet når det gjaldt retten til sjølaksefisket. Lovgiver anså det som unødvendig spesielt å regulere sjølaksefisket utenfor statens grunn i andre deler av landet, fordi statens rett her fulgte av den rett som tillå en grunneier ifølge § 1. I Finnmark hadde altså staten i henhold til § 2 ikke den samme rett som en privat grunneier med hensyn til sjølaksefisket.”

1905-lovens § 3 hadde regler om forpaktning og utvisning av laksefiske på statsgrunn sør for Finnmark, men gjaldt bare i vassdrag og ikke for laksefiske i sjøen. Årsaken til dette var at retten til sjølaksefiske sør for Finnmark ble ansett å være utledet av statens grunneierrett.⁴⁸

“Departementet antager i ethvert fald, at statsalmenninger og ikke særskilt matrikulerede statseidomme (statens oprindelige jordegods), udenfor Finmarken med hensyn til sjøfisket nu som for bør være ligestillet med andre grundeidomme i landet. Staten har f.eks. skjør og udøer, som fyrvæsenet disponerer, endvidere almenninger, som Lærdalsørens – der i sin helhed er skogløs og optaget med landsbylignende bebyggelse – og skogalmenninger i Sogn, hvor staten har bortforpagtet sjøfisket til enkeltmand. At staten her skal have grundeierens almindelige fiskeret, er i og for sig rimeligt og naturligt, ligesom det er overensstemmende med den hidtil raadende retsopfatning.”

At det ved lov ble gitt egne regler for sjølaksefisket utenfor statens grunn i Finnmark, mens retten til å regulere sjølaksefisket utenfor statsgrunn andre steder ble ansett som utledet av den statlige grunneierrådigheten, tyder på at staten hadde et annet syn på retten til sjølaksefisket i Finnmark enn på retten til sjølaksefisket utenfor statsgrunn for øvrig i landet.

47 Kirsti Strøm Bull, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011 s. 156.

48 Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) s. 101-102.

Det ser altså ut til at statens grunn i Finnmark heller ikke når det gjelder sjølaksefisket ble ansett å ha samme rettslige status som statens eiendommer sør for Finnmark, der staten ble ansett å ha de samme rettighetene som en privat grunneier. Tilsvarende holdning ble uttrykt i forbindelse med forslag til ny jaktlov. I innstillingen fra den Parlamentariske Landbrukskommission av 1895 het det: *“Statens Jord i Finmarken staar... i faktisk henseende neppe fuldt ud lige med den Grund, som Staten ellers besidder med privat Eiendomsret.”*⁴⁹

Det kan av dette ikke uten videre utledes at sjølaksefisket tilknyttet statsgrunn i Finnmark ble behandlet annerledes enn fisket utenfor annen statsgrunn fordi det ble erkjent at lokalbefolkningen her hadde visse særskilte rettigheter til fisket. Imidlertid viser det at statens rett til sjølaksefisket i Finnmark ikke var likestilt med private grunneieres fiskerett, og heller ikke sto like sterkt som statens rett til dette fisket utenfor statsgrunn sør for Finnmark.

10.4.2.3 Utvisningsordningens karakter og betydningen for befolkningens rettsoppfatning

Utvisning av lakseplasser har hatt stor betydning i forbindelse med sjølaksefisket. Det ble som nevnt lovregulert i 1905, og ble etter hvert den praktiske ordningen i feltet. Ifølge de utvisningsprotokollene som finnes, ble det utvist to plasser på Sørøya i perioden 1913-1917, 19 plasser i årene 1918-1922, 59 i 1923-1927 og 90 i 1928-1932. Tallene bygger på mangelfullt kildemateriale og viser neppe totalbildet. Det finnes ikke protokoller for tiden før 1915, og det antas at kildematerialet også i årene frem mot 1945 kan være mangelfullt.⁵⁰

Med et visst forbehold for årene før 1918, har imidlertid utvisninger også på Sørøya vært den dominerende ordningen så lenge det har vært drevet sjølaksefiske. I perioden 1913-1967 ble det gitt minst 828 utvisninger fordelt på anslagsvis 185 plasser.⁵¹ Til sammenligning foreligger det i årene mellom 1907 og 1967 opplysninger om 100 bortforpaktninger fordelt på 14 plasser.⁵² Etter 1967 har utvisning vært den eneste ordningen for fiske fra FeFo-grunn.

Utvisninger har dermed spilt en stor praktisk rolle i forbindelse med sjølaksefisket. Det er derfor sentralt å ta

stilling til om utvisningene har grunnlag i eierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse når det skal vurderes om utvisningspraksisen har brutt ned den lokale rettsoppfatningen, eller bidratt til at en begynnende lokal rettsoppfatning om at det foreligger en selvstendig rett til sjølaksefiske for lokalbefolkningen ikke har festnet seg.

Er utvisningene å anse som grunneierdisposisjoner, taler det for at staten har utøvd eierrådighet av et slikt omfang at den lokale rettsoppfatningen om at fisket er en rettighet, og ikke bare tålt bruk fra statens side, er brutt ned. I så fall vil oppfatningen ikke ha vedvart lenge nok til at det er rom for et rettighetserverv med grunnlag i alders tids bruk. Dette vil derimot ikke være tilfellet dersom utvisning anses som myndighetsutøvelse. Disposisjonene vil da i langt mindre grad være egnet til å røkke ved oppfatningen om at sjølaksefisket er en rettighet.

Et viktig kriterium ved vurderingen av om statens utvisning av lakseplasser i Finnmark er å anse som utøvelse av grunneierrådighet eller offentlig myndighet er det rettslige grunnlaget for statens kompetanse.⁵³ Det offentlige kan ha ulike kompetansegrunnlag for sine disposisjoner.⁵⁴ Dersom det kan avklares hva som er kompetansegrunnlaget for statens utvisninger, vil svaret på spørsmålet om utvisningenes rettslige karakter fremstå klarere.

Utvisning av sjølakseplasser var en del av jordsalgsorganenes oppgaver etter 1964-loven.⁵⁵ I NOU 1993: 34 drøfter Samerettsutvalgets forvaltningsgruppe om forvaltningsloven gjaldt for Finnmark jordsalgskontor og de øvrige jordsalgsorganenes virksomhet og uttaler:⁵⁶

“Jordsalgsorganenes myndighet på de sentrale og viktige områdene kan sies å ha dobbelt rettsgrunnlag – både i lov og i grunneierrådighet. For så vidt kan disposisjoner over statsgrunn i Finnmark stå i en lignende stilling som visse disposisjoner over statsallmenninger i andre deler av landet. Hvorvidt det ene eller det andre rettsgrunnlaget er mest fremtredende ved den enkelte disposisjon, kan være vanskelig å si.”

Rettsgruppen peker også på at grensen mellom offentlig myndighetsutøvelse og privat grunneierrådighet har *“betydelig aktualitet i forbindelse med utvisningen av lakseplasser på*

49 Innstilling fra Den parlamentariske Landbrukskommission (jaktlov-kommisjonen) Ang. Forslag til Jaktlov, avgitt 23. februar 1898, s. 91, også sitert i rapportens punkt 8.2.9.3.

50 Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat, 31. mai 2013 s. 3.

51 Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat 31. mai 2013 vedlegg 2. I enkelte tilfeller kan én og samme plass ha skiftet navn og som følge av dette ha blitt talt som to plasser. Tallet 185 kan derfor være noe over det reelle, men ikke mye.

52 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1-3.

53 Justisdepartementets lovavdeling, brev til Landbruksdepartementet 23. oktober 1985, gjengitt i Wilhelm Matheson og Geir Woxholth, *Lovavdelingens uttalelser*, 1990, s. 349.

54 Se for eksempel Thorstein Eckhoff og Eivind Smith, *Forvaltningsrett*, 9. utg. (2010), s. 357 flg.

55 Myndigheten ble i praksis først overført til jordsalgsorganene i 1973, jf. forskrift av 20. februar 1973 om utvisning av laksefiskeplasser på statens grunn i Finnmark. Se foran i punkt 9.3.2.

56 NOU 1993:34 s. 462.

statsgrunn i Finnmark.”⁵⁷ Gruppen går imidlertid ikke inn på spørsmålet, og trekker det heller ikke inn i sin drøftelse av om retten til laksefiske på statsgrunnen ligger til staten som grunneier. Drøftelsen får dermed et noe ufullstendig preg. Se ellers nedenfor i punkt 10.4.2.4.

Et moment som har betydning ved vurderingen av om en statlig disposisjon kan anses å ha grunnlag i myndighetsutøvelse eller eierrådighet, er om disposisjonen søker å fremme samfunnsmessige hensyn. I forbindelse med omorganiseringen av Direktoratet for Statens skoger, som inntil 1. januar 1993 hadde et overordnet ansvar for administreringen av grunn og rettigheter på den usolgte grunnen i Finnmark, uttalte Landbruksdepartementet:⁵⁸

“For å kunne ivareta sitt arbeidsområde utøver også direktoratet [myndighet] på statens grunn. Utgangspunktet for myndighetsutøvelsen er å sørge for at det regelverk som legaliserer de bruksberettigedes rettigheter på arealene og administrasjonen i denne forbindelse, blir ivaretatt. Myndighetsutøvelsen er dessuten knyttet til ressursdisponeringen på statens arealer. Her har Direktoratet en koordinerende rolle, slik at ressursene både kan fordeles etter de rettighetene som finnes og på en bærekraftig måte. På denne måten vil miljøet bli tatt vare på og utviklet videre. Det som karakteriserer myndighetsutøvelsen på statens grunn er den direkte sammenheng til de andre oppgavene som utøves.”

Det fremkommer her at statlig ressursdisponering og ressursfordeling for å fremme bærekraftig utvikling er ansett som offentlig myndighetsutøvelse. Samtidig er det på det rene at det ved utvisning av sjølakseplasser i Finnmark har blitt tatt slike hensyn. Det ble tidlig tatt hensyn til at lokale fiskere skulle prioriteres ved utvisning. Etter hvert ble det gitt prioritet for aktive jordbrukere og fiskere, jf. punkt 10.3.2, og etter § 13 i forskrift av 18. desember 1992 skulle det også legges vekt på biologiske hensyn og fiskets betydning for næring og bosetning.

Ved vurderingen av utvisningsordningens rettslige karakter har det også betydning om staten/FeFo har krevd leie for lakseplassene, eller bare et administrasjonsgebyr for å utvise dem. Krav om betaling for selve lakseplassen vil i større grad ha preg av å være en grunneierdisposisjon enn om det kun har vært betalt for utvisningen.

⁵⁷ NOU 1993: 34 s. 134.

⁵⁸ St. prp. nr. 52 (1991-92) Omorganisering av Direktoratet for Statens skoger, s. 12-13. Under behandlingen av dette dokumentet uttalte for øvrig flertallet i Stortingets landbrukskomité at jordsalgsmyndighetene i Finnmark alltid har opptrådt som et “*offentligrettslig myndighetsorgan*”, jf. Innst. S. nr. 158 (1991-92) s. 6.

Det har i lang tid vært tatt en avgift for utvisning av lakseplasser på statsgrunn. Allerede i 1905-loven ble avgiften lovfestet, jf. lovens § 2 annet ledd, som er sitert ovenfor i punkt 10.2.1. Imidlertid har FeFo i forbindelse med Sivilombudsmannens sak 2008/450, der spørsmålet var om FeFo kunne kreve avgift ved utvisning av lakseplass til en reindriftsutøver, presisert at avgiften er et administrasjonsgebyr og ikke leie. FeFo uttaler at avgiften “*verken [er] leie eller kortavgift, men et gebyr som skal dekke de administrative kostnader FeFo [Finnmarkseiendommen] har ved å administrere utvisningsordningen*”. Videre skrev FeFo:⁵⁹

“Med andre ord er dette etter vårt syn ikke en leie/avgift iht. § 27. Til orientering har styret i møte 16.-17. sept. 08 endret ordlyden i utvisningsreglene fra ‘leie’ til ‘saksbehandlingsgebyr’, da hensikten med gebyret hele tiden har vært å dekke de faktiske kostnader FeFo har og ikke en leie eller avgift for utøvelsen/bruk av ressursen. FeFo beklager at ordlyden kan ha ført til misforståelser. Til opplysning viste regnskapet for 2007 at vår forvaltning av sjølaksefisket gikk med 0,6 mill. kr i underskudd.”

Når det gjelder utvisningsordningens karakter, opprettholdt Sivilombudsmannen i den nevnte saken sitt standpunkt fra sin sak 2007/2041⁶⁰ om at tildeling og forvaltning av lakseplasser må anses som offentlig myndighetsutøvelse. Dette ble blant annet begrunnet med at FeFo i stor grad har som formål “*å ivareta offentlige samfunnsinteresser*”, og at en “*ved tildelingen av lakseplasser ... er gitt i oppgave å forvalte naturressursene i samsvar med lovens forutsetninger*.”⁶¹ Ombudsmannen har for øvrig også tidligere behandlet klager vedrørende avslag på søknader om lakseplass i sakene 153/76, 320/76 og 897/76,⁶² og dermed ansett utvisning av lakseplasser utenfor statens grunn for å falle innenfor sitt myndighetsområde.⁶³

⁵⁹ Finnmarkseiendommens brev 19. september 2008 til Sivilombudsmannen, sitert i ombudsmannens uttalelse i sak 2008/450 (SOMB-2009-88 (2009 s. 350)).

⁶⁰ Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2007/2041 (SOMB-2009-1 (2009 s. 50)).

⁶¹ Sivilombudsmannens uttalelse i sak 2007/2041 på s. 58

⁶² Sivilombudsmannens uttalelser i sakene 153/76 (SOMB-1977-74 (1977 s. 156)), 320/76 (SOMB-1977-73 (1977 s. 155)) og 897/76 (SOMB-1976-66 (1976 s. 108)). I uttalelsen i sak 1548/82 (1984-126) uttaler ombudsmannen at spørsmålet om forvaltningen av statens grunn i Finnmark er grunneiereierrådighet eller offentlig myndighetsutøvelse ikke kan avgjøres generelt, men må avgjøres med utgangspunkt “*i en konkret vurdering av de disposisjoner som treffes*.”

⁶³ Sivilombudsmannens myndighetsområde er angitt som “den offentlige forvaltning”, jf. lov 22. juni 1962 nr. 8 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen (sivilombudsmannsloven) § 4.

Spørsmålet om utvisningenes rettslige karakter har ikke vært behandlet i noen høyere rettsinstans, men Tana og Varanger herredsrett har i en sak inntatt i RG 1984 s. 261 uttalt:⁶⁴

“Retten fastslår innledningsvis at utvisning av lakseplasser på Statens grunn i Finnmark til tross for at Staten kan utøve grunneier-beføyelser – må anses som offentlig myndighetsutøvelse.”

Det er også av interesse for spørsmålet om statens utvisning av lakseplasser i Finnmark kan anses som offentlig myndighetsutøvelse eller et utslag av eierrådighet, at FeFos forløper, Finnmark Jordsalgskontor i brev til Regjeringsadvokaten 27. april 1988 uttaler:⁶⁵

“Bortforpaktning av lakseplasser må ses i lys av staten som grunneier. Utvisningsordningen er og har alltid vært en unntaksregel og da med referanse til staten som ordensmakt.”

Det legges etter dette til grunn at utvisning av sjølakseplasser i det vesentlige er utøvelse av offentlig myndighet som har sitt grunnlag i lovgivningen og dermed ikke i statens eller FeFos grunneierrådighet. I den forbindelse er det blant annet lagt vekt på at hensynet bak lovregulering av utvisningsadgangen i hovedsak var ordensmessig, noe staten også selv har gjort gjeldende så sent som på slutten av 1980-tallet. Staten har også opptrådt som ordensmakt i forbindelse med utvisningene. Det forholdet at utvisningsmyndigheten lå hos politimestrene frem til 1973, styrker denne oppfatningen. At det opp gjennom tiden er tatt samfunnsmessige hensyn i forbindelse med utvisningene, taler også for at staten i første rekke har opptrådt som myndighet og ikke som grunneier. Det er også lagt en viss vekt på at det har vært andre regler for fisket utenfor statsgrunn i Finnmark enn for fisket utenfor statsgrunn ellers i landet, og at fiskerne ikke er avkrevd leie for utvisning, kun et administrasjonsgebyr.

Når utvisningene i det vesentlige er utøvelse av offentlig myndighet, kan ikke praksisen ha brutt ned den lokale rettsoppfatningen. I så fall måtte den i større grad ha hatt karakter av å være grunneierdisposisjoner. Når verken domstoler, sivilombudsmannen, eller Finnmark jordsalgskontor synes å ha ment at utvisningsordningen var et utslag av statlig eierrådighet, er det vanskelig å se at lokalbefolkningen kan ha oppfattet ordningen slik.

⁶⁴ RG 1984 s. 261 på s. 272.

⁶⁵ Finnmark jordsalgskontor, brev til Regjeringsadvokaten, 27. april 1988 (ref: sak nr. 47 /88/PS), s. 2.

10.4.2.4 Betydningen av andre forhold – særlig om statens bortforpaktningsspraksis

Det er etter dette spørsmål om andre forhold kan tilsi at rettsoppfatningen er brutt ned. Blant annet må betydningen av foreliggende statlig bortforpaktningsspraksis vurderes.

Rettsgruppen begrunnet sitt synspunkt om at sjølaksefisket ligger til staten som grunneier med statens “over hundreårige bortforpaktningsspraksis”⁶⁶ Som det fremgår av punkt 10.4.2.3, kan imidlertid statens utvisningspraksis ikke tillegges særlig vekt ved vurderingen. Disse disposisjonene er i hovedsak truffet av staten som myndighetsutøver.

Statlige bortforpaktninger kan imidlertid komme i en annen stilling. Særlig i tilfeller hvor forpaktningene ikke har grunnlag i et underliggende regelverk og i hovedsak er preget av forretningsmessige overveielser, vil slike disposisjoner ha et typisk preg av utøvelse av eierrådighet. Har forpaktningene derimot skjedd etter nærmere regler og hvor søkerne i liten grad har mulighet til å forhandle om forpaktningvilkårene, vil også slike disposisjoner ha vel så mye preg av offentlig administrering og myndighetsutøvelse, som av eierrådighet.⁶⁷

Det er på det rene at bortforpaktninger av sjølaksefisket har vært vanligere i felt 3 enn i de feltene kommisjonen ellers har utredet. Som nevnt i punkt 10.2.2, har det på Sørøya vært bortforpaktet 14 sjølakseplasser i perioden 1907-1964.⁶⁸ I tillegg ble det bortforpaktet en lakseplass på øya i 1874.⁶⁹ Til sammenlikning kjenner kommisjonen til 17 bortforpaktninger av sjølaksefiske i felt 1 Sørøya/Seiland fordelt på fire lakseplasser, og ingen i felt 2 Nesseby.⁷⁰

Omfanget av bortforpaktete lakseplasser i feltet har dermed ikke vært helt ubetydelig. Situasjonen kan til en viss grad sammenlignes med situasjonen i Svartskogsaken der 14 oppsittere hadde inngått forpaktningkontrakter, men uten at dette medførte at befolkningen som helhet hadde tapt sin gode tro. Om dette bemerket Høyesterett:⁷¹

⁶⁶ NOU 1993: 34 s. 133.

⁶⁷ Ingvald Falch, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, 1988 s. 99-100.

⁶⁸ FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1-2.

⁶⁹ Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat 31. mai 2013, s. 2 og vedlegg 1.

⁷⁰ Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012 s. 150-151 og *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013 s. 150-151. Se også Hilde Jåstad, *Statens utvisning av sjølakseplasser på Stjernøya og Seiland*, 2012 s. 14-15 og e-post fra FeFo til kommisjonen 15. november 2012 (jnr. 200900768-38) der en opplyser å ha funnet bortforpaktninger for laksefiske på 14 steder i Sør-Varanger i årene 1871-1884, men ingen i Nesseby.

⁷¹ Rt. 2001 s. 1229 på s. 1248.

“Ved vurderingen av om befolkningens gode tro opphørte, må det også trekkes inn at 14 oppsittere sommeren 1921 som nevnt inngikk forpaktningssavtaler på utslåtter i Svartskogen. Men dette kan ikke være avgjørende. For det første er ikke disse avtalene uten videre bevis for at disse personene aksepterte at de var uten rettigheter i Svartskogen. Årsaken kan like gjerne være at de lettere enn andre bøyde seg for et pålegg fra myndighetene, eller at de så fordeler i å få seg tildelt en bestemt teig – forutsatt at dette ble respektert av de øvrige oppsitterne. For det andre hindrer det som nevnt ikke rettserverv ved alders tids bruk til fordel for en større gruppe personer at noen av dem ikke er i god tro. Og de 14 oppsitterne utgjorde en beskeden del av det totale antall oppsittere i Mandalen. Tall fra reinbeitekommissjonen viser således at det i 1914 var 77 selveiere og 11 husmenn i dalen.”

Det som her er sitert, viser at antall bortforpaktninger ikke i seg selv er avgjørende. Når situasjonen på Sørøya er slik at utvisninger relativt raskt ble den dominerende ordningen, kan det ikke ha brutt ned eller endret rettsoppfatningen til majoriteten av befolkningen at det etter 1905 er inngått 100 forpaktningsskontrakter knyttet til 14 lakseplasser. Flesteparten av de forpaktede sjølakseplassene har dessuten *“en lang historikk, der det kan vises til kontinuerlig bruk over 30-40 år.”*⁷² FeFos dokumentutdrag viser at åtte av de 14 plassene kun har hatt én forpakter, mens to plasser ser ut til å ha vært forpaktet av ulike personer innen samme familie. De resterende fire plassene har vært forpaktet av samme person/familie mesteparten av tiden, eller bare vært forpaktet i ganske få år.⁷³ De som har inngått disse kontraktene, må uansett utgjøre en atskillig mindre andel av befolkningen enn de 14 oppsitterne i Svartskog-saken.

Som bemerket over, er det dessuten ingen automatikk i at inngåelse av en forpaktningsskontrakt der staten er part utelukkende er utslag av statlig eierrådighet. Når det gjelder Sørøya, later imidlertid tre av de forpaktningene som ble foretatt de første årene etter 1905 å ha hatt et slikt preg.⁷⁴ I mai 1907 ble lakseplassen Reines på østsiden av Breivikbotn bortauksjonert til Mathias Pedersen for kr. 280,50 per

år. Samme dag ble strandstrekningen mellom Falkebergneset og Sandvikklubben bortauksjonert til en Einar E. for kr. 213 per år. I 1912 ble en lakseplass på vestre side av Finkonvik bortforpaktet til Edvin Arnt Pedersen, som hadde benyttet plassen siden 1895, for kr. 300 per år.⁷⁵ I forkant av denne disposisjonen uttalte lensmannen i Hasvik i brev 19. mai 1911 til politimesteren i Vest-Finnmark:⁷⁶

“Mig forekommer det, at der er liten mening i at gi utvisning for kun 10 kr. aaret for så indbringende lakseplasser. Det er daarligere lakseplasser i Breivikfjorden for hvilke der efter forpaktningssauktion betales i aarlig leie til staten 200-300 kr. Staten vilde derfor utvilsomt faa ca. 300 kr. Pr. aar i leie for lakseplassene i Finkonvik, om disse bortforpaktet ved auktion – eller på anden maate.”

Sitatet gir klart uttrykk for at lakseplassene ligger til staten som grunneier, og at staten står fritt til å disponere over disse på forretningsmessig grunnlag. At den lokale lensmannen uttrykker et slikt syn i et brev til politimesteren i forbindelse med disponeringen av en lakseplass, og staten i denne perioden har disponert på forretningsmessig vis over i alle fall to andre lakseplasser på Sørøya, er imidlertid ikke alene tilstrekkelig til at synet har fått gjennomslag blant den lokale befolkningen. For at det skal være tilfellet, må synet ha vært uttrykt overfor flere laksefiskere og også ha vært fastholdt over et ikke ubetydelig tidsrom.

Forpaktningssavgiften for de her omtalte lakseplassene har imidlertid vært gjenstand for gradvise og etter hvert meget betydelige, nedjusteringer. Lakseplassen Reines som i 1907 ble bortforpaktet for kr. 280,50 per år, ble i 1912 bortforpaktet for kr. 55,10 per år. I 1930 ble avgiften satt ned til kr. 30 per år, i 1937 til kr. 15 per år, mens den fra 1942 til 1961 da plassen ble henvist til politiets utvisning, var kr. 10 per år. Strekningen mellom Falkebergneset og Sandvikklubben der avgiften i 1907 var kr. 213 per år, ble fra 1912 til 1936 forpaktet for kr. 45 per år, og fra 1937 til 1961 for kr. 15 per år. Lakseplassen på vestsiden av Finkonvik som i 1912 ble bortforpaktet for kr. 300 per år, var forpaktet for kr. 60 per år fra 1917 til 1921, for kr. 50 per år fra 1922 til 1936, og for kr. 10 per år fra 1937 til 1961.

Dette viser at det etter hvert har vært andre forhold enn de forretningsmessige som har avgjort nivået på forpaktningssavgiften, og at den innholdsmessige forskjellen mellom statlige bortforpaktninger og statlige utvisninger har blitt utvisket. Samtidig er antall forpaktninger som har

72 Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, internt notat, 31. mai 2013 s. 2.

73 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1-2.

74 Det kan ut fra FeFos dokumentutdrag s. 1 se ut som det har vært holdt en form for auksjon på lakseplassen Knotnasset et par kilometer nord for Hasvik, som for perioden 1907 til 1911 ble bortforpaktet til Thorvald Berg for en årlig avgift på kr. 58,50, og av strandstrekningen Skarvskjærbukt mellom Korsvika og Bårdselva som ble bortforpaktet i 1912 til Arthur Buck for kr. 50. Sistnevnte forpaktning ble ikke fornyet, mens den førstnevnte ble fornyet én gang for årene mellom 1912 og 1916, og da for kr. 15 per år.

75 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1. Se også s. 11-16.

76 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 15, jf. s. 12.

vært styrt av forretningsmessige overveielser, så lavt at dette neppe kan ha påvirket den generelle rettsoppfatningen på Sørøya i nevneverdig grad.

Det synspunktet som er uttrykt i brevet fra lensmannen til politimesteren i Vest-Finnmark, ser for sin del ut til å være inntatt i en intern korrespondanse mellom de to. Fordi korrespondansen gjelder en lakseplass Edvin Arnt Pedersen hadde fisket på siden 1895, og det fremgår av korrespondansen at han ville få tilbud om å fortsette fisket mot å betale en avgift på kr. 300 per år, er det godt mulig at han har vært kjent med synspunktet. Det vil imidlertid i første rekke ha hatt innvirkning på Pedersens rettsoppfatning, og ikke nødvendigvis på den rettsoppfatningen som i sin alminnelighet rådet på Sørøya på denne tiden. Skulle det synspunktet som fremgår av brevet, ha påvirket den generelle rettsoppfatningen, måtte det dessuten under enhver omstendighet ha blitt fastholdt og ha kommet til uttrykk gjennom fast statlig praksis over betydelig lengre tid enn det som har vært tilfellet.

Kommisjonens flertall legger derfor til grunn at heller ikke statens bortforpaktninger har hatt et omfang eller innhold som har kunnet bryte ned den lokale rettsoppfatningen.

Sjølaksefisket på Sørøya antas i hovedsak å ha vært drevet av øyas befolkning, lik situasjonen på Stjernøya og Seiland. Fiskets stedlige forankring må ha styrket oppfatningen om at lokalbefolkningen har rett til fisket. Utvisninger eller bortforpaktninger til folk utenfra synes ikke å ha skjedd til fortrenghet for lokale fiskere. Disse har dermed ikke hatt noen oppfordring til å uttrykke sine rettsoppfatninger på annen måte enn ved faktisk å utøve fisket.

Fisket har hatt en fast og regulær karakter både fordi det er utøvd jevnlig over lang tid, og fordi de samme plassene ofte har vært brukt av de samme personene/familiene. Den alminnelige praksis har vært at fiskerne har fisket på de samme plassene år etter år. Statens skoger uttalte for eksempel i 1992 i forbindelse med oversikt over historikk knyttet til fisket:⁷⁷

“Utvisningsordningen sikret årvisst fiske på samme plasser. Og jordbrukerne hadde en fortrinnsrett til de bedre lakseplassene, gjerne de ved eiendommene nærmest liggende plasser”.

Ifølge en spørreundersøkelse blant sjølaksefiskere som Finnmark jordsalgskontor utførte tidlig på 1980-tallet,

⁷⁷ Brev 17. november 1992 fra Statens skoger, Finnmark v/Finnmark jordsalgskontor til Tor Raudajoki (ref. 7-55 03).

fisket 91 % av fiskerne i samme kommune som de var oppvokst i.⁷⁸

Den praksis som har funnet sted, med fortrinnsvis prioritering av lokale fiskere og tildeling av plasser der man har fisket før, må derfor antas å ha vært i samsvar med og ha styrket den lokale rettsoppfatning, og kan i alle fall ikke ha svekket denne.

10.4.2.5 Fiskets næringsmessige og kulturelle betydning

Sjølaksefisket har også i felt 3 hatt stor betydning næringsmessig og kulturelt for de som har drevet det. Generelt har fisket bidratt til å opprettholde sosiale relasjoner i lokalsamfunnet og folks tilknytning til natur og landskap. Laksefiske læres fra generasjon til generasjon. Laksen inngår som en viktig del av matkulturen der det drives sjølaksefiske, og det eksisterer en rik samisk terminologi knyttet til fisket.⁷⁹ Se også det som i punkt 10.2.1 er sitert fra FeFos uttalelse til Sivilombudsmannen om sjølaksefiskets betydning for sjøsamisk kultur.

Sjølaksefisket har dessuten ikke bare betydning for sjøsamisk kultur, men inngår som en del av den helhetlige ressursutnyttelsen som har vært og i noen grad fortsatt er vanlig langs kysten og i fjordene i Finnmark. Opplysningene i den sakkyndige feltutredningen tilsier at fisket også har hatt stor økonomisk betydning på Sørøya. I det foran omtalte brevet av 19. mai 1911 fra lensmannen i Hasvik til politimesteren i Vest-Finnmark er det blant annet uttalt:⁸⁰

“Da disse 2 lakseplasser ved Finkonvik er to av de mest indbringende lakseset i hele distriktet – der fiskes antakelig aar om andet laks for 1500-2000 kroner i brutto, enkelte aar for mer – er det ønskelig av flere grunde for undertegnede, at hr. politimesteren selv treffer bestemmelse om, til hvilken av disse 2 ansøkerne i tilfælde skal gives. Mig forekommer det, at der er liten mening i at gi utvisning for kun 10 kr. aaret for saa indbringende lakseplasser. Der er daarligere lakseplasser i Breivikfjorden for hvilke der efter forpaktningssauktion betales i aarlig leie til staten 200-300 kr. Staten vilde derfor utvilsomt faa ca 300 kr pr. aar i leie for lakseplassene i Finkonvik, om disse bortforpaktet ved auktion – eller paa anden maate...”.

Det forholdet at fisket har hatt økonomisk og kulturell betydning for befolkningen i en lang periode, kan også tilsi at de lokale rettsoppfatningene er styrket. Formodentlig har

⁷⁸ Et sammendrag av undersøkelsen er inntatt i NOU 1994:21, s. 202-203.

⁷⁹ SEG/Samisk hogskole, *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, 2010, s. 96 og 98-99.

⁸⁰ FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarksommissionens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 15, jf. s. 12.

befolkningen ansett sin utnyttelse av en ressurs til nærings- og nytteformål, slik sjølaksefisket har vært og er, som utslag av en selvstendig rettighet så lenge fisket har vært utøvd. At fisket ikke har det samme omfanget i dag, henger sammen med samfunnsmessige endringer. Sett opp mot det omfanget fisket har hatt over tid, får imidlertid det mindre betydning.

10.4.2.6 Særlig om rettighetshaverkretsen

Det følger av det foregående at kommisjonens flertall har lagt til grunn at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) kodifiserer den selvstendige retten som lokalbefolkningen på Sørøya har til sjølaksefiske. Dette utløser et spørsmål om den rettighetshaverkretsen som er regulert i finnmarksloven samsvarer med de underliggende rettighetsforholdene.

De bosatte på øya har hele tiden vært den dominerende gruppen av fiskere i feltet, og denne gruppen er berettiget til sjølaksefiske både med grunnlag i langvarig bruk og som omfattet av den lovfestede rettighetshaverkretsen, det vil si kommunenes befolkning.

Finnmarkslovens regulering av rettighetshaverkretsen innebærer for øvrig at innbyggerne i begge kommuner som har områder på Sørøya, har en lovfestet rett til sjølaksefiske i den delen av feltet som inngår i den kommunen de er bosatt.

Ved fremtidige utvisninger må FeFo ta hensyn til at den lokale befolkningens rett til sjølaksefisket på øya ikke bare har grunnlag i loven, men også har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av loven. I dag er dette uten praktisk betydning fordi kun et fåtall av FeFo-plassene i feltet er i bruk, og det ikke er konkurranse om dem. Dersom denne situasjonen skulle endre seg og det oppstår stor etterspørsel etter lakseplasser, vil imidlertid utvisninger ikke kunne gis til bosatte utenfor Sørøya til fortrenghet for lokalbefolkningen. Det bemerkes at dette neppe vil endre den faktiske situasjonen. Hensynet til lokalbefolkningen synes å være godt ivaretatt også i tidligere utvisningspraksis, noe det dominerende innslaget av lokale fiskere viser.

10.4.2.7 Flertallets konklusjon

Kommisjonens flertall har på bakgrunn av den foregående drøftelsen konkludert med at befolkningens oppfatning om sin rett til sjølaksefisket ikke er brutt ned verken av statlige reguleringer og praksis eller av andre forhold og derfor må anses å være i behold. Dette må medføre at den rettsdannelsen som har blitt påbegynt på den tiden bruken tok til, har fortsatt også etter at det i 1905 ble gitt regler om utøvelsen av laksefisket på statens grunn i Finnmark.

Laksefisket i sjø skiller seg riktignok ut fra de bruksmåtene som er vurdert i rapportens kapittel 7 ved at bruken

hadde pågått i relativt kort tid før det ble innført en utvisningsordning. Bruken har heller ikke blitt utøvd av en like stor andel av befolkningen, som en del av de bruksmåtene som der er behandlet. Dette røkter likevel ikke ved at det er overveiende sannsynlig at fisket tok til ut fra en oppfatning om at det var et utslag av en rettighet, og at statlig opptreden i en tidlig fase ikke var egnet til å røkke ved denne oppfatningen.

Heller ikke senere statlig regulering, forpaktning- og utvisningspraksis har kunnet endre denne oppfatningen. Lokale rettsoppfatninger og statlig praksis sammenholdt med fiskets omfang og betydning, og tidsperioden på minst 130 år som fisket har vært utøvd i, innebærer at den rettsdannelsen som ble påbegynt da fisket tok til, har blitt fullført i løpet av 1900-tallet. Fisket har dermed pågått i flere tiår lenger enn det som kreves ved vurderingen av om reglene om bruk i alders tid gir grunnlag for rettsdannelser.

Den retten til sjølaksefiske som er regulert i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) har følgelig ikke rettsstiftende karakter for befolkningen på Sørøya, men må anses som en kodifisering av en rettighet som har et selvstendig rettsgrunnlag. Som følge av dette har retten i prinsippet et erstatningsrettslig vern i samsvar med alminnelige ekspropriasjonsrettslige grunnsetninger, jf. også EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1. Retten vil imidlertid være underlagt FeFos utvisningsmyndighet, jf. finnmarksloven § 27, men fordi det for lokalbefolkningen på Sørøya er tale om en rettighet som har et selvstendig grunnlag, vil dette etter forholdene kunne ha en viss betydning for FeFos utvisningspraksis, jf. nedenfor.

10.4.2.8 Mindretallets konklusjon

Kommisjonens medlem Kjell Næss har ikke kunnet tiltre flertallets konklusjon.

Han viser i den forbindelse til at selv om bruken har vedvart tilstrekkelig lenge og også hatt tilstrekkelig omfang til å kunne gi grunnlag for rettsdannelser, er det ut fra det materialet som kommisjonen har frembrakt, ikke grunnlag for å konkludere med at det har foreligget en *lokal rettsoppfatning* om at fisket i feltet var utslag av en rettighet.

Riktignok er det grunn til å tro at det forut for lakseloven av 1905 har gjort seg gjeldende en oppfatning om at sjølaksefisket var fritt for alle, men det må antas at statens bortforpaktningsspraksis og lovreguleringen av fisket har medført at det i feltet har festnet seg en oppfatning om at sjølaksefisket tillå staten som grunneier.

Som fremholdt i punkt 10.2.2, ble den første bortforpaktningen av laksefisket i feltet foretatt i 1874. Denne forpaktningen ser ikke ut til å ha blitt fornyet etter 1878, men det ble i 1907 foretatt tre bortforpaktninger, og i 1912

ytterligere tre.⁸¹ Det ble på denne tiden også fisket fra private plasser. Formodentlig har begge deler vært kjent, om ikke blant hele befolkningen i feltet, så i alle fall blant de som drev eller vurderte å drive sjølaksefiske der.

Dette trekker i retning av at befolkningen har vært kjent med at retten til sjølaksefiske i utgangspunktet er en grunneierrett. Statens bortforpaktninger vil i alle fall ha gitt befolkningen et signal om at sjølaksefiske lå til staten som grunneier. Derfor kan det ikke uten videre ha oppstått lokale rettsoppfatninger om at retten til å få utvist lakseplasser utenfor statsgrunnen var en selvstendig rett for lokalbefolkningen.

Utvisningsordningen kan for sin del vanskelig ha medført at det har utviklet seg en slik rettsoppfatning. Det er ikke kjent at det er utvist lakseplasser i feltet før 1915, og ordningen har etter hvert som den fikk utbredelse medført en streng regulering av sjølaksefisket. Selv om hensikten med ordningen var å bringe fisket inn i mer ordnede former, kan den ikke i seg selv ha gitt grunnlag for rettsoppfatninger om at fisket tillå befolkningen som en selvstendig rettighet, og ikke staten som grunneier. Regelverket har med få endringer holdt seg helt frem til FeFos någjeldende regler for utvisning.

Følgelig har det etter mindretallets syn ikke funnet sted noen rettighetsdannelse i feltet som kan innebære at befolkningen der har en selvstendig rett til å få utvist lakseplasser i samsvar med finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b). Beboerne i feltet har heller ikke opparbeidet rettigheter til sjølaksefiske med grunnlag i reglene om hevd eller alders tids bruk, slik også flertallet har lagt til grunn i punkt 10.4.3 umiddelbart nedenfor.

Utvisningsreglementets over hundre år lange prioritering av kommunenes innbyggere har imidlertid vært bredt akseptert og må oppfattes som en festnet ordning. Dette gir etter mindretallets syn en beskyttelsesverdig rettsposisjon for lokalbefolkningen som ikke uten videre kan oppheves ved endring av reglement eller lovverk.

Det vises ellers til rapportens vedlegg I der mindretallets syn er nærmere begrunnet.

10.4.3 Er det ervervet særlige rettigheter til sjølaksefiske som går ut over lovens ramme?

For å vurdere om det med grunnlag i hevd eller alders tids bruk er ervervet kollektive særrettigheter til sjølaksefiske for hele eller deler av befolkningen i felt 3 som går ut over lovens ramme og som dermed er mer omfattende enn denne, må det tas stilling til om slike rettigheter kan ha vært ervervet før lakseloven av 1905, eller eventuelt senere.

For perioden før 1905 er det ikke grunnlag for slike rettserverv. Til det var det tidsrommet fisket pågikk forut for lovreguleringen for kortvarig. Det er heller ikke noe som tyder på at det på denne tiden foregikk et så omfattende lokalt sjølaksefiske at det har vært grunnlag for rettdannelser ved siden av den dagjeldende allemannsretten til fisket.

Dannelsen av de selvstendige rettighetene ble påbegynt mot slutten av 1800-tallet og er fullført i løpet av den tiden fisket har pågått siden, parallelt med statlig utvisningspraksis og reguleringslovgivning. At en slik rettsdannelse har kunnet skje til tross for tidlig statlig inngripen i og styring av fisket, har sammenheng med at det dominerende element ved statens inngripen har vært offentligrettslige reguleringer, og ikke utøvelse av grunneierrådighet.

Statlig regulering gjennom utvisning synes å ha vært akseptert av fiskerne og folk har i all hovedsak forholdt seg til utvisningssystemet og de øvrige reguleringer til enhver tid. Folk har neppe heller hatt behov for eller oppfordring til å utøve fisket i større omfang enn det utvisningsordningen ga rom for. Ordningen synes å ha vært praktisert på en slik måte at befolkningen stort sett har fått dekket sitt behov for lakseplasser. Det foreligger ikke opplysninger som skulle tilsi at fisket i noe omfang av betydning har vært utøvd ut over den til enhver tid gjeldende lovgivning, eller om at det har eksistert parallelle systemer for ordning av fisket ved siden av den statlige utvisningsordningen. Kommisjonen finner derfor ikke at det har skjedd rettighetsdannelser som går ut over det lovgivningen i dag omfatter.

10.4.4 Konklusjon

Finnmarkskommisjonens flertall legger til grunn at finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) kodifiserer en selvstendig rett til sjølaksefiske som lokalbefolkningen på Sørøya har opparbeidet med grunnlag i alders tids bruk. Rettigheten har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av finnmarksloven. Dette må FeFo ta hensyn til ved fremtidige utvisninger, slik at det ikke foretas utvisninger som fortrengr lokale fiskere fra deres tradisjonelle fiskeplasser.

Derimot er det ikke ervervet rettigheter ut over det som er regulert i finnmarksloven.

Kommisjonens mindretall er enig i det sistnevnte synspunktet, men har for øvrig lagt til grunn at retten til sjølaksefiske i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b) er en lovbestemt rett som ikke har et selvstendig rettsgrunnlag ved siden av lovgivningen. Se nærmere foran i punkt 10.4.2.8 og i rapportens vedlegg 1.

⁸¹ FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høringsmøte – Sørøya*, august 2012 s. 1.

11. INDIVIDUELLE RETTIGHETSKRAV

11.1 Innledning

Kapittel 11 inneholder Finnmarkskommisjonens vurderinger av mottatte krav om individuelle rettighetsserverv i felt 3. Larine Johnsen og hennes familie har fremmet flere krav, blant annet om rett til reindrift og erverv av ulike bruksrettigheter i utmark. Disse kravene er behandlet i punkt 11.2. Kravet fra Johan Anders Bongo om rett til helårs reindrift på nordre Sørøya er vurdert i punkt 11.3. De kravene om individuelle rettighetsserverv som kommisjonen for øvrig har mottatt i felt 3, er ansett å falle utenfor kommisjonens mandat, eller ikke å reise spørsmål som krever selvstendig realitetsbehandling ut over det som er gjort som ledd i kommisjonens vurderinger av de generelle rettighetsforholdene i feltet. Se foran i punkt 5.2.

Ved behandlingen av spørsmål om individuelle rettighetsserverv har kommisjonen forutsatt at rettighetspretendenten er rette rettighetssubjekt. Kommisjonens stillingtagen i sakene kan imidlertid ikke anses som en avgjørelse av eventuelle underliggende tvister om dette, for eksempel en tvist mellom arvinger. Flertallet i Justiskomiteen har for øvrig nevnt arvetvister som eksempel på rettsforhold som kommisjonen neppe bør utrede:¹

“Rettsforhold som kommisjonen etter flertallets mening neppe bør utrede, kan f.eks. være spørsmål om forståelsen av en leiekontrakt eller en nylig inngått salgssavtale. Videre vil det f.eks. høre under kommisjonen å ta stilling til om det er hevdet privat eiendomsrett til et småbruk, mens kommisjonen neppe bør utrede en tvist arvingene imellom om hvem som har rett til å overta det.”

Kommisjonen skal ta stilling til eventuelle rettighetsserverv uavhengig av fremsatte krav, jf. finnmarksloven § 33 første ledd bokstav a) og b). Ved vedtaket av finnmarksloven fokuserte imidlertid Justiskomiteens flertall på mulige kollektive rettsdannelser:²

“På bakgrunn av det kollektive preg som mye av utmarksgrunnen i Finnmark har, og de ulike brukergruppene og bruksmåtene som ofte er representert i samme området, er det imidlertid etter *flertallets* mening god grunn til å tro at det bare i meget beskjeden grad vil bli kartlagt privat, individuell eiendomsrett til utmark. Det dominerende vil etter *flertallets* oppfatning trolig være kollektive bruksretter av ulike slag.”

Uttalelsen viser at komitéflertallet forventer at kommisjonen legger hovedvekten på de kollektive rettighetene, der det på grunn av spørsmålenes mer vidtrekkende karakter også er lettere å identifisere mulige rettsdannelser som det ikke er fremsatt uttrykkelig krav om. Utsagnet uttrykker derimot ingen forventning om at kommisjonen skal fokusere på å kartlegge individuelle rettigheter, og i alle fall ikke slike rettigheter som ingen har krevd å få anerkjent.

Hadde lovgiver ment at kommisjonen skulle identifisere og ta stilling til alle uavklarte individuelle tingsrettslige spørsmål på FeFos grunn, enten det er fremsatt krav eller ikke, må det også antas at finnmarkslovens regler om kommisjonens virksomhet ville vært mer innrettet mot egenaktivitet fra partene. Dette blant annet fordi spørsmålet om erverv av individuelle rettigheter ofte vil være bedre egnet for behandling i en partsprosess enn i en prosess som ikke forutsetter medvirkning fra sakens parter, men som fullt ut overlater ansvaret for sakens opplysning til det organet som skal avklare spørsmålene. Trolig ville også lovens forarbeider hatt større fokus på behovet for å kartlegge erverv av individuelle rettigheter til grunn og naturressurser i Finnmark.

Som i rapportene for kommisjonens felt 1 Stjernøya/Seiland og felt 2 Nesseby, har kommisjonen derfor heller ikke i rapporten for felt 3 Sørøya behandlet spørsmålet om mulige individuelle rettighetsserverv i feltet som det ikke er fremsatt krav om.

Dette medfører ikke at eventuelle rettigheter av denne typen er tapt. Som fremholdt i punkt 1.3, er ikke kommisjonens konklusjoner rettskraftige. Det har heller ingen rettsvirkninger at kommisjonen ikke har behandlet et spørsmål. Skulle noen mene at kommisjonen har oversett deres

1 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 20.

2 Innst. O. nr. 80 (2004-2005) s. 28.

rettigheter, kan de reise sak ved de alminnelige domstolene for å få anerkjent individuelle rettighetsserverv i feltet. Derimot kan ikke Utmarksdomstolen for Finnmark prøve slike spørsmål. Dennes kompetanse er avledet av kommisjonens, slik at den *“bare skal behandle tvister om rettighetsspørsmål som kommisjonen har utredet i rapporten for vedkommende felt”*.³

11.2 Krav fra Larine Johnsen

11.2.1 Innledning, Avgrensninger

Larine Johnsen er i dag 86 år og bosatt i tettstedet Hasvik. Hun ble født i Øyfjord og vokste opp der. Hennes bestefar, Nils Henriksen Sara, kom til Øyfjord fra Kautokeino i 1885. Han var reindriftsutøver og hadde med seg en flokk rein til Sørøya. Av Saras fem sønner døde fire som barn eller som svært unge. Kun sønnen Isak Nilsen Sara fikk egne barn, fem døtre og fire sønner.⁴ Larine Johnsen er yngst av barna. Isak Nilsen Sara med familie flyttet rundt 1950 fra Øyfjord til tettstedet Hasvik, men familien har ifølge Larines døtre, Marit og Irene Johnsen, oppholdt seg store deler av året i Øyfjord og brukt ressursene der helt frem til i dag.

Familien har i flere separate henvendelser fremmet ulike krav til kommisjonen. Av de fremsatte kravene realitetsbehandles kravene om rett til helårs reindrift; eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 i Hasvik kommune; og bruksrett til FeFo-grunnen på den sørvestre delen av Sørøya, i området mellom Øyfjord, Breivikbotn, Børfjord og Dønnesfjord. Se punktene 11.2.2, 11.2.3 og 11.2.4. Videre vil familiens krav om rett til fiskeplasser i Øyfjorden bli behandlet når kommisjonen har utlyst et nytt felt som blant annet vil omfatte kyst- og fjordstrøkene rundt Sørøya, der kravet kan bli vurdert i sammenheng med eventuelle andre krav om slike rettigheter.

Familien har fremmet flere krav som ikke er tatt til realitetsbehandling fordi de faller utenfor kommisjonens mandat, eller er ansett som åpenbart uegnet for utredning av kommisjonen, jf. finnmarksloven § 29 første ledd og § 30 tredje ledd. Kommisjonen orienterte familien om dette ved brev 4. september 2013 (jnr. 201100887-49). Nedenfor gis en kortfattet omtale av de kravene som ikke er realitetsbehandlet:

(1.) Familien anfører å ha ervervet eiendomsrett til gnr. 13, bnr. 4 (Elveneset) i Mebotn. Kravet ble fremsatt muntlig under kommisjonens bevisopptak 30. april 2013 (jnr.

201100787-22, jf. jnr. 201100887-32) i Alta. Eiendommen ble kjøpt av Nils Henriksen Sara i 1886 og hadde opprinnelig matrikelnr. 10 c. Den ble grenseregulert i 1922 av jordkommisær Spilling. Familien Johnsen har hytte på eiendommen. I 1924 dekket Hasvik kommune en skyld for Larine Johnsens far, Isak Nilsen Sara på kr. 150 til Norges Brannkasse. Det ble tinglyst hjemmel på kommunen 15. juni 1924. Eiendommen har etter dette vært registrert i matrikkelen som kommunal grunn.

Saken gjelder følgelig ikke grunn som FeFo overtok ved finnmarkslovens ikrafttreden. Den faller derfor utenfor kommisjonens mandat, jf. finnmarksloven § 29 første ledd.

(2.) Det er i melding 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4) krevd oppmåling og godkjenning av gnr. 12, bnr. 22 (Veslebugt) i Dønnesfjord i Hasvik kommune, *“etter gammel målestokk ... fra fjord til fjell.”* I matrikkelen er Aslak Klemetsen registrert som hjemmelshaver til eiendommen, som kun grenser til annen privat grunn.⁵ Saken gjelder dermed ikke grunn som ble overført til FeFo da finnmarksloven trådte i kraft, men grensegang mellom private eiendommer. Den faller derfor utenfor kommisjonens mandat, jf. finnmarksloven § 29 første ledd.

(3.) Familien har i melding 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4), jf. notat 30. april 2013 (jnr. 201100887-32) fremsatt flere krav knyttet til *Oksevik* på østsiden av Øyfjorden.

Det er krevd stadfestet bruksrett til gnr. 11, bnr. 2 (Ocsevik Yttre) og gnr. 11, bnr. 3 (Oksevik indre) og grenseoppmåling i samsvar med den opprinnelige grensereguleringen av eiendommene *“fra fjord til fjell”*. Eiendommene hadde tidligere matrikelnr. 7 og 8 a, og er i dag registrert henholdsvis på Karl Allan m.fl. (etterkommere etter Ole Klemetsen Hætta, som bosatte seg i Øyfjord i 1911) og Marie Olsen m.fl. De er dermed ikke eid av FeFo. Kravet faller derfor utenfor kommisjonens mandat, jf. finnmarksloven 29 første ledd. Det gjelder dessuten delvis fastsettelse av eiendomsgrenser, som er et spørsmål ansett åpenbart uegnet for behandling i kommisjonen, jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd og nedenfor under (4).

Familien har videre krevd *rett til værbeite* på Øyfjordholmen slik den hadde tidligere. Øyfjordholmen har blitt skilt ut fra gnr. 11, bnr. 3 (Oksevik indre) etter et arveoppgjør og er i dag registrert som gnr. 11 bnr. 7 med Åge Johnsen som hjemmelshaver. Saken gjelder dermed et mulig

3 Departementets merknader til § 5 i forskrift om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark.

4 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 337-338.

5 Oversiktskart fra matrikkelen for gnr. 12, bnr. 22 i Hasvik kommune viser at eiendommen i sin helhet er omgitt av grunn tilhørende gnr. 12, bnr. 3. Det fremgår også av matrikelens naboliste for 12/22 at de eneste naboene er hjemmelshaverne til 12/3, jf. utskrift 22. januar 2013 av matrikelrapport for 12/22.

rettighetsserverv på grunn som var i privat eie ved finnmarkslovens ikrafttreden, og faller derfor utenfor kommisjonens mandat, jf. finnmarksloven § 29 første ledd. Av samme grunn faller også familiens krav om eiendomsrett til Valbukta i Indre Oksevik der Isak Sara hadde seterhytte utenfor mandatet. Områdene ved og omkring Valbukta er ikke FeFo-grunn, men omfattet av de private eiendommene gnr. 11, bnr. 3 (Oksevik indre) og gnr. 11, bnr. 4 (Nordbotten).

(4.) I meldingen 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4) har familien også krevd oppmåling av *gnr. 12 bnr. 5* (Dønnesfjordbotten) etter gamle grenser. Det er i dag registrert ti hjemmelshavere til eiendommen. Elly Sofie Isaksen, Johanne Karoline Isaksen, John Isaksen, Berit Inga K. Klaudiusen, Aslak Klemetsen, Henrik Klemetsen, Isak Klemetsen og Marie Petra E. Mikkelsen er hver registrert som 1/16 eiere. Kåre Ivan Kristiansen og Svein Arne Kristiansen er registrert som innehavere av 4/16 hver.⁶ Det er opplyst i meldingen at Isak og Anne-Marie Klemetsen ikke hadde etterkommere og at Larine er en av deres testamentsarvinger og Anne Maries søster.

I samme henvendelse til kommisjonen har familien også krevd oppmåling av *gnr. 13, bnr. 10* (Grunnfjord), som i matrikkelen er registrert som sirkeleiendom.

Sakene er ene grensereguleringssaker som *“åpenbart ikke egner seg for utredning av kommisjonen”*, jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd. Ved vurderingen er det lagt vekt på at saken gjelder tolking av gamle utmål og forretninger og ikke om det er opparbeidet rettigheter med grunnlag i langvarig bruk. Videre er andre organer bedre egnet til å behandle slike saker enn kommisjonen, herunder kommunen og jordskifteretten. Se ellers foran i punkt 3.3.

(5.) Eiendommen *gnr. 13 bnr. 2* (Øifjordbotten) ble kjøpt av Nils Henriksen Sara i 1885. Den utgjorde halvparten av tidligere matrikelnr. 10, og er i dag registrert på hans sønn, Isak Nilsen Sara (d. 1967), og hans to halvsøsken, Mikkel Henriksen Sara (d. 1924) og Susanne Sarsæth (d. 1917). Larine og familien har i melding til kommisjonen 30. juli 2012, jf. notatet fremlagt på høringsmøte 30. april 2013, anført seg berettiget til eiendommen gjennom arv. Det er også anført at de kartfestede grensene ikke er riktige, og krevd oppmåling fra *“fjord til fjell”*.

Kravet gjelder privat grunn og faller utenfor kommisjonens mandat. Hasvik kommune har når det gjelder eiendommens grenser opplyst at den i 2013 har angitt disse på grunnlag av en skisse utarbeidet av Eva Isaksen Hustad, som i likhet med Marit og Irene Johnsen er barnebarn av

Isak Nilsen Sara. Eventuelle innsigelser mot dette kan fremmes for kommunen. For øvrig vil grensegang være en sak for jordskifteretten. Se ellers rapportens punkt 3.3.

11.2.2 Krav om reindrifftsrett

11.2.2.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder spørsmålet om Larine Johnsen og hennes etterkommere har ervervet rett til reindrift på vestsiden av Sørøya, særlig i området rundt Øyfjorden, via Multebærtoppen mot Børfjorden og mot Breivikbotn.⁷ Familien har også anført at beiteområdet også omfatter øvrige områder sør for Skillefjellet. Se kartet i figur 11.2.2. Larine Johnsen v/Irene Johnsen fremsatte kravet i melding til kommisjonen 30. juli 2012 (jnr. 201100887-5). Se også melding til kommisjonen av 26. mai 2010 (jnr. 201100887-1) der det er vist til at familien har drevet reindrift på eiendommene gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1 i Hasvik kommune.

For å opplyse saken har kommisjonen innhentet og gjennomgått aktuelle dokumenter. Det ble avholdt bevisopptak 30. april 2013, med sikte på å avklare innholdet i og omfanget av de fremsatte kravene fra Johnsen-familien. Under bevisopptaket møtte Irene, Marit og Liss Mari Johnsen og avga forklaring. De to førstnevnte er døtre av Larine Johnsen. Liss Mari er hennes barnebarn. Larines sønner Idar og Osvald Johnsen var også til stede og kom med supplerende opplysninger. Det ble lagt frem et skriftlig partsinnlegg (jnr. 201100887-32) og dokumentasjon knyttet til enkeltkravene, herunder reindriftskravet. Parten var varslet om muligheten til å la seg bistå av oppnevnte interesse-representanter, men ønsket ikke å benytte seg av tilbudet.

Under bevisopptaket var også FeFo representert. Fordi FeFo ikke ønsker å ta stilling til det materielle innholdet i de sakene kommisjonen utreder, jf. rapportens punkt 4.4, avga ikke disse forklaring. Ingen interesserepresentanter deltok, men de var orientert om bevisopptaket. Enkelte av dem har gitt skriftlige innspill til noen av kravene, jf. punkt 11.2.2.4 og 11.2.4.3.

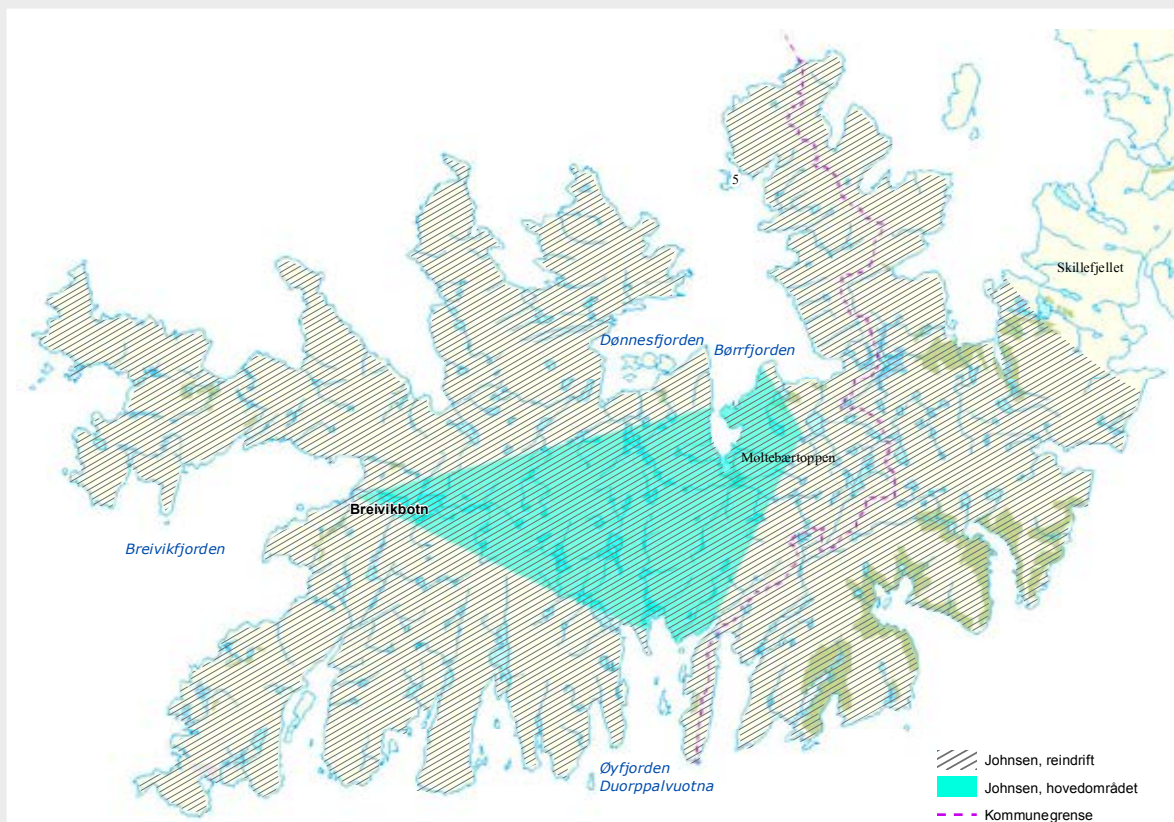
11.2.2.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Nils Henriksen Sara og Bereth Isaksdatter Hætta kom opprinnelig fra Kautokeino. De er Larine Johnsens besteforeldre. De bosatte seg i Øyfjord i 1885, og hadde med seg sin egen reinflokk til området. Sammen hadde de sønnene Henrik Nilsen Sara og Isak Nilsen Sara. Sistnevnte er Larine Johnsens far.⁸ I folketellingen fra 1891 er Nils Henriksen Sara og familien registrert som bosatt i Hasvik

⁷ Ifølge opplysning gitt av Liss Johnsen i telefonsamtale med kommisjonens sekretariat 9. september 2013.

⁸ Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 337-338.

⁶ Matrikelrapport for gnr. 12 bnr. 5 i Hasvik, utskrift 22. januar 2013.

Figur 11.2.2

og han har *“Rensdyr og fiskeri”* som sitt yrke.⁹ I folketellingen fra 1900 er de registrert som bosatt på gården Elveneset (matrikelnr. 10b) og han er *“Fisker og gaardbruger”* av yrke.¹⁰ Også i folketellingen for 1910 er han registrert som *“Gård-bruger og Fisker”*.¹¹

Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen skriver at de fastboende sjøsamene i Øyfjord og Hasvik på 1880-tallet fikk en del rein for å ha den der hele året, men at reinen var *“så å si borte ved århundreskiftet”*. Videre heter det at de tre fastboende sjøsamene i Øyfjord i 1905 igjen fikk *“en del*

*rein som utviklet seg til en stasjonær stamme.”*¹² De sakkyndige beskriver tamreindriften på Sørøya på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet slik:¹³

“Et nytt forsøk på å svømme rein over fra Seiland i 1880-årene viste at ustadige vær- og strømforhold samt lang avstand, var for anstrengende til at det lønte seg med sesong-flyttinger to ganger for året. I 1880-åra ble det derfor etablert helårs tamreindrift på Sørøya av fastboende samer (Jacobsen 1983). De hadde små reinflokker, og levde også av husdyrhold og fiske. Flere reindrifts-utøvere flyttet de følgende tiårene til Sørøya (Lund 2009).

⁹ Utskrift av folketellingen for Hasvik 1891, vedlegg 7 til Hilde Jåstads interne notat 3. mars 2013.

¹⁰ Utskrift av 1900-telling for Hasvik, vedlegg 8 til Hilde Jåstads interne notat 3. mars 2013. Elveneset ligger i Mebotn i Øyfjord og er i dag registrert som gnr. 13, bnr. 4 med Hasvik kommune som eier, jf. foran i punkt 11.2.1.

¹¹ Folketelling 1910 for Hasvik herred (<http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01036978000209>).

¹² Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, *årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, s. 55. Se også Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983, s. 285.

¹³ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 59. Kommisjonen antar at sitatets henvisning til Isak Sara gjelder Nils Henriksen Saras sønn, Isak Nilsen Sara, eller eventuelt Nils Henriksen Sara selv.

Isak Sara kom fra Kautokeino på slutten av 1800-tallet og bosatte seg i Øyfjorden hvor han også kjøpte opp eiendom. Han hadde med seg noen rein, men de forsvant etter hvert og det ble ikke etablert noen reindrift. Familien levde sannsynligvis av småbruk og fiske. Noe senere kom også familien Hætta til Øyfjorden fra Kautokeino (se også omtale i kap. 6). Amund Helland (1905, gjengitt i Olsen 1965:147) har beskrevet det slik: 'Paa Sorøen var der før 3 finnefamilier med ren; de boede fast i ordentlige træhuse i Øifjorden og levde af sinde dyr og af fiskeri. De holdt også et par kjør. De havde til sammen 800 til 1000 ren. Nu er der, som nævnt, kun faa rensdyr på Sorøen' (Helland 1905:194)."

I årene etter 1905 ble det jevnlig søkt om føring av rein til Sørøya, blant andre fra Nils Henriksen Saras bror,¹⁴ Per Henriksen Sara. Om dette skriver Ragnvald Jacobsen:¹⁵

"Sommeren 1914 ble det ført en del rein med frakkebåt fra Isnestofen i Talvik til Øyfjord i Hasvik med en ny flokk for de som bodde der. Aslak Persen Mienna, Per Henriksen Sara og David Persen Sara søkte om fornyet samtykke til å ha rein der for de neste fem år, og det innvilget Hasvik kommunestyre. – Men Ole Klemetsen Hætta søkte 28.7.1916 om å flytte 130 rein til Øyfjord – han fikk avslag."

Ifølge familiens opplysninger under bevisopptaket, hadde Nils Henriksen Sara eget reinmerke da han kom til Sørøya. Familien har senere brukt dette merket, både til rein og sau.

I 1910 kom Aslak Persen Mienna fra Kautokeino til Sørøya med rein og bosatte seg i Dønnesfjord. Håkon H. Olsen skriver at disse *"tre slekter Hetta, Sara og Mjenna ... har vært inngiftet med hverandre flere gange"*.¹⁶ For eksempel var Aslak Persen Mienna gift med Berit Pedersdatter Sara, som var Per Henriksen Saras datter.¹⁷ De to var besteforeldrene til Aslak Mienna,¹⁸ som drev helårlig reindrift på den sørvestlige delen av Sørøya frem til 2005.¹⁹

Aslak og Berit Miennas barnebarn, Isak Klemetsen, var først dreng hos andre reineiere og fikk etablert sin egen

flokk på 1930-tallet.²⁰ I reindriftsmeldingene for Sørøya er han første gang nevnt i 1959, da som tjener i Per A. Miennas melding om reindrift.²¹

Isak ble gift med Larine Johnsens søster, Anne Marie. Hun skal ifølge familiens opplysninger under bevisopptaket ha hatt med seg familiens reinmerke inn i ekteskapet og reinen deres ble merket med det. I reindriftsmelding datert 11. februar 1960 har Isak Klemetsen meldt inn å ha 60 rein på helårsbeite. Deretter sendte han årlig inn reindriftsmeldinger til og med 1994.

Som fremholdt i punkt 8.2, var Sørøya frem til slutten av 1970-tallet helårs reinbeitedistrikt. Senere har øya vært kombinert helårs- og sommerbeite. I 1982 vedtok reindriftsstyret at Sørøya skulle være sommerbeitedistrikt. I vedtaket het det blant annet:²²

"1. Reinbeitedistrikt nr. 19 – Sørøy legges ut som sommerbeitedistrikt med beitetid 20.4. – 15.10.

...

2. Som en overgangsordning fra 1983 kan distriktet benyttes til helårsdrift av de allerede etablerte driftsenheter med inntil 1.050 rein. Utover dette vil det ikke bli tillatt etablert nye driftsenheter for helårsdrift.

...

Fra og med 1983 kan distriktet også benyttes som sommerbeite med inntil 1.600 rein i vårflokk, under forutsetning av en helårsflokk på 1.050.

3. Når de etablerte driftsenheter med helårsbeiting utvikler sin drift forutsettes tilsvarende beitekapasitet lagt ut til sommerbeite."

Det ble klaget på vedtaket fra helårsdriftens side, og vist til at *"myndighetene hadde manglende forståelse for den etablerte reindriften bevdunne rett og også for Sørøyas geografi og klima, for reintallet kom til å bli for høyt."* Klagen ble imidlertid ikke tatt til følge.²³

Isak Klemetsen døde i 1995 og Anne Marie overtok driftsenheten. Familien har opplyst at Aslak Mienna hjalp henne i forbindelse med driften. I meldingen om reindrift for 1995/1996 er det opplyst at det var 76 rein i enheten. I 1996/1997 var antallet 91. I 1997/1998 hadde det gått ned

14 Per Henriksen Sara er ifølge 1865-folketellingen for Kautokeino Nils Henriksen Saras bror. I Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, er han kalt Peder Henriksen Sara, men det er all grunn til å tro at dette er samme person.

15 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 286.

16 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 340.

17 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 337 og 339-340.

18 Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 339-340.

19 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 60.

20 Husby, Eva Danielsen og Jensen, Bjørn R., *Etter krigen ... Hasvik kommune etter 1945*, 1989 s. 39.

21 Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmark, brev til til Finnmarkskommisjonen 2. april 2013 (jnr. 201100887-24).

22 Reindriftsstyrets vedtak i sak nr. 23/82, jf. motebok 15.-16. april 1982.

23 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 63.

til 61, mens det i 1998/1999 var 48.²⁴ Marit Johnsen overtok driftsenheten i 1999. I følge hennes forklaring under bevisopptaket var det da ikke rein i enheten, bortsett fra en okserrein. Hun fylte derfor opp enheten med rein tilhørende samboeren Jørgen Gaup og deres datter, Laila. I meldingen om reindrift for driftsåret 1999/2000 opplyste hun at driftsenheten hadde 70 rein.²⁵

I brev av 10. april 2000 til Reindriftsforvaltningen anbefalte Reinbeitedistrikt 19 at Marit Johnsens melding om reindrift for 1999/2000 ikke kunne godkjennes fordi distriktsstyret *“ikke er kjent med at vedkommende har rein”* og heller ikke har fått melding *“om at det er overført rein til denne driftsenheten”*.²⁶ Reindriftsforvaltningen kunne imidlertid ikke se at det var grunnlag for å underkjenne meldingen fra Marit Johnsen for driftsåret 1999/2000, og godkjente den.²⁷

På distriktets årsmøte 18. juni 2000 ble Marit Johnsen strøket fra distriktets manntallsliste *“med den begrunnelse at Marit Johnsen ikke har rein og heller ikke får rein i forbindelse med overdragelsen av driftsenheten fra Anne Marie Klemetsen. Årsmøtet anfører videre at overdragelsen av driftsenheten til Marit Johnsen anses som en nyetablering av reindrift, og har følgelig ikke helårsbeiterett på Sørøya.”*²⁸ Årsmøtet viste også til distriktsplanens mål om å redusere antallet driftsenheter på Sørøya. Johnsen påklaget årsmøtets vedtak 5. juli 2000. Klagen ble tatt til følge av områdestyret for Vest-Finnmark. I reindriftsagronomens vurdering het det:²⁹

“Reindriftsagronomen vil også bemerke at en overdragelse av en etablert driftsenhet ikke kan betraktes som en nyetablering. En driftsenhet som er overførbart iht reindriftsloven må derfor tas med i distriktets planer så lenge denne ikke avvikes. Overføringen av driftsenheten fra Anne Marie Klemetsen til Marit Johnsen kan dermed ikke betraktes som en “nullitet”.

24 Anne Marie Klemetsens meldinger om reindrift for driftsårene 1995/96 (datert 19. april 1996, underskrevet av henne), 1996/97 (datert 12. april 1997, underskrevet av henne), 1997/98 (datert 27. mars 1998, underskrevet av henne) og 1998/99 (ikke underskrevet).

25 Marit Johnsens melding om reindrift for driftsåret 1999/2000, underskrevet av henne 8. april 2000.

26 Brev fra Reinbeitedistrikt 19 til Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmark 10. april 2000 (jnr. 1089/00).

27 Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmarks brev av 4. desember 2000 til Reinbeitedistrikt 19 (ref. 2737/2000/p.ark./akh).

28 Sitert fra s. 1 i reindriftsagronomens saksfremstilling i Møtebok for områdestyret Vest-Finnmark, sak 002/01, Klage på distriktets årsmøtevedtak – manntall – Marit Johnsen, 2. februar 2001.

29 Op. cit. s. 2. Reindriftsstyret sak sak 60/82 gjelder en søknad fra en reindriftsutøver fra Masi om støtte til kjøp av mobilt gjerdeanlegg. Reindriftsagronomens henvisning til sak 60/82 er derfor åpenbart en lapsus. Kommisjonen antar at det egentlig skulle vært vist til sak 23/82 som gjelder spørsmålet om reinbeite på Sørøya.

Reindriftsagronomen viser til reindriftsstyrets sak 60/82 hvor det i vedtakets pkt. 2 slås fast at allerede etablerte driftsenheter har rett til helårsbeite på Sørøya. Dette må også gjelde driftsenheten til Marit Johnsen, som har sin opprinnelse på Sørøya. Reindriftsagronomen anser dermed Marit Johnsen's driftsenhet på Sørøya som etablert reindrift. Reindriftsstyrets vedtak i sak 60/82 innebærer med andre ord at så lenge de etablerte driftsenhetene som har rett til helårsbeite på Sørøya, ikke avviker sin driftsenhet, så gjelder også denne retten for etterkommerne.”

Marit Johnsen avvirket driftsenheten i 2005 og underskrev følgende avviklingserklæring:³⁰

“Som driftsenhetsinnehaver(e) erklærer jeg/vi at min/vår driftsenhet er avvirket.

Med avvirket menes at jeg/vi aksepterer at mine/våre rettigheter knyttet til driftsenheten bortfaller, og dermed ikke kan gjenopptas. I dette ligger også at jeg eventuelt ikke kan inngå i min ektefelles driftsenhet som solidarisk ansvarlig i felles driftsenhet.

Jeg/vi fraskriver meg/oss også rett til å få driftsenhet udelte overført fra nærslektning¹.

Dette medfører videre at all rein i mitt/vårt merke må slaktes. Jeg/vi kan likevel ha inntil 20 – for ektefeller 30 – rein i mitt/vårt merke til bevoctning i annen driftsenhet i henhold til reindriftsloven § 4.

¹ jf. Lov om reindrift § 4 første ledd.”

Familien har ikke drevet reindrift etter dette.

11.2.2.3 Familien Johnsens bemerkninger

Familien Johnsens krav gjelder rett til reindrift på den vestre delen av Sørøya. I begrunnelsen for kravet heter det blant annet:³¹

“Vår oldefar Nils Henriksen Sara med familie var en av de første som kom til Sørøya med rein på 1880 tallet. De hadde sin reinhjord og var der hele året. I følge Hasvik bygdebok trivdes reinen, men passingen ble delvis forsømt og reinen gikk over fra å være tamrein til umerket rein/villrein. Vi vet også at de hadde samlegjerde i Grunnfjord for det er funnet spor av gjerdet merket Nils Hendriksen Sara. (...).

Mienna familien kom noen år etter og slo seg ned i Dønnesfjord, hvor de drev med rein. Vår tante Anne

30 Avviklingserklæring, underskrevet av Marit Johnsen 6. oktober 2005.

31 Larine Johnsens melding om mulige rettigheter, datert 30. juli 2012 (jnr. 201100887-5), signert av Irene Johnsen.

Marie Klemmetsen giftet seg inn i familien og det har vært gjennom henne (og senere Marit Johnsen) kontinuerlige reindrift helt til 2004.

Disse familiene levde med et godt samarbeid. Alfred Johnsen og familien var med og hjalp til med gjøremål rundt driften og hadde avtale om å kunne hente rein til eget bruk.

På 80 tallet løste reindriftsmyndighetene beiteproblemene på innlandet ved å tildele beiterettigheter til innlandssamer.

Etter dette ble det store problemer og uenighet mellom sidaene og oss som var her først. Vi har representanter fra familien som prøvde å starte opp med reindrift, men dette var vanskelig da den opprinnelige rein var ommerket/slaktet av andre og at helårsdrift på Sorøya er vanskelig å gjennomføre på grunn av de som flyttet hit hvert år. ...

Med såpass mye rein som nå flyttes til øya på sommerbeite, er det betydelig større press på beiteområdene som gjør at situasjonen for helårsbeite er dramatisk endret fra gammelt av til nåværende situasjon.

Vi ønsker å søke om særskilt beiterettigheter på Vest-siden av Sorøya etter alders tidsbruk og som grunneiere til en gammel og stor reindriftsseiendom på Sorøya. Vi konkluderer med at vår familie var de som først etablerte seg på Sorøya med reindrift og er de som har hadde lengst kontinuerlig reindrift frem til i dag.

Vi mener derfor å ha en særskilt rettighet for drift av rein på vestsiden av Sorøya og ønsker at Finnmarkskommisjonen tar stilling til dette og tilbakefører rettighetene som familien har hatt i generasjoner.”

Under bevisopptaket 30. april 2013 redegjorde familien nærmere for sin reindrift i området. Det ble blant annet vist til en artikkel av Ulf Jacobsen, der det fremgår at Per Loso i 1965 på fjellet mellom Grunnfjord og Karkefjord fant et trestykke der navnene Isak Ole Hætta, Nils Henriksen Sara og Mikkel Henriksen Sara var risset inn med samiske tegn. Loso antok at biten stammet fra et skillegjærde og at *“teksten høyst sannsynlig må være innrisset før 1900.”*³²

Marit Johnsen opplyste at det ikke var rein i driftsenheten da hun overtok den i 1999. Hun fylte den opp med rein tilhørende samboeren og datteren, for å komme over grensen på 70 dyr for å få drive. Hun fant situasjonen vanskelig, blant annet fordi *“det har med stolthet å gjøre”* og avvirket driften i 2005 ved å innløse driftsenheten mot en kompensasjon på om lag kr. 450 000. Med dette mente hun imidlertid kun å si fra seg sin egen rett. Hun trodde ikke

at avviklingen ville få konsekvenser for familien, idet hun antok at hun bare kunne si fra seg sin egen rett og ikke andres. Familien for øvrig var ikke involvert i beslutningen.

Johnsen fremholdt også at hun følte seg motarbeidet av reinbeitedistrikt 19. Dette fremgår også av skriftlig partsinnlegg inngitt til kommisjonen under bevisopptaket. Det var vanskelig for Marit å videreføre driften da hun overtok driftsenheten i 1999, fordi det ikke fantes midler i form av dyr eller driftsutstyr. De årlige meldingene om reindrift viser en stadig nedgang i antall dyr i driftsenheten i årene mellom 1995/96 og 1999/00. For eksempel er det vist til at det i meldingen for 1995/96 ble registrert 103 rein ved årets begynnelse. Av disse ble 29 kalver merket, og ved årets slutt var det 76 rein igjen i enheten. Det er også vist til meldingen for 1996/97 der det fremgår at det bare var merket 16 kalver av 126 dyr, og meldingen for 1997/98 der det er registrert 73 dyr ved årets start, hvorav 12 kalver. Avslutningsvis heter det:³³

“Hvis en nå summerer sammen konklusjonen fra reindriftsmeldingene og problemene Marit opplevde ved overtakelsen, kan en klart trekke konklusjoner om at det ikke var ønskelig at familien skulle overta enheten med helårsdrift. Og det er også tydelig at noen har tappet enheten for dyr for å redusere enheten.”

11.2.2.4 Interesserepresentantenes bemerkninger

Interesserepresentantene har vært gjort kjent med Johnsen-familiens krav.

Interesserepresentant for jordbruket, Einar Røe, har i e-post av 25. april 2013 (jnr. 201100887-29), vist til at Larine Johnsens familie hadde rein i et *“avgrenset område ... ved Kipparfjord”* og at store deler av øya var brukt som bufebeite på den tiden. Røe viser videre til at bygdene og fjordene for det meste var brukt av fiskarbonden. Han kan ikke se at Larine Johnsen har bruksrett utover området ved Kipparfjorden/-fjellet, som ligger sørvest på øya.

De andre interesserepresentantene har ikke fremmet merknader til kravet om reindriftsrett.

11.2.2.5 Kommisjonens vurderinger – er det ervervet reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk?

(1.) Saken reiser spørsmål om familien har ervervet reindriftsrett i området med grunnlag i alders tids bruk. Det er videre spørsmål om en eventuell slik rett fortsatt er i behold etter at Marit Johnsen avvirket driftsenheten i 2005. Spørsmålet om erverv av reindriftsrett er behandlet umiddelbart

³² Larine Johnsen, dokumenter innlevert under bevisopptak 30. april 2013 (jnr. 20110087-32), vedlegg 3.

³³ Dokumenter innlevert til bevisopptak 30. april 2013 (jnr. 201100887-32), skriv om Øyfjord/Mebotten s. 8-9.

nedenfor. Betydningen av avviklingen er drøftet i punkt 11.2.2.6.

For å erverve en bruksrett med grunnlag i alders tids bruk, må det som fremholdt i punkt 6.2.1.2, være *utøvd en bruk* av en viss varighet og kontinuitet, og med et innhold og omfang som tilsvarer den bruken som en bruksretts-haver ville ha utøvd i et tilsvarende område. Med unntak av kravet til varighet er kravene noe mildere enn når ervervs-grunnlaget er hevd.³⁴

Om bruken har hatt tilstrekkelig *varighet*, beror på en bred vurdering der det også må ses hen til brukens intensitet. Det er antatt at bruken må ha pågått i minst 50 år, og normalt i henimot 100 år.³⁵ Familiens reindrift på Sørøya tok til på 1880-tallet, da Nils Henriksen Sara kom til øya med rein, og ble formelt brakt til opphør da Marit Johnsen avvirket driften i 2005.

Kravet til varighet er følgelig oppfylt, men det må også vurderes om driften har hatt tilstrekkelig *kontinuitet*. Det pågikk helårlig reindrift fra 1880 og en stund fremover, men med en markant nedgang frem mot århundreskiftet.³⁶ Ifølge Amund Helland hadde de samene som drev reindrift på Sørøya hatt mellom 800 og 1000 rein, mens antallet i 1905 var nede i rundt 100.³⁷

Nils Henriksen Sara var registrert som bosatt i Øyfjord ved folketellingene i 1900 og 1910.³⁸ Det foreligger ikke sikre opplysninger om at han var en av *“de tre fastboende sjøsamene i Øyfforden”* som igjen fikk en del rein i 1905.³⁹ Det er likevel mye som tyder på det. Han bosatte seg i Øyfjord da han kom til øya. Ifølge familiens opplysninger under bevisopptaket 30 april 2013, holdt han til der frem til sin død i 1919. I folketellingene fra 1900 og 1910 er han registrert som gårdbruker og fisker, mens det i folketellingen fra 1891 er oppgitt at han har *“Rensdyr og fiskeri”* som yrke.⁴⁰ Det er likevel godt mulig at Nils Henriksen Sara, som kom til øya med sin egen flokk på 1880-tallet, ikke kuttet båndene til reindriften, men kan ha hatt rein som en tilleggsressurs til

de ressursene som han og familien ellers utnyttet, gjennom egen drift i mindre omfang eller gjennom familiemedlemmer, for eksempel broren Per Henriksen Sara.

At befolkningen i Øyfjord hadde rein, fremgår også av Ragnvald Jacobsens opplysninger om at *“da Aslak P. Mienna søkte om å få rein til Sørøy, fikk han avslag 15. 11.1907 og det er opplyst at det ikke hadde vært noen rein på Sørøy (utenom Øy-fjordfolkets) de siste 12 år”* (kommisjonens understrekning). Jacobsen viser også til at det i 1914 ble *“ført en del rein med frakteskute fra Isnestofte i Talvik til Øyfjord i Hasvik med en ny flokk for de som bodde der.”*

I tillegg til at Nils Henriksen Sara drev reindrift fra 1880-tallet og noen år fremover, og igjen kan ha vært involvert i driften fra 1905, hadde også broren, Per Henriksen Sara, rein på øya. I 1908 søkte han og David Persen Sara om å ta rein dit. Det ble sagt at *“de hadde en flokk på 400 – og der var 100 på øya fra før.”* I 1914 fikk de to og Aslak Persen Mienna innvilget en søknad til Hasvik kommunestyre om *“fornytt samtykke til å ha rein der for de neste fem år”*.

Familiens reindrift ble videreført av Anne Marie. Hun ble gift med Isak Klemetsen, som hadde sin egen reinflokk. Under bevisopptaket ble det opplyst at hun hadde familiens merke med inn i ekteskapet, og at det var dette de merket reinen med. Driftsenheten ble som nevnt i punkt 11.2.2.2, overtatt av Anne Marie da Isak døde i 1995 og overført til Marit Johnsen i 1999. Hun avvirket driften i 2005.

Bruken har dermed hatt tilstrekkelig kontinuitet til å kunne danne grunnlag for rettigheter. Den har røtter tilbake til 1880-tallet. Selv om den var relativt beskjeden ved århundreskiftet har omfanget økt fra 1905 gjennom Nils Henriksen Saras bror Per Henriksen Sara. Pers datter, Berit, var dessuten inngift i Mienna-familien, som også drev helårs reindrift fra 1910 og fremover. Driften hadde ikke nødvendigvis så stort *omfang* i disse årene og frem til den ble videreført av Anne Marie og Isak Klemetsen. Det er imidlertid ikke avgjørende all den stund familien i tilstrekkelig lang tid i sammenheng har drevet reindrift på den aktuelle delen av Sørøya.

Det legges videre til grunn at driften i *innhold og omfang* har variert med det som har vært naturlig til enhver tid. Fra ca. 1960 da Isak Klemetsen tok til å sende inn reindriftsmeldinger, er omfanget av driften godt dokumentert. I melding datert 11. februar 1960 meldte han inn å ha 60 rein på helårsbeite. Høyeste innmeldte antall rein er 180 (i 1978, 1979 og 1981).⁴¹

Kommisjonen anser derfor familiens reindrift i området som tilsvarende til den bruken som en bruksretts-haver ville ha utøvd. Bruksvilkåret må følgelig anses oppfylt.

34 Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 7. utg. (2013) s. 364.

35 Falkanger og Falkanger, Op. Cit. s. 364-365.

36 Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, *årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, s. 55. Se også Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285.

37 Amund Helland, *Norges land og folk. Finnmarken I-III*, 1906 s. 194. Se også Håkon H. Olsen, *Bygdebok for Hasvik*, 1965 s. 147, der det på s. 146 er opplyst at reintallet i Hasvik herred var 1090 i 1890 og 178 i 1900.

38 Utskrift av folketellingene for Hasvik i 1900 og 1910 viser at han i 1910 var bosatt på gnr. 10b Elvenes, og i 1910 på gnr./matr.nr. 10 Mebotn Vestre. Begge eiendommene ligger i Øyfjord.

39 Arnstein Johnskareng og Oddleif Mikkelsen, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, *årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, s. 55.

40 Se foran i punkt 11.2.2.2.

41 Isak Klemetsens reindriftsmeldinger datert 9. februar 1978, 18. februar 1979 og 23. februar 1981.

(2.) For å erverve rettigheter med grunnlag i alders tids bruk, må de som har utøvd den potensielt rettsstiftende bruken også ha vært i *god tro* med hensyn til at bruken er utslag av en rettighet.

Det er ikke opplyst noe om at reindriften som tok til på 1880-tallet ble møtt med innsigelser fra noe hold. Utøverne har derfor neppe trodd noe annet enn at reindriften var rettmessig. Senere har det vært drevet med rein, i kombinasjon med jordbruk, fiske og utnyttelse av andre ressurser. Det er derfor neppe tvil om at oppfatningen om at bruken har vært rettmessig, har festet seg blant utøverne av helårlig reindrift. Reindriften har i hele det tidsrommet den har foregått vært en naturlig del av familiens helhetlige ressursutnyttelse på øya.

Det er riktignok flere eksempler på at søknader om å føre ytterligere rein til Sørøya ble avslått i de første tiårene etter 1900. Søknadene ble imidlertid behandlet av kommunen som offentlig myndighet og avslagene ser ut til å ha vært motivert ut fra hensynet til en kontrollert bruk. På Hasvik-delen av Sørøya, synes avslagene dessuten i hovedsak å gjelde utøvere som ikke hadde rein der fra før, mens de som hadde det, i større grad har fått søknadene innvilget.⁴²

Avslagene kan derfor neppe ha medført at de som drev reindrift på denne delen av Sørøya har oppfattet det slik at deres reindrift var en form for tålt bruk, jf. også foran i punkt 8.3.4. Samtidig kan fylkesmannens forordning av 10. november 1934 om formelt å legge ut Sørøya som helårsdistrikt, ha styrket deres oppfatning om at den reindriften de utøvde var et utslag av en rettighet. Dette fordi fylkesmannens forordning bygger på en forutsetning inntatt i § 2 i den dagjeldende reindriftsloven av 1933, om at de områdene som på denne måten formelt ble etablert som reinbeiteområder, hadde vært gjenstand for tamreindrift fra gammel tid.

Heller ikke Reindriftstyrets vedtak fra 1982 om at Sørøya skulle legges ut som sommerbeitedistrikt, og at det ikke ville bli tillatt etablert *nye driftsenheter* for helårsdrift, kan ha brakt utøverne av den helårlige reindriften ut av deres gode tro. Reindriftsstyret synes ikke å ha sett hen til eksistensen av mulige etablerte tinglige rettigheter da dette vedtaket ble truffet. Det er derfor ikke egnet til å frata helårsutøverne deres gode tro.

Selv om vedtaket betegner helårsdriften som en *“overgangsordning”*, synes det dessuten å forutsette at de helårs driftsenhetene som var etablert på øya i 1982, har rett til fortsatt helårs reindrift. Dette er lagt til grunn av reindriftsagronomen i saksfremlegget til områdestyret for Vest-Finnmarks vedtak i sak 002/2001 der det fremholdes at

“en overdragelse av en etablert driftsenhet ikke kan betraktes som en nyetablering”, og at overføringen av driftsenheten fra Anne Marie Klemetsen til Marit Johnsen ikke kan betraktes som en *“nullitet”*.⁴³

Kommisjonen legger derfor til grunn at familiens helårlige reindrift på Sørøya i den perioden alders tids bruk-ervert har pågått har vært utøvd i en oppfatning om at bruken har vært rettmessig. Vilklarene for rettighetserverv etter reglene om alders tids bruk er dermed oppfylt. Dette innebærer at Johnsen-familien da Marit Johnsen avviklet driften i 2005, hadde en andel i den alminnelige kollektive reindriftsretten som kommisjonen i rapportens kapittel 8 har lagt til grunn at gjelder på Sørøya. Johnsen-familien og dens rettsforgjengere har for øvrig utøvd en viktig del av den bruken som er grunnlaget for ervervet av en alminnelig reindriftsrett på øya.

11.2.2.6 Kommisjonens vurderinger – Betydningen av at Marit Johnsens driftsenhet ble avviklet

Konklusjonen om at Johnsen-familien hadde en andel i den kollektive reindriftsretten på Sørøya i 2005, reiser spørsmål om hvilken betydning det har for familiens rettigheter i dag at Marit Johnsens driftsenhet da ble avviklet. Ved avviklingen underskrev hun et standardskriv om avvikling av driftsenhet, jf. punkt 11.2.2.2, der hun sa fra seg driftsenheten og sine rettigheter knyttet til den. Selv om driftsenheten med dette ble avviklet, heter det likevel i erklæringen at hun i fortsettelsen kunne ha inntil 20 rein i sitt merke i annen driftsenhet.

Retten til reindrift anses i stor grad som en kollektiv rett for ulike familiegrupper. Se for eksempel Rt. 2006 s. 1382, der Høyesterett i avsnitt 42 uttaler at ordningen med driftsenhet *“bygger på en rett for familien, noko som kjem til uttrykk både ved at andre nære slektningar kan drive under same driftseininga og ved at driftseininga fritt kan overførast til ein annan i den nære familien.”* At retten til reindrift for en stor del anses som en kollektiv familierett, må få betydning ved tolkingen av Marit Johnsens avviklingserklæring. Erklæringen kan ikke uten videre tolkes slik at hun må anses å ha sagt fra seg familiens andel i reindriftsretten.

Det kan også vises til at ordlyden i avviklingserklæringen tilsier at det kun var sin egen rett hun mente å si fra seg og ikke familiens. Hun har her valgt alternativene *“jeg”*, *“min”*, *“mine”*, *“meg”* og *“mitt”*, og ikke *“vi”*, *“vår”*, *“være”*, *“oss”* og *“vårt”*, jf. foran i punkt 11.2.2.2 der erklæringen er sitert i sin helhet. Dette styrker hennes forklaring på kommisjonens bevisopptak 30. april 2013 om at hun ved utfyllingen av erklæringen i 2005 kun mente å si fra seg sin rett til driftsenhet, og ikke familiens rett til reindrift.

⁴² Se nærmere Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285-286.

⁴³ Vedtaket i sak 002/2001 er omtalt foran i punkt 11.2.2.2.

Familiens andel i den alminnelige reindrifftsretten er dessuten en kollektiv rett som hun neppe alene kunne disponert over ved en slik erklæring. Familiens reindrifftsrett er dermed ikke tapt ved avviklingen av Marits driftsenhet.

Reindrifftsstyret ser ut til å ha hatt et annet syn da det i 1982 vedtok å legge ut Sørøya som sommerbeitedistrikt, og at det ikke ville bli tillatt etablert nye driftsenheter for helårsbeite på Sørøya. I reindrifftsagronomens vurdering inntatt i Møtebok for områdestyret Vest-Finnmark sak 002/01, sitert i punkt 11.2.2.2, heter det at 1982-vedtaket innebærer *“at så lenge de etablerte driftsenhetene som har rett til helårsbeite på Sørøya, ikke avviker sin driftsenhet, så gjelder også denne retten for etterkommerne.”* Reindrifftsforvaltningens vedtak fra 1982 synes dermed å bygge på en oppfatning om at retten til helårlig reindrift er betinget av at de den gangen eksisterende driftsenhetene innenfor helårsreindriften ikke blir avviklet.

Det kan imidlertid ikke være riktig. Retten til helårs reindrift på den aktuelle delen av Sørøya er opparbeidet gjennom lang tid – atskillig lengre enn flyttereindriften – og tilligger flere enn de enkelte innehaverne av driftsenhet/siidaandel. En slik rett kan ikke uten videre oppheves ved et forvaltningsvedtak. Om det fantes opparbeidede tinglige rettigheter til helårs reindrift på øya, synes heller ikke å ha vært en del av vurderingene da reindrifftsstyret fattet 1982-vedtaket.⁴⁴

Heller ikke passivitet eller ikke-bruk etter 2005 kan ha medført tap av retten. Den etterfølgende tidsperioden er altfor kort til at en alders tids bruk-erhvervet rettighet kan ha falt bort.

Johnsen-familiens andel i den kollektive reindrifftsretten på Sørøya er følgelig i behold. Mer konkret er det tale om en rett til helårlig reindrift som tilkommer etterkommerne etter Nils Henriksen Sara, som var en av de første som kom med rein til Sørøya på 1880-tallet.

Det ligger ikke til kommisjonen å ta stilling til hvordan familiens reindrifftsrett eventuelt skal gjenopptas. For å utøve reindrift må man enten selv inneha eller være tilknyttet en siidaandel. Vilåårene for dette er regulert i reindrifftsloven. Er det aktuelt å gjenoppta reindriften, må spørsmålet om siidaandel tas opp med reindrifftsforvaltningen, som regulerende myndighet.⁴⁵

Ved et eventuelt spørsmål om gjenoppakelse, må imidlertid reindrifftsforvaltningen se hen til at Johnsen-familien innehar tinglige rettigheter som har grunnlag i lang tids

bruk. Det er ikke tale om en særrett, men om en fortrinnsrett innenfor den kollektive reindrifftsretten, som medfører at familien har en form for førsterett ved ledig beitekapasitet i de områdene på vestsiden av Sørøya som familien tradisjonelt har brukt. Se ellers nedenfor i punkt 11.3.5.5.

11.2.2.7 Konklusjon

Larine Johnsen og hennes familie hadde i 2005 andel i reindrifftsretten som er ervervet med grunnlag i alders tids bruk på FeFo-grunnen på Sørøya. Denne retten, som ligger kollektivt til familien, er ikke falt bort som følge av Marit Johnsens avvikling av driftsenheten i 2005.

11.2.3 Krav om eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4

11.2.3.1 Hva saken gjelder

Saken gjelder mulig hevd av eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 i Børfjord i Hasvik kommune. Se figur 11.2.3. Feste-punktet har vært bebygd med en reindrifftshytte. Krav om eiendomsrett ble fremsatt av Larine Johnsen v/Irene Johnsen i melding datert 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4).

For å opplyse saken har kommisjonen anmodet om og fått oversendt dokumenter fra reindrifftsforvaltningen, FeFo og Statsarkivet. I tillegg har det vært avholdt bevisopptak 30. april 2013, jf. punkt 11.2.2.1, der også spørsmålet om retten til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 ble tatt opp.

11.2.3.2 Nærmere om sakens bakgrunn

Punktfestet gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 på Moltebærtoppen ble opprettet i 1985.⁴⁶ Det ble samme år inngått festekontrakt mellom Finnmark jordsalgskontor og Isak Klemetsen, om næringshytte i reindrift.⁴⁷ Kontrakten har også særlige bestemmelser for næringshytter:

“Når festerens behov for næringshytte ikke lengre er tilstede, opphører festeretten ...

For arbeidshytter i reindriften gjelder reindrifftsloven § 10 siste avsnitt, som lyder:

“Grunnen som er tatt i bruk eller utvist og bygninger og anlegg som er oppført med hjemmel i denne paragrafs nr. 1 eller 2 kan ikke uten godkjenning av Kongen og samtykke fra grunneieren brukes til annet formål enn reindrift eller overdras til andre enn utøvere av reindrift og som fyller forutsetningene under nr. 1 og nr. 2.”

⁴⁴ Reindrifftsstyrets møtebok 15.-16. april 1982 i sak 23/82.

⁴⁵ Reindrifftsforvaltningens reguleringsmyndighet over reindriften, er et utslag av statens alminnelige rett til med hjemmel i lov eller vedtak med hjemmel i lov til å regulere utøvelsen av private rettigheter, enten disse har grunnlag i eiendomsrett eller er bruksrettigheter med et selvstendig rettsgrunnlag.

⁴⁶ Registreringsbrev for gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 av 8. oktober 1985, underskrevet av Bjørn S. Foleide (Jnr. 9/85).

⁴⁷ Fstekontrakt for gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4, underskrevet av Trond Aarset v/Finnmark jordsalgskontor 23. oktober 1985 og Isak Klemetsen 10. juni 1985.

Figur 11.2.3

I brev av 25. april 2012 fremsatte Irene Johnsen på vegne av Larine Johnsen krav overfor FeFo om å videreføre festeavtalen inntil videre, *“da det er arveskifte på gang”*.

I FeFos svarbrev av 3. mai 2012 til Irene Johnsen er det vist til kontraktens klausul om at festeretten opphører når behovet for næringshytte ikke lenger er til stede. Videre heter det:

“For å kunne overta næringshytta på gnr 10 bnr 1 fnr 4 i Hasvik kommune, må en av arvingene etter Isak Klemetsen ha reindriftsmessig behov for hytta. Da FeFo ikke lenger utsteder festekontrakter for gjeterhytter i reindrift, må dere rette deres henvendelse om overtagelse av hytta til Reindriftsforvaltningen som rette instans.”

11.2.3.3 Familien Johnsens bemerkninger

I meldingen til kommisjonen 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4) er det krevd eiendomsrett til punktfestet. Det er vist til at

“eiendommen var bruk innenfor reindriften og det var oppført en reindriftshytte der.” Kravet er meldt inn i tilknytning til *“søknaden om reindriftsrettighetene på Sørøya. I henhold til denne søknaden vil det bli bruk for reindriftshytte i nevnte område.”*

11.2.3.4 Interesserepresentantenes bemerkninger

Interesserepresentantene er gjort kjent med kravet. Ingen av dem har fremmet bemerkninger.

11.2.3.5 Finnmarkseiendommens bemerkninger

Finnmarkseiendommen deltok på bevisopptak i saken 30. april 2013. Se ellers det som er sagt i punkt 4.4, om at FeFo ikke ønsker å ta stilling til sakene underveis i kommisjonens arbeid med rettighetskartleggingen. Det er derfor ikke fremmet bemerkninger fra FeFo i denne saken.

11.2.3.6 Kommisjonens vurderinger

Spørsmålet om det er ervervet eiendomsrett til gnr. 10 bnr. 1 fnr. 4, må vurderes med bakgrunn i reglene om hevd. For at det skal være hevdet eiendomsrett, kreves at plassen har vært brukt som ens *“eigen 20 år i samheng”*, jf. hevdsløven § 2. I tillegg gjelder det et krav om god tro, jf. lovens § 4. Ingen kan imidlertid hevde mot egen adkomst, jf. hevdsløven § 5. For eksempel vil en festekontrakt ofte regnes som slik adkomst, som vil hindre et rettighetsserverv for brukeren. Hevd vil derfor som utgangspunkt bare være aktuelt dersom bruken av plassen har funnet sted i en tilstrekkelig lang periode før 1985, da festekontrakten ble inngått.

Kommisjonen har ingen opplysninger om bruk av plassen før festekontrakten av 1985. I kontrakten vises det til at *“gjeterhyttetomta”* er avmerket på kart, formodentlig av Isak Klemetsen selv.⁴⁸ Når det er avmerket en tomt og ikke en hytte, taler dette for at det ikke har stått hytte eller annet byggverk på plassen fra før. Under bevisopptaket kom det også frem at familien ikke visste om det hadde vært oppført et byggverk der før festekontrakten ble etablert i 1985.

Hasvik turist- og friluftsnemnd hadde Isak Klemetsens søknad om *“tomt til gjeterhytte i Børfjorddalen”* til behandling i møte 3. mai 1977. Vedtaket lød slik:⁴⁹

“Under forutsetning av at hytta blir oppført etter gjeldende lover og regler har nemnda intet imot oppføring.”

Også turist- og friluftsnemndas ordvalg, der det henvises til “oppføring” av hytta, tilsier at det var snakk om et nybygg og ikke et eksisterende byggverk.

Kommisjonen legger derfor til grunn at festekontrakten fra 1985 gjelder et nybygg som skulle brukes som rein-gjeterhytte. Det er liten grunn til å tro at det har stått et byggverk på plassen fra før. I en slik situasjon, der bruken og festekontrakten synes å være like gamle, vil prinsippet om at ingen kan hevde mot egen adkomst, avskjære et eiendomsrettsserverv. Imidlertid kan det være rom for hevdsserverv dersom det har vært utøvd bruk i god tro som har gått ut over *“heimelen... til å rå over formuesgodet”*.⁵⁰ Det vil si at bruken må ha gått ut over det festekontrakten har hjemlet. I det foreliggende tilfellet gjaldt festekontrakten næringshytte til bruk i reindriften. Det foreligger ingen opplysninger om at hytta skal ha vært brukt til noe annet enn det. Kravet om erverv av eiendomsrett kan følgelig ikke føre frem.

Kommisjonen har imidlertid i rapportens punkt 7.2.10.4 lagt til grunn at det på Sørøya er etablert en kollektiv rett til nødvendig byggverk i utmark for de som henter en viktig del av sitt livsgrunnlag fra utmarka. For reindriften er denne selvstendige retten regulert i reindriftsloven § 21 første ledd, som slår fast at retten til å utøve reindrift *“gir rett til i utmark å disponere grunn til nødvendige hytter og gammer for folk og til buer og stillinger som trengs til oppbevaring av løsøre og matvarer.”* Dersom familiens reindrift gjenopptas, kan det igjen bli behov for gjeterhytte. Det må antas at Isak Klemetsen hadde behov for gjeterhytte på plassen i 1985, og det er da godt mulig at det vil være behov for gjeterhytte der ved en eventuell gjenopptakelse. I så fall kan festeforholdet til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 overføres til en aktuell innehaver av siidaandel.

11.2.3.7 Konklusjon

Vilkårene for hevd av eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 er ikke oppfylt.

11.2.4 Krav om bruksrettigheter på den sørvestre delen av Sørøya

11.2.4.1 Hva saken gjelder

Kravet ble først fremsatt i to meldinger 26. mai 2010 (jnr. 201100887-1). Det ble krevd rettigheter til to større eiendommer som er registrert på FeFo (gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1 i Hasvik kommune).⁵¹ Irene Johnsen har i skriv 30. juli 2012 *“Tilleggsopplysninger til Oksevik i Øyfjord på Sørøya”* (jnr. 201100887-4) vist til bruk av diverse områder, herunder indre og ytre Oksevik, Ramnes, Mebotn og Gertrudvannene, og krevd rettigheter til *“disse områder”*. En del av områdene er i privat eie, blant annet indre og ytre Oksevik, jf. punkt 11.2.1, og de er for øvrig omfattet av gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1. Den delen av henvendelsen til kommisjonen av 30. juli 2012 som gjelder FeFo-grunn, inneholder derfor ikke krav som i geografisk utstrekning eller materielt innhold går ut over det kravet som ble fremsatt 26. mai 2010.

Under bevisopptaket 30. april 2013 fremholdt familien at kravet gjelder *“full bruksrett”* til ressursene på den sørvestre delen av Sørøya i området Øyfjord-Breivkbotn-Børfjord-Dønnesfjord.⁵² Dette området strekker seg ut over gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1, og omfatter også (deler av) de FeFo-registrerte eiendommene gnr. 10, bnr. 1, gnr.

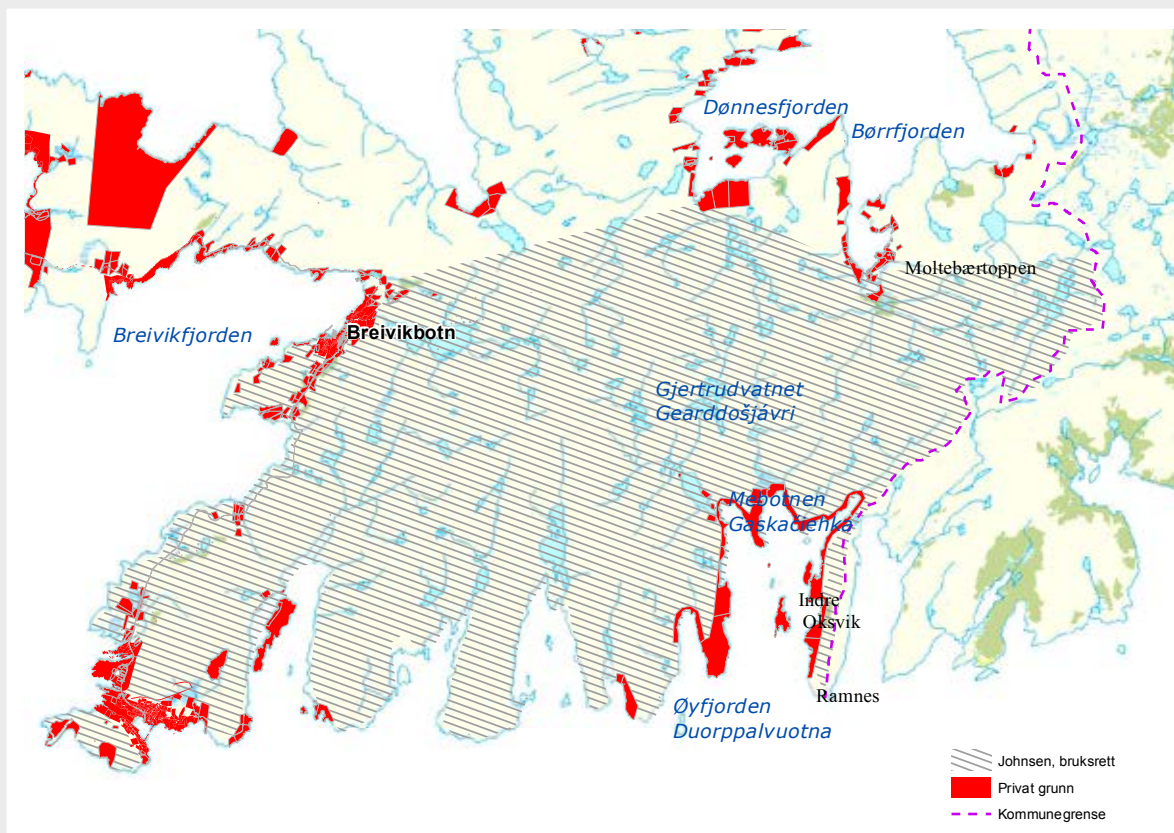
48 Udatert kart vedlagt dokumenter oversendt fra Statsarkivet til Finnmarkskommisjonen i brev av 30. mai 2013 (ref. 2013/7435 SIDBLI).

49 Utskrift av møtebok for Hasvik turist- og friluftsnemnd i sak 1b/77, 3. mai 1977.

50 Borgar Hogetveit Berg, *Hend*, 2005 s. 295.

51 Ifølge www.seeiendom.no, som bygger på opplysninger fra matrikkel, er eiendommenes areal til sammen noe over 64 000 dekar, fordelt på noe over 25 600 (gnr. 11, bnr. 1) og rundt 38 600 dekar (gnr. 13, bnr. 1).

52 Skriftlig partsinnlegg til kommisjonens bevisopptak 30. april 2013 (jnr. 201100887-32) s. 11.

Figur 11.2.4

12, bnr. 1 og gnr. 14, bnr. 1. Se figur 11.2.4. Det ble under bevisopptaket også fremholdt at familien krever rett til “innlandsfiske fra Øyfjorden over til Dønnesfjorden”,⁵³ og generell bruksrett til sauebeite i Hasvik. De to sistnevnte kravene kan imidlertid ikke ses å ha noen selvstendig betydning ved siden av kravet om “full bruksrett” på den sørvestre delen av Sørøya.

For å opplyse saken har kommisjonen undersøkt dokumenter og arkiver og gjennomgått relevant litteratur. Kravet fra Johnsen-familien var tema på kommisjonens bevisopptak i Alta 30. april 2013, jf. ovenfor og foran i punkt 11.2.2.1. Der var også den delen av kravet som gjelder et eventuelt rettighetsservv i Øyfjord-området et tema. Bruk og rettsoppfatninger i området er også behandlet i den sakkyndige feltutredningen, blant annet ved intervjuer med personer med tilhørighet til Øyfjord og nærliggende områder. Under

høringsmøtet i Hammerfest 29. og 30. august 2012 ble det avhørt en person med tilhørighet til den sørvestlige delen av Sørøya.

11.2.4.2 Familien Johnsens bemerkninger

Ifølge meldingene av 26. mai 2010 har familien hytte både på gnr.11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1. Begge eiendommene har vært brukt til “jordbruk, reindrift, fiske og børsanking”, og gnr. 13, bnr. 1 også til eggsanking og innlandsfiske. For øvrig gir meldingene visse opplysninger om overføringer av eiendommer i området mellom ulike slektsledd i familien. I et vedlegg er det vist til at Nils Henriksen Sara flyttet til Sørøya på 1880-tallet og fremholdt at hans etterkommere har ervervet rettigheter til området med grunnlag i alders tids bruk.

Under sakens behandling for kommisjonen har familien fremholdt at kravet ikke gjelder individuell eiendomsrett, men at man ønsker anerkjent en særlig bruksrett til beite for

⁵³ Op. cit. s. 10.

sau og rein i Øyfjord-området, samt rett til jakt og fangst, innlandsfiske og bærplukking. Ifølge familiens forklaring under bevisopptaket 30. april 2013,⁵⁴ er rettighetssubjektet alle Nils Henriksen Saras etterkommere, ettersom området har vært brukt av disse i generasjoner, og rettighetene bør også tilkomme andre private grunneiere i området. Det ble fremholdt at bakgrunnen for kravet er at det ikke skal komme folk utenfra og bruke områdene til beite, og vist til at jorda på Sørøya er skrin og sårbar. Derfor er det nødvendig med større områder for å fø store buskap.

For øvrig ble det fremholdt at man ønsker kontroll over bruken av området og deltakelse i forvaltningen, slik at det kan bevares for fremtiden. Det ble også vist til at Øyfjord er viktig for familiens identitet, også når det gjelder det samiske, jf. opplysninger under bevisopptaket:⁵⁵

“Området har vært brukt i generasjoner av familien og andre Øyfjord-familier. De som har tilhørighet til Øyfjord bør få disse rettighetene, også de som er flyttet til andre områder i landet. De har vurdert et eget bygdelag for Øyfjord, men dette er ikke kommet i gang. Hasvik kommune synes å motarbeide familien. Kommunen vil ha full rådighet over turismen der og tjener mye penger på dette. I tillegg foregår det landing av rein på våren. Dette medfører slitasje. Det er også planlagt føring av sau fra innlandet, og den dyrkede marka rundt hytta er til tider “turistleir” med telt o.s.v. Det kommer mange turister som føres med båt fra Hasvik til Øyfjord. Familien ønsker at området i fremtiden skal kunne brukes som beite for rein og sau, slik det alltid har vært gjort. De som har tilhørighet bør ha mulighet til å starte opp med beite i dette området.”

Irene Johnsen har i skriv til kommisjonen av 30. juli 2012 også kommet noe nærmere inn på familiens bruk av ulike områder rundt Øyfjorden for ulike formål:⁵⁶

“Alfred Johnsen er vokst opp på eiendommen Oksevik indre, der han bodde sammen med sin familie. De levde av jordbruk, fiske, jakt, bær og eggsanking. ... På 60-tallet drev Alfred Johnsen og hans svigerbror Ingvald Isaksen laksefiske med garn i ytter Oksevik, samt utenfor Ramnes. I forbindelse med dette oppførte de en hytte som fortsatt står der i dag! De drev med kobbe og nisejakt, samt rypejakt. Hele område fra ytter Oksevik,

Mebotn og helt til Gertrudvannene er av familien Johnsen blitt benyttet til beiteområde for sau frem til 2003.”

11.2.4.3 Bemerkninger fra interesserepresentanter og andre

Larine Johnsens krav har vært lagt frem for interesserepresentantene.

Som nevnt i punkt 11.2.2.4, har interesserepresentant for jordbruket, Einar Røe, i e-post 25. april 2013 (jnr. 201100887-29) fremsatt merknader til kravet, der han anfører at Johnsen-familien ikke har bruksrett ut over området ved Kipparfjorden og Kipparfjordfjellet.⁵⁷ Synspunktet er begrunnet med at det var her Johnsen-familiens reindrift foregikk, og at bygdene og fjordene på Sørøya for det meste var brukt av fiskarbonden, blant annet til bufebeite.

I e-post 29. april 2013 (jnr. 201100887-30) har Edvin Wallmann, som er gift med interesserepresentant for sjølaksefisket, Carina Prytz-Wallmann, vist til at Johnsen-familien ikke har hatt dyr i Hasvik, Meltefjord eller Grunnfjord, men hatt sau på sommerbeite i Oksevik i Øyfjord. Den har også hatt hanndyr på sommerbeite på Holmen i Meltefjord, hvor Else Juliussen er grunneier og har gitt tillatelse til bruken. Se ellers rapportens punkt 5.2 (12).

11.2.4.4 Finnmarkseiendommens bemerkninger

Finnmarkseiendommen deltok på bevisopptak i saken 30. april 2013, og fremla dokumentasjon knyttet til eiendommen gnr. 13, bnr. 2, som grenser til gnr. 13, bnr. 1. Det ble ikke fremmet bemerkninger knyttet til kravets materielle innhold, jf. punkt 4.4 foran der det fremgår at FeFo ikke ønsker å ta stilling til sakene underveis i kommisjonens arbeid med rettighetskartleggingen.

11.2.4.5 Kommisjonens vurderinger

(1) Johnsen-familiens krav må forstås som et krav om anerkjennelse av ulike særlige bruksrettigheter på den sørvestre delen av Sørøya for etterkommerne av Nils Henriksen Sara. Videre kan uttalelsene under bevisopptaket om at også andre grunneiere i Øyfjord-området skal ha andel i rettighetene, gjøre det nærliggende å anse denne delen av Johnsen-familiens krav som et krav om anerkjennelse av en form for bygdelagsrett. Det vil som fremholdt i punkt 6.2.1.3, jf. også punkt 9.2, si en rettighet som er ervervet av befolkningen i et bygdesamfunn med grunnlag i langvarig bruk, og der rettighetshaverkretsen er de som til enhver tid bor fast i bygda.

Kravet er imidlertid i utgangspunktet fremmet som et krav om erverv av individuelle rettigheter, og det er primært

⁵⁴ Finnmarkskommisjonen, *Referat fra bevisopptak*, 30. april 2013 (jnr. 20110087-46) s. 6.

⁵⁵ Op. cit. s. 6.

⁵⁶ Tilleggsopplysninger til Oksevik i Øyfjord på Sørøya, 30. juli 2012 (jnr. 201100887-4).

⁵⁷ Kipparfjordfjellet ligger mellom Kipparfjorden i vest og Øyfjorden i øst, innenfor grensene av gnr. 13, bnr. 1.

knyttet til etterkommerne etter Nils Henriksen Sara. Dette fremgår blant annet av den skriftlige redegjørelsen for kravet som ble fremlagt under bevisopptaket 30. april 2013, hvor det er vist til at man ønsker å bevare områdene “for våre etterkommere”.⁵⁸ Det er derfor ansett mest hensiktsmessig å vurdere kravet i tilknytning til Johnsen-familiens øvrige krav, og ikke som et krav fremsatt av en kollektiv enhet på vegne av befolkningen i et område. Dette i motsetning til kravet fra Akkarfjord bygdelag som er behandlet i rapportens kapittel 9.

Det geografiske området for kommisjonens vurderinger er knyttet til den sørvestre delen av Sørøya. Familiens krav var imidlertid opprinnelig knyttet til Øyfjord og eiendommene gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1, og den har også senere fokusert særskilt på dette området. Kommisjonen har derfor sett særlig hen til bruken av det arealet disse eiendommene omfatter, men uten at vurderingene er begrenset til dette. I det følgende er imidlertid for enkelthets skyld det området kravet gjelder i hovedsak omtalt som Øyfjord-området. For øvrig vises det til at eiendomsgrensene på Sørøya er uklare i en del områder, jf. punkt 3.3. Dette gjelder også Øyfjord der de sakkyndige opplyser at flere private eiendommer opprinnelig var større enn det dagens matrikel viser, og hvor andre eiendommer er punktmerket uten at grenser er angitt.⁵⁹

(2.) Avgjørende for hvilke rettigheter som er etablert i det området kravet gjelder, vil være den bruken Johnsen-familien og dens rettsforgjengere og den øvrige befolkningen i Øyfjord har utøvd, og foreliggende rettsoppfatninger. Kommisjonen har ansett alders tids bruk som det mest aktuelle ervervsgrunnlaget, blant annet fordi Johnsen-familiens rettsforgjenger Nils Henriksen Sara bosatte seg i Øyfjord i 1885. Det kan i denne forbindelsen også bemerkes at både den særegne privatrettslige stillingen på Sørøya på 1700-tallet og det faktum at det på den tiden bodde få personer i Øyfjord-området,⁶⁰ gir lite rom for opprinnelige rettsdannelser.

Kravet må ellers ses i lys av at kommisjonen i kapittel 7 har konkludert med at Sørøyas befolkning med grunnlag i alders tids bruk har ervervet en kollektiv bruksrett på den usolgte grunnen på øya til blant annet bufebeite, fiske i ferskvann, jakt og fangst, og sankning av rekved, egg og multer på Fefo-grunnen i deres respektive nærområder. For

at det skal være grunnlag for erverv av særlige kollektive bruksrettigheter for etterkommerne etter Nils Henriksen Sara og andre grunneiere i Øyfjord-området til disse, må de ha utøvd langvarig og sammenhengende bruk med grunnlag i en oppfatning om at bruken er et utslag av en særlig rettighet. Et erverv av en slik rett er videre betinget av at bruken har gått ut over det som har kunnet utøves i kraft av den alminnelige retten de har del i. Se ellers foran i punkt 6.2.1.2, jf. også punkt 9.4.3.3.

(3.) Det fremgår av rapportens kapittel 7 at Sørøya har vært gjenstand for *langvarig og kontinuerlig* utmarksbruk. Dette gjelder også Øyfjord-området. Opplysninger fra folke- og jordbrukstellingen viser at bosetningen der var jevnt økende frem til andre verdenskrig. Antall hushold i området Grundfjordneset/Mebotn/ Øyfjord steg i årene mellom 1865 og 1875 fra seks til åtte. I 1900 hadde det steget til 12 hushold, og i 1939 til 17.⁶¹ Etter andre verdenskrig gikk folketallet raskt nedover. Ifølge den sakkyndige feltutredningen bodde det 16 personer i Meltefjord/Øyfjord i 1960 og bare to der i 1980.⁶² I dag er det ikke fast bosetting i området. Nils Henriksen Sara og hans etterkommere bodde i Øyfjord fra 1885. På 1950-tallet flyttet familien til Hasvik tettsted. Den har imidlertid fortsatt å bruke området.

Fraflyttingen har bidratt til at de som sogner til Øyfjord-området, ikke utøver en like omfattende utmarksbruk der som tidligere, men bruken har ikke opphørt. Foruten Johnsen-familien har også mange andre som tidligere bodde i Øyfjord fortsatt å bruke området etter at de flyttet derfra.⁶³ Bruken har dermed hatt noe av den samme utviklingen som den øvrige utmarksbruken på Sørøya. Den var tidligere viktig for utøvernes livsopphold, men har etter hvert fått preg av tilskudd til husholdningen og fritidsbruk. De sakkyndige fremhever for eksempel Øyfjord som et område hvor småviltjakt og snarefangst tidligere hadde relativt stor betydning for folks livsgrunnlag,⁶⁴ men den viltutnyttelsen som foregår der i dag har ikke en slik karakter.

Øyfjord-området har imidlertid vært brukt til sauebeite også etter at det ble fraflyttet. De sakkyndige siterer en rapport fra 1998 der det fremgår at sommerstid

58 Dokumenter innlevert til bevisopptak 30. april 2013 (jnr. 201100887-32), skriv om Øyfjord/Mebotten s. 13.

59 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 108-109.

60 Ifølge Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller bodde det én nordmann i Øyfjord og to i Grunnfjord på 1740-tallet. Dette skulle tilsvare en befolkning på 12-15 personer, jf. NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 105.

61 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 35 og 106. Antall personer per hushold gikk trolig noe ned mellom 1865 og 1939, men det må antas at folketallet i alle fall har blitt fordoblet i perioden fra rundt 25 i 1865 til over 50 i 1939.

62 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 107.

63 Se bl.a. utskrift av de sakkyndiges intervjuer med informantene F-18 og F-23/F-27.

64 NIKU Oppdragsrapport 231/2011 s. 129-130.

“fører to av bondene i Hasvik/Hasfjord dyrene ut til Øyfjorden og Meltefjorden”.⁶⁵ Under bevisopptaket 30. april 2013 ble det opplyst at Marit Johnsen etter at hun overtok driften av familiens gård i 1992, har ført sauene til Øyfjord på sommerbeite. De føres dit med båt på våren og hentes til fots på høsten.⁶⁶ At Johnsen-familien har brukt Øyfjord-området som saubeite, fremgår for øvrig også av Edvin Wallmanns henvendelse til kommisjonen, jf. foran i punkt 11.2.4.3.

Når det ellers gjelder bruken av Øyfjord-området, kom Edmund R. Isaksen i sin forklaring under kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012 inn på utmarksbruken der i årene etter andre verdenskrig. Isaksen flyttet fra Øyfjord i 1967, men har senere bygd hytte der. Blant andre fremstillinger som beskriver livet i og bruken av utmarksressursene på denne delen av Sørøya kan nevnes Arild Mikkelsens bok om Dankert-Anna (Anna Johansen), som bodde i Øyfjordens nabofjord, Karkefjorden, og Oddvar Ragnvald Olsens fortelling om oppveksten i Okskvika i Øyfjord i årene før, under og etter andre verdenskrig.⁶⁷

Disse fremstillingene bidrar til å underbygge ytterligere at den bruken som har vært utøvd av den befolkningen som har bodd i eller som for øvrig sogner til Øyfjord har vært tilstrekkelig til å være rettsstiftende både når det gjelder varighet og kontinuitet.

(4.) Det er videre ingen grunn til å betvile at bruken bygger på en *oppfatning* om at den har vært – og er – et utslag av en underliggende rettighet. Så langt er derfor godtrokrevet utvilsomt oppfylt. Om familiens og den øvrige lokale rettsoppfatningen også dekker en eventuell *lokal særrett* til ressursene, og ikke bare den alminnelige bruksretten som kommisjonen i kapittel 7 har lagt til grunn at eksisterer, er derimot et annet spørsmål.

For eksempel fremholdt Edmund R. Isaksen i sin forklaring under høringsmøtet 29. og 30. august 2012, at når det gjelder Sørøya, bør alle ha de samme rettighetene til å bruke FeFo-grunnen. Dette fremtrer mer som et utsagn om hvordan Isaksen, som er oldebarn av Nils Henriksen Sara og nevø av Larine Johnsen, mener rettstillingen *bør være*, enn om hvordan han mener den er. Utsagnet er heller ikke spesifikt knyttet til områdene i Øyfjord. Det kan derfor ikke tillegges stor vekt ved vurderingen av om det foreligger en rettsoppfatning blant de som sogner til Øyfjord-området

som korresponderer med en lokal særrett, men utsagnet underbygger ikke at slike oppfatninger er vanlige blant den aktuelle befolkningen.

Johnsen-familien har derimot gitt klart uttrykk for at den mener å ha en særrett til de aktuelle områdene. Spørsmålet om familiens rettsoppfatning dekker en eventuell særrett vil imidlertid også bero på hvordan området faktisk har vært brukt. Den bruken som har foregått, vil nødvendigvis i alle fall til en viss grad gjenspeile de lokale rettsoppfatningene.

(5.) Kommisjonen har derfor funnet det hensiktsmessig å vurdere den utøvde bruken noe nærmere, før en eventuell videre vurdering av familiens rettsoppfatning. Bare hvis bruken har gått ut over det som har kunne skje innenfor den alminnelige retten til utmarksbruk som Johnsen-familien og den befolkningen som ellers sogner til Øyfjord har andel i, vil det være påkrevd å vurdere om godtrovilkåret er oppfylt for så vidt gjelder ervervet av en eventuell særrett.

Som fremholdt blant annet i punkt 6.2.1.2, jf. også punkt 9.4.3.3, har Høyesterett lagt til grunn at bruksberettede i en statsallmenning for å erverve eiendomsrett til (deler av) allmenningen ved hevd eller alders tids bruk, må ha utøvd en bruk som må “*klart ha gått ut over*” det deres allmenningsrett har gitt hjemmel for.⁶⁸ Når det gjelder erverv av eksklusive bruksrettigheter, har Hålogaland lagmannsrett uttalt at det må foreligge en rådighetsutøvelse “*over alders tid*” som må ha “*gått ut over det som i tilfellet også kunne følge av annet rettslig grunnlag, allemannsrett eller en kollektiv bruksrett.*”⁶⁹ Også erverv av eventuelle ikke-eksklusive særlige bruksrettigheter vil forutsette at bruken har oversteget det som har kunnet skje i kraft av den alminnelige bruksretten, og den lovgivningen som har regulert utøvelsen av denne.

Den bruken som er beskrevet i det materialet som familien har lagt frem for kommisjonen, viser at bruken av de aktuelle områdene har hatt relativt betydelig omfang. At familien har gjort særskilt bruk av Øyfjord-området fremgår også av de henvendelsene til kommisjonen som er omtalt i punkt 11.2.4.3 foran. Interesserepresentant for jordbruket, Einar Røe, har påpekt at familien har brukt området ved Kipparfjorden og Kipparfjordfjellet, som ligger innenfor grensene av gnr. 13, bnr. 1, mens Edvin Wallman har vist til at familien har hatt sauer på beite i Oksevik, der de områdene som ligger nærmest sjøen er registrert som privat grunn, jf. foran i punkt 11.2.1, men hvor områdene innenfor er omfattet av gnr. 11, bnr. 1.

Det er likevel ikke noe i familiens krav som tyder på at det området som er omfattet av kravet, har vært gjenstand

65 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 117 med videre henvisning til Dag T. Elvin, *En natur – to administrasjoner. Reindrift og sauehold i Vest-Finnmark*, HiF Rapport 1998:3 s. 141.

66 Dokumenter innlevert til bevisopptak 30. april 2013 (jnr. 201100887-32), skriv om Øyfjord/Mebotten s. 7.

67 Arild Mikkelsen, *Dankert-Anna*, 1977 og Oddvar Ragnvald Olsen, *Olba Oro – en fjord i krig og fred. Hendelser og opplevelser fra 1933–1953*, 2006.

68 Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre) på s. 593.

69 RG 1990 s. 264 på s. 275. Saken gjaldt erverv av eksklusiv bruksrett til reindrift.

for bufebeite på tvers av den alminnelige beiteretten som ligger til jordbrukseieendommer på Sørøya, eller i et omfang som i særlig grad har gått ut over denne retten. Dette gjelder både i den perioden da befolkningen i Øyfjord hadde et visst omfang, og etter at området har blitt fraflyttet. Etter det kommisjonen kan se, har det heller ikke vært utøvd jakt og fangst, vært drevet innlandsfiske, eller vært sanket egg og bær i området i et slikt omfang at bruken har gått ut over det den alminnelige retten til disse bruksmåtene har gitt rom for.

Heller ikke noe i det materialet som ellers er fremskaffet av kommisjonen, peker i retning av at Nils Henriksen Saras etterkommere og den øvrige befolkningen i Øyfjord på noe tidspunkt har utøvd en bruk som overstiger den bruken de i sin alminnelighet har hatt rett til.

Bruken av Øyfjord-området synes i innhold og omfang ikke å skille seg nevneverdig ut fra det som ellers er tilfellet i de ulike lokale områdene på Sørøya. Den synes heller ikke å skille seg markant ut fra den lokale utmarksbruken i andre felt som kommisjonen har vurdert, og hvor det ikke er konkludert med at bruken har gitt grunnlag for erverv av lokale særrettigheter som i omfang går ut over den alminnelige retten som er ervervet i vedkommende område.

Den bruken som er utøvd av Nils Henriksen Saras etterkommere og den befolkningen som for øvrig sogner til Øyfjord, har følgelig ikke hatt tilstrekkelig omfang til å gi grunnlag for å erverve *særlige eller eksklusive* bruksrettigheter. Fordi det stilles strengere krav til brukens innhold og omfang når ervervsgrunnlaget er hevd, jf. foran i punkt 6.2.1.2, har bruken for øvrig heller ikke gitt grunnlag for noen form for hevdserv.

Når bruksvilkåret for erverv av særlige eller eksklusive rettigheter dermed ikke er oppfylt, er det ikke nødvendig å vurdere nærmere om godtrokravet er oppfylt for så vidt gjelder slike rettigheter. Kommisjonen har heller ikke ansett det nødvendig å vurdere om bruken isolert sett har vært tilstrekkelig dominerende i forhold til andre gruppers bruk til å kunne gi grunnlag for erverv av en eksklusiv bruksrett eller andre former for særlige bruksrettigheter. Det bemerkes likevel at det ikke kan utelukkes at bruken i alle fall tidligere kan ha hatt en slik karakter. Om den har hatt det i hele den perioden som er nødvendig for å gi grunnlag for erverv av rettigheter med hjemmel i reglene om alders tids bruk, er derimot mer usikkert.

(6.) Kommisjonen har dermed kommet til at det ikke er ervervet noen eksklusive eller særlige bruksrettigheter for Johnsen-familien eller den befolkningen som for øvrig sogner til Øyfjord, som i innhold eller omfang går ut over den alminnelige kollektive bruksretten som er konstatert i rapportens kapittel 7.2.5 flg. Den alminnelige retten har

imidlertid karakter av en *fortrinnsrett* for den lokale befolkningen til deres tradisjonelle bruksområder. Denne fortrinnsretten er ikke til hinder for at også andre kan drive utmarksbruk i de aktuelle områdene, men dette kan bare skje så langt det ikke fortrenge de lokalt berettigedes bruk. Den lokale retten innebærer at de som sogner til Øyfjord-området har en sterkere rett til utmarksressursene her enn Sørøyas øvrige befolkning. Dette båndlegger også FeFos eierrådighet. Både ved eventuelle disponeringer over ressursene og ellers må FeFo sikre at lokalt berettigede ikke fortrenge fra disse områdene.

11.2.4.6 Konklusjon

Finnmarkskommisjonen legger til grunn at det ikke er ervervet eksklusive eller særlige bruksrettigheter for Johnsen-familien eller øvrige grunneiere i Øyfjord til gnr. 11, bnr. 1 og gnr. 13, bnr. 1 og nærliggende FeFo-grunn, ut over det som kommisjonen har konstatert er ervervet på Sørøya med grunnlag i alders tids bruk, jf. rapportens kapittel 7.

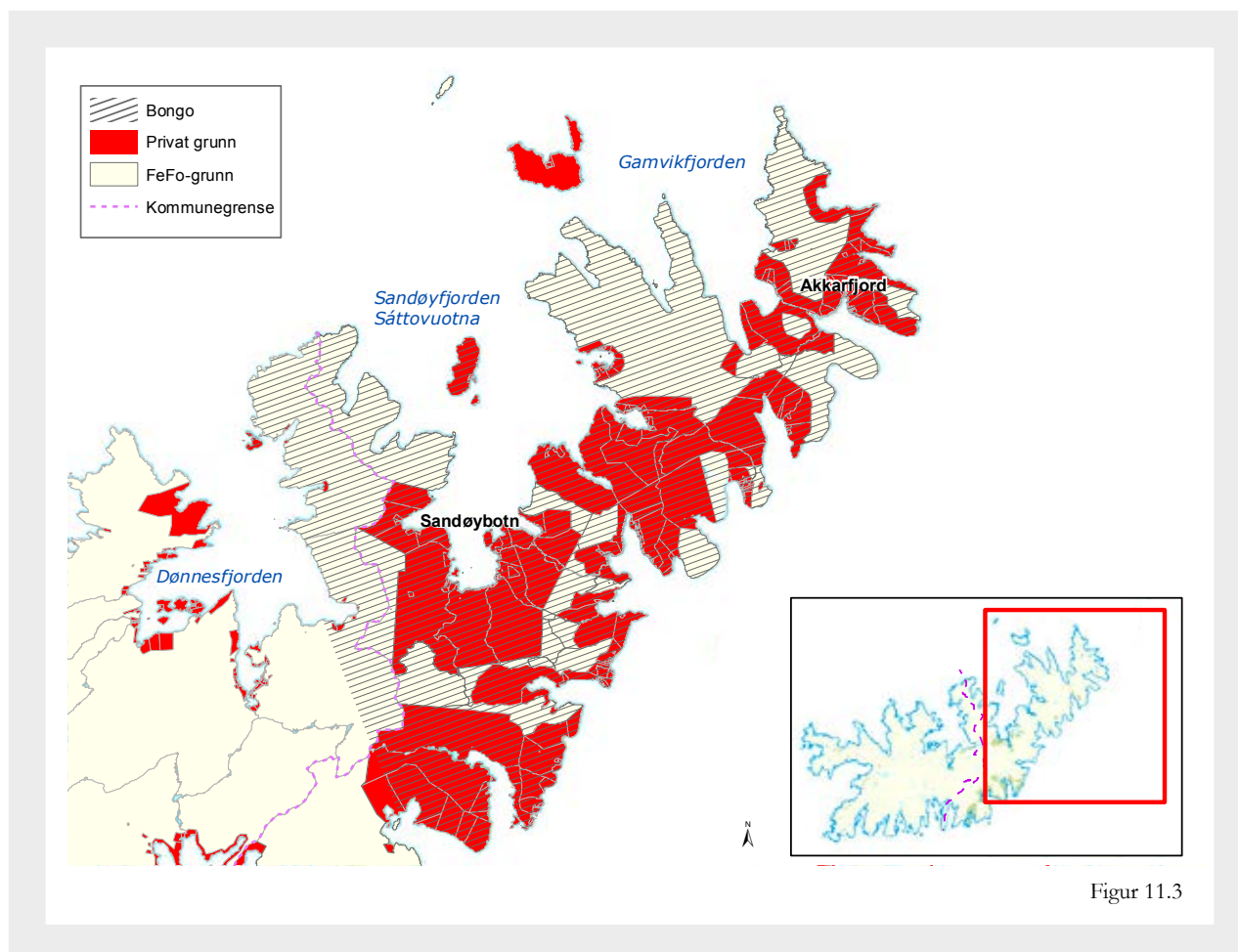
Ulike grupper av lokalbefolkningen på Sørøya har imidlertid – innenfor deres respektive tradisjonelle bruksområder – ervervet kollektive bruksrettigheter til ulike typer utmarksbruk på FeFo-grunnen. Øyfjord-området er på samme måte som det området som er gjenstand for kravet fra Akkarfjord bygdelag, jf. kapittel 9, et eksempel på et område hvor slike rettigheter er etablert, og hvor den befolkningen som sogner til området har en fortrinnsrett til de lokale ressursene.

11.3 Johan Anders Bongo – krav om reindriftsrett

11.3.1 Hva saken gjelder

Kommisjonen har i rapportens kapittel 8 konkludert med at det på den delen av Sørøya som er lagt ut som samisk reinbeiteområde, er ervervet en alminnelig reindriftsrett med grunnlag i alders tids bruk. Spørsmålet i det følgende er derfor ikke om det gjelder en alminnelig reindriftsrett i det området som er omfattet av Johan Anders Bongos krav til kommisjonen i melding av 20. mai 2011 (jnr. 201200481-1), men om det her er ervervet rettigheter til helårs reindrift med grunnlag i langvarig bruk. Dersom det er tilfellet, er spørsmålet videre hvem en slik rett eventuelt tilligger.

Johan Anders Bongo anmoder i nevnte melding om å få bekreftet sine rettigheter og rettighetene til helårsreindrift på Sørøya, i området fra Husfjorden til Nordfjorden og nordover til Tarhalsen. Se kartet i figur 11.3. For å opplyse saken har kommisjonen innhentet materiale fra Statsarkivet

og Reindriftsforvaltningen, og anmodet Bongo om tilleggsdokumentasjon.

11.3.2 Nærmere om helårlig reindrift nordøst på Sørøya

I 1895 søkte to reineiere om å få ha rein på nordøstsiden av Sørøya. Hammerfest herredsstyre åpnet for dette, mot at reineierne ble fastboende i området og påtok seg ansvaret for de skader som måtte bli anmeldt.⁷⁰ Det ble imidlertid ikke etablert reindrift der før i 1952, da Ellen Mikkelsdatter Sara og Johan Johansen Bongo og deres barn flyttet dit med 500-600 rein. De kjøpte eiendom og bosatte seg i Lundhamn. Sammen med dem kom også Ellens bror Mikkel Mikkelsen Sara med familie. Sistnevntes reindrift ble avviklet på 1970-tallet.⁷¹

70 Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285.

71 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 61.

Ellen og Johans datter, Inger Marie, giftet seg med Mathis Mikkel Mathisen Sara. De overtok reindriften til Inger Maries foreldre etter at faren døde i 1975 og moren i 1976.⁷²

Som nevnt i punkt 11.2.2.2, vedtok reindriftsstyret i 1982 at Sørøya skulle være kombinert sommer- og helårsdistrikt. I vedtaket het det blant annet:⁷³

“2. Som en overgangsordning fra 1982 kan distriktet benyttes til helårsreindrift av de allerede etablerte driftsenheter med inntil 1.050 rein. Dersom I.M. Bongo

72 Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 71.

73 Reindriftsstyrets vedtak i sak nr. 23/82, jf. motebok 15.-16. april 1982 s. 6. Vedtakets åpning for å øke reintallet i helårsenhetene fra 1050 til 1400 dersom “I. M. Bongo bringer sin reindrift i lovlige former”, har sammenheng med at hun en del år før 1982 ikke hadde foretatt merking og telling av rein, jf. moteboken s. 5.

bringer sin reindrift i lovlige former økes reintallet til 1.400. Utover dette vil det ikke bli tillatt etablert nye driftsenheter for helårsdrift.”

I 1986 tillot reindriftsmyndighetene at Mathis også tok utover sin reinflokk til Sørøya. Denne hadde tidligere inngått i flokken til hans familie, og hatt vinterbeite på Finnmarksvidda.⁷⁴

De første årene på Sørøya kombinerte familien reindriften med annet husdyrhold. Den holdt sauer og geiter til litt ut på 1960-tallet, og drev fiske i Sørøysundet. I 1996 flyttet familien fra Lundhamn til Akkarfjord.⁷⁵ Etter at Inger Marie døde i 2010, har Mathis videreført reindriften, og det er i dag han som innehar siidaandelen.⁷⁶

Helårssidaen inngår i reinbeitedistrikt 19 Sørøy, som den eneste med helårlig drift. Ifølge forklaringen til distriktsstyrets leder, Nils Mikkelsen Sara, på kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012, er det for tiden om lag 300 rein i helårssidaen. Antallet dyr under familiens drift varierte mellom 1955 og 1978 fra 50 til 160, med et gjennomsnittlig antall på noe over 80 dyr.⁷⁷ For tiden er 10 personer tilknyttet Mathis Mikkelsen Saras siidaandel.⁷⁸

Ifølge den sakkyndige feltutredningen er siidaens beiteområde *“hele den nordøstlige delen av Sørøya, fra Tarhalsen til Straumen, omtrent sør til krafjellinje som krysser fra Sandøybotn til Fjordabotn”*. Det fremgår at siidaen har kalvingsland på Skarvfjordnæringen, Saksenæringen, Finnfjordnæringen, Tarhalsen og Akkarfjordnæringen, og gammer og næringshytter, blant annet på fjellet mellom Hellefjord og Hønsøby. Reinen holdes ikke samlet, men er spredt unntatt på høsten i parringstida. Da samles reinen og også merking av kalver og slakting foregår om høsten.⁷⁹ I feltutredningens oppsummering av helårssidaens drift heter det:⁸⁰

“Helårssidaens drift er atskilt fra sommersidaene lenger sør og vest på øya. Dette gjelder ikke bare beite, men også arbeidsområder som samling, skilling, merking og slakting. Siidaens høsting av øvrige utmarksressurser kan sammenliknes med de øvrige fastboende på øya. Siidaen

legger stor vekt på å ivareta gode relasjoner til den øvrige lokalbefolkningen, selv om andres bruk av utmark kan skape problemer for reindriften.”

11.3.3 Johan Anders Bongos bemerkninger

I meldingen til kommisjonen 20. mai 2011 (jnr. 201200481-1) viser Johan Anders Bongo til at familien i generasjoner har hatt helårsdrift på den norde delen av Sørøya. Han fremholder at det i dag kun er hans familie som har slik reindrift i Finnmark, og at hele Sørøya var helårsbeite, frem til den ble tatt i bruk som sommerbeite. Videre skriver han:

“Nu i dag er det kun jeg, onkelen min og søskenbarnen mine som driver med rein der på helårsbasis. Driften har stått i min tantes navn (Inger Marie Bongo Sara), ho døde [høsten] 2010. Etter at flyttsaman har kommet, så har vi mistet mye beiteland, nu i dag er vi presset og har grense ved Langstrand over til Veststrømmen. Jeg vil gjerne få bekreftet mine rettigheter og rettigheten til helårsreindrift på Sørøya. Dette er viktig i dag, fordi vi blir presset av flyttsamer og mister mer og mer areal. Dette skjer enda det er vi som har hatt rein der lenge før flyttsaman.

Jeg vil gjerne fortsette med den drifta vi har hatt i generasjoner og få stadfesta mine rettigheter til helårsdrifta på Sørøya/Sállán.”

Bongo angir i meldingen det geografiske området som kravet gjelder til å være *“Sørøya/Sállán, hele nordre delen, fra Husfjord over til Nordfjorden og videre nordover til Tarhalsen.”*

I brev til kommisjonen 18. mai 2013 (jnr. 201200481-5) fremholder han at kravet om *“bruksrett fra Tarhalsen og helt til Nordfjorden opprettholdes fra min og belårsbeitets side.”*

Brevet er et svar på det innspillet fra interesserepresentant for jordbruket, Einar Røe, som er omtalt i punkt 11.3.4. Bongo fremholder at innspillet ikke bygger på fakta, ettersom han har rein på øya og fikk sitt eget reinmerke i 2001.⁸¹ Han viser videre til at bestefaren, Johan Johansen Bongo, kom til øya i 1952 og at familien siden da har hatt helårsdrift der.

Til Røes opplysning om at det bare sporadisk er rein i Sandøybotn bemerker Bongo at dette kan diskuteres, men fremholder at under vårsamlingen, før flyttsamene kommer til øya, *“bruker det å være rundt 120-150 rein som vi driver over Skillefjellet og mot nordenden.”* Sandøybotn har dessuten vært og er vinterbeite for en del av flokken *“da dette er et område hvor det er sjelden at beiten lærer seg om vinteren.”* Bongo viser også til at dersom det er *“reinproblemer [i Sandøybotn] om våren*

⁷⁴ Alvin Vaseli, Op. cit. s. 72.

⁷⁵ Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 64, 68-69 og 72.

⁷⁶ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 61 og 64. Se også e-post fra reindriftsforvaltningen til Finnmarkskommisjonen 29. august 2013 (jnr. 201200481-15).

⁷⁷ Personregisterkort, Johan Johansen Bongo og Inger Marie Bongo Sara, arkivstykke Dc. 12, Statsarkivet i Tromsø.

⁷⁸ Reindriftsforvaltningen, e-post til kommisjonen, 9. september 2013 (jnr. 201100887-51).

⁷⁹ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 65-67.

⁸⁰ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 72.

⁸¹ Av dokumentasjon vedlagt Reindriftsforvaltningens e-post til Finnmarkskommisjonen datert 29. august 2013 (jnr. 201200481-15) fremgår det at merket ble registrert 30. mai 2001 som merkenummer 4008.

så er ikke dette rein som tilhører belårsbeite siidaen, da vi samler reinen vekk fra området før flyttsamer kommer til øya”.

11.3.4 Interesserepresentantenes bemerkninger

I e-post til kommisjonen 23. april 2013 (jnr. 201200481-3) har interesserepresentant for jordbruket, Einar Røe, kommentert Johan Anders Bongos krav.

Han fremholder at det kun har vært *“sporadiske rein som har kommet til Sandøybotn området tidligere, både nord fra og vest fra”* fordi det har vært og er *“bufe og dyrket mark fra Koppardalen via Sandøybotn og til og med Lotre.”* Røe viser videre til at Johan Anders Bongo ikke har rein på Sørøya. Det er hans onkel og søskenbarn som har rein i Skarvfjordhamn-Akkarfjord-området. De har aldri hatt rein i Sandøybotn-området. De reinene som har kommet fra nordenden av Sørøya til Sandøybotn er noen få streifdyr, som ofte trekker videre mot Hasvik. Røe kan ikke se noen grunn til at Bongo og familien har bruksrett fra Skillefjellet til Sandøybotn-området og videre til Nordfjorden og Husfjorden. Han viser også til at Bongo/Sara-familien har sine rein nord for Skillefjellet, og mot Akkarfjorden.

De øvrige interesserepresentantene har ikke fremmet merknader til saken.

11.3.5 Kommisjonens vurderinger

11.3.5.1 Innledning

Som nevnt i punkt 11.3.1, har kommisjonen i rapportens kapittel 8 konkludert med at det er etablert en alminnelig reindriftsrett på Sørøya med grunnlag i alders tids bruk. Johan Anders Bongos krav reiser spørsmål om det er ervervet rett til helårs reindrift nordøst på Sørøya og hvem en eventuell slik rett tilkommer, herunder om Bongo har andel i en slik rett. Som for den alminnelige reindriftsretten, anses alders tids bruk som det mest aktuelle ervervsgrunnlaget.

Nedenfor vurderes vilkårene om brukens varighet, sammenheng, innhold og omfang i punkt 11.3.5.2 og 11.3.5.3. Vilåret om god tro er drøftet i punkt 11.3.5.4. Rettens nærmere karakter og geografiske utstrekning er behandlet i punkt 11.3.5.5.

11.3.5.2 Er bruken tilstrekkelig langvarig og sammenhengende til å være potensielt rettsstiftende?

For å erverve rettigheter med grunnlag i alders tids bruk, må bruken ha pågått over en viss periode i sammenheng. Det er antatt at som *“et utgangspunkt kan den nedre grensen for rettserverv ved alders tids bruk settes til ca. 50 år”*.⁸²

⁸² Gunnar Eriksen, *Alders tids bruk*, 2008 s. 190.

Det ble på slutten av 1800-tallet søkt om å ta i bruk nordøstsiden av Sørøya til reindrift.⁸³

“Den 16. februar 1895 søkte David Davidsen, Karasjok om å ha rein på nordøstsiden av Sørøy. Det kunne han kanskje få for et mindre antall rein mot at han ble fastboende og påtok seg ansvaret for de skader som måtte bli anmeldt. Han flyttet ikke til Sørøy. Anders Persen Spein søkte også om det samme 29. juli 1895 og fikk det samme svar av Hammerfest herreds kommunestyre.”

Selv om det var søknader i en tidlig fase, ble det ikke etablert reindrift i området før i 1952. Etter dette har det imidlertid vært kontinuerlig helårlig reindrift nordøst på Sørøya. Det vil si i 61 år. Dette ligger i nedre sjikt av det som kan aksepteres for alders tids bruk-ervert av rettigheter. Vilårene for rettighetserverv ved alders tids bruk er imidlertid fleksible. For eksempel stilles det noe mildere krav til brukens varighet dersom bruken har vært omfattende. Under hensyntaken til den forholdsvis omfattende bruken som har funnet sted, jf. nedenfor, har kommisjonen kommet til at 61 års sammenhengende bruk er tilstrekkelig til å kunne være potensielt rettsstiftende.

Det kan også bemerkes at relevante folkerettslige kilder, herunder ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater artikkel 8 og 14, må medføre at verken tidskravet eller andre vilkår kan praktiseres spesielt strengt når det er spørsmål om det er etablert reindriftsrett i et område med grunnlag i alders tids bruk.

11.3.5.3 Har bruken hatt et innhold som kan gi grunnlag for ervert av bruksrett til reindrift?

For å erverve bruksrett til reindrift må videre bruken i innhold og omfang tilsvare den bruken en reindriftsberettiget ville ha utøvd. Som fremholdt over, har den helårlige reindriften i nordøst vært utøvd uten avbrudd siden den tok til i 1952. Driften har hele tiden vært en viktig del av livsgrunnlaget til familien, i kombinasjon med utnyttelse av andre ressurser.

Reintallet har variert noe fra år til år, jf. foran i punkt 11.3.2. Blant annet har harde vintre medført tap av dyr. I 1996-1997 sies det at det var kun to av 12 okser igjen om våren og i 2000 mistet siidaen 800 av 1200 dyr.⁸⁴ Også i 2011 mistet siidaen ti av 12 okserein.⁸⁵ Slike variasjoner er imidlertid ikke til hinder for at brukens innhold og omfang

⁸³ Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983 s. 285.

⁸⁴ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 67. Se også Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 72-73.

⁸⁵ Utskrift av intervjuer med informant F3-6 s. 5.

er tilstrekkelig til å være rettsstiftende. Det er på det rene at familien har drevet helårlig reindrift nordøst på Sørøya, først med utgangspunkt i bosted i Lundhamn, og senere i Akkarfjord. Det er brukt beiteland, parringsområder og kalvingsområder.⁸⁶ Reinen beiter også tang. Hele fjæreområdet benyttes til det. Av faste innretninger har sådaen blant annet hatt gamle i Høsebydalen og har nå næringshytte ved Holmevatnet og merkegjerde nordvest for Brennfjellet. I 1967 satte Johan Bongo opp et skillegjerde over fra Veststraumen til Værbotn. I tillegg til reindriften, har også andre ressurser blitt benyttet av sådaen i tilknytning til reindriften. Blant annet har det vært drevet snarefangst, innlandsfiske, torving, bærplukking og sinking av rekved mv.⁸⁷

Det legges derfor til grunn at den bruken som er utøvd i innhold og omfang er tilstrekkelig til at brukskravet må anses oppfylt med god margin.

11.3.5.4 Er bruken utøvd på grunnlag av en oppfatning om at bruken er et utslag av en rettighet?

For at det skal være grunnlag for rettsserviv med grunnlag i alders tids bruk, må de som har utøvd bruken ha vært i god tro med hensyn til at bruken er utslag av en rettighet.

Johan Bongo startet med helårs reindrift på Sørøya i 1952 etter tillatelse fra reindriftsmyndighetene.⁸⁸ Disse opptrer som offentlig myndighet. Tillatelsen må følgelig antas å være gitt som en offentligrettslig tillatelse, og var derfor ikke egnet til å hindre at Johan Bongo og familien etablerte reindrift på øya i god tro.

Den delen av Sørøya der Bongo drev reindrift var dessuten lagt ut som reinbeiteområde i fylkesmannens forordning av 10. november 1934. Som nevnt i punkt 11.2.2.5, bygger forordningen på en forutsetning om at de områdene som da ble etablert som reinbeiteområder, hadde vært gjenstand for reindrift fra gammel tid. Selv om forutsetningen ikke holder stikk for den aktuelle delen av Sørøya, kan forordningen likevel ha styrket Bongo-familiens oppfatning om at den reindriften de etablerte var en rettighet, og ikke bare en form for tålt bruk.

Det legges derfor til grunn at bruken har vært utøvd i god tro fra oppstarten i 1952. Etter det kommisjonen kan se, har ingen senere omstendigheter fratatt familien dens gode tro.

Reindriftsstyrets vedtak i 1982 om å legge ut Sørøya som sommerbeite og at det ikke ville bli tillatt etablert nye driftsenheter for helårsdrift der,⁸⁹ ble på samme måte som

vedtaket om å tillate Bongo å føre rein til øya i 1952, truffet som offentlig myndighetsutøver og ikke som tingsrettslig rettighetshaver. Som fremholdt i punkt 11.2.2.5, synes 1982-vedtaket dessuten ikke å ha sett hen til mulige etablerte tinglige rettigheter i området. Det åpner dessuten for at antall rein i helårsreindriften på Sørøya kan økes fra 1050 til 1400 dersom Bongo-familien foretar merking og telling av rein, jf. foran punkt 11.3.2. Vedtaket kan derfor ikke ha fratatt Bongo-familiens dens oppfatning om at deres bruk var utslag av en rettighet.

Selv om vedtaket betegner helårsreindriften som *“en overgangsordning”*, kan det heller ikke få som virkning at de i 1982 etablerte helårsenhetene ikke kan overføres til etterkommerne av de som da var innehavere av enhetene. Da områdestyret i november 2002 behandlet Inger Marie Bongo Saras søknad om å etablere et eget reinbeitedistrikt for helårsdriften på nordøstre Sørøya (sak 39/02), het det riktignok i reindriftsagronomens saksfremlegg:⁹⁰

“Slik reindriftsagronomen tolker reindriftsstyrets vedtak [i sak 23/82], er helårsdriften på Sørøya en overgangsordning for etablerte driftsenheter (i 1982). Utover disse enhetene vil det ikke bli gitt nye driftsenheter for helårsdrift, det vil heller ikke være mulig å overføre driftsenheten til livsarvinger/etterkommere. Med andre ord vil det si at når Inger Maries drift opphører, så er også helårsdriften opphørt på Sørøya.”

Dette strider imidlertid mot reindriftsagronomens tolkning fra februar 2001. I saksfremlegget til områdestyret for Vest-Finnmarks vedtak i sak 002/01 tolker reindriftsagronomen vedtaket i sak 23/82 slik at *“så lenge de etablerte driftsenhetene som har rett til helårsbeite på Sørøya, ikke avviker sin driftsenhet, så gjelder også denne retten for etterkommerne.”*⁹¹

Reindriftsagronomens saksfremlegg i sak 39/02 tar for øvrig ikke høyde for muligheten for at den aktuelle helårsreindriften kan være etablert som en tinglig rettighet, og vurderer ikke de rettslige konsekvensene av at driftsenheten ikke skal kunne overføres til livsarvinger eller andre etterkommere av Inger Marie Bongo Sara. Saksfremlegget ble heller ikke vedtatt, ettersom områdestyret valgte å utsette saken. Dets uttalelser kan derfor ikke under noen omstendighet ha fratatt familiens dens gode tro. Inger Maries

⁸⁶ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 65-67.

⁸⁷ NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 71.

⁸⁸ Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 64.

⁸⁹ Reindriftsstyrets vedtak i sak nr. 23/82, jf. møtebok 15.-16. april 1982.

⁹⁰ Møtebok for områdestyret Vest-Finnmark, sak 39/02, 28. november 2002 s. 3.

⁹¹ Møtebok for områdestyret Vest-Finnmark, sak 002/01, 2. februar 2001. Se også foran i punkt 11.2.2.2.

siidaandel ble dessuten etter hennes død i 2010 overført til ektemannen Mathis Mikkel Mathisen Sara.⁹²

De offentlige reindriftsmyndighetenes vedtak knyttet til helårsreindriften på nordre Sørøya har dermed ikke fratatt utøverne deres gode tro. Andre forhold som etter sin art kan være egnet til å frata utøverne deres gode tro, er innsigelser fra andre rettighetshavere i området. På den tiden den helårslige reindriften ble etablert på nordre Sørøya, hadde den lokale befolkningen allerede etablerte, kollektive rettigheter til ulike former for utmarksbruk, jf. rapportens kapittel 7. Det er imidlertid ikke opplyst at reindriften ble møtt med innsigelser i oppstarten fra disse, og heller ikke fra staten som grunneier. Forholdet til den øvrige fastboende befolkningen synes tvert i mot å ha vært godt. Reindriften var riktignok den gangen en ny driftsform, men er i dag et godt etablert element i den ressurstilpasningen som har funnet sted på øya.

Et uttrykk for dette er at Inger Marie Bongo Sara var hjelpeintervenient (partshjelper) i den namsrettssaken som Nordre Sørøy Sauavslag anla i 1984 med begjæring om midlertidig forføyning mot å åpne nordre Sørøya som beite for flyttsamene i distrikt 19.⁹³ Hun har selv beskrevet forholdet til den øvrige fastboende befolkning slik:⁹⁴

“Når naboer og venner gikk fri for enkelte matvarer, så hentet mora frem sirup, kjøtt og mel fra matkjelleren. Skulle naboene en annen gang være heldig med fiske på havet, så kom de innom med fersk havlaks eller småkveite. Slik opprettholdt man et godt naboskap i den lille bygda.”

Også i dag er hovedinntrykket at det er et godt forhold mellom helårssiidaen og den øvrige lokalbefolkningen. Av den sakkyndige feltutredningen fremgår det for eksempel at et *“felles trekk for hele Sørøya og de aller fleste som har uttalt seg er at forholdet mellom de som drev/driver helårsreindrift og andre fastboende stort sett har vært uproblematisk.”*⁹⁵

I den perioden det har vært drevet helårs reindrift på nordre Sørøya er det følgelig ingen omstendigheter som har fratatt familien dens gode tro. Vilåret om god tro er dermed oppfylt.

11.3.5.5 Nærmere om rettens karakter og geografiske utstrekning

(1.) Kommisjonen har i punkt 11.3.5.2 til 11.3.5.4 lagt til grunn at vilkårene for rettighetsserverv med grunnlag i alders tids bruk er oppfylt. Dette innebærer at det er ervervet en rett til helårslig reindrift på nordøstre del av Sørøya. Det er ikke tale om en særrett for den familiegruppen som inngår i helårssiidaen, men en fortrinnsrett innenfor den alminnelige kollektive retten til reindrift som er etablert på øya. Om det hadde vært en særrett ville reindriftsretten i området utelukkende ha ligget til denne familiegruppen med den følge at andre ikke skulle kunne ta i bruk områdene dersom familiens reindrift skulle opphøre. Det er ikke i tråd med reindriftsrettslig tradisjon. Tradisjonelt har det vært slik at dersom en familie/slekt slutter å bruke et område hvor det er etablert reindriftsrett, har andre reindriftsutøvere anledning til å ta det i bruk etter en tid.⁹⁶

Dette illustrerer den fleksibiliteten som alltid har vært til stede i reindriften. Det er også betegnende for reindriftsrettens kollektive aspekt, der en forholdsvis stor gruppe i utgangspunktet har en andel i retten, men der enkelte innenfor gruppen – på bakgrunn av lang tids bruk av bestemte områder – kan ha bedre rett enn andre til disse områdene. At Bongo-familien har opparbeidet seg en slik fortrinnsrett, gir den en beskyttelse mot annen reindrift dersom denne skulle fortrenge familiens egen bruk av områdene så lenge den selv driver reindrift.

Selv om det finnes en alminnelig kollektiv rett til reindrift, er retten til å eie rein og utøve reindrift nærmere regulert i reindriftsloven. Til tross for at det finnes nærmere regler for hvem som kan eie rein og drive reindrift, må imidlertid forvaltningen ved reguleringen av reindriften ta hensyn til opparbeidede tinglige rettigheter, herunder til den ovenfor nevnte fortrinnsretten.

Som etterkommer etter Johan Johansen Bongo, har også Johan Anders Bongo andel i familiens rett. Han har eget reinmerke, og har dermed etter reindriftsloven rett til å eie rein.⁹⁷ Han har vært og er registrert under Mathis Mikkel Mathisen Saras siidaandel.

(2.) Når det gjelder rettens *geografiske utstrekning* i nordøstlig retning, vises det til at kommisjonen i rapportens punkt 8.3.5 har lagt til grunn at den alminnelige reindriftsretten på Sørøya strekker seg helt til og med Tarhalsen. Riktignok fremholdt flere av de som forklarte seg under kommisjonens høringsmøte at de ikke eller kun sporadisk hadde sett rein nord for Storsandeidet, men det bildet som avtegnet

92 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 61 og 64. Se også e-post fra reindriftsforvaltningen til Finnmarkskommisjonen 29. august 2013 (jnr. 201200481-15).

93 Hammerfest namsrett, kjennelse 29. mars 1984 (sak 18/83 D, lnr. 1252).

94 Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 69.

95 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 159.

96 Se for eksempel Rt. 1985 s. 532 (Mauken), særlig gjengivelsen av lagmannsrettens dom på s. 540-541.

97 Reinmerke nr. 4008 i Distrikt YA19 – Sállan, registrert 30. mai 2001.

seg under høringsmøtet var ikke entydig. De manglende observasjonene av rein kan også ha sammenheng med at reinen innenfor helårsdriften ikke holdes samlet, men *“må være spredt hele tida.”* Det er *“bare på høsten i parringstida at reinen er samlet i 2-3 store flokker.”*⁹⁸ Antallet dyr har også vært relativt beskjedent.

I meldingen til kommisjonen anfører Bongo at retten i sørvestlig retning strekker seg til området som går fra Husfjorden over til Nordfjorden. Av Hammerfest kommunes temakart over vinterbeite for rein⁹⁹ går ett av de avmerkede vinterbeiteområdene nesten inn mot Nordfjorden og et stykke noe lenger unna Husfjorden. Da det kun er helårssiidaen som har vinterbeite på Sørøya, legges det til grunn at det er dennes vinterbeiteområder som er tegnet inn.

Ut over Johan Anders Bongos opplysninger ser det ikke ut til å være dokumentert at deres beiteområde tradisjonelt har gått helt frem til Nordfjorden. I en artikkel om Inger Marie Bongo Sara og reindrift på øya heter det at familien fulgte flokkene *“fra Skillefjellet i sør til området ved Tarhalsen i nord”*.¹⁰⁰ Selv om Skillefjellet her er nevnt som en grense i sørvestlig retning, tyder andre opplysninger, på at den helårslige beitebruken har strukket seg omtrent til Sandøybotn.

Det vises til den sakkyndige feltutredningen, der det fremholdes at beiteområdet for helårsdriften *“er på hele den nordøstlige delen av Sørøya, fra Tarhalsen til Straumen, omtrent sør til krafjelinja som krysser fra Sandøybotn til Fjordabotn”*.¹⁰¹ I utredningen er det også tatt inn et kart der helårssiidaens beiteområde er tegnet inn slik at grensen i sørvest går noe nord for det som er angitt i meldingen fra Johan Anders Bongo, og danner en linje omtrent fra Oterurda i Sandøybotn til innerst i Slettnesfjorden.¹⁰² I de sakkyndiges intervju med to utøvere av helårslig reindrift på øya, er det blant annet sagt dette om siidaens bruksområde:¹⁰³

“Mikkel Sara og Johan Bongo bodde i gamle på Tverrlandet. Det gikk et gjerde herfra og sørover, over Straumvatnet og til Slettnes... Området ved Sandøybotn har vært vårt, men siida-enhetene i sør har presset seg inn hit hele tida. Dette er vårt vinterbeite.”

Av samme intervju fremgår det også at de *“mener at vi har bruksretten fra Sandøybotn og nordover... Dette har vi fra Johan Bongo og Mikkel Sara som holdt til der.”* At grensen går lenger

sør enn ved Skillefjellet, fremgår også av deres uttalelse om at de *“må hevde vinterbeitene sør for Skillefjellet, det er det viktigste”*.¹⁰⁴ Kommisjonen har på bakgrunn av dette konkludert med at den helårslige reindriften beiterett strekker seg fra Tarhalsen i nord og i sørvest til Sandøybotn og over mot Slettnes.

Riktignok har Einar Røe vist til at det bare sporadisk har vært rein i Sandøybotn-området, men kommisjonen finner ingen grunn til å betvile reindriftsutøvernes opplysninger om at området sør for Skillefjellet er et viktig vinterbeiteområde for dem. Det kan også vises til synspunktet fra Selbu-dommen om at manglende observasjoner av rein i et område ikke uten videre kan tas til inntekt for at det ikke har vært drevet reindrift der.¹⁰⁵ Når det ellers gjelder forholdet mellom reinbeite og sauebeite i et område, bemerkes det at eventuelle beitekonflikter mellom gårdbrukere og reindriftsutøvere må løses innenfor rammene av reindriftsloven § 63.

Denne bestemmelsen foreskriver en interesseavveining som medfører at i områder som i relativt liten grad har vært brukt til reinbeite, vil interesseavveiningen ofte gå i jordbrukernes favør, og motsatt vil den ofte gå i reindriftsutøvernes favør i områder som over tid i relativt stor grad har vært benyttet til reinbeite, og i mindre grad til bufebeite.¹⁰⁶

11.3.5.6 Konklusjon

Det er ervervet en kollektiv rett til helårslig reindrift på den nordøstlige delen av Sørøya, fra Tarhalsen i nord til Sandøybotn og derfra over mot Slettnes i sørvest. I dag tilligger denne retten de som driver reindrift eller eier rein i den driftsenheten/siidaandelen som opprinnelig tilhørte Johan Johansen Bongo, som inntil 2010 var ledet av Inger Marie Bongo Sara, og som nå ledes av Mathis Mikkel Mathisen Sara. Johan Anders Bongo har en andel i retten.

98 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 66.

99 Vedlegg nr. 2 til Johan Anders Bongos melding til kommisjonen, datert 20. mai 2011.

100 Alvin Vaseli, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg. på s. 72.

101 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 65.

102 NIKU Oppdragsrapport 241/2011 s. 66,

103 Utskrift av intervjuer med informantene F3-6 s. 2.

104 Op. cit. s 4-5.

105 Rt. 2001 s. 769 på s. 788-789 og s. 814-816.

106 Se Rt. 2001 s. 769 på s. 815-816 (flertallets betraktninger) og s. 832, jf. s. 829 (mindretallets i prinsippet likeartede betraktninger). Se også Finnmarkskommisjonen, *Rapport Felt 2 Nesseby*, 2013 s. 79-80 (punkt 8.2.5.9).

12. OPPSUMMERING

(1.) Finnmarkskommisjonens felt 3 består av all grunn på Sørøya som ble overdratt til Finnmarkseiendommen (FeFo) ved finnmarkslovens ikrafttredelse, jf. finnmarksloven § 29.

Ifølge finnmarksloven § 33 skal rapporten for feltet angi hvem som etter kommisjonens oppfatning eier grunnen i feltet, hvilke bruksrettigheter som eksisterer der, og hvilke saksforhold konklusjonene er bygget på. Det skal også fremgå om konklusjonene er enstemmige.

(2.) Kommisjonen har når det gjelder *eiendomsretten* til grunnen, konkludert med at FeFo eier all grunn i feltet, jf. rapportens punkt 7.2.1 til 7.2.4.

Det tas imidlertid forbehold om at det arealet FeFo eier kan være en del mindre enn det som er registrert i matrikelen, og det som fremgår av eiendomskart som er utarbeidet på grunnlag av denne. Rettighetskartleggingen på Sørøya har vist at det gjør seg gjeldende en del uklare grenseforhold mellom FeFo-grunn og grunn som er utmålt til private. Kommisjonen har imidlertid oppfattet sitt mandat slik at det ikke omfatter slike grenseavklaringer. Slike spørsmål er også ansett som åpenbart uegnet for behandling i kommisjonen, jf. finnmarksloven § 30 tredje ledd. Kommisjonen har derfor verken generelt eller i enkeltsaker gått konkret inn på grensedragningen mellom FeFos grunn og privateid grunn i feltet. Se ellers rapportens punkt 3.3.

I den grad det er behov for å få avklart grensene mellom FeFo-grunn og tidligere utmålte eiendommer kan spørsmålet tas opp med vedkommende kommune som matrikelmyndighet. Det kan også reises grensegangssak for jordskifteretten eller sak for de alminnelige domstolene.

(3.) Sørøya hadde i middelalderen karakter av et privatrettslig gods. Da 1775-resolusjonen om jordutvisning trådte i kraft, var øya – i motsetning til det øvrige Finnmark – et krongods som fullt ut lå til kongemakten. Øyas befolkning har imidlertid med grunnlag i *alders tids bruk* ervervet *kollektive bruksrettigheter* til bufebeite i utmark, torvstikking, jakt, fangst og fiske, sinking av egg og dun og multeplukking. Rettighetene er ikke eksklusive, og har et materielt innhold som er sammenfallende med finnmarksloven §§ 22 og 23. De har imidlertid et *selvstendig rettsgrunnlag* ved

siden av loven og er ikke stiftet av denne. Se foran i punkt 7.2.5 til 7.2.9.

Befolkningen på Sørøya har også ervervet en selvstendig rett til enkelte bruksmåter som ikke er regulert i finnmarksloven, men som har vært en naturlig del av befolkningens tradisjonelle ressursutnyttelse. Dette gjelder blant annet sinking av rekved, men også visse bruksformer som det i dag ikke er aktuelt å utnytte, men hvor retten er i behold slik at bruken kan gjenopptas dersom forholdene skulle tilsi det. Se punkt 7.2.10.

(4.) Den særegne rettighetssituasjonen på Sørøya før 1775, ser for en del ressursers vedkommende ut til å ha stått ved lag også de første tiårene etter dette. *Statens disposisjoner* over ressursutnyttelsen på øya har imidlertid i godt over 150 år ikke hatt et vesentlig annerledes innhold enn i liknende områder i Finnmark. I den grad disposisjonene har hatt en privatrettslig karakter, har de ikke hatt tilstrekkelig omfang til å bryte ned lokalbefolkningens rettigheter. De har heller ikke kunnet avbryte et pågående rettighetsserverv fra lokalbefolkningen, men de har bidratt til å opprettholde en rett for staten til å styre utnyttelsen av lokalbefolkningens rettigheter når dette har vært nødvendig av hensyn til ressurstilgang og ordnet bruk.

Denne styringsretten er ved finnmarkslovens ikrafttreden overført til FeFo.

Finnmarksloven § 21 annet ledd om at lovens kapittel 3 ikke gjelder i den grad *“annet følger av særlige rettsforhold”*, kan følgelig ikke forstås slik at FeFo i feltet ikke kan disponere over de rettighetene som er regulert i finnmarksloven. Selv om rettighetene i den grad de utøves av lokale brukere innenfor disses tradisjonelle bruks- og høstingsområder har et selvstendig rettsgrunnlag, er de kodifisert i og omfattet av finnmarkslovens reguleringshjemer. Dette i motsetning til rettigheter som har et *særlig rettsgrunnlag*, for eksempel fordi noen i full hevdstid har utøvd en bruk med et innhold som går ut over finnmarkslovens rammer.

(5.) Fordi den fastboende lokalbefolkningens rettigheter har et selvstendig rettsgrunnlag, nyter rettighetene godt av en viss *rettsbeskyttelse*. Rettighetene kan ikke ved lovgivning

eller på andre måter uten videre oppheves eller undergis omfattende innskrenkninger.

Rettighetenes selvstendige karakter begrenser også FeFos rådighet. Som følge av at den fastboende befolkningen på Sørøya har en beskyttet posisjon, må FeFo unngå å disponere over ressursene på en måte som fortrenger lokale brukere fra deres tradisjonelle bruks- og høstingsområder. Dette gjelder i første rekke bruk som har vært utøvd – og som fortsatt utøves – med utspring i lokale bygdesamfunn i de områdene hvor den befolkningen som sogner til disse bygdene tradisjonelt har høstet av utmarksressursene. Denne bruken må prioriteres for eksempel ved ressursknapphet, men også andre kan bruke områdene så fremt ikke det går urimelig ut over den lokale bruken. Dette er et utslag av at de lokale rettighetene ikke er eksklusive.

(6.) Den generelle rettighetssituasjonen på FeFo-grunnen på Sørøya kan sammenliknes med en allmenning. Lokalbefolkningens rettigheter har grunnlag i alders tids bruk, men er underlagt ulike typer reguleringslovgivning. FeFo-styret kan anses som et regionalt allmenningsstyre som dels forvalter statens gamle eiendomsrett over grunnen og dels lokalbefolkningens kollektive bruksrettigheter. På samme måte som de sør-norske fjellstyrene, er FeFo-styrets oppgave å disponere over rettighetene på vegne av rettighetshaverne og til fellesskapets beste.

Finnmarksloven kan derfor også på Sørøya anses som en form for allmenningslov. Innholdet i rettighetene er ikke sammenfallende med innholdet i allmenningsrettighetene i Sør-Norge, men det er en følge av at forutsetningene for å utøve bruken har vært andre både når det gjelder faktiske forhold og rettslige reguleringer. Forholdene skiller seg også ut fra normalsituasjonen i en allmenning der disponeringen over allmenningsrettighetene utøves av organer som ligger nærmere de bruksberettigede enn på Sørøya. Dette er likevel ikke til hinder for å anse FeFo-grunnen her som en form for allmenningsgrunn, om enn av særegen karakter.

Det er heller ikke noen motsetning mellom det forholdet at den lokale befolkningen har en beskyttet posisjon i sine tradisjonelle bruksområder, og finnmarkslovens angivelse av rettighetshaverkretsen til kommunens eller fylkets innbyggere. Den bruksretten som med grunnlag i alders tids bruk er etablert for lokalbefolkningen på Sørøya, tilkommer riktignok ikke kommunens eller fylkets innbyggere i sin alminnelighet, men det må tas hensyn til lokalt berettigede i deres tradisjonelle bruksområder, noe også loven gir rom for. Lokal bruk utøvd av mer begrensede personkretser enn de rettighetshaverkretsene finnmarksloven §§ 22 og 23 opererer med, har en særlig beskyttelsesverdig posisjon i de aktuelle områdene, blant annet fordi den går langt tilbake i tid.

(7.) Kommisjonen har vurdert reindriftens rettsstilling på Sørøya og konkludert med at det – som forutsatt i reindriftsloven § 4 – er etablert en alminnelig *bruksrett til reindrift* på den delen av FeFo-grunnen på øya som er lagt ut som reinbeiteområde i medhold av reindriftslovgivningen. Reindriftsretten er en selvstendig bruksrett som har grunnlag i alders tids bruk med det innholdet som er angitt i reindriftsloven §§ 19 til 26. Retten kan utøves innenfor lovens rammer, og nyter godt av tilsvarende rettsbeskyttelse som andre rettigheter som har grunnlag i alders tids bruk.

Siidaandelshaverne i reinbeitedistrikt 19 har andel i denne retten innenfor distriktsgrensene, men retten ligger ikke eksklusivt til de aktuelle familiegruppene. Se ellers rapportens generelle vurderinger i kapittel 8, og om retten til helårs reindrift på Sørøya i punkt 11.2.2 og 11.3.

(8.) *Akkarfjord bygdela* har reist spørsmålet om erverv av en kollektiv eiendomsrett eller særlig bruksrett til FeFo-grunnen nord for linjen Oterbukta – Saksfjorden, nordøst på Sørøya, som ikke er utmålt til privat eiendom. Kommisjonen har lagt til grunn at den befolkningen som sogner til Akkarfjord, har en fortrinnsrett til de lokale utmarksressursene. Det området kravet fra bygdela gjelder, er et eksempel på et område hvor den lokale befolkningen har ervervet en kollektiv bruksrett, og hvor befolkningen nyter godt av den beskyttelsen som er omtalt i punkt (5) ovenfor. Slik kommisjonen ser det, er det imidlertid ikke etablert kollektiv eiendomsrett for befolkningen til området, og heller ikke noen form for eksklusive eller særlige bruksrettigheter som går ut over den generelle bruksretten. Se nærmere i rapportens punkt 9.4.3.1 til 9.4.3.7.

(9.) *Sjølaksefiske med faststående redskap* skiller seg ut fra den bruken som er omtalt over, blant annet fordi bruksformen først ble vanlig mot slutten av 1800-tallet. Et *flertall* på fire medlemmer har konkludert med at retten til dette fisket har et selvstendig rettsgrunnlag. Staten har disponert over fisket, men disposisjonene har i hovedsak vært av ordensmessig karakter og har hatt et så sterkt preg av offentlig myndighetsutøvelse at de ikke har kunnet avbryte den rettsdannelsen som ble påbegynt i årene etter at bruken tok til. Heller ikke når det gjelder sjølaksefiske er det ervervet rettigheter som går ut over finnmarksloven, men FeFo må ved disponeringen over sjølaksefisket på samme måte som ellers, ta hensyn til at det er tale om en selvstendig rett til utvisning innenfor brukernes nærområde, og unngå at lokale brukere fortrenses fra dette.

Et *mindretall* på ett medlem har lagt til grunn at sjølaksefisket ikke er en selvstendig rettighet for befolkningen i feltet, men en rettighet som har sitt grunnlag i finnmarksloven § 22 første ledd bokstav b). Mindretallet er imidlertid

enig med flertallet i at det lokale sjølaksefisket har opparbeidet seg en beskyttelsesverdig posisjon. Se ellers rapportens kapittel 10.

(10.) Når det gjelder erverv av *individuelle bruksrettigheter* med grunnlag i hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag for enkeltpersoner eller familier, har kommisjonen mottatt flere krav fra *Larine Johnsen med familie*. Familien har i over 100 år drevet helårs reindrift på øya. Den har derfor fått medhold i at den har andel i den reindriftsretten som med grunnlag i alders tids bruk er ervervet på Sørøya. Innenfor den kollektive reindriftsretten har familien en fortrinnsrett til reindrift i de områdene den tradisjonelt har brukt. Familiens rett har ikke falt bort selv om Marit Johnsens driftsenhet ble avviklet i 2005, jf. foran i punkt 11.2.2. Johnsen-familien har også fått medhold i at den har en andel i den bruksretten som er ervervet i og omkring Øyfjord-området på den sørvestre delen av Sørøya. Denne bruksretten kan på samme måte som den bruksretten som er etablert i Akkarfjord-området, jf. punkt (8) ovenfor, anses som en fortrinnsrett for den befolkningen som har tilhørighet til området. Se ellers rapportens punkt 11.2.4. Johnsen-familien har derimot ikke fått medhold i sitt krav om erverv av eiendomsrett til gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 i Hasvik kommune. Vilårene for hevdserverv anses ikke oppfylt, jf. punkt 11.2.3.

Kommisjonen har videre lagt til grunn at etterkommerne etter Johan Johansen Bongo, som startet helårs reindrift på den nordøstre delen av Sørøya i 1952, har en fortrinnsrett til reindrift på den nordøstre delen av Sørøya. Johan Anders Bongo har andel i denne retten, som gjelder fra Tarhalsen i nord til Sandøybotn og derfra over mot Slettnes i sørvest. Se punkt 11.3.

(11.) De *saksforholdene* kommisjonens konklusjoner bygger på, er beskrevet fortløpende i de ulike delene av rapporten. Se også rapportens oversikt over kilder og litteratur.

Konklusjonene er *enstemmige*, med unntak av at Kjell Næss har et annet syn enn flertallet når det gjelder retten til laksefiske i sjø, jf. punkt 10.4.2.8 og vedlegg I til rapporten.

Kommisjonens konklusjoner kan bringes inn for Utmarksdomstolen for Finnmark ved skriftlig stevning senest atten måneder etter fremleggelsen av rapporten, jf. finnmarksloven § 38. Det vil si senest 16. april 2015.

13. ČOAHHKÁIGEASSU

(1.) Finnmáarkokomišuvnna 3. guvlui gullet visot eatnamat Sállanis mat sirdojuvvojedje Finnmárkkuopmodahkii (FeFo) finnmáarkolága fápmui boahtimis, vrd. finnmáarkolága § 29.

Finnmáarkolága § 33 mielde galgá guovllu raporta muitalit geat komišuvnna oaivila mielde eaiggáduššet dán guovllu eatnamiid, makkár geavahanvuoigatvuodát doppe leat, ja mat ákkat leat konklušuvnnaid vuodđun. Leatgo konklušuvnnat ovttajenalaččat galgá maiddái boahtit ovdan.

(2.) Komišuvdna lea eatnamiid *eaiggáduššanvuoigatvuoda* dáfus gávnahan ahte FeFo eaiggáduššá visot guovllu eatnamiid, vrd. raportta 7.2.1 čuoggás 7.2.4 čuoggái.

Komišuvdna fuomášuhtá earenoamážit ahte dat eatnamat maid FeFo eaiggáduššá, vedjet leat uhcibut go mii matrihkkalii lea merkejuvvon, ja mii oidno opmodatkárttas mii lea dán vuodul ráhkaduvvon. Sállana vuoigatvuodakárten lea čájehan ahte doppe leat muhtin eahpečielga ráját gaskal FeFo eatnamiid ja eatnamiid mat leat mihtiduvvon ovttaskas olbmuide. Komišuvdna lea datte ádden mandáhtas nu ahte dasa eai gula dákkár rádjacheallat. Dákkár áššit leat maiddái adnon čielgasit heivemeahttumin komišuvnna meannudeapmái, vrd. finnmáarkolága § 30 goalmmat lađđasa. Komišuvdna ii leat danne ii oppalaččat iige ovttaskas áššiin čielgasit geahčadan rádjageassima gaskal FeFo eatnamiid ja priváhta eatnamiid dán guovllus. Geahča muđui raportta 3.3 čuoggá.

Jos dárbbášuvvoš FeFo eatnamiid ja ovdalis mihtiduvvon eatnamiid rájaid čielggadit, de sáhtá dakkár gažaldagaid váldit ovdan gielddain, mii lea matrihkaleiseváldi. Rádjageassinášši sáhtá maiddái ovddidit eanajuohkindiggái dahje dábálaš duopmostuoluide.

(3.) Sállan lei gaskaáiggis dadjat priváhtarievtálaš eananopmodat. Go 1775-resolušuvdna eanačujuheami hárrái bođii fápmui, de lei Sállansuolu – áibbas nuppeláhkái Finnmárkku eará eatnamat – ruvdnaopmodat mii ollásit gulai gonagasváldái. Sullo ássit leat datte *dološ áiggi rájes geavahusa* vuodul dábuhan *oktasat geavahanvuoigatvuodaid* oapmeگوhtumiidda mehciin, darfeloggumii, bivdimii ja guolásteapmái, monne- ja uvjačoaggimii ja lubmemii. Dát

eai leat sierravuoigatvuodát, ja daid ávnaslaš sisdoallu lea finnmáarkolága § 22 ja §23 mielde. Dain lea datte *iehčanas riektivuoddu* lága buohta iige láhká leat daid vuoigatvuodaid ásahan. Geahča ovddabealde 7.2.5 čuoggás 7.2.9 čuoggái.

Sállana ássit leat maiddái dábuhan iehčanas vuoigatvuoda muhtin geavahanvugiide maid ii finnmáarkoláhkka mearrit, muhto mat leat leamaš ássiid árbevirolaš luonduávkkástallama lunddolaš oassin. Dasa gullá earret eará riehkkečoaggin, muhto maiddái eará geavahanvuogit mat dál eai šat leat atnin láhkai, muhto madda vuoigatvuodta bissu nu ahte vuoigatvuodaid geavahusa sáhtá fas álggahit dárbbuid mielde. Geahča 7.2.10 čuoggá.

(4.) Diet ereliiggánis vuoigatvuodadilli Sállanis ovdal 1775, orro muhtin luondduváriid dáfus joatkašuvvan álgologi-jagiid maŋŋil 1775. *Stáhta* luondduávkkástallanhálddahus sullos ii leat badjel 150 jagi áiggis leamaš olus earálágan go sullasaš guovlluin Finnmárkkus. Dan muddui go stáhta disposišuvnnat ležžet leamaš priváhtarievtálaččat, de eai leat dat leamaš nu viidat anu dáfus ahte livčče nagodan njeaidit báikkálaš ássiid vuoigatvuodaid. Eaige leat sáhtán botket báikeássiid vuoigatvuodaháhkama joatkašuvvamis, muhto dat leat leamaš oassin duddjomin stáhtii vuoigatvuoda stivret báikeássiid vuoigatvuodaid ávkkástallama, dađi mielde go stivrejupmi lea dárbbášuvvon luondduváriid geavahusa muddema váras ja buori skihka doalaheami váras.

Dát stivreenvuoigatvuodta lea finnmáarkolága fápmui-boahtima olis sirdojuvvon FeFo:i. Dan dihtii ii sáhte finnmáarkolága § 21 nuppi lađas dan birra ahte lága 3. kapihtal ii gusto jos *“eará čuovvu earenoamáš riektediliin”*, áddejuvvot nu ahte dán guovllus ii sáhte FeFo hálldašit daid vuoigatvuodaid maid finnmáarkoláhkka mudde. Vaikke vuoigatvuodain lea iehčanas riektivuoddu go daid doaimmahit báikki geavaheaddjit sin árbevirolaš geavahan- ja meahcástanguovlluin, de daid kodifisere ja fáttmasta finnmáarkolága muddenváldi. Dát leat eará dilis go dat vuoigatvuodát main lea *sierra* riektivuoddu, ovdamearkka dihtii jos muhtin dievas oamastusáiggi livččii geavahan dan viidabut go maid finnmáarkoláhkka mearrida.

(5.) Go fásta báikeássiid vuoigatvuoðain lea iehčanas riektvuoddu, de dain vuoigatvuoðain lea dihto *riektesuodjalus*. Vuoigatvuoðat eai sáhte lága bokte eige earáláhkai sahtedohko loahpahuvvot dahje sakka gáržžiduvvot.

Vuoigatvuoðaid iehčanas luondu gáržžida FeFo ráðđenválldi. Go Sállana fásta ássiin lea suodjaluvvon posišuvdna, de ferte FeFo hálldašit daid luondduváriid dan láhkai ahte ii duvdde báikki geavaheaddjiid eret sin árbevirolaš geavahan- ja meahcástanguovlluin. Dát guoská vuosttažettiin dan geavahussii mii lea leamaš – ja mii ain lea – báikkálaš geavahusa vuodul daid guovlluin gos dáid giliid ássit árbevirolaččat leat ávkkástallan meahceriggodagaide. Dát geavahus ferte vuoruhuvvot ovdamearkka dihtii luondduvárvánis, muhto earátge sáhttet geavahit dáid guovlluid jos dat ii váikkut eahpegovttolaččat báikkálaš geavahussii. Dát dilli vuolgá das ahte vuoigatvuoðat eai leat oktonas báikkálaš vuoigatvuoðat.

(6.) FeFo eatnamiid oppalaš vuoigatvuoðadili Sállanis sáhtta sulastahttojuvvot almennegiin. Báikeássiid vuoigatvuoðaid vuoddu leat geavahus dološ áiggi rájes, muhto leat iešguðetlágan muddenlágaid vuložat. FeFo stivrra sáhtta atnit regiovnna almenneštivran mii nuppe beales hálldaša stáhta ovddeš eaiggáduššánvuoigatvuoða dáid eatnamiidda ja nuppe beales báikeolbmuid oktasaš geavahanvuoigatvuoðaid. Seammaláhkai go Lulli-Norgga duottarstivrrat, lea FeFo stivrra bargun hálldašit vuoigatvuoðaid vuoigatvuoðalaččaid beales ja searvevuoða ávkin.

Finnmárkoláhka sáhtta Sállanisce adnot muhtinlágan almenneštáhkkan. Vuoigatvuoðaid sisdoallu ii leat seamma go Lulli-Norgga almenneštivranvuoðaid sisdoallu, muhto dat lea lunddolaš go dan geavahusa eavttut leat leamaš earáláganat sihke duohta diliid ja lágalaš muddemiid dáfus. Dilat leat maiddá earáláganat go almennega dábálaš dilat main almenneštivranvuoðaid hálldašit dakkár orgánat mat leat lagabus sin geain leat geavahanvuoigatvuoðat go Sállanis. Dát ii datte hehte atnit FeFo eatnamiid muhtinlágan almenneštáhkkan, vaikke dat leat oalle sierraláganat.

Dat dilli ahte báikeolbmui lea suodjaluvvon posišuvdna árbevirolaš geavahusguovlluidasaset ja dat dilli ahte finnmárkolága mielde leat suohkaniid ja fylkka ássiin vuoigatvuoðat, eaba leat vuostálaga. Dat geavahanvuoigatvuohta mii dološ áiggi rájes geavahusa vuodul lea sajáiduvvan Sállana báikeássiide, ii gula datte buot suohkana iige buot fylkka ássiide, dainna go ferte váldit vuhtii sin geain leat báikkálaš vuoigatvuoðat árbevirolaš geavahanguovlluidasaset, nu go láhka suovváge. Báikkálaš geavahusas man doaimmaha gáržžit olmmošjoavku go dat vuoigatvuohta-guoddit geaid Finnmárkolága § 22 ja 23 namuha, lea sierra suodjalanveara sajádat dain guovlluin, earret eará dan dihtii go das lea dološ vuoddu.

(7.) Komišuvdna lea árvvoštallan boazodoalu riektedili Sállanis ja gávnnašan – nugo boazodoallolága § 4 atná vuoddu – ahte lea sajáiduvvan dábálaš *geavahanvuoigatvuohta boazodollui* FeFo eatnamiidda dán sullui daidda osiide mat leat ásašuvvon boazoguohtumin boazodoallolága vuodul. Boazodoallovuoigatvuohta lea iehčanas geavahanvuoigatvuohta dan geavahusa vuodul mii lea leamaš dološ áiggi rájes, dainna sisdoaluin mii boahat ovdan boazodoallolága § 19 - 26. Vuoigatvuohta sáhtta geavahuvvot lágaid meriid siskkobeaide, ja das lea seamma riektesuodjalus go eará vuoigatvuoðain maid vuoddu lea geavahus dološ áiggi rájes. 19 orohaga siidaoasálaččain lea dán vuoigatvuoðas oassi orohatrájiid siskkobeaide, muhto vuoigatvuohta ii leat dušše dáid bearašjoavkkuid sierranas vuoigatvuohta. Geahča muđui raportta oppalaš árvvoštallamiid 8. kapihtalis, ja birrajagi-boazodoalu vuoigatvuoða birra Sállanis 11.2.2 ja 11.3 čuoggáin.

(8.) *Áhkárvuona gilisearvi* lea ovdabuktán čuoččuhusa ahte sii livčče olihan oktasaš eaiggáduššánvuoigatvuoða dahje erenoamáš geavahanvuoigatvuoða FeFo eatnamiidda davábealde Njuorjogohpi – Skárrevuona, Sállana nuorttadavágeahčen, mii ii leat mihtiduvvon priváhta eanamin. Komišuvdna árvvostallama boadus lea ahte sii geat gullet Áhkárvutnii, sis lea ovdavuoigatvuohta báikkálaš meahceriggodagaide. Dat guovlu man gilisearvi gáibáduš fátmmasta, lea okta dakkár guovluin maid dáikkogoddi lea dábuhan oktasaš geavahanvuoigatvuoða, ja gos ássiide gullá dakkár suodjalus mii lea máinnašuvvon (5) čuoggás bajábealde. Komišuvdna lea gávnnašan ahte ii datte leat sajáiduvvan oktasaš eaiggáduššánvuoigatvuohta dán guovllu ássiide, eige makkáge sierra vuoigatvuoðat dahje sierra geavahanvuoigatvuoðat mat mannet dobbelii go dábálaš geavahanvuoigatvuohta. Geahča dárkilat raportta 9.4.3.1 gitta 9.4.3.7 čuoggái.

(9.) *Mearraluossabivdu gitta bivdonearvuiguin* lea earálágan go dat geavahus mii bajábealde lea máinnašuvvon, earret eará go dát bivdovuohki šattai dábálažžan easka 1800-logu loahpageahčen. Njeallje lahttosat *eanetlohku* lea gávnnašan ahte dán guollebivddu vuoigatvuoðas lea iehčanas riektvuoddu. Stáhta lea gal hálldašan bivddu, muhto disposišuvnnaid ulbmil lea leamaš ortnega doalaheapmi ja das vuhtto nu čielgasit almmolaš eiseválddi hálldahuslaš doaimma ahte hálldašeheapmi illá lea sáhttan botket dán riektehámáiduvvama mii ásaiduvvagođii álgojagiid maŋŋil go dát bivdu lei algán. Eai mearraluossabivddu dáfusge leat olahuvvon vuoigatvuoðat mat mannet meaddel finnmárkolága, muhto FeFo ferte mearraluossabivddu hálldašeamis nu go muđui, váldit vuhtii ahte dás lea sáhka iehčanas vuoigatvuoðas oazžut bivdosaji čujuhuvvot geavaheaddji

lagašguovllus, ja FeFo ferte váruhit duvdimis báikkálaš geavaheadjiid eret.

Unnitlohku mas lea okta miellahttu, lea gávnnahean ahte mearraluossabivdu ii leat iehčanas vuoigatvuohta dán guovllu ássiide, muhto vuoigatvuođa vuodđun lea finnmárkolága § 22 vuosttas laddasa b) bustávva. Unnitlohku lea datte ovttaoaivilis eanetloguin ahte báikkálaš mearraluossabivdu lea olahan suodjalanveara posišuvnna. Geahča muđui raportta 10. kapihtala.

(10.) *Oktagaslaš geavahanvuoigatvuođaid* olaheámi hárrái man vuodđun livččii ovttaskas olbmuid dahje bearrašiid oamastus dahje dološ áiggi rájes geavahus dahje eará vuodđu, lea komišuvdna ožžon mánnga gáibádusa *Larine Johnsenis oktan bearrašiin*. Bearaš lea badjel 100 jagi dán sullos doaimmahan birrajagi boazodoalu. Bearraši lea dán dihtii miedihuvvon ahte das lea oassi dan boazodoallovuoigatvuođas mii dološ áiggi rájes geavahusa vuodul lea olahuvvon Sállanis. Oktasaš boazodoallovuoigatvuođa dáfus lea bearrašis oдавuoigatvuohta daid guovlluide maid árbevirolaččat lea geavahan. Bearraša vuoigatvuohta ii leat massojuvvon, vaikke Marit Johnsen doallo loahpahuvvui 2005:s, vrd. ovddabealde 11.2.2 čuoggá. Johnsen-bearraši lea maiddái miedihuvvon ahte das lea oassi dan geavahanvuoigatvuođas mii lea olahuvvon Duorppalvuonas ja dan birrasiin ja Sállana máttaoarjegeahčen. Dán geavahanvuoigatvuođa sáhtta seammaláhkai go dan geavahanvuoigatvuođa mii Áhkárvuona guovllus lea háhkkon, vrd. (8) čuoggá bajábealde, atnit ođavuoigatvuohtan sidjiide guđet gullet dán guvlui. Geahča muđui raportta 11.2.4 čuoggá. Johnsen-bearraši ii datte leat miedihuvvon ahte sii livčče olihan eaiggáduššánvuoigatvuođa maid sii ledje gáibidan opmodahkii háhkan gnr. 10, bnr. 1, fnr. 4 Ákqoluovtta suohkanis. Eavttut maid vuodul livččii eaiggátvuohta olihuvvon oamastusa bokte, eai adno leat devdojuvvon, vrd. 11.2.3 čuoggá.

Komišuvdna lea dasto gávnnahean ahte Johan Johansen Bongo maŋisboahttit, guđet 1952:s álggahedje birrajagi boazodoalu Sállana nuorttadavágeahčai, lea ođavuoigatvuohta boazodollui Sállana nuorttadavágeahčen. Johan Anders Bongos lea oassi dán vuoigatvuođas, mii fáttmasta guovllu Tarhalsenis davvin gitta Sandøybotnii ja das Slettnes guvlui oarjjásluláš. Geahča 11.3 čuoggá.

(11.) Dat *ákkat* maid komišuvdna lea atnán konklusuvnnaid vuodđun, leat dađis válddahallon raportta sierranas osiin. Geahča vel raportta gálduid ja girjjálašvuođa logahallama.

Lohppabohtosat leat *ovttajienalaččat*, earret dan ahte Kjell Næssas lea eará oaidnu mearraluossabivddu hárrái go eanetlogus, vrd. 10.4.2.8 čuoggá ja raportta I mildosa.

Komišuvnna loahppabohtosiid sáhtta ovddidit Fimmárkku Meahcceduopmostullui čálalaš stevnnegin maŋimustá gávccenuppelohkái mánu maŋgil raportta almmuheami, vrd. finnmárkolága § 38, namalassii ovdal cuoŋománu 16. b. 2015.

VEDLEGG 1

SJØLAKSEFISKE I FELT 3 – MINDRETALLETS REDEGJØRELSE

1. Innledning

Denne drøftingen konsentrerer seg først og fremst om det har skjedd en rettsdannelse hos befolkningen i felt 3 for sjølaksefiske på et tidlig tidspunkt av fisket, og hvordan den videre utviklingen og regulering av fisket eventuelt har påvirket rettsoppfatningen.

Drøftingen har også viet relativt stor plass til mindretallets forståelse av forholdet mellom statens rolle som myndighetsutøver og som utøver av eierrådighet. Dette er blant annet belyst gjennom sitater og henvisninger til lovverk med forarbeider, NOU-er etc. Denne delen av dissensen viser mindretallets syn på hvorvidt lokalbefolkningen kunne oppfatte statens forvaltning som et sterkere utslag av eierrådighet enn bare som en myndighetsoppgave.

Sørøya står i en særstilling i Finnmark når det gjelder forpaktninger av utmarksressurser, spesielt hva jakt og fiske angår. (Se Ragnvald Jacobsen, *Sørøysund lokalhistorie*, s. 287-292 og FeFos dokumentutdrag fremlagt på kommisjonens høringsmøte 29. og 30. august 2012). Befolkningen i området var godt kjent med grunneiers rett til å forpakte bort rettigheter både under regimet med Sørøygodset frem til 1753 og i lang tid etterpå. Leie av rettigheter for begrensede tidsperioder ble auksjonert bort på tingsteder, og slike rettsforhold holdt seg gjeldende helt frem til 1840 (R. Jacobsen s. 289). Forpaktninger av sjølaksefiskeplasser ser også ut til å ha vært anvendt mer i felt 3 enn andre steder i Finnmark. Slike forpaktninger ble delvis foretatt på tingsteder allerede fra 1870-årene til godt ut på 1900-tallet. (Hilde Jåstad, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, 31. mai og 9. august 2013 og FeFos dokumentutdrag).

Sjølaksefiske med faststående redskap skiller seg ut fra bl.a. beite, hogst, bærplukking etc. ved at dette fisket startet i områdene ved Sørøya i siste del av 1800 tallet, mens de andre nevnte bruksformene har mye lengere høstingshistorie.

Statens omfattende regulering av sjølaksefisket i felt 3 med tilgrensende områder ble også etablert relativt kort tid etter at dette fisket tok til av noe omfang i disse områdene. Bare i Hasvik kommune er det dokumentert over 100 forpaktningsskontrakter (FeFos dokumentutdrag), den

eldste helt fra 1874 (ref. H. Jåstad), i tillegg til flere hundre utvisninger. Statens utleiepraksis av lakseplasser via forpaktninger ble gjennomført med størst omfang den første tiden etter lakseloven av 1905. Sener ble de fleste av disse forpaktningsskontraktene fornyet, gjerne til samme familie, helt frem til slutten av 1960 tallet.

Mindretallets forståelse av den lokale historien og statens rolle når det gjelder sjølaksefisket i felt 3 står sentralt i dissensen og er derfor viet stor plass.

I flertallets vurdering er tidsperioden hvor fisket har foregått fra 1860-tallet og frem til i dag, og omfanget av fisket, beskrevet på en måte som viser at disse to forhold oppfyller vilkårene for selvstendig bruksrett etter alders tids bruk. Dette støttes av mindretallet.

Men for at en slik rettighet kan anerkjennes, må også fiskerne ha vært i god tro om at dette fisket var en rett som lå til lokalbefolkningen. Dette er kjernes spørsmålet i drøftingen.

Drøftelsen omkring “god tro” i denne dissensen dreier seg om to hovedspørsmål:

1. Er det grunnlag for å hevde at det forelå en rettsoppfatning hos befolkningen i felt 3 i en tidlig fase av sjølaksefisket, som tilsier at dette fisket var en selvstendig rett for denne lokalbefolkningen?
2. a) Dersom svaret på spørsmål 1 er negativt, vil det da være grunnlag for at det kunne blitt utviklet en slik rettsoppfatning hos befolkningen i felt 3 for sjølaksefisket i løpet av tiden etter at forpaktning og utvisning av sjølaksefiske hadde etablert seg i felt 3?
b) Dersom svaret på spørsmål 1 er positivt, vil det da i perioden etter at utvisningen hadde etablert seg i feltet, være noe som kunne frata befolkningen i felt 2 “den gode tro” om en selvstendig rett til sjølaksefiske?

Et sentralt utgangspunkt for drøftingen er å finne samtidsskildring av sjølaksefiskernes praktiske hverdag og statens regulering av fisket på Sørøya som grunnlag for lokalbefolkningens rettsoppfatning. Dette er krevende da forståelsen av hvordan befolkningen på Sørøya tenkte for såpass lang tid tilbake, lett kan farges av nåtidens ståsted

for den som skal vurdere. Man kan spørre seg om hvor sterkt fiskerne og den øvrige befolkningen for over 100 år siden reflekterte over de sentrale spørsmål som kommisjonen utreder.

Kildematerialet som kommisjonen har fått kjennskap til er imidlertid såpass omfattende at det etter mindretallets vurdering gir et greit grunnlag for å kunne konkludere.

Denne dissensen vil i noen grad også trekke frem noen momenter fra lovgiving med forarbeider m.m. for å belyse hvilke oppfatninger politikere, myndigheter og grunneier hadde på sjølaksefiskets karakter i perioden sjølaksefiske med faststående redskap har pågått i felt 3.

Denne dissensen i forhold til flertallets utredning

Da flertallets vurdering er kjent, vil dissensen fokusere mest på de forholdene som gir grunnlag for en avvikende forståelse fra kommisjonens flertall. For å få flyt i argumentasjonen er deler av flertallets beskrivelse av faktum tatt med i dissensen i tillegg til at mindretallet trekker inn andre deler av den dokumentasjon som er tilgjengelig. Dette gir dissensen et relativt stort volum.

Mindretallet støtter flertallets konklusjon i rapportens punkt 10.4.4 om at det ikke har skjedd særlige rettighetsdannelser som går ut over det lovgivingen i dag omfatter.

Flertallets innledning og historiske gjennomgang av sjølaksefiskets generelle utvikling i Finnmark i punkt 10.1 til 10.3 er i det vesentlige i samsvar med mindretallets oppfatning, og gjentas derfor ikke her.

Flertallets redegjørelse viser at sjølaksefisket har foregått sammenhengende i en periode på ca. 150 år, og omfanget har vært av en slik art at disse to vilkår for eventuelle selvstendige bruksrettigheter etter alders tids bruk er oppfylt.

På enkelte punkter vil det i mindretallets vurdering trekkes frem opplysninger og dokumentasjon som vektlegges annerledes enn det flertallet har lagt til grunn. Dette gjelder spesielt vektlegging av den lokale bruken, herunder spesielt forpaktningsomfanget, på Sørøya og i tilstøtende områder. Når det gjelder dannelse av rettsoppfatning hos lokalbefolkningen konsentrerer dissensen seg spesielt om tiden frem til utvisningene fikk noe omfang ca 1920.

Dissensen gir på denne måten en synsvinkel som viser en noe annen forståelse av lokalbefolkningens rettsoppfatning av fisket den første tiden, og etter 1907 med blant annet dokumentert utstrakt bruk av forpaktninger.

I punkt 4 nedenfor belyses spørsmålet om hvorvidt prisnivået etc. på statens reguleringer av utmarksressurser styrte oppfattelsen av om dette var utøvelse av en myndighetsoppgave eller utøvelse av eierråderett.

Spørsmålet om hvorvidt utvisning av sjølaksefisket ble oppfattet av lokalbefolkningen i felt 3 som utøvelse av en

myndighetsoppgave eller utøvelse av statens eierråderett, er også viet plass i denne drøftelsen.

Statens bortforpaktninger i området fra 1870-tallet og nærmere 100 år frem i tid gis betydelig vekt.

2. Vurdering av sjølaksefisket utenfor statens grunn i felt 3 fra siste del av 1800-tallet

Frem til ca.1905

Innledningsvis er det vist til det til den omfattende forpaktningsspraksis av utmarksressurser som var på Sørøya helt frem til 1840. Mindretallet mener at denne utstrakte bortforpaktningen av rettigheter (blant annet ved auksjoner på tingsteder) påvirket lokalbefolkningens rettsoppfatninger når det gjelder ulike ressurser. På side 289 i R. Jacobsen beskrives praksis:

“Jaktauksjonene fortsatte for Sørøyas vedkommende. Den 22.2.1803 fikk kjøpmann Marcus Buck retten for 3 år mot 24 riksbanksdalers avgift. Den 11. juni 1805 fikk kjøpmann Outsezen i Hammerfest den for 40 daler.

Da Norge ble skilt fra Danmark gikk det ennå 10 år før eierforholdet med Sørøy var ordnet. Hammerfest sogns velforening fikk på tinget i 1832 kjøpt jaktretten på Sørøy hos Staten og den gjaldt for alt vilt fra Stålet på øyas nordside til skjærene Karken på syd side, Bondøy innbefattet.”

5. januar 1840 kunngjorde styret i velforeningen at de avsto fra sin rett, og jakten var nå fri for alle uten noen som helst avgift. Dette kan muligens ha sammenheng med at det på 1830-tallet var svart hav og befolkningen i området hadde særs dårlige kår. Like før, i 1825, rammet også en orkan hardt og både fiskebåter, bruk, hus og fiskehjeller gikk tapt (R. Jacobsen s. 242).

Ut fra det materialet kommisjonen har, kommer det tydelig frem at sjølaksefiskeplassene tidlig ble fordelt ved at fiskerne betalte staten for å forpakte eller få utvisninger for plassene.

I Hilde Jåstads materiale er det dokumentert forpaktninger helt tilbake til 1874. Ved Pantseren i Hasvik kommune er det en forpaktning fra 1874 til 1878. Det tyder på at fiskerne gjorde leieavtale med staten for å sikre seg gode lakseplasser. Neste dokumentasjon på forpaktning av lakseplasser finner vi fra 1907 i materialet fra Jåstad og FeFo.

Fra 1907 og frem til 1967 har vi dokumentert en rekke forpaktninger i dette materialet. Bare i Hasvik kommune er det 100 slike kontrakter. Interessant er det å se at tildeling av lakseplasser via forpaktninger var dominerende

den første tiden etter lakseloven av 1905. De fleste forpaktningsskontrakter som er registrert etter tidlig på 1920-tallet, er fornyelse av kontrakter på opprinnelige plasser, gjerne til samme familie som ønsket å sikre seg gode plasser. Prisen på forpaktningene ble etter hvert utlignet i forhold til pris på utvisninger. Men helt frem til 1960-tallet ser vi at sjølaksefiskerne var villige til å betale relativt mye for attraktive plasser. Leonard Jensen overtok lakseplassen ved "Darup" i Hasvik for kr 150.- pr. år for perioden 1960 til 1968.

Fra Jåstads materiale finner vi dokumentert flere hundre utvisninger, den første tilbake til 1916. Men frem til utvisningene startet har vi dokumentert en rekke forpaktninger på attraktive plasser (ca 10 stk).

I perioden fra oppstarten av kilenotfisket og frem til 1907 er det ikke dokumentert andre forpaktninger eller utvisninger, enn forpaktningen fra 1874. Dette kan kanskje skyldes at kildemateriale er gått tapt, men mye tyder også på at sjølaksefiske i for eksempel Hasvik ikke var særlig omfattende før rundt århundreskiftet.

I Jåstads materiale av 9. august 2013 finner vi i vedlegg 1 statistikk over kilenøter for årene 1876-1886 for Hammerfest og Alten, hvor Sørøya bare en liten geografisk del. Her fremgår det at det for hele området bare er registrert noen ytterst få kilenøter. Ut fra dette kan en vel si at det på Sørøya knapt var en håndfull kilenøter i bruk innen dette tiåret. Ragnvald Jacobsens tall for Hammerfest herred slik det er fremstilt på s. 261 viser et noe høyere tall, men det er usikkert hvor mange bruk som var knyttet til Sørøya.

Ser en på Jåstads vedlegg 2 av 9. august 2013, finner vi at det i Hasvik er registrert ingen kilenøter i 1890, tre i 1891, og fem i 1893 før det øker betydelig til vi runder århundreskiftet. Det er ikke skille mellom statlige og private plasser. Tallene er interessante og forklarer vel uttalelsen som lennsmannen i Hasvik gav til lakselovkommisjonen våren 1889 (se nedenfor).

Mye kan tyde på at fisket i tiden frem til slutten av 1890-tallet ble mer oppfattet som fritt og at forpaktninger på denne tiden ble anvendt for å sikre seg plasser først når det ble kamp om plassene (uttalelse fra lennsmenn i Hasvik, Måsøy og Kjølvik, jf. nedenfor).

Vi har ingen dokumentasjon på utvisninger av sjølaksefiskeplasser før i årene 1915-17. Den første var i Laukvik i Ofjorden. Jåstad nevner at utvisningsprotokoller for tiden før 1915 mangler. Tilsvarende opplysninger om forpaktninger før 1907 er også mangelfulle. Men mindretallet vil anta ut fra det totale bildet at det i så fall både har vært utvisninger og forpaktninger fra et tidlig tidspunkt som ikke er dokumentert.

Etter hvert som sjølaksefisket tiltok i omfang rundt århundreskiftet ble det fokus på dette fisket blant annet ved en rekke fredningsvedtak mot bruk av kilenot i ulike perioder

av uka og året (R. Jacobsen side 261). Denne reguleringen av fisket vakte mye oppstand blant sjølaksefiskerne, og de ytret seg flere ganger mot slike reguleringer allerede før år 1900. Dette omtales flere steder, blant annet i sakkyndig utredning for sjølaksefisket, NIKUs utredning for feltet, og i R. Jacobsens bok om Sørøysunds lokalhistorie. Tilsvarende opposisjon mot statens praksis ved bortforpaktning og utvisning finner vi ikke.

Mindretallet mener at slike forhold kan tolkes i retning av at lokalbefolkningen aksepterte statens råderett over sjølakseplassene utenfor statens grunn.

Omfanget av sjølaksefisket var nok stedvis i Finnmark av et slikt omfang at det ble behov for en revisjon av lakselovgivning. Men i forhold til sei- og torskefiske etc. var sjølaksefisket i felt 3 av mindre økonomisk betydning. Jacobsen sier på side 246 at utbyttet i 1899 var for torsk kr 90.830, for sommerfiske (særlig sei) kr 110 632. For Kvalsund herred nevner Jacobsen tall for utbytte for år 1900; torsk kr 361 725; og seiosommerfiske kr 118 800. I Jåstads statistikk var utbytte av laks for Hammerfest og Kvalsund herred bare 2000-3000 kr pr. år for samme perioder.

En interessant observasjon i Jåstads tall i vedlegg 2 er at det for Hasvik distrikt er registrert langt færre kilenøter enn for Hammerfest - Kvalsund, mens det totale utbyttet er like stort og til dels større i Hasvik.

Dette indikerer vel at enkelte lakseplasser i Hasvik kommune, spesielt i Breivikfjorden og Ofjorden, kunne være meget innbringende etter hvert som omsetning av laks skjøt fart.

For Hasvik kommunes vedkommende kan en ut fra dette anta at laksefisket etter hvert fikk noe større betydning, men mindretallet vil hevde at sjølaksefisket for Sørøya sett under ett var av liten betydning sammenliknet med annet fiske denne første tiden frem mot år 1900.

En av årsakene til dette finner en uttalt i Steinar Pedersens utredning om bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig, inntatt i NOU 1994:21 side 105. Det sies her om oppkjøp av laks: *"Organisert laksekjøp med sikte på eksport i fersk tilstand nådde nemlig ikke Finnmark før ved århundreskiftet"*.

Et annet forhold som kan påvirke en eventuell oppfatning om at dette var en lokal rettighet, er innslaget av fiskere utenfra som fisket laks. Fra felt 1 og 2 er det trukket frem at kilenotfisket ble innført av fiskere fra Trøndelag. Dette forholdet omtales av Pedersen i NOU 1994:21 (side 106) hvor det vises til en søknad fra fiskere fra Trøndelag i 1869 om å få drive laksefiske i Tanafjorden. Det sies videre:

"Dette resulterte trolig at det kom i gang et kilenotfiske drevet av tilreisende. Amtmannen anfører i 1870 at han var ukjent med at kilenot hadde vært i bruk av amtets

innbyggere frem til da, men at enkelte personer fra Trondheims stift i et par år hadde drevet slikt fiske i Sør-Varanger og Tana.”

Enkelte år var innslaget av tilreisende fiskere til sommerfisket etter sei i Vest-Finnmark opp til 10 000 mann årlig (R. Jacobsen s. 246). Hvor mange av de tilreisende fiskere som eventuelt fisket etter laks for 1905 har kommisjonen ikke funnet dokumentasjon på. Men i alle fall kan et så betydelig innslag av fiskere utenfra være med på å styre en oppfatning om at sjølaksefisket, på linje med fisket i havet, i utgangspunktet var fritt for alle.

I forkant av prosessen med ny lakselovgivning i årene før 1900, ble lensmennene i Finnmark bedt om å komme med uttalelser. Fra forarbeidene til proposisjonen tas det nedenfor med uttalelser våren 1899 fra lensmenn i Hasvik, Måsøy og Kjølvik (Ot.prp. nr. 21 1903-04, bilag s 28):

Lensmannen i Hasvik ordla seg slik:

“Angaaende retten til laksefiske udenfor statens grund skal det oplyses, at den her har været opfattet som fri for enhver. Man har delvis ogsaa troet at have ret til fiske ved privatmans eiendom, naar eieren ikke selv drev fiske paa vedkommende sted. Det rigtigste vilde vistnok være, at fisket udfor statens grund var frit; men det offentlige maatte da nødvendigvis have ret til at udvise fiskepladsene for at forebygge uorden.

Den almindelige oppfatning om retten til elvefisket er her i distriktet den, at enhver har ret til at fiske hvor og i hvilken elv, man vil uanset om det er på privat eller statens grunn.

At der ikke har reist seg nogen opinion hermod, kan vel kanskje ogsaa for en stor del have sin grund i at dette fiske har været så ubetydeligt, at det ikke har været gjenstand for nogen opmerksomhed. Det har nærmest været anseet som sportsfiske.”

Lensmannen i Måsøy uttaler (Ot. prp., bilag s. 28):

“Da kun en ubetydelig del af den til elvene støtende grund er privat eiendom, har spørgsmålet om grundeierens ret eller eneret til fiske udenfor sin grund havt mindre betydning, og enhver har derfor fisket hvorsomhelst. Dog anses det for sandsynligt, at eierne af grund ved sjøen maa være eneberegtiget til bruk af kilenot udenfor sin grund eller i alle fald til landslot.”

Lensmannen i Kjølvik (Nordkapp) skriver (Ot. Prp. Bilag s. 29):

“Enhver norsk borger anser seg her berettiget til å drive laksefiskeri i sjøen uanset hvem der eier landet, udenfor hvilket fisket foregaar, og det synes mindre berettiget, at der for laksefiskeriets vedkommende indtræder et annet forhold end for alt annet fiskeri....”

Dette indikerer slik mindretallet ser det, at den gjeldende rettsoppfatningen av sjølaksefisket i felt 3 frem mot ca. år 1900 var at det var fritt på lik linje med annet fiske i sjøen. Det kan vanskelig leses ut fra slike uttalelser fra lensmenn omkring 1900 at det på Sørøya og i nærliggende områder var dannet en rettsoppfatning om at sjølaksefisket var en lokal rettighet. Om det var et innslag av rettighetsoppfatning, måtte det i så fall være at grunneieren der nota var festet hadde rett til fisket.

Etter 1907

Etter 1907 fremgår det av dokumentasjonen at det i Hasvik kommune er langt flere forpaktninger, og senere utvisninger, enn i Sørøysund og senere Hammerfest kommune. Dette kan blant annet skyldes at det i sistnevnte kommune på Sørøya var mye mer privat grunn enn i Hasvik. Forholdene for sjølaksefisket i Sørøysundet var også krevende pga. strømforhold. Breivikfjorden i Hasvik kommune utpeker seg klart som en meget attraktiv laksefjord.

Gode plasser ble tilbud på auksjon med kontrakter for 3 til 5 år.

Bortforpaktningene fant ofte sted som auksjoner på tingsteder. Mathias Pedersen fikk på auksjon 6. mai 1907 tilslag på å leie lakseplassen Reines på østsiden av Breivikbotn for kr 280,50 pr. år (FeFos dokumentutdrag s.1).

I brev fra lensmannen i Hasvik til politimesteren i Vest-Finnmark av 19.mai 1911 omtales slike forhold (FeFos dokumentutdrag s. 15 og 16):

“Mig forekommer det, at der er liten mening i at gi utvisning for kun 10 kr aaret for så indbringende lakseplasser. Der er daarlige lakseplasser i Breivikfjorden for hvilke der efter forpaktingsauktion betales aarlig leie til staten for 200-300 kr. Staten vilde derfor utvilsomt faa ca 300 kr pr aar i leie for lakseplassene i Finkonvik, om disse bortforpaktet ved auktion- eller på anden maate.”

Politimesteren i Vest-Finnmark støtter dette syn i brev til jordsalgsformannen i Finnmark av 20. mai 1911, og anbefaler at lakseplassen, dersom den ligger på statens grunn, bortforpaktet for kr 300 pr. år. Men siden Edvin Pedersen har leid plassen i 15-20 år tilbys han plassen uten konkurranse hvis han betaler 300 kr pr år. Det hører med til historien av familien Pedersen forpaktet plassen for 300 kr pr år for 1912-16. Familien forpaktet plassen helt frem til 1961.

En årlig avgift på 300 kr i 1912 tilsvarer 17.000 kr i 2012.

Etter lakseloven av 1905 ble det i Finnmark utstrakt bruk av utvisninger. Dette kjenner vi til fra felt 1 og 2. Bakgrunnen for denne tidlige utvisningsordningen er beskrevet i forarbeidene til 1905-loven. Fra side 93 i Ot. prp. nr. 21 for 1903-04 siteres:

“Under den seneste tids sterke forøgelse af fangstredskaberne har det hendt at der har opstaaet konflikter, idet flere har ønsket at anbringe sine fangstredskaber paa en og samme til statens jord hørend fiskeplads. I Varanger fiskedistrikt, hvor særlig dette har været tilfældet, har politiet som representant for staten i egenskab af grundeier foretaget udvisning af fiskepladsene i likhed med, hvad der fra gammel tid har funnet sted i Tanaelven. Denne ordning er blevet modtaget med tilfredshed og anbefales af amtmand og amtsting.”

På Sørøya ser vi imidlertid at lokalbefolkningen fortsatte å forpakte plasser med en årlig leie til staten. Fordeling av lakseplasser skjedde etter hvert både ved forpaktninger og utvisninger.

I Hilde Jåstads materiale ser vi at først etter ca. 1920 gikk flertallet av kontrakter for sjølaksefiskeplasser via utvisninger.

Kanskje var det i utgangspunktet de mest attraktive plassene som ble tildelt via bortforpaktninger, blant annet på auksjon. For mindre innbringende plasser kan det tyde på at staten mer regulerte dette ved billig leie som utvisning (FeFos dokumentutdrag s 15). Etter at utvisningsreglementet etablerte seg med klart fortrinn for den lokale befolkningen, så vel staten på utvisning av sjølakseplasser som en viktig stimulering og del av bosettingsgrunnlaget i fjordene på Sørøya, og plassene ble utvist for en rimelig sum. Etter hvert ble det stadig flere utvisninger og på slutten av 1960 tallet var alle sjølakseplasser fordelt via utvisning.

Ut fra beskrivelsene ovenfor mener mindretallet at oppfatningen hos lokalbefolkningen var at sjølaksefisket var en rettighet som tilhørte staten. Frem mot år 1900 og lakseloven av 1905 er det som tidligere nevnt, grunn til å tro at rettsoppfatningen hos majoriteten av de som fisket var at sjølaksefisket var fritt for alle.

Reguleringen av fisket gjennom lakseloven av 1905 og frem til ca. 1918 var dominert av forpaktninger. Mindretallet legger til grunn at det hos flertallet i lokalbefolkningene på denne tiden dannet seg en oppfatning av at det var grunneier som hadde retten til sjølaksefiskeplassene. Lokalbefolkningen visste at det var private plasser hvor grunneier hadde enerett, og på statsgrunn tok staten leie via auksjoner for retten til å fiske laks.

Det er nettopp i tiden fra ca. 1900 til henimot 1920 at mindretallet mener at rettsdannelsen når det gjelder sjølaksefisket fant sted på Sørøya. Fra å ha en oppfatning om at fisket var fritt, opplevde sjølaksefiskerne at staten markerte tydelig sin råderett gjennom bortforpaktninger av lakseplassene utenfor statens grunn. Enkelte plasser gikk til en meget høy leiepris, gjerne gjennom auksjoner. Fiskerne var også kjent med at utenfor privat grunn fisket grunneier uten å betale. Sjølaksefiskerne var med andre ord ikke i “god tro” om at lokalbefolkningen disponerte over retten til sjølaksefiske utenfor statens grunn.

Selv om utvisningene økte i antall etter 1920-tallet, fortsatte forpaktningene som var vel kjent blant befolkningen, og det er ikke dokumentert at rettsoppfatningen endret seg. Helt frem til slutten av 1960-tallet betalte sjølaksefiskere mer for gode plasser gjennom forpaktninger enn for utvisningsplasser. At forpaktningkontraktene på de enkelte plassene jevnlig måtte fornyes, styrker synet på at lokalbefolkningen var vel kjent med statens råderett. Etter hvert ble prisene på forpaktningene og utvisningene utjevnet noe. At staten slik endret sitt prisnivå, gjerne som følge av en stimulerende bosettingspolitikk for utkantstrøk, vil etter mindretallets mening ikke endre lokalbefolkningens syn på at staten fortsatt hadde råderetten over lakseplassene.

Utvisningene økte etter hvert i antall i forhold til forpaktninger, og utgjorde majoriteten ved lakseplasmstiladelingen. Etter mindretallets mening endret ikke dette lokalbefolkningens rettsoppfatning om at det var staten som regulerte dette som grunneier og med råderett over lakseplassene.

I den sakkyndige utredningen fra NIKU om felt 3 (Oppdragsrapport 241/2011) er noe av dagens rettsoppfatning uttrykt i kapitlet om sjølaksefisket. På side 138 sier NIKU:

“På det som har vært regnet som statsgrunn har folk stort sett forholdt seg til staten og senere Finnmarkseiendommen som grunneier, og det regelverket som har eksistert.”

En av de sakkyndiges informanter forteller dette om laksebruk ved Steinnæringen (statsgrunn) og hva som skjer når man slutter å fiske (s. 138):

“Det kom jo noen etter meg, men så falt de bort. Så ville kanskje staten undersøke om det var mulig å leie det bort igjen til noen som kunne fiske der.”

Lenger nede på siden sier en annen informant at staten stort sett tidligere og Finnmarkseiendommen nå, har opptrådt greit som eier av grunnen. Han har et ankepunkt om at leieprisen er gått opp selv om fisketiden er innskrenket.

Han mener også at han har en form for rettighet til plassen siden det har vært utleie på den så lenge (siden 1800 tallet). Han sier videre: *“Det skulle ha vært sånn at man i hvert fall kunne ha fått kjøpt ut plassen.”*

Mindretallet oppfatter de nevnte forholdene slik at sjølaksefiskerne så på staten som grunneier med rettigheter til utleie av lakseplasser, men at det i over 100 år har vært praktisert et forpaktungs- og utvisningsreglement som prioriterte lokalbefolkningen på en måte som gjør at der er dannet en slags form for festnet forhold som beskytter lokalbefolkningens rettigheter til sjølaksefiske. Mindretallets oppfatning bygger ikke på at sjølaksefiskerne har hatt en oppfatning av at dette var en rettighet de opprinnelig hadde. En over 100 år lang tildelingspraksis har imidlertid gitt lokalbefolkningen en beskyttelse for at lovverket ikke kan endres på en måte som ikke gir dem fortrinnsrett. FeFo som grunneier skal i sin forvaltning ta hensyn og ivareta denne opparbeidede rettigheten ved tildeling av lakseplasser.

Litt om utvisningsreglementet og praktiseringen av dette

Først var ordningen med utvisning gjennomført av fiskeristyrene (fiskeribestyrelsene) som ble opprettet etter lakseloven av 1891. Etter 1906 ble ansvaret overført til politiet som styrte den praktiske delen av utvisningsordningen frem til 1975. Etter 1975 overtok jordsalgsorganene ordningen. Bakgrunnen for endringen finner vi lakseloven av 1964 hvor det i § 16 bl.a. sies:

“Utvvisning og bortforpaktning skjer ved Finnmark Jordsalgskommisjon i samsvar med lov og reglement som til en hver tid gjelder for anvendelse, og bortforpaktning av statens jord m.v. i Finnmark fylkes landdistrikt. Departementet fastsetter regler om hvem som kan få utvist fiske, og til hvem forpaktning kan skje. Norske borgere bosatt i Finnmark skal dog i tilfelle ha fortrinnsrett. Departementet kan også ellers gi regler om utvisning og bortforpaktning.”

Fiskeristyrene ble på ingen måte borte selv om politiet overtok den praktiske ordningen med utvisning fra 1906 og frem til 1975. Fiskeristyrene (laksestyrene etter 1964) har hele tiden spilt en sentral rolle i lakseforvaltningen med en rekke oppgaver som har klart preg av den som disponerte råderetten over laksefisket. Kommunestyrene i distriktene valgte fiskeristyrene. I § 6 i lakseloven av 1964 nevnes videreføring av mange av fiskeristyrets oppgaver; føre lister over laksefisket, føre tilsyn med at oppsynet fungerte effektivt, treffe tiltak for å fremme laksefisket, utligne lakseskatt m.m.

På side 25 i SEG/Samisk høyskole sin sakkyndige utredning for kommisjonen fra juni 2010 omtales denne første utvisningen hvor politimesteren i Tanen Varanger uttaler seg i forbindelse med laksekommisjonens arbeid omkring år 1900:

“Han mente det i sjøen måtte etableres det samme system som i Tanaelven, dvs. utvisning av lakseplasser. Dette systemet hadde i det inneværende år vært praktisert i Varanger fiskeridistrikt, en ordning som han mente folk hadde vært fornøyd med:

‘Jeg har ikke hidtil seet andet, end at befolkningen har respekteret saadan udvisning, og jo mer udbredt laksefisket bliver her oppe, er det efter min formening og mit kjendskab til forholdene aldeles nødvendig for orden og kontrols skyld at lovfæste denne ordning’.”

Også i Tana var det vel kjent med forpaktninger, blant annet i fjorden utenfor munningen av Tanaelva. Se Ot.prp. nr. 21 (1903-04) side 96:

“At staten i virkeligheden har samme eneret som enhver anden grunneier til fisket inden sit territorium, viser seg for det første ifølge en antitetisk slutning af bestemmelserne i §§ 3 og 6 i resolutionen af 1775. Dernest framgår det tydelig deraf, at staten i flere tilfælde – ogsaa udenfor Tanaelven, hvor man har uttrykkelig lovhjemmel – har bortforpagtet eneret til laksefiske, uden at der, saavidt vites, fra befolkningens side er gjort noget forsøg paa at bestride retten hertil. Saaledes er Kongsefjordelven i Tanen og den del af Lakselv i Kistrand, som ligger paa statens grund, bortforpagtet af staten.”

Retten for staten til å forpakte bort lakseplasser ble ikke berørt da utvisningsreglementet ble vedtatt i 1906, men landbruksdepartementet påla utvisningsmyndigheten (laksebestyrelsen før 1906 og politi/lensmann etter 1906) å samordne sine handlinger slik at utvisningene ikke kolliderte med de plassene som var forpaktet.

I forbindelse med godkjenningen av utvisningsreglementet etter forslag fra amtmannen, bemerker landbruksdepartementet i brev av 17. mars 1906 forholdet til punktet med bekjentgjøring av utvisninger: *“Departementet gaar ut fra at Politimestrene fra Hr Amtmannen medtager Meddelelse om stedfunne Bortforpaktninger så at Udvisningene ikke kommer i Strid med disse.”*

I 1907 blir utvisningsreglene gjort gjeldende for Vest-Finnmark. Om forholdet mellom utvisninger og forpaktninger sier Landbruksdepartementet i brev av 27. mars 1907 til amtmannen:

“Til Unngaaelse af mulige kollisioner med Bortforpaktninger skal man derhos bede Politimesteren i Tanen-Varanger og Vest-Finnmarken anmodet om ikke at utferdige Bestemmelse om at Fisket kun kan foregå efter utvisning, uden at Sagen først har været forlagt Jordsalgskommissionens Formand”

I et brev av 23. nov 1908 fra departementet, i forbindelse med etablering av utvisningsreglene, står forholdet mellom forpaktning og utvisning sentralt. Det fremheves at bortforpaktning av de beste lakseplassene kan videreføres og at dette ikke skulle føre til vanskeligheter for befolkningen. Det sies videre:

“Da sådan forpaktning derhos – som ogsaa av jordsalgskommissionens formand uttalt – maa antages at ville medføre ikke ubetydeligt forøgt inntægt for skogfondet, skal man bede nævnte formand paalagt for eftertiden at søke iværksatt saadan forpaktning.”

Mindretallet legger ut fra dette til grunn at grunneiers rett til bortforpaktning av attraktive lakseplasser ikke skulle opphøre selv om politimesteren overtok den praktiske ordningen med utvisning av lakseplasser.

Som nevnt ovenfor, finner vi igjen de sentrale delene i utvisningsreglementet helt frem til FeFos nåværende vedtatte regler. Interessant er det imidlertid at ved forskrift av 20. februar 1973 blir det stilt krav om at utvisning fortrinnsvis skal skje til aktive jordbrukere og fiskere hjemmehørende i vedkommende herred, jf. § 2 siste ledd.

Dersom en legger til grunn at alle (hele befolkningen) innen herredet hadde en selvstendig rett til sjølaksefisket, var jo dette en dramatisk reduksjon av rettighetshaverkretsen. Men legger en til grunn at befolkningen, og sjølaksefiskerne, oppfattet at staten hadde råderett til fisket, vil dette mer bli oppfattet som en rimelig fordeling ut fra samfunnspolitiske hensyn.

3. Lover, forskrifter og forarbeider

I denne delen vil det bli sett på et lite utvalg av lover og forarbeider m.m. som kan kaste lys over “det offentlige” omtale av sjølaksefiske med faststående redskap i Finnmark. Fokus er på forarbeidene til lov om laks- og sjørretfiskeriene i 1905. Det blir ikke gitt noen inngående juridiske analyser av de ulike sitater som blir trukket frem.

Ot.prp. 21 (1903-04) og lakseloven av 1905

Den første lakseloven kom i 1848 og inneholdt bestemmelser om fredning og redskapsbruk.

I forbindelse med en revisjon av lakselovgivningen ble det nedsatt en lakselovkomisjon i 1896. Lovforarbeidet munnet ut en ny lov om laks- og sjørretfiskeriene 8. april 1905.

Arbeidet til laksekomisjonen ble tatt inn i Ot.prp. 21 (1903-04), og av interesse for vurdering av sjølaksefiske er det derfor her tatt med noen utdrag fra denne proposisjonen.

På side 93 omtales forslag til § 2 i loven. Den starter med at: *“laksefisket skal være fritt for enhver norsk borger, såvel i vassdrag som i sjø. Dog kan eneret til sådant fiske bortforpagtes på indtil 10 aar ad gangen.”* Videre heter det i andre avsnitt:

“Har bortforpagtning ikke funnet sted, kan vedkommende politimester for større eller mindre dele af et distrikt bestemme, at fiske kun kan foregå efter udvisning.”

Side 95, 2. spalte siste avsnitt og 1. avsnitt side 96:

“Som nevnt er fiske paa statens grunn af befolkningen paa adskillige steder betraktet som frit, men dette betyder uden tvil ikke mere, enn at staten ikke har funnet grunn til at læge noen hindringer i veien for det frie fiske. At staten i virkeligheden har samme eneret som enhver anden grunneier til fisket inden sit territorium, viser seg for det første ifølge en antitetisk slutning af bestemmelse i §§3 og 6 i resolutionen af 1775. Dernest framgår det tydelig deraf, at staten i flere tilfælde – ogsaa udenfor Tanaelven, hvor man har uttrykkelig lovhjemmel – har bortforpagtet eneret til laksefiske, uden at der, saavidt vites, fra befolkningens side er gjort noget forsøg paa at bestride retten hertil. Saaledes er Kongsfjordelven i Tanen og den del af Lakselv i Kistrand, som ligger paa statens grund, bortforpagtet af staten.”

Side 99, 1. spalte siste avsnitt:

“Ved siden af udvisning foreslaar departementet, at der aabnes adgang til bortforpaktning av den til staten tilliggende ret til lakse- og sjørretfiske såvel i vassdrag som i sjø.

...

Det synes rimeligt, at der bør være adgang for staten til at tilgodegjøre sig disse ved bortleie paa samme maade, som hvor det gjelder vassdragene. Uden tvil vil staten ved bortforpagtning for en længere aarrekke oppnaa et ganske andet udbytte end ved udvisning, der kun forudsettes givet for et aar ad gangen. Det vil derhos ogsaa være af interesse for fiskerne, at de har adgang til at sikre sig enerett til bestemte laksepladse.”

Disse situatene er tatt med for å vise at i alle fall medlemmene av laksekommisjonen på den tiden mente at staten som grunneier i Finnmark hadde råderett over sjølaksefisket med faststående redskap utenfor statens grunn. Av situatene kan en lese at bortforpaktning vil være mer lønnsomt for staten enn utvisning. Dette så nok etter hvert sjølaksefiskerne, som da utover på 1900-tallet heller valgte utvisning i stedet for forpaktning.

Politiets dobbeltrolle kommer også frem i sitatet ovenfor – både som ordensmakt og som representant for statens grunneierrett.

En mer inngående juridisk drøfting om sjølaksefiskets karakter med bakgrunn i disse situatene og lovverket, blir ikke gjort her. Likevel kan det vel sies at når statens representanter så på laksefisket utenfor statens grunn som en del av statens råderett som grunneier og handlet ut fra den forståelsen, vil det bidra til å styre lokalbefolkningens oppfatning i samme retning.

De ovenfor nevnte uttalelsene og den utstrakte og delvis dominerende bruk av bortforpaktninger i felt 3 styrker mindretallets oppfatning om at sjølaksefiskerne på Sørøya etter hvert så på staten som den som hadde råderett over fiskeplassene utenfor statens grunn.

Lovgivningen mellom 1905 og 2005

I flertallets drøfting i pkt. 10.3 er det redegjort for utviklingen av lovverket i perioden fra 1905 og frem til og med Finnmarksloven i 2005. Mindretallet slutter seg i alt vesentlig til det som blir beskrevet der, men vil i det følgende trekke frem sjølaksefisket slik det er belyst i NOU 1993:34. Samerettsutvalgets Rettsgruppe har her behandlet spørsmålet om retten til sjølaksefisket utenfor statens grunn i Finnmark. På side 133 går Rettsgruppen langt i å konkludere med at fiskeretten utenfor statens grunn tilhørte staten som grunneier:

“Som sagt tyder imidlertid ordlyden både i §§ 1-2 i lakseloven av 1905, § 16 i loven av 1964 og § 22 i 1992-loven på at man har forutsatt at retten tilhører staten som grunneier. Også de opplysninger som foreligger om statens over hundreårige bortforpaktning- og utvisningspraksis, synes å trekke i retning av at fiskeretten med faststående redskaper i dag må anses å ligge til staten som grunneier på samme måte som for en privat grunneier, men hvor man har overlatt den praktiske utøvelsen av retten til allmennheten. I hvert fall må det være klart at dette har vært og er oppfatningen hos myndighetene.”

Det kan diskuteres om et slikt syn på retten til fiske også var forankret hos lokalbefolkningen i felt 3, eller om det mer bare er et uttrykk for hvordan staten så på seg selv i

forhold til fiskeretten. Ut fra det historiske bildet som er tegnet i det foregående, med blant annet utstrakt forpaktning av fiskeplasser, mener mindretallet at lokalbefolkningen var kjent med hvordan staten så på rettighetene til laksefisket fra statens grunn, og at sjølaksefiskerne aksepterte at i alle fall staten hadde dette syn. Mindretallet legger og til grunn at majoriteten av fiskerne så på staten som den som hadde eierråderetten over laksefisket ut fra statens grunn.

Det som er beskrevet foran i dissensen, viser at sjølaksefisket utenfor statens grunn i felt 3 og tilstøtende områder hadde lite omfang før slutten av 1860-tallet. I de neste 30 årene tiltok fisket gradvis samtidig som staten etablerte praksis med bortforpaktning som startet alt fra 1874, og som var den dominerende tildeling av lakseplasser den første tiden etter 1905.

Fra 1920-tallet kom staten inn og regulerte fisket stadig mer gjennom utvisninger. Etter hvert som de bosatte i felt 3 fikk råd til å komme i gang med sjølaksefiske med faststående bruk, søkte de og betalte for utvisningene.

Det må også antas at befolkningen var godt kjent med lensmannens doble rolle som både myndighetsutøver og representant for staten som grunneier. Det er derfor god grunn til å anta at når folk betalte for utvisning og forpaktninger, så de på denne betalingen som en betaling til den som disponerte retten til ressursen. I så måte kan det vel sies at Rettsgruppens uttalelse ovenfor ikke sto i motstrid til en eventuell rettsoppfatning hos de som fikk tildelt sjølakseplasser via forpaktning og utvisning i felt 3.

4. Andre forhold

Rettighetsoppfatning i lys av prisnivå på ulike utmarksressurser

I forbindelse med utarbeiding av den første strategiplanen for FeFo, var spørsmålet om prisnivået på utmarksressursene et sentralt tema. Det var et klart ønske fra mange hold at statens tidligere politikk med lave priser på de utmarksressursene som befolkningen i Finnmark høstet av, skulle videreføres. I denne sammenhengen var det blant annet fokus på jakt og fiske, sjølaksefiske og hogst.

Man var opptatt av at prisen på slike ressurser skulle være lave og dette skulle stimulere til bosetting, og at det ikke var et mål at forvaltningen av disse utmarksgodene skulle gi et økonomisk overskudd for FeFo.

Dette var et politisk og samfunnsmessig ansvar som FeFo som grunneier tok (og som staten tidligere hadde tatt) uten at dette medførte en betydelig debatt om hvem som hadde råderetten over disse utmarksressursene.

I FeFos nåværende strategidokument finner vi dette samfunnsansvar klart uttalt (se strategisk plan pkt. 5.1 og 5.4).

Selv om prisnivået er lavt, kan man ikke klart trekke slutning om at befolkningen så på dette bare som en administrasjonsavgift, men at det like mye dreier seg om betaling med bakgrunn i en grunneierrådighet.

Prisen på for eksempel ulike former for jakt er jo ulike for ulike grupper og ulike jaktformer. I andre deler av landet er det eksempler på at også private grunneiere tar symboliske priser for lokalbefolkningens høsting av ressurser som tilligger grunneieren.

Folk utenfor Finnmark betaler flere ganger mer for småviltjakt i Finnmark enn for eksempel de som er bosatte i en av fylkets kommune. For elgjakt betaler folk for kjøttet, ikke bare for jakta.

Hva sjølaksefisket angår så er det i dag dobbel pris for dobbelt krokarn selv om administrasjonen er den samme. Det er kanskje greit å ta med her at inntektene som politiet tok inn på utvisningene, gikk inn i Finnmarkens Skogfond som var et grunneierfond som gav tilskudd mange ulike samfunnsnyttige formål.

I det første utvisningsreglement av 17. mars 1906 sies det i § 6, om avgiftens størrelse: *“der bestemmes af Politimesteren efter Pladsens Godhet og Redskapernes Antal.”* Disse eksemplene viser at selv om prisen på utvisningene etc. alltid har vært lav, har den et visst preg av at det betales for verdien av fiskeplassen.

Prisen på forpaktningene varierte også, men for de beste plassene ble det betalt betydelige summer. Uavhengig av prisnivå måtte forpaktningene fremstå som utslag av en rettighet som lå hos bortforpakteren, i dette tilfelle staten.

Ut fra dette er det grunn til å anta at det hos lokalbefolkningen på Sørøya var, og fortsatt er, en forståelse for at prisnivået i seg selv ikke er et utslag av at det lokalt er en selvstendig rett til laksefiske med faststående redskap.

Politiets/lensmannens dobbeltrolle

I Finnmark har lensmannens doble rolle sikkert enkelte ganger vært vanskelig å skille for lokalbefolkningen. I tillegg til ordensoppgaver var lensmannen lokal representant for jordsalgskommisjonen og var derfor oppmålingsmyndighet når jorda skulle oppmåles. Det var lensmannen som målte opp utmarksslåtter på vegne av grunneier og krevde inn festeavgift.

Det var også denne rollen lensmannen hadde når han tok imot og anbefalte søknader om lakseplasser i sjøen. Se utdrag fra Ot.prp 21, 1903-04: *“I Varanger fiskedistrikt, hvor særlig dette har været tilfældet, har politiet som representant for staten i egenskap af grundeier foretaget udvisning af fiskepladsen.”*

Av dette følger det at lensmannens rolle i forbindelse med forpaktning og utvisning av sjølakseplasser ikke uten videre kan tas til inntekt for at befolkningen i felt 3 oppfattet dette som en ren myndighetsutøvelse. Lensmannen kan like mye ha blitt oppfattet som representant for staten som hadde råderett over ressursen.

5. Oppsummering

Tiden frem til ca. 1900

For å besvare det første av de to hovedspørsmålene som er stilt innledningsvis i dissensen, om det i en tidlig fase av sjølaksefisket dannet seg en oppfatning hos lokalbefolkningen i felt 3 om at fisket var en selvstendig rett for befolkningen, må det ses hen til beskrivelsen av situasjonen for sjølaksefisket i feltet. Når det gjelder årene før 1900 tilsier samtidsdokumentasjonen fra lensmennene i 1899, uttalelser fra lakselovkommisjonen, Ragnvald Jacobsens beskrivelse av forholdene, FeFos dokumentutdrag og Hilde Jåstads undersøkelser for kommisjonen, at sjølaksefiskerne i felt 3 på denne tiden ikke var i “god tro” med hensyn til at fisket var en rettighet som lå til lokalbefolkningen. Mindretallet mener ut fra en helhetsbetraktning at sjølaksefiskerne på denne tiden så på sjølaksefisket som fritt på lik linje med annet fiske i sjøen.

Tiden etter lakseloven i 1905

Etter hvert som sjølaksefisket tiltok i omfang kom staten inn med regulering ved forpaktninger og utvisninger, ja til og med auksjon av lakseplasser. Det er også innslag av attraktive private plasser. Fiskerne måtte søke om og betale for å få lov til å fiske fra statens grunn. Mindretallet legger til grunn at de fleste sjølaksefiskerne i feltet var kjent med denne praksis. Lensmenn og andre offentlige personer var innforstått med statens syn på sjølaksefiske blant annet gjennom lakseloven av 1905 og dennes forarbeider. På Sørøya gikk den dominerende tildelingen av lakseplasser den første tiden gjennom forpaktninger med til dels meget høye leiepriser.

Mindretallet legger derfor til grunn at det etter århundreskiftet og frem mot 1920 oppsto en rettsoppfatning hos lokalbefolkningen som tilsa at staten hadde eierråderett over sjølakseplassene utenfor statens grunn. Innledningens hovedspørsmål 2, om det etter 1905 kan ha dannet seg en rettsoppfatning blant lokalbefolkningen om at forelå en selvstendig rett til sjølaksefisket i feltet for denne lokalbefolkningen, må derfor besvares benektende.

Selv om utvisningene gradvis overtok ved tildeling av lakseplasser, finner mindretallet at ut fra dokumentasjonen

det er vist til foran, at lokalbefolkningen ikke senere har endret sin rettsoppfatning når det gjelder statens råderett. Flere fiskere fortsatte å inngå forpaktningkontrakter, og så langt frem som på 1960 tallet ble det betalt godt for en attraktiv plass. Av NIKUs intervjuer med dagens sjølaksefiskere kommer det frem at det fortsatt er akseptert at staten egentlig har råderetten, men at lokalbefolkningen har et sterkt fortrinn ved tildeling av lakseplasser og at de kanskje burde fått kjøpt de plassene de bruker.

Ut fra både dokumentasjonen som er fremlagt, den historiske beskrivelsen foran og gjennomgang av offentlige uttalelser i forbindelse med sjølaksefisket på 1900-tallet, legger mindretallet derfor til grunn at rettsoppfatningen om at staten hadde rett til sjølaksefiskeplassene fortsatt er den rådende.

6. Konklusjon

I felt 3 har det ikke funnet sted en rettighetsdannelse for en selvstendig rett til sjølaksefiske for befolkningen i felt 3 i en tidlig fase av fisket.

Beboerne i feltet har heller ikke senere opparbeidet selvstendige rettigheter for sjølaksefiske etter vilkårene for rettighetservervelse etter alders tids bruk.

De rettighetene som befolkningen i felt 3 har til sjølaksefiske, er gitt i lovs form i Finnmarkslovens § 22 første ledd bokstav b.

Utvisningsreglementets over 100 år sterke prioritering av kommunenes innbyggere har imidlertid vært bredt akseptert, og må oppfattes som en festnet ordning. Dette gir etter mindretallets syn en beskyttelsesverdig rettsposisjon for lokalbefolkningen som ikke uten videre kan oppheves ved endring av reglement eller lovverk.

LITTERATUR OG KILDER

Sakkyndige utredninger (utarbeidet på oppdrag av Finnmarkskommisjonen)

- Bull, Kirsti Strøm, *Jordsalgslovgivning. En rettshistoriske gjennomgang av jordsalgslovgivningen i Finnmark i perioden 1775–1920, utredning for Finnmarkskommisjonen*, februar 2012
- Jåstad, Hilde, *Statens utvisning av sjølakseplasser på Stjernøya og Seiland*, februar 2012
- NINA Rapport 642, *Allmennhetens bruk av utmarka i Finnmark*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, desember 2010
- NIKU Oppdragsrapport 42/2011, *Felt 1 Sjterdná/Stjernøya og Sievju/Seiland*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, februar 2011
- NIKU Oppdragsrapport 43/2011, *Felt 2 Unjárgga giella/Nesseby kommune*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, februar 2011
- NIKU Oppdragsrapport 241/2011 *Felt 3 Sállan/Sørøya*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, februar 2012
- SEG (Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddás – Samisk nærings- og utredningssenter)/Samisk Høgskole (Sámi allaskuvla), *Sjølaksefisket i Finnmark i et historisk perspektiv*, sakkyndig utredning for Finnmarkskommisjonen, juni 2010

Rettsavgjørelser mv.**Norsk Høyesterett**

- Rt. 1844 s. 273 (Ihlsvigen)
- Rt. 1860 s. 243 (Søndre Oulie)
- Rt. 1873 s. 463 (Myhren)
- Rt. 1907 s. 149
- Rt. 1916 s. 1249 (Eidfjord I)
- Rt. 1918 s. 454 (Veikvannet)
- Rt. 1930 s. 137
- Rt. 1940 s. 407
- Rt. 1948 s. 533 (Eidfjord II)
- Rt. 1954 s. 534
- Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell)
- Rt. 1959 s. 388 (Folldalen, Tynset og Kvikne vestfjell)

- Rt. 1963 s. 1263 (Vinstra)
- Rt. 1968 s. 24
- Rt. 1982 s. 1575 (Krogsgård)
- Rt. 1985 s. 247 (Kåfjord)
- Rt. 1985 s. 532 (Mauken)
- Rt. 1986 s. 583 (Soknedal søndre)
- Rt. 1988 s. 377
- Rt. 1991 s. 1311 (Skjerstad/Beiarn)
- Rt. 1995 s. 644
- Rt. 1997 s. 1608 (Aursunden)
- Rt. 2001 s. 769 (Selbu)
- Rt. 2001 s. 1229 (Svartskogen)

Underrettspraksis (norsk)

- RG 1961 s. 148 (Eidsivating)
- RG 1977 s. 65 (Eidsivating)
- RG 1984 s. 261 (Tana- og Varanger herredsrett)
- RG 1990 s. 264 (Hålogaland)
- LH-2003-12681 (Isvegen)
- Alta herredsrett, dom 17. april 1996 i sak 95-00296 A (Store Bekkarfjord)
- Hammerfest namsrett, kjennelse 29. mars 1984 (sak nr. 18/1983 D, lnr. 1252)
- Hålogaland lagmannsrett, sak nr. 96-735 A
- Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms, sak nr. 3/1987 Skjerstadfeltet, dom 26. april 1990

Ombudsmannsuttalelser mv.

- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 153/76 (SOMB-1977-74)
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 320/76 (SOMB-1977-73)
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 897/76 (SOMB-1976-66)
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 1548/82 (SOMB-1984-126)
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 2007/2041 (SOMB-2009-1)
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen, uttalelse i sak 2008/450 (SOMB-2009-88)

Utenlandsk rettspraksis

NJA avd. 1 s. 1-253, den svenske Högsta Domstolens avgjørelse i Skattefjällsmålet, 29. januar 1981

Internasjonal håndhevelsespraksis

International Labour Conference, 99th Session 2010, *Report of the Committee of Experts on the Application of Convention and Recommendations, part II.I Observations concerning reports on ratified Conventions, Indigenous and tribal peoples (Co. 169), Norway*

International Labour Organisation, Governing Body, *National Trade Union of Education Workers (SNTE), Radio Education mot Mexico* (ILOlex: 161998MEX)

International Labour Organisation, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), *Individual Observation concerning Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) Peru*, 2006 (ILOlex 062006PER169)

International Labour Organisation, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), *Individual Direct Request concerning Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) Peru*, Submitted: 1999 (ILOlex 091999PER169)

International Labour Organisation, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), *Individual Direct Request concerning Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) Peru*, Submitted: 2003 (ILOlex 092003PER169)

International Labour Organisation, Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (CEACR), *Individual Direct Request concerning Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169) Peru*, Submitted: 2006 (ILOlex 092006PER169)

United Nation's Human Rights' Committee: *Jonassen et al. v. Norway* (Communication 942/2002), views adopted 25 October 2002

Lovforarbeider mv.

Forhandlinger i Lagtinget (2004-2005)

Forhandlinger i Odelstinget (1898/99)

Forhandlinger i Odelstinget (2004-2005)

Indstilling fra Den parlamentariske Landbrukskommission (jaktlovkommisjonen) Ang. *Forslag til Jagtlov*, avgitt 23. februar 1898

Innstilling fra Jaktlovkomiteen av 1937, avgitt 26. mars 1939
Inst. O. nr. 23 for 1854 vedr. *Særlov om mulleplukking i "Nordlands og Finmarkens amter"*

Innst. O. VII for 1898-99 ang. *forslag fra den parlamentariske Landbrukskommission til lov om jakt og fangst*

Innst. O. XXI for 1951 om *lov om viltstellet, jakt og fangst, og endringer av fjelloven av 12. mars 1920*

Innst. O. nr. 80 (2004-2005) om *lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (finnmarksloven)*

Innst. 400 L. (2010-2011) om *endringer i friluftsløven og straffeløven*

Innstilling om *lov og forskrifter om Statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke*, 1962

Innstilling fra Fjellovkomiteen av 1965, om *lov om utnyttelse av rettigheter og berligheter i statsalmenningene (fjelloven)*, avgitt desember 1969

Innst. S. nr. 158 (1991-92)

NOU 1974: 8 *Tromsødalstindområdet*

NOU 1984: 18 *Om samenes rettsstilling*

NOU 1987:2 *Lov om anadrome laksefiske og innlandsfiske*

NOU 1993: 34 *Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark*

NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*

NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*

NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkeretten og utenlandsk rett*

NOU 1999: 9 *Til laks åt alle kan ingen gjera?*

NOU 2001: 34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger*

NOU 2001: 35 *Forslag til endringer i reindriftsloven*

NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*

NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*

Oth. prp. No. 21 for 1848 *Om Udfærdigelse af en Lov om Ophævelse af § 38 i Lov af. 20 de. august 1821 om det benificerede og Statens Gods*

Oth. prp. No. 25 for 1854 vedr. *Særlov om mulleplukking i "Nordlands og Finmarkens amter"*

Oth. prp. No. 33 for 1863 *Om Lov om afbændelse af Statens Jord og Grund i Finmarkens Landdistrikt*

Oth. prp. No. 12 for 1897 *Om Lov om Torvskur paa Statens Grund i Findmarken*

Ot. prp. nr. 21 (1903-1904) *Angaande udfærdigelse av en lov om laks- og sjøørretfiskeriene m.v.*

Ot. prp. nr. 41 for 1949 *Om lov om viltstellet, jakt og fangst og endring i fjelloven av 12. mars 1920*

Ot. prp. nr. 9 for 1951 *Om lov om viltstellet, jakt og fangst og endring i fjelloven av 12. mars 1920*

Ot. prp. nr. 8 for 1955 *Om lov om innlandsfiske og om tilleggsløve til lov om lakse- og sjøørretfiskeriene m.v. av 27. februar 1930*

Ot. prp. Nr. 3 (1962-1963) *Om lov om lakse- og innlandsfiske*

Ot. prp. nr. 48 (1963-64) *Om lov om statens umatrikulerte grunn i Finnmark fylke*

Ot. prp. nr. 32 (1973-74) *Om lov om utnyttning av rettar og lunnene m.m. i statsalmenningane (fjellova)*

Ot. prp. nr. 9 (1980-81) *Om lov om viltet*

Ot. prp. Nr. 29 (1991-92) *Om lov om laksefiske og innlandsfiske mv.*

Ot. prp. nr. 53 (2002-2003) *Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven)*
 Ot. prp. nr. 25 (2006-2007) *Om lov om reindrift*
 Prop. 88 L (2010-2011) *Om endringer i frilufsloven og straffeloven*
 Sametinget, *Arbeidsdokument (1) for konsultasjonene*, 24. juni 2004 (13876_1_P)
 Sivillovbokutvalget, *Rådsegn 6 Om bevd*, 1961
 St. prp. nr. 52 (1991-92) *Omorganisering av Direktoratet for Statens skoger*

Litteratur mv.

Berg, Borgar Høgetveit, *Herd*, 2005
 Bergo, Knut, *Høyesteretts forarbeidsbruk*, 2000
 Brandt, Fredrik, *Tingsretten* (3. oppl.), 1892, v/Hans Vogt
 Bratrein, Håvard Dahl, *Sørøygodset. Eldre privatrettslig gods i Finnmark*, [i] Øyfolk, *Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, nr. 15, 2004 s. 117 flg.
 Brækhus, Sjur og Hærem, Axel, *Norsk tingsrett*, 1964
 Bull, Kirsti Strøm, *Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie*, 2011
 Bull, Kirsti Strøm og Winge, Nikolai K, *Fast eiendoms rettsforhold*, 2009
 Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære* (5. utg.), v/ Jan Helgesen, 2001
 Eckhoff, Torstein og Smith, Eivind, *Forvaltningsrett* (9. utg.), 2010
 Elgvin, Dag T., *En natur – to administrasjoner. Reindrift og sauehold i Vest-Finnmark*, HiF Rapport 1998:3
 Eriksen, Gunnar, *Alders tids bruk* (2. utg.), 2008
 Falch, Ingvald, *Bygdelagsrettigheter til laksefisket i vassdragene i Finnmark*, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo, Stensilserie nr. 118, 1988.
 Falkanger, Thor, *Allmenningsrett*, 2009
 Falkanger, Thor og Falkanger, Aage Thor, *Tingsrett* (7. utg.), 2013
 Fleischer, Carl August, *Vurdering av dokument offentliggjort 3/11-2003 om "Folkerettslig vurdering av forslaget til ny finnmarkslov"*, februar 2004
 Gjelsvik, Nicolaus, *Norsk tingsret. Forelesninger*, 1919 (3. utg.), 1936 v/Erik Solem
 Hagen, Stig Goran, *Bufebeite på statens grunn i Finnmark*, [i] NOU 2001: 34 s. 533 flg.
 Hansen, Lars Ivar og Olsen, Bjørnar, *Samenes historie*, 2004
 Hanssen, Einar Richter, *Bruken av naturressursene i Finnmark fra 1918 til ca. 1970* [i] NOU 1994: 21 s. 205 flg.
 Helland, Amund, *Norges land og folk, Finnmarken bd. I-III*, 1905-1906
 Hov, Jo, *Rettergang I og II*, 2010
 Husby, Eva Danielsen og Jensen, Bjørn R., *Etter krigen... Hasvik kommune etter 1945*, 1989

Hætta, J. I., Rushfeldt, Ivar og Sara, Ole K., *Reindriften i Finnmark: lovgivning og distriktsinndeling. Forslag til ny distriktsinndeling i Finnmark*, 1994
 Jacobsen, Ragnvald, *Sørøysund lokalhistorie*, 1983
 Jebens, Otto, *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*, 1999
 Jebens, Otto: *Om bruk og rettsoppfatning i Finnmark under en historisk synsvinkel*, [i] NOU 1993: 34 s. 381 flg.
 Johnskareng, Arnstein og Mikkelsen, Oddleif, *Sjøsamisk bosetning i Sørøysundregionen*, [i] Øyfolk 1993, *årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest*, s. 49 flg.
 Johnskareng, Arnstein *De samiske kulturbistoriske undersøkelsene. Snøhvitutbyggingen, Slettnes/Sørøya*, [i] Dikka Storm (red.), *Slettnes på Sørøya. Sluttrapport, undersøkelser av samisk kulturbistorie*, Tromsø Museum, 1998
 Knag, Niels, *Matricul oc Beschrifvelse ofuer Findmarkchen for Anno 1694*
 Kolsrud, Knut, *Sommersete*, [i] Samiske samlinger, bind IV (red: Nesheim), 1961 s. 52 flg.
 Korpjajaakko, Kaisa, *Om samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland*, 1994
 Matheson, Wilhelm og Woxholth, Geir, *Lovavdelingens uttalelser*, 1990
 Meinich Olsen, Kjell, *Norsk Almenningensret*, 1928
 Mikkelsen, Arid, *Dankert-Anna*, 1977
 Nielssen, Alf Ragnar, *Fra storvær til fiskevær*, [i] Stig Bjørshol (red.), *Emner fra Finnmarks Historie*, Alta Lærerhøgskole, 1991
 Olsen, Håkon H. *Bygdebok for Hasvik*, 1965
 Olsen, Oddvar Ragnvald, *Olba Oro – en fjord i krig og fred. Hendelser og opplevelser fra 1933–1953*, 2006
 Pavel, Sverre, *Finnmark Jordsalgskontors (tidligere Finnmark Jordsalgs-kommisjons) forvaltning av statens jakt og fiskerettigheter i Finnmark*, 1986
 Pedersen, Steinar, *Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig*, [i] NOU 1994: 21 s. 13. flg.
 Petterson, Arvid, *Stjernøy, bosetting og næringsliv*, (2005)
 Prestbakmo, Hans, *Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret*, [i] NOU 1994: 21 s. 135 flg.
 Ravna, Øyvind, *Rett til beite for jordbrukseiendom på Finnmarkseiendommens grunn* [i] TFr (vol. 121), 4-5/2008 s. 561 flg.
 Ravna, Øyvind, *Adgangen til å regulere småviltjakt på Finnmarkseiendommens grunn*, [i] Lov og Rett (49), 1-2/2010, s. 27 flg.
 Ravna, Øyvind, *Der eiendommen "går til høyeste fjell" – om fastlegging av eiendomsgrenser oppad i fjellbeimen*, [i] LoR 2011 s. 472 flg.
 Ravna, Øyvind, *Er rettighetskartleggingen i Finnmark en hensiktsmessig ordning i nasjonal rett? – sett i lys av Finnmarks-kommisjonens mandattolkning*, [i] LoR 2012 s. 612 flg.

Sandvik, Gudmund, *Statens grunn i Finnmark. Et historisk perspektiv*, [i] NOU 1993: 34 s. 333 flg.
 Schweigaard, Anton Martin, *Criminalloven*, 1844
 Solem, Erik, *Lappiske rettsstudier*, 1933
 Stene, Per Egil, *Utvising og bortforpaktning av kilenotplasser i Finnmark*, Notat nr. 1, januar 1984
 Stenseth, Geir, *kommentarer til fjellova*, [i] Norsk Lovkommentar (2008), bind I s. 1084 flg.
 Tønnesen, Sverre, *Retten til jorden i Finnmark*, 1972/1979
 Vaseli, Alvin, *Inger Marie Sara og reindrift på Sørøya*, [i] Øyfolk. Årbok for lokalhistorie og kultur i Hammerfest, 2007, s. 62 flg.

Annet¹

- Finnmarkseiendommen (FeFo), *Ansvar for sakens opplysning iht. finnmarksloven § 32 og innspill fra FeFo knyttet til ytterligere Dokumentasjonsbeho*, notat til Finnmarkskommisjonen, oversendt per e-post 7. oktober 2011
 FeFo, *Dokumentutdrag til Finnmarkskommisjonens høring – Sørøya*, august 2012
 FeFo, *Innlandfiske i Finnmark for personer fast bosatt i Finnmark*, 2006
 FeFo, *Regler for tildeling av lakseplasser*, fastsatt 6. desember 2010
 FeFo, *Småviltjakt 2012/2013 Informasjon*, 2012
 FeFo, *Strategisk plan*, vedtatt 1. april 2011
 FeFo, Styrevedtak, sak 18/09, inkludert direktørens saksframlegg
 FeFo, brev til Sivilombudsmannen 19. september 2008 (sitert fra ombudsmannens sak 2008/450)
 FeFo, e-post til Finnmarkskommisjonen 15. november 2012 (jnr. 200900768-38) om bortforpaktninger av lakseplasser i Sør-Varanger 1871-1884
 Finnmark jordsalgskontor, brev til Regjeringsadvokaten, 27. april 1988 (ref: sak nr. 47/88/PS)
 Finnmark jordsalgskontor, brev til Samerettsutvalget, 6. januar 1993 (gjengitt i NOU 1993: 34 s. 118)
 Finnmarkskommisjonen, *Møtebok for Finnmarkskommisjonens befarings Sørøya*, 28. august 2012
 Finnmarkskommisjonen, *Møtebok for Finnmarkskommisjonens høring Hammerfest*, 29. og 30. august 2012
 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 1 Stjernøya/Seiland*, 2012
 Finnmarkskommisjonen, *Rapport felt 2 Nesseby*, 2013
 Finnmarkskommisjonen, *Referat fra bevisopptak*, 30. april 2013 (jnr. 20110087-46)
 Fiskeri-inspektørens erklæring om *lakselovkommissionens* *udkast til lov om laks- og sjørettfiskerierne*, 1902
 Hasvik kommune, *Matrikelrapport for gnr. 12, bnr. 5*, utskrift 22. januar 2013
 Hasvik kommune, *Matrikelrapport for gnr. 12, bnr. 22*, utskrift 22. januar 2013
 Hasvik turist- og friluftsnemnd, Møtebok 3. mai 1977 (sak 1b/77)
 Justisdepartementet, lovavdelingen, brev til Landbruksdepartementet 23. oktober 1985, gjengitt i Matheson, Wilhelm og Woxholth, Geir, *Lovavdelingens uttalelser*, 1990, s. 349
 Justisdepartementet, lovavdelingen, uttalelse om finnmarksloven § 23 annet ledd (2007011421 EO KHR/ajf)
 Jåstad, Hilde, *Felt 3 – Sørøya – gjennomgang av dokumenter*, notater til Finnmarkskommisjonen, 31. mai og 9. august 2013
 Lensmannen i Hasvik, Erklæring av 17. april 1899, inntatt i Ot.prp. nr. 21 (1903-1904) bilag 4, s. 22
 Major Peter Schnitler, *Grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*, bind I (5. volum)
 Områdestyret for Vest-Finnmark, Møtebok 2. februar 2001 (sak 002/01)
 Områdestyret for Vest-Finnmark, Møtebok 28. november 2002 (sak 39/02)
 Ottar nr. 5, 2003: 2
 Politimester Ulve, skriv til Amtmanden i Finmarkens Amt, 26. november 1903
 Reinbeitedistrikt 19, brev til Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmark, 10. april 2000 (jnr. 1089/00).
 Reindriftsforvaltningen, *Ressursregnskap for reindriftnæringen, for reindriftsåret 1. april 2009 – 31. mars 2010*, publisert desember 2011
 Reindriftsforvaltningen, *Ressursregnskap for reindriftnæringen, for reindriftsåret 1. april 2011 – 31. mars 2012*, publisert juni 2013
 Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmark, brev til Reinbeitedistrikt 19, 4. desember 2000 (ref. 2737/2000/p.ark/akh)
 Reindriftsforvaltningen Vest-Finnmark, brev til Finnmarkskommisjonen 2. april 2013 (jnr. 201100887-24)
 Reindriftsforvaltningen, Vest-Finnmark, e-post til Finnmarkskommisjonen 29. august 2013 (jnr. 201200481-15)
 Reindriftsforvaltningen, Vest-Finnmark, e-post til Finnmarkskommisjonen, 9. september 2013 (jnr. 201100887-51)
 Reindriftsstyret, Møtebok 15.-16. april 1982 (sak 23/82)
 Reindriftsstyret, Møtebok 14. april 2011 (sak 22/11)

¹ Oversikten omfatter ikke henvendelser til kommisjonen fra private parter og interesserepresentanter, og heller ikke søknadsdokumenter, forpaktningbrev, festekontrakter og lignende materiale og korrespondanse som er omtalt foran i rapporten.

Reindriftsstyret, Møtebok 13. juni 2003 (sak 17/03)
Statens skoger, Finnmark v/Finnmark jordsalgskontor,
brev 17. november 1992 til Tor Raudajoki (ref 7-55 03)
Statsarkivet i Tromsø, oversendelse til Finnmarkskommisjonen, 30. mai 2013 (ref. 2013/7435 SIDBLI)
Sveriges regjering, skrivelse til Riksdagen, 3. februar 2005
Thopografisk Journal for Norge, Hefte nr. 6, 1793, s. 52 flg.
Utenriksdepartementet, foredraget til kgl. res. 2. november 2005 nr. 850 [om] Videre forhandlinger om en ny reinbeitekonvensjon mellom Sverige og Norge
Utenriksdepartementet, Rettsavdelingen, *Vurdering av den folkerettslige utredningen til professorene Graver og Ulfstein*, mars 2004
Utskrift av folketellingene for Hasvik herred 1891, 1900 og 1910
Villmarksliv november 1976 og januar 1977

Nettsteder²

Arkivverket, <http://arkivverket.no/arkivverket/>
Digitalarkivet
Finnmarkseiendommen (FeFo), <http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/Forpaktdevann.aspx>
FeFo, <http://www.fefo.no/no/fiske/Sider/kjopfefofiskekort.aspx>
FeFo, <http://www.smavilt.no/fefo/jakttryck/total.html>
Kartverket, www.seeiendom.no
Kartverket, <http://www.kartverket.no/Documents/Om%20Kartverket/Fylkeskartkontorene/Vadso/KartfestingskvalitetEiendommerFinnmark.pdf>
Kartverket, <http://www.kartverket.no/Om-Kartverket/Vadso/FagomraderFinnmark/MatrikelVadso/EiendomssituasjonenFinnmark>
Nordatlas – Fylkesatlas for Finnmark, www.nordatlas.no
Norsk Historisk Leksikon, <http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Leksikon:Hushold>
Reindriftsforvaltningen, <http://www.reindrift.no/?id=914&subid=0>
Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/2015.html>
Store norske leksikon, http://snl.no/.nbl_biografi/Anthon_Landmark/utdypning
Store Norske Leksikon, <http://snl.no/S%C3%B8r%C3%B8ya>
Wikipedia, [http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_\(Finnmark\)](http://no.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8r%C3%B8ya_(Finnmark))

2 De angitte nettadressene er sist besøkt 5. september 2013

FINNMÁRKOKOMIŠUVDNA
FINNMARKSKOMMISJONEN

Besøksadresse:
Diggevisti - Tinghuset
9845 Tana

Postadresse:
Finnmarkskommisjonen
Pb. 24
9846 Tana

Telefon: 78 92 64 40
Telefaks: 78 92 70 70
E-post: finnmarkskommisjonen@domstol.no
www.finnmarkskommisjonen.no